

Heemkundige Kring
«Oud Wachtebeke»

Het lidmaatschap van de Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke" bedraagt € 10.

Eventuele verzendingskosten: € 2,50.

Prijs van dit jaarboek voor niet-leden: € 10.

Rekeningnummer: 068-2294367-53.

Het lidmaatschap geeft recht op drie tijdschriften en een jaarboek, gratis ontlending van boeken en heemkundige tijdschriften uit ons Documentatiecentrum en toegang tot ons praatcafé "Den Dhust". Deze lokalen bevinden zich in de oostelijke vleugel van het oude rusthuis De Mey (zijingang) in de Godshuisstraat 13 te Wachtebeke en zijn toegankelijk elke eerste zondag van de maand tussen 10 en 12 uur.

Het werkgebied van de Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke" omvat de gemeente Wachtebeke en de Gentse deelgemeente Sint-Kruis-Winkel.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd of op een ander wijze veelevoudigd en/of openbaar gemaakt zonder de schriftelijke toestemming van de auteurs.

/2005/

© 2006 Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke"

p.a. Luc. De Maesschalck, Marcel Herpelinckstraat 28, B-9042 Sint-Kruis-Winkel.

INHOUDSOPGAVE

EDDY VAN ACKER

De Moervaartvallei te Wachtebeke en te Winkel
in de middeleeuwen en het ancien régime

blz. 5

EDDY VAN ACKER

Monseigneur Leonce Albert Van Peteghem,
de bisschop van Winkel

blz.105

GUY HOEBEKE

De boswachters van Rostijne

blz.139

**De Moervaartvallei
te Wachtebeke en te Winkel
in de middeleeuwen en in het ancien régime**

Eddy Van Acker

Inleiding

Indien we alle tijdschriften en jaarboeken van de H.K. “Oud Wachtebeke” even doorlopen, zien we dat er nog bijzonder weinig gepubliceerd is over de Moervaartvallei. Aangezien zowel het grondgebied van Wachtebeke, als dat van Winkel, zich deels in de Moervaartvallei bevindt, en deze laaggelegen zone zo onvermijdelijk haar stempel heeft gedrukt op onze beide dorpen, lijkt het mij verantwoord om hieraan een bijdrage te wijden.

Het verhaal vangt aan ergens in de vroege middeleeuwen en wordt voorlopig afgesloten op het einde van de 18de eeuw. De daaropvolgende 19de en 20ste eeuw zullen later besproken worden.

Hoofdstuk I

1) Ontstaan van de Moervaartvallei

1.1) De Vlaamse Vallei

Om een duidelijker beeld te krijgen over hoe de Moervaartvallei is ontstaan en hoe het landschap in Noord-Vlaanderen in het algemeen zich heeft ontwikkeld, zijn we verplicht om ongeveer 2 miljoen jaar terug te keren in de tijd.

Kenmerkend voor deze afgelopen 2 miljoen jaar is de afwisseling van koude tot zeer koude periodes, de ijstijden, en periodes met mildere temperaturen of tussenijstijden. Gedurende de ijstijden of glacialen, die varieerden in tijd van 10.000 tot 100.000 jaar, heerste hier een toendraklimaat, te vergelijken met het huidige klimaat in Noord-Siberië. De meeste neerslag kwam onder de vorm van hagel en sneeuw uit de hemel vallen waardoor het landijs stelselmatig aangroeide. Hierdoor daalde de zeespiegel tot meer dan 100 meter beneden het huidige peil, zodat de Noordzee droog kwam te liggen. Men kon toen zonder noemenswaardige problemen te voet naar het huidige Engeland stappen. Door deze lage zeespiegel nam de stroomsterkte van de rivieren sterk toe en werden diepe valleien in het landschap uitgeschuurd. In hun tocht naar de zee voerden de rivieren echter grote hoeveelheden erosiepuin mee, die ze in de lager gelegen delen van hun valleien afzetten, zodat deze langzaam opnieuw dichtslibden.

Gedurende de tussenijstijden, of interglacialen, die in tegenstelling tot de ijstijden gemiddeld slechts 10.000 tot 20.000 jaar duurden, smolt het landijs stelselmatig af waardoor de zeespiegel opnieuw steeg en de stroomsterkte van de rivieren evenredig afnam. Het mildere klimaat zorgde voor een dichtere plantengroei wat samen met de verminderde stroomsterkte van de rivieren voor een verdere opvulling van de valleien zorgde.

Deze fenomenen, die zich tijdens iedere ijstijd en tussenijstijd op ongeveer gelijkaardige wijze manifesteerden, boetseerden stelselmatig ons Vlaamse landschap zoals wij het nu kennen.

De laatste ijstijd, of het Weichseliaan, eindigde ongeveer 12.000 jaar geleden. De periode waarin wij nu leven is het Holoceen en is niets anders dan een tussenijstijd. Of anders gezegd, of wij dit nu leuk vinden of niet, ooit worden wij opnieuw met een nieuwe ijstijd geconfronteerd.

Hoewel de landschapswijzigingen die door de ene ijstijd werden aangebracht meestal door een tussenijstijd grotendeels teniet werden gedaan, waren sommige veranderingen zo immens dat zij nog steeds in het huidige landschap terug te vinden zijn. Zo zijn nu nog sporen terug te vinden van de Vlaamse Vallei, die vermoedelijk ongeveer 400.000 à 800.000 jaar geleden gevormd werd. Deze meer

dan 30 km brede vallei, nu te situeren ten noorden van Gent tussen Zomergem en Stekene, werd gedurende enkele opeenvolgende ijstijden tot ongeveer 20 à 25 m beneden het huidige zeepeil uitgeschuurd om nadien met voornamelijk zandige afzettingen te worden opgevuld. Gedurende het Weichseliaan reikte het niveau van deze zandige opvullingen plaatselijk tot 5 à 7 meter boven het huidige zeepeil. Dit belemmerde echter niet dat de toenmalige Leie, Schelde, Dender en Rupel, een uitgebreid stelsel van verwilderde rivieren vormden dat een uitweg zocht via het moerassige gebied van de Vlaamse Vallei. (zie fig.1)¹

1.2) De grote Noord-Vlaamse dekzandrug

Zoals hierboven aangehaald was het grondwaterpeil gedurende de koudste periode van een ijstijd zo laag dat de Noordzee telkens grotendeels droog lag. Dit was gedurende het hoogtepunt van het Weichseliaan, ruwweg 20.000 à 30.000 jaar geleden, niet anders. De bodem van de Noordzee bestond toen uit losse sedimentdeeltjes die voordien door rivieren als de Rijn en de Maas enerzijds, en de Scandinavische ijskap anderzijds, in de Noordzee waren afgezet, terwijl een uitgestrekte ijskap reikte van de Noordpool tot in het noorden van Nederland en Duitsland. Dit had tot gevolg dat de luchtlagen in dit gebied sterk afkoelden en er een dalende luchtbeweging of een hogedrukgebied gevormd werd. Meer zuidelijk, in Centraal- en Zuid-Europa, waar geen ijs aanwezig was, gebeurde net het omgekeerde; de warmere lucht steeg en er ontstond een lagedrukgebied. Op die wijze ontstond er een overwegende luchtcirculatie van noord naar zuid. Onder invloed van deze strakke noordelijke winden werden de losse sedimentdeeltjes vanuit de droge Noordzeevlakte zuidwaarts geblazen. Waar de fijnere leemdeeltjes (löss) makkelijk een afstand van honderden km overbrugden, verplaatsten zandkorrels zich in buien, laag over de grond (salteren).

Zo verplaatsten deze zandkorrels zich enkel als wandelduinen over een vlak terrein en over een relatief korte afstand; bij het minste obstakel werden ze tijdelijk of definitief tegengehouden. In onze omgeving werden deze zandbuien vooral tegengehouden door de hoger gelegen kleigebieden in de omgeving van Maldegem, aan de westkant van de Vlaamse Vallei, en deze van Stekene en het Land van Waas aan de oostzijde. Op die wijze werd de Vlaamse Vallei geleidelijk afgedamd, zodat er in het laatste deel van het Weichseliaan, ongeveer 15.000 à 20.000 jaar geleden, er zich tussen Verrebroek in het oosten en Gistel in het westen, een 3 à 4 meter hoge en 2 à 3 km brede dekzandrug had gevormd. Het was op deze opgewaaide zandrug, die dikwijls wordt aangeduid als de grote Noord-Vlaamse dekzandrug, dat tijdens de middeleeuwen verschillende dorpen tot ontwikkeling kwamen zoals Moerbeke, Wachtebeke, Ertvelde, Oosteeklo, Eeklo,

¹ M. VAN STRYDONCK & G. DE MULDER, *De Schelde, verhaal van een rivier*, Davidsfonds, Leuven, 2000, blz. 16, 17, 19, 30 en 31.

C. VERBRUGGEN, Het ontstaan van de Westerschelde, in: *De Westerschelde, een water zonder weerga*, red. Dr.A.M.J. de Kraker, Kloosterzande, 2002, blz 10.

Maldegem, Brugge... Ongeveer evenwijdig met de grote Noord-Vlaamse dekzandrug werden er op dezelfde wijze kleinere ruggen gevormd. Deze ruggen vormden later de basis voor straatdorpen zoals o.a. Winkel, Zaffelare en Eksaarde. Ook het traject van de huidige Antwerpsesteenweg tussen Gent en Lokeren situeert zich op dergelijke zandrug.

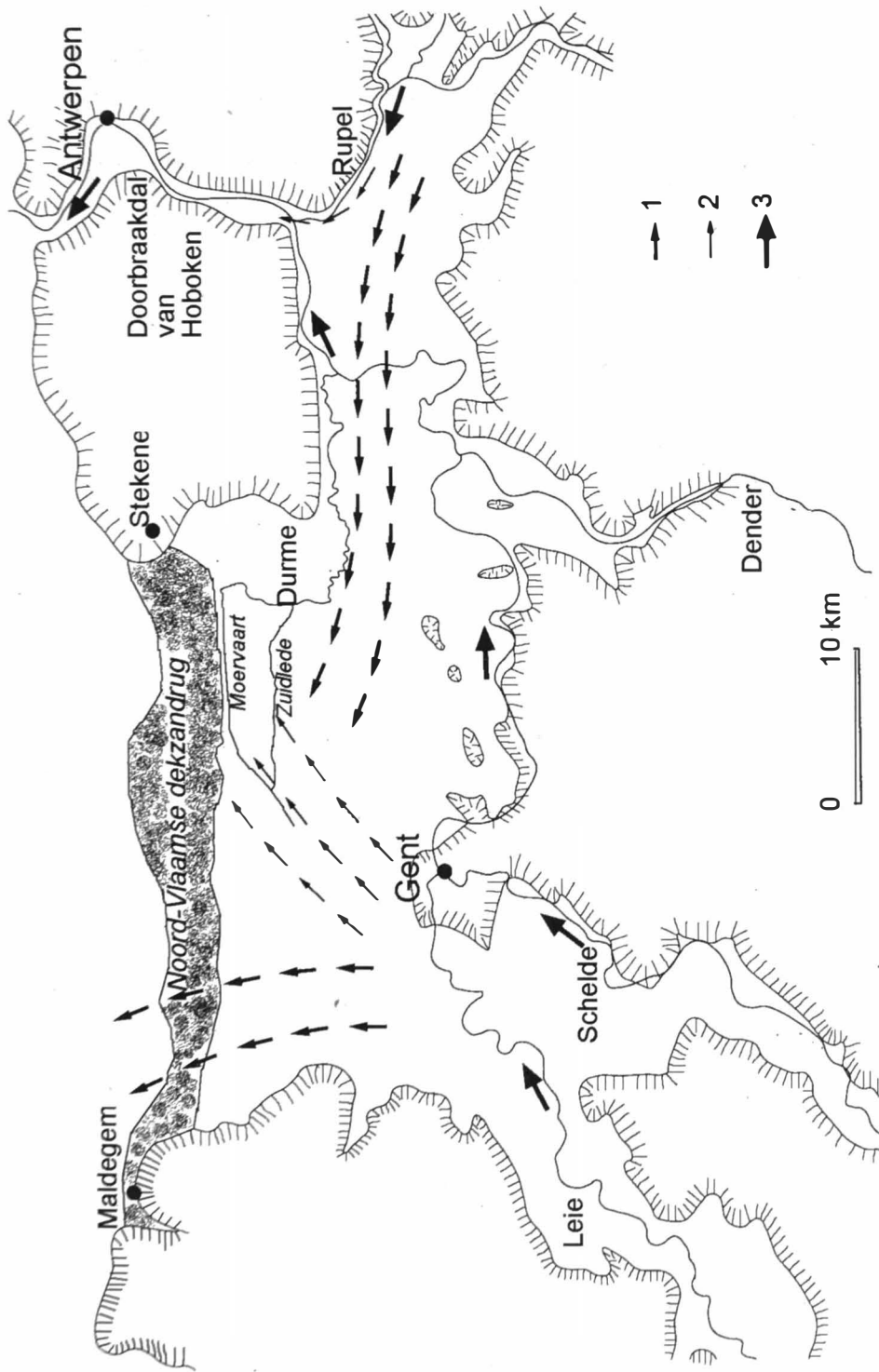
Door de afdamming van de Vlaamse Vallei met de grote Noord-Vlaamse zandrug, werd ook de afwatering gestremd. Hierdoor bogen de benedenlopen van de Leie en de Schelde stelselmatig in noordoostelijke richting af om uiteindelijk, samen met de Rupel, via het zogenaamde doorbraakdal van Hoboken, in noordelijke richting een nieuwe uitweg naar de zee te zoeken. Dit wijzigende afwateringspatroon in de Vlaamse Vallei vormde een steile zuidkant aan de dekzandrug en talrijke depressies, die nu nog te herkennen zijn als het Leen te Eeklo, de Ede depressie bij Maldegem en het plassengebied bij Assebroek. De meest opmerkelijke depressie was de Moervaartdepressie of Moervaartvallei. Dit uitgestrekte plassengebied, met een breedte van 1 à 1,5 km, en een lengte van meer dan 10 km, kon men gerust zonder blozen een meer noemen. Zij wordt nu in het westen en noordwesten begrensd door Mendonk en Winkel, loopt verder oostwaarts ten zuiden van Wachtebeke en Moerbeke, en reikt in het oosten tot aan de kleigronden te Stekene. De zuidgrens wordt gevormd door Zaffelare en Eksaarde.

Toen ongeveer 13.500 jaar geleden een plotse klimaatwijziging het einde van het Weichseliaan inluidde, ontwikkelde zich een uitgebreid plantendek dat het landschap grotendeels vasthield. Echter gedurende enkele latere koudere periodes nam deze vegetatie opnieuw af, waardoor het nu kale en zandige oppervlak plaatselijk onderhevig werd aan windverstuivingen en er zich lage duinmassieven vormden. Zo ontstond er op de grote Noord-Vlaamse dekzandrug een reliëf van lage oost-west gerichte ruggen, waarvan de meest noordelijke ruggen uitlopers hadden waar zich later, op de grens met het poldergebied, de plaatsen Aardenburg, Axel en Hulst ontwikkelden. Maar ook aan de zuidzijde van de dekzandrug, in de nu droge(re) riviervlaktes ontstonden er opgewaaide duinen. In de omgeving van de Moervaartvallei vinden we die terug als de hoger gelegen donken, zoals Terdonk, Mendonk, Desteldonk, Lendonk, Sprendonk, Speurdonk, Oostdonk, Putdonk, Walderdonk en Wulfsdonk. Nadat de temperaturen opnieuw gestegen waren werden deze donken met ondiepe plassen omgeven, en vormden ook zij later uitstekende vestigingsplaatsen in een moerassige Moervaartvallei.

Ongeveer 11.500 jaar geleden, bij de aanvang van het Holoceen, het jongste geologisch tijdperk waarin wij nu nog steeds leven, werd het klimaat een stuk zachter waardoor voor een periode van ongeveer 5.000 jaar de vegetatie opnieuw werd omgevormd tot een gesloten bos. Op de drogere bodems bestond dit bos aanvankelijk vooral uit dennen en berken, nadien aangevuld met hazelaars, olmen en eiken. Dit bos evolueerde rond ongeveer 8.300 jaar geleden tot het gemengd eikenbos, waar naast de eik en de olm, ook de es, de linde en de taxus veelvuldig voorkwamen. Op de vochtige bodems van de riviervlaktes domineerde eerst de

wilg, die ongeveer 7.500 jaar geleden stelselmatig door de els werd verdrongen. Door de vorming van deze gesloten boscomplexen werd het regenwater echter vlugger verdampt, zodat het debiet en de sedimentatie in de rivieren afnam. Hierdoor daalde aanvankelijk ook het grondwaterpeil in de aangeslibde riviervlaktes, zodat er enkel in de laagste riviergeulen nog water aanwezig was. Op die wijze werden de verwilderde rivieren, die uit verschillende kleinere riviergeulen bestonden, herleid tot rivieren met een enkelvoudige bedding. Maar met het zachtere klimaat smolten ook de landijskappen gestadig af, met als gevolg dat de zeespiegel spectaculair steeg. Hierdoor werden de benedenlopen van de rivieren langzamerhand onderhevig aan de getijdenwerking met een nieuwe stijging van het grondwaterpeil als gevolg. Hierbij moet ook aangehaald worden dat de toen reeds menselijke aanwezigheid in onze streken, door bosontginning, mee verantwoordelijk kan geweest zijn van deze grondwaterpeilstijging.²

2 Idem

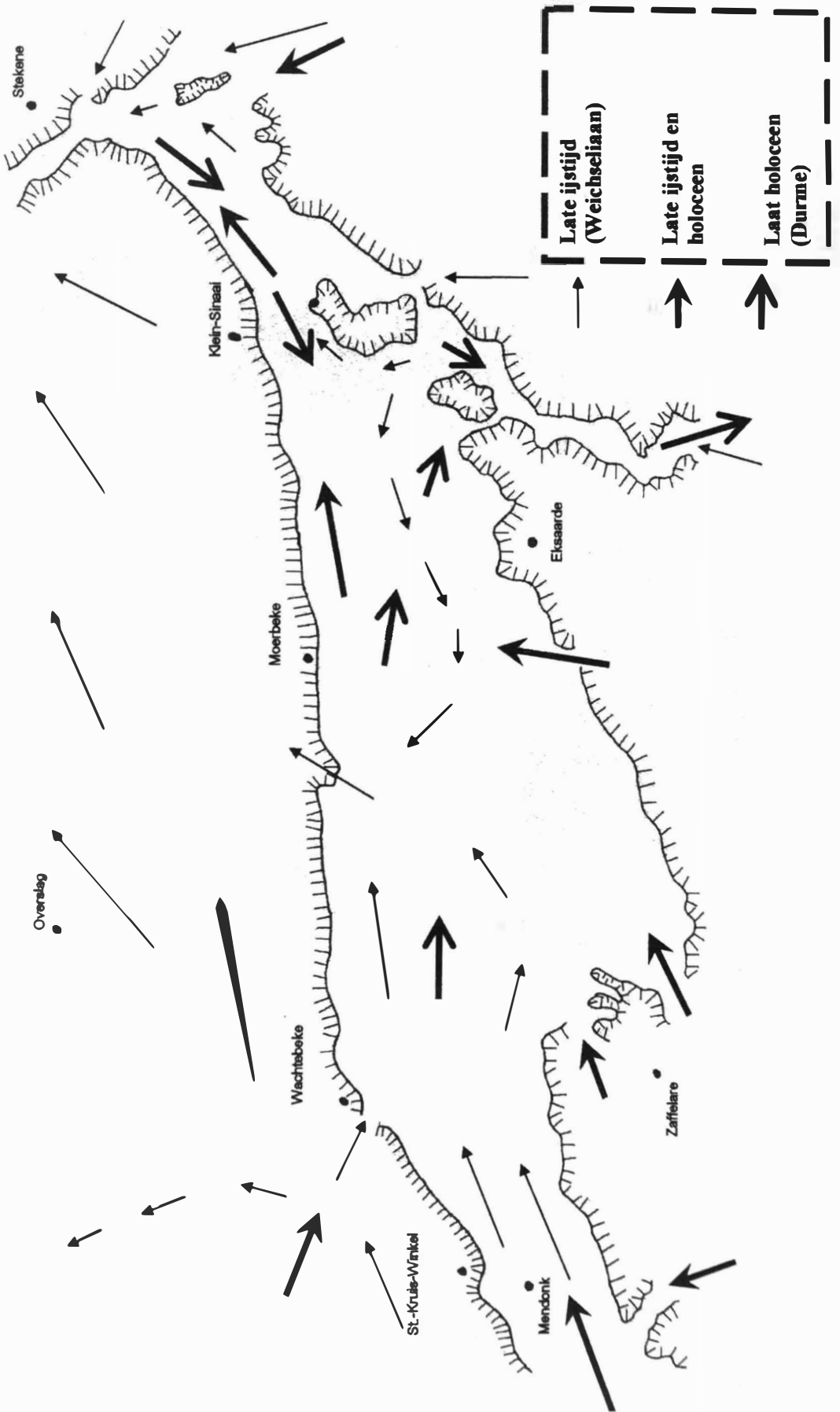

Figuur 1: Het centrale deel van de Vlaamse Vallei met de Noord-Vlaamse dekzandrug.

Pijltjes 1: schematische voorstelling van de afwateringsrichting tijdens de laatste ijstijd (Weichseliaan) van Schelde, Leie en Rupel.

Pijltjes 2: afwateringsrichting tijdens laatste periode van het Weichseliaan. (vorming van de Noord-Vlaamse dekzandrug).

Pijltjes 3: afwateringspatroon vanaf het einde van het Weichseliaan, aangevuld met enkele huidige rivieren.

Figuur 2: Afwateringspatroon van de Moervaartvallei. (naar Heyse I., 1983)

1.3) Ontwikkeling van het rivierenstelsel ten noorden van Gent

Over hoe het rivierenstelsel ten noorden van Gent, na de afdamming van de Vlaamse Vallei, zich precies ontwikkeld heeft, en welke rivier doorheen de huidige Moervaartdepressie vloeiende, ontstonden er verschillende hypothesen waarvan we er enkele aanhalen.³

Zo veronderstelde Rutot in 1897 dat aanvankelijk zowel de Schelde als de Leie in een diepe, brede inham ten noorden van Gent, in de Noordzee uitmondde.⁴ In 1906 was Briquet van mening dat beide rivieren eerst een gemeenschappelijke monding ten noordwesten van Gent moeten gehad hebben. Toen later de “*Flandriaanse Zee*” zich terugtrok zou deze monding zich verlegd hebben net ten westen van het Waasland, dus in de directe omgeving van Wachtebeke. Tenslotte kreeg, volgens Briquet, de Scheldearm tussen Gent en Antwerpen de bovenhand, zodat zowel de Leie als de Schelde te Gent naar het oosten werden afgeleid.

Maar één jaar later beweerde Blanchard dat er wat de afwatering naar het noorden betrof er onvoldoende bewijsmateriaal voorhanden was. Zo zou de huidige Moervaartvallei volgens hem enerzijds haar oorsprong vinden in een noordelijke Leiearm die zich in de omgeving van Deinze van deze rivier afsplitste. Deze Leiearm zou dan in noordoostelijke richting verder vloeien waar hij zich splitste in wat hij noemde “*een voorganger van de Sasse Vaart*”, terwijl een tweede bedding haar weg verder zocht in oostelijke richting, naar de bijna 2 km brede Moervaartdepressie ten zuiden van Wachtebeke en Moerbeke. Blanchard haalde ook aan dat deze noordelijke Leiearm de eigenlijke benedenloop van de Leie was, die in de 13e eeuw door een delta in de Honte of Westerschelde uitmondde, een hypothese die reeds in 1892 door A. Van Werveke werd verdedigd.⁵

Anderzijds stelde Blanchard dat het ook de Schelde kon geweest zijn die zich via Mendonk, waar zij zich in twee armen splitste, een weg baande naar de open zee. De noordelijke arm (Moervaart) zou dan via Wachtebeke, Moerbeke, Stekene, Hulst en Axel de Braakman bereiken, terwijl de zuidelijke arm (Zuidlede) verder in oostelijke richting als de Durme verder liep.⁶

In 1943 veronderstelde W. Poppe dat de afwatering via Stekene en Hulst langzaam dichtslibde, zodat de waterafvoer van de Moervaartvallei zich omkeerde en een uitweg zocht via Eksaarde en de Durme.⁷

De meest aanvaardbare uitleg werd in 1958 door Achiël De Vos geformuleerd, waar hij aan de hand van de vele teruggevonden toponiemen tot het besluit kwam dat er geen noordelijke Leie- of Scheldearm was, maar dat de Moervaartvallei

3 V. VAN EETVELDE, *De Moervaartdepressie: Een landschaps-genetische en beleids-geografische benadering op mesoniveau, 1994-1995, onuitgegeven scriptie, blz.38-45.*

W. POPPE, *Ontwikkeling van de morfologische ruimten in bebost Vlaanderen en het Gentse Houtland, Natuurwetenschappelijk Tijdschrift, 1943, blz. 138-149.*

4 A. RUTOT, *Les origines du Quarternaire de la Belgique, Bull. Soc. Belge Géol., 11, 1897, blz.65.*

5 A. VAN WERVEKE, *Etude sur le cours de l'Escaut et de la Lys-Durme au moyen-âge, Bulletin de la Société Royale Belge de Géographie, Brussel, 1892.*

6 L. BLANCHARD, *La Flandre: Etude géographique de la plaine flamande en France, Belgique et Hollande, Lille, 1906.*

7 V. VAN EETVELDE, *o.c*

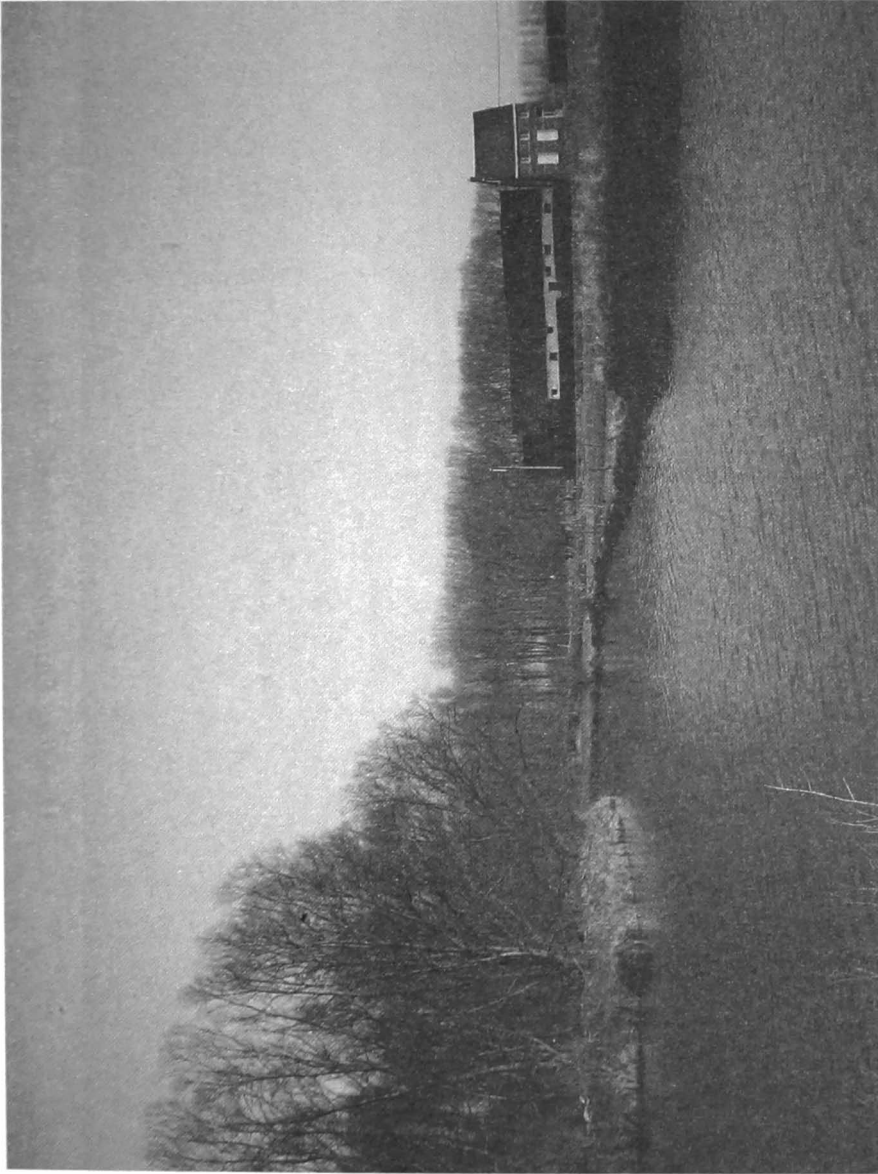
bevoeid werd door een afzonderlijke bijrivier van de Schelde, die men eertijds *Dorma, Dormia, Dormira, Dorme, Doreme, Doorme, Duerme of Durme* noemde.⁸ Na de stelselmatige afdamming van de Vlaamse Vallei tussen Maldegem en Stekene, vormde zich ten zuiden van de grote Noord-Vlaamse dekzandrug een nieuw, oostelijk gericht afwateringspatroon dat evolueerde tot de enkelvoudige bedding van de Durme. De Durme vond, volgens De Vos, haar oorsprong op het Bulskampveld, een uitgestrekt heideveld in de omgeving van Beernem, St.-Joris ten Distel en Aalter, en vloeide via Zomergem naar Vinderhout, waar zij gezelschap kreeg van de Poekebeek. Haar tocht ging verder via Evergem en Rodenhuize naar Mendonk, waar zij zich in twee armen, de Noordlede en de Zuidlede, splitste. Beide armen kwamen terug samen in de omgeving van Splettersput, op de grens van Daknam met Eksaarde. Van hieruit vloeide de Durme verder naar Lokeren, Waasmunster en Hamme om uiteindelijk te Tielrode, in de omgeving van Temse in de Schelde uit te monden.

Aan deze laatste theorie moet echter toegevoegd worden dat Achiel De Vos zich baseerde op teruggevonden toponiemen die ‘slechts’ terug gaan tot in de vroege middeleeuwen, terwijl de Moervaartvallei meer dan 12.000 jaar geleden gevormd werd.

Of het nu uiteindelijk de Durme, de Leie of de Schelde was die de Moervaartvallei voedde en als afwateringsweg gebruikte, een vaststaand feit is dat deze depressie toch een aanzienlijke hoeveelheid water te verwerken kreeg. De hoofdaanvoer gebeurde langs het zuidwesten te Mendonk, (Durme-Moervaart) maar er is ook sprake van een opmerkelijke tweede inlaat, te situeren in de omgeving van Wachtebeke.⁹ Deze tweede inlaat is te identificeren met de oude benedenloop van de Langelede, de bedding van de Voort of Watergank en de voormalige Rostijnebeek. Deze waterlopen brachten het overtollige water aan van het noordelijk deel van het Winkels dorpscentrum en van de zuidzijde van de dekzandrug tussen Rieme, Rostijne en het centrum van Wachtebeke. Zij vormden zo een bijrivier van de Durme.

8 A. DE VOS, *De Middeleeuwse loop van de Durme en haar bijrivier de Poeke*, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1958, blz.31-46.

9 V. VAN EETVELDE, o.c. blz.44.

*Splitsing Moervaart-Zuidlede te Mendonk.
Aan de hand van o.a. het kronkelend patroon wordt de Zuidlede aangezien
als de eigenlijke bedding van de Durme.*

Monding Langelede; tweede inlaat

Monding Langelede sinds 1776

2) De middeleeuwen

2.1) Vroegmiddeleeuws grondbezit om en rond de Moervaartvallei.

Tijdens de vroege middeleeuwen werd de Moervaartvallei nog deels omsloten door uitgestrekte boscomplexen. Ten noorden en ten oosten lagen de uitlopers van het Koningsforest, het woud dat zich uitstrekte over het overgrote deel van het Waasland. In de omgeving van het huidige Lokeren waren deze bossen door menselijk ingrijpen grotendeels herleid tot wastines of arme heidegronden. Ten zuiden van de Moervaartvallei bevond zich het bos de *Mentocht*, dat het gehele grondgebied van het huidige Zaffelare bedekte, terwijl in het westen, te Desteldonk en te Mendonk, en ten noordwesten te Winkel en te Rostijne, zich de uitlopers bevonden van het uitgestrekte heidegebied van Noord-Vlaanderen. In de omgeving van Wachtebeke sloot dit heidegebied aan bij de uitlopers van het eerder vermelde Koningsforest.¹⁰

In de Moervaartvallei bleek de zuidelijke Durme-arm, de Zuidlede of de Zeule, dominant aanwezig te zijn. Zij liep toen, in tegenstelling tot nu, in het oostelijk deel van de Moervaartvallei in een meer noordoostelijke richting.

De aanwezigheid van de Zuidlede kunnen we afleiden uit de omschrijving van de eerste verkregen gronden van de St.-Baafsabdij ten noordoosten van Gent. Dit onroerend goed of domein was ontstaan nadat de kloosterstichter, Amandus van Aquitanië, rond 630 van de Frankische koning Dagobert I een som geld had gekregen waarmee hij, en later zijn opvolgers, gronden aankochten van een familie van Slotte. Het centrum van deze gronden lag te Oostakker-Lourdes, terwijl het ganse domein Slotte zich uitstrekte over het huidig grondgebied van de Gentse deelgemeenten St.-Amandsberg en Oostakker. Later vormde Slotte de kern van het uitgestrekt St.-Baafsdomein ten noordoosten van Gent.¹¹ Naast St.-Amandsberg en Oostakker omvatte dit gebied ook Desteldonk, Doornzele, Sprendonk, Mendonk, Zaffelare en Lochristi. De noordelijke grens werd gevormd door de Durme-Zuidlede.

Amandus verkreeg naast die geldsom ook het kroondomein Blandinium, waar zich later de St.-Pietersabdij ontwikkelde, en het kroondomein of *fiscus* Marca ten noordwesten van Gent. Het kroondomein Marca omvatte vooral Akkergem (Ekkergem), Wondelgem en Evergem. Opmerkelijk hierbij is dat in 966 Doornzele niet bij Evergem werd vermeld maar, zoals hierboven aangehaald, samen werd vernoemd met Desteldonk en Sprendonk, behorende tot de noordoostelijke bezittingen van de St.-Baafsabdij. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de nederzetting Doornzele makkelijker via Desteldonk en Sprendonk te bereiken was, dus via de Durme.¹²

10 A. VERHULST, *Het landschap in Vlaanderen in historisch perspectief*, Antwerpen, 1964, blz.65, 67 en 69.

11 A. VERHULST, *Bezittingen en inkomsten van de Gentse abdijen*, in: *Ganda en Blandinium, De Gentse abdijen van St.-Pieters en St.-Baafs, Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon, 1997*, blz. 104 en 105.

12 A. DE VOS-WERKGROEP, *Geschiedenis van Evergem, 1994, Deel I*, blz. 28 en 30.

Na de invallen van de noormannen in de 9de eeuw, waarbij de St.-Baafsabdij totaal verwoest werd en het centrale gezag van het Karolingische vorstenhuis teniet ging ten voordele van o.a. de graven van Vlaanderen, werd in de loop van de 10de eeuw de St.-Pietersabdij de belangrijkste Gentse abdij.

Als bevoorrecht grafklooster van de graven van Vlaanderen, die uit eigenbelang soms als lekenabt van beide Gentse abdijen optraden, werd de St.-Pietersabdij met menig onroerend goed begiftigd. De trouwe gezellen van de graaf werden dan weer beleend met gronden die vooral toebehoorden aan de St.-Baafsabdij. Deze versnippering van de St.-Baafsdomeinen werd omstreeks het midden van de 11de eeuw door herschikking en usurpaties enigszins ongedaan gemaakt, waarbij de abdijsdomeinen ten noordwesten en ten noordoosten van Gent het belangrijkste patrimonium van de St.-Baafsabdij bleven. Alleen het bos Mentocht, dat vermoedelijk reeds in de 10de eeuw door de graaf van Vlaanderen was aangeslagen, werd in het begin van de 12de eeuw aan de St.-Pietersabdij toevertrouwd.¹³

Maar in de loop van de 11de eeuw was de handelsnederzetting *Gandavum* uitgegroeid tot een echte stad en vormde langzaam een echte bedreiging voor de machtspositie van de graaf van Vlaanderen. Om dit gevaar in te perken werd het graafschap Vlaanderen opgedeeld in kasselrijen of burggraafschappen, met aan het hoofd een burggraaf. Deze burggraaf, die zijn functie in leen had van de graaf van Vlaanderen, kreeg zowel militaire, politieke als rechterlijke macht. Op die wijze werd deze burggraaf een nieuwe concurrent voor de Gentse abdijen.

Zo verkregen sommige van de vazallen of leenmannen het voogdijschap over de St.-Baafsabdij terwijl de Gentse burggraven dat over de St.-Pietersabdij verworven. Door deze machtsversnippering ontstond er in het eerste kwart van 13de eeuw meerdere onenigheden tussen zowel de abdijen en hun voogden als tussen de abdijen onderling. Ook de respectievelijke voogden lagen meermaals met elkaar in de clinch.

Omstreeks het midden van de 11e eeuw was het voogdijschap over de St.-Baafsabdij in handen van de familie Reingot. Deze familie, die door de Vlaamse graaf ook met de heerlijkheid Dendermonde was beleend, droeg later dan ook de naam van "heren van Dendermonde". Als ondervoogden van de Gentse abdijen vinden we op het einde van de 12de eeuw ook de heren van Gavere terug¹⁴. Het voogdijschap over de St.-Pietersabdij was in de 12de eeuw aan de Gentse burggraaf toevertrouwd, die zich op zijn beurt door een schout liet vertegenwoordigen. In de Mentocht (Zaffelare) was dit de schout van Afsnee.¹⁵ In het Ambacht Assenede vinden we in 1241 het ambt van schout terug in handen van ene Hugo, echtgenoot van Eglina, de dochter van de toenmalige Gentse burggraaf Hugo (III).

13 G. DECLERQ, Heiligen, lekenabten en hervormers, in: *Ganda en Blandinium, De Gentse abdijen van St.-Pieters en St.-Baafs, Gent, Snoeck-Ducaju en Zoon, 1997, blz.13 – 40.*

A. VERHULST, *Bezittingen en inkomsten...., blz.103 - 114.*

14 A. DEVOSWERKGROEP, *Geschiedenis van Evergem, Deel 1, 1994, blz.50 en 53.*

15 A. VERVAET, Het ontstaan van Zaffelare, in: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, jb. XXIV, 1987, blz. 15 - 31.* De schout was een gerechtsofficier en ordehandhaver; erfelijk leenman van de abt maar aangesteld door de voogd.

Nadien ging dit ambt over op hun zoon, ridder Jan, die de titel voerde van heer van Steelant.¹⁶

Hoewel vanaf het einde van de 12de eeuw de Vlaamse graaf de macht van de burggraven stelselmatig had ingeperkt behield de Gentse burggraaf op het einde van de 13de eeuw nog enige voorrechten in de Moervaartvallei waaronder het toezicht op de wegen- en waterinfrastructuur van zijn ambtsgebied. Zo dienden de monniken van Boudelo in 1280 toestemming te vragen aan de Gentse burggravin Maria en haar echtgenoot, Gerard, heer van Zottegem, om hun Lijsdonklede, mits betaling, te kunnen bevaren. Toen in november 1289 de monniken met drie schuiten, via deze Leedegracht het Gentse stadscentrum wilden bereiken, was hiervoor opnieuw de toestemming van de Gentse burggravin vereist.¹⁷

De vertegenwoordiger van de Gentse burgraaf te Zaffelare, de schout van Afsnee, zag in 1272 zijn rechten echter verdwijnen in de handen van de St.-Pietersabdij.¹⁸

2.2) De vroegmiddeleeuwse loop van de Noordlede, de Zwarte Gracht en de Moervaart

Onder het bewind van de Vlaamse gravin Johanna van Constantinopel (1205 – 1244) en haar echtgenoot Ferrand van Portugal, werd de op het einde van de 12de eeuw gewijzigde ontginningspolitiek bestendigd. Waar men zich aanvankelijk beperkt had tot voornamelijk bosontginning ging men nu over tot moer- en heideontginning. Hierdoor werd de aandacht ook gevestigd op de drassige gronden in, en de zandige gronden ten noorden van de Moervaartvallei.

De bedding van de Zuidlede, of de eigenlijke Durme, doorkruiste de Moervaartvallei nabij haar zuidelijke grens. Uit de teruggevonden documenten uit die periode is het niet makkelijk om de preciese bedding van de Noordlede terug te vinden. Er moet rekening gehouden worden met het feit dat het toenmalige landschap er wel anders uitzag dan nu; de latere moerontginningen hebben er immers voor gezorgd dat een volledige bodemlaag werd verwijderd, zodat het vroegmiddeleeuwse maaiveld op vele plaatsen een stuk hoger lag dan nu. Indien we hier aan koppelen dat er ook in de Moervaartvallei veenstroken aanwezig waren,¹⁹ kunnen we ons de vraag stellen in welke mate de ontginning ervan invloed heeft gehad op het latere afwateringspatroon van dit gebied; of m.a.w. vloeide de toenmalige Noordlede wel degelijk in de bedding van de huidige Moervaart!

16 DE POTTER & BROECKAERT, *De geschiedenis der gemeenten van de provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Eeklo, Deel 1, Assenede*, blz.74 – 78.

In 1302 droeg Willem van Steelant o.a. de titel van “Heer van Wachtebeke”.

Steelant was een moerparochie die vermoedelijk ontstaan was op het einde van de 12e eeuw op de zuidrand van het moergebied, ten noordwesten van Axel. Tijdens de oorlogsprikelen onder Maximiliaan van Oostenrijk werden echter vele dijken doorstoken, waardoor Steelant in 1488 voorgoed onder het wateroppervlak van de Braakman verdween.

Zie ook Bijlage VI.

17 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement St.-Niklaas. Deel 3, Sinaai*, blz.3 en 52.

18 A. VERVAET, *Het ontstaan van Zaffelare...*, blz 8.

19 L. DE MAESSCHALCK, Over Moeren, Turfvaarten en Rebelse Gentenaars, in: *H.K. Oud Wachtebeke*, jib 32, 1999, blz.13.

Bij de ontwikkeling van het rivierenstelsel ten noorden van Gent hebben we gezien dat een algemene opinie is ontstaan dat de Durme zich te Mendonk splitste in een noordelijke en een zuidelijke arm. Hierbij wordt aangenomen dat de zuidelijke arm, de Zuidlede, de eigenlijke loop van de Durme uitmaakt, terwijl de Noordlede zich ten zuiden van Winkel en Wachtebeke naar Moerbeke richtte. Aanvankelijk bevond de afvoer van de Moervaartvallei zich in noordoostelijke richting, waar via Stekene en de ruime omgeving van Axel en Hulst de open zee werd bereikt. Nadat deze afvoer stelselmatig dichtslibde zocht het overtollige water een uitweg via Eksaarde en Lokeren naar de Schelde. De vraag die hierbij kan worden gesteld is in hoeverre de noordelijke arm in de vroege middeleeuwen verzand was. Immers nu de afvoer in zuidoostelijke richting gebeurde lijkt het logisch dat de Zuidlede meer water moest verwerken dan de Noordlede.

Op de soms fel gecontesteerde Dampierre-kaart, die de toestand van Noord-Vlaanderen en Zeeland weergeeft rond 1280²⁰, zien we dat de grens van de kasselrij van de Oudburg met de Vier Ambachten over de ganse lengte door een of andere degelijk gekanaliseerde waterloop wordt gevormd, behalve in de Moervaartvallei. Hier volgt de grens ongeveer de loop van de Zwarte Gracht en niet de bedding van de toen al (1280) gekanaliseerde Moervaart, of de Zuidlede. Deze Zwarte Gracht vormde al in de vroege 12de eeuw de grens tussen de parochie Mendonk en de parochie Assenede, waarbij het grondgebied van Wachtebeke toen kerkelijk nog was ondergebracht. Opmerkelijk is dat zelfs in het eerste kwart van de 13de eeuw het grondgebied van Winkel, dat net als Wachtebeke toen nog geen aparte parochie vormde, over beide parochies verdeeld was; het noordelijk deel rond Rostijne behoorde net zoals Wachtebeke bij de parochie Assenede, terwijl het zuidelijk deel bij de parochie Mendonk was ondergebracht.²¹ De parochiegrens tussen Mendonk en Assenede volgde dus ruwweg de bedding van de voormalige Rostijnebeek, de Voortbeek, de benedenloop van de Langelede en de Zwarte Gracht, wat aanduidt dat dit waterlopencomplex op zijn minst goed zichtbaar in het landschap aanwezig moet zijn geweest. Dit is niet verwonderlijk; het vormde immers de eerder aangehaalde tweede inlaat van de Moervaartvallei.

Het grondgebied van Mendonk moet dus een stuk ruimer worden geïnterpreteerd dan de huidige kleine dorpskern. De St.-Baafsabdij bezat hier al van oudsher

20 A. DE KRAKER, De Vier Ambachten in vogelvlucht, circa 750 jaar kaartbeeld, in: *Over den Vier Ambachten, Kloosterzande*, 1993, blz. 5 – 12. Vermoedelijk werd deze kaart getekend met een welbepaald doel, waardoor de juistheid twijfelachtig is.

21 AGSB, Fonds Wevelgem, Cartularium 1520 f. 29v^o, 1226, en 1512 f. 40 nr. 61, 1227. Toen de abdij van Wevelgem kort na haar stichting in 1214 108 bunder *wostine* verkreeg van gravin Johanna van Constantinopel om en rond de huidige Albert De Smetstraat, werden deze gelokaliseerd in de *prochie van Mendounc*. Deze gronden strekten zich ten noorden uit tot aan de Rostijnebeek.

RAG, Nieuwenbosse charter 1234, 22 april, Het ontginningscentrum *Haghe*, werd in 1234 omschreven in *parrochia de Hassenede in territorio quod dicitur Haghe*. E. DE REU, Historisch-Geografisch onderzoek betreffende de moergronden in de Vier Ambachten tijdens de 12e, 13e en 14e eeuw, in: *Jb; H.K. De Vier Ambachten, 1960/1961*, blz.38 en blz. 60, vtn.64.

SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke, nr. 315, *Cueringhe van der prochie van Wynckele van 1580, in een afschrift van 1638*. Hier wordt in het derde beloop meermaals het toponiem Hage vermeld om en rond de Antwerpse Heerweg te Rostijne.

woeste gronden die ze in 1236, in de omgeving van Oostonk, met vijf bunder uitbreidde. Hier werd later een ontginningscentrum opgericht.²² Maar de St.-Baafsabdij bezat ook 56 bunder in het grafelijk moer tussen Ertvelde en Boudelo,²³ waarvan 40 bunder nog een schenking was van graaf Boudewijn IX, en 16 bunder van gravin Johanna van Constantinopel. Deze moeren grensden ten zuiden aan de Onlende.²⁴ In 1241 verkocht gravin Johanna van Constantinopel deze Onlende aan diezelfde abdij. De begrenzing van deze nieuw verworven gronden werd omschreven als:

*al dat lant, dat men ghemeenlike heet Onlende, d'welke lant heeft dusghedane palen ende termine, dat's te verstante: oestwaert, ten Onlende's abs ende convents van Bodeloe; item, westwaert, toter hofstede ofte den Onlende van sente Baefs te Ghent, dat men ghemeenlike heet ter Lijcht, ende over de waterleede, die men heet de Noertleede te Veevoerde; item noertwaert, toten moere, die hem strect te Bodeloe waert, vander stede die men heet Calf; item zuutwaert toter Raes lande van Gavere, dat hem strect te Exarde waert..*²⁵

Of m.a.w.: het gebied grensde in het oosten aan de gronden of onlende van de abdij van Boudelo en liep westwaarts naar de onlende van de Sint-Baafsabdij dat Ter Licht werd genoemd, en verder over de Noordlede te Veevoerde. De noordgrens werd omschreven als een moergrond die zich oostwaarts uitstreckte vanuit de ruime omgeving van Kalve en aansloot bij de eerder aangehaalde gronden van de abdij van Boudelo. Dit was het grafelijk moer tussen Ertvelde en Boudelo. De zuidgrens werd gevormd door de gronden van Raas van Gavere die zich oostwaarts uitstrekten tot in Eksaarde.

In het kader van dit artikel is het meest opmerkelijke aan deze tekst de aanhaling: '*...ende over de waterleede die men heet Noertleede*'. Erik De Smet besloot in 1975 al dat deze Noordlede niets anders was dan de huidige Zwarte Gracht, aan-

22 A. VERHULST, De St.-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (7de -14de eeuw), in: *Verhandelingen Kon. Vl. Academie van België, nr.30, Brussel, 1958, blz. 571 en 572.* SERRURE, *Cartulaire de Saint Bavon, nr. 198.*

23 De abdij van Boudelo, nabij Koudenborn en Klein-Sinaai, werd op het einde van de 12e eeuw gesticht vanuit de Gentse St.-Pietersabdij door Balduinus van Bocla (Boudewijn Van Boekel) Deze monnik die hier in het sompige Waasland een kleine kloostergemeenschap stichtte, kreeg in 1200 van graaf Boudewijn IX 30 bunders beploegbare en vruchtbare grond, inclusief de aanpalende weide te Boudelo (=boš op hoger gelegen zandgrond, toebehorende aan Boudewijn of, Boudewijn-lo) en de molen te Coudenborne. Deze kloostergemeenschap groeide uit tot een abdij en kreeg in 1218 van gravin Johanna van Constantinopel nog een^s 20 bunder grond extra om er een abdij te bouwen. De abdij vergaarde een aanzienlijke rijkdom en kreeg meermaals hoge gasten over de vloer, zoals Karel V en zijn zuster Maria van Hongarije. In 1578 werd de abdij door beeldenstormende calvinisten deels verwoest waarop de monniken van Boudelo zich in 1584 te Gent, tussen de Steendam en de Ottogracht, vestigden. Het resterende gebouwencomplex te Klein-Sinaai werd nadien verkocht maar ging jammer genoeg totaal verloren. De ruïne van de tiendenschuur te Koudenborn verkreeg in 1979 het statuut van beschermd monument.

E.H. RAPHAEL DAVID: *Boudelo, een pelgrimstocht doorheen de eeuwen, 1997.*

A. DE BELIE: *Boudelo op Koudenborn te Moerbeke, 2001, St.-Niklaas.*

24 A. VERHULST, De St.-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit....., blz.578.

25 J. VAN BOCXSTAELE, Wachtebeke in de tijd der grote ontginningen in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1978, Jb. 32, blz. 86.* SERRURE, *Cartulaire de Saint Bavon, nr. 227.*

gezien Ter Licht zich in het huidige Provinciaal Domein Puyenbroeck bevindt en Veevoorde later werd geïdentificeerd als een wad *up den Wachtbeecschen dam*.²⁶ In 1958 liet Adriaan Verhulst zich nog misleiden door de term Noordlede. Hij stelde deze gelijk met de bedding van de huidige Moervaart en situeerde zo Ter Licht in de omgeving van Rodenhuize.²⁷

Indien we nu de naam “Noordlede” interpreteren als de meest noordelijke lede of waterloop in de Moervaartvallei, zou dit betekenen dat de bedding van de Zwarte Gracht, die zich ongeveer op het laagste punt van de Moervaartvallei bevond, in 1241 veel nadrukkelijker aanwezig moet zijn geweest dan het restant van de noordelijke Durmearm of de latere Moervaart. De vraag kan zelfs worden gesteld of hij nog aanwezig was, of sterker, heeft hij voorbij de monding van de Langelede, of de tweede inlaat van de Moervaartvallei, wel echt bestaan. We weten immers dat er in de Moervaartvallei moerontginnigen plaatsvonden, en dat de moergronden zich voornamelijk in het noordelijk deel van de vallei bevonden.

De randen van dergelijke moergronden werden enerzijds gekenmerkt door heel humusrijk zand dat zich aftekende als een zwarte laag²⁸, terwijl anderzijds de meest gegeerde turf, die uit de diepste veenlagen werd gestoken, een zwarte kleur had.²⁹ Zou het niet zijn dat de benaming ‘Zwarte Gracht’ van een van beide fenomenen werd afgeleid en dat deze waterloop ruwweg de zuidelijke grens van deze moergronden vormde? Trouwens, indien we het meest westelijke deel van de Zwarte Gracht, net ten zuiden van Overlede, bekijken, zien we dat dit nog steeds een opmerkelijk kronkelend patroon heeft. Dit kan wijzen op een natuurlijke bedding.

De aanwezigheid van turf in het gebied ten noorden van de Zwarte Gracht betekent ook dat het maaiveld vòòr de ontginnig er hoger lag. Het lijkt erg onwaarschijnlijk dat doorheen dit hoger gelegen gebied, lateraal aan de Zwarte Gracht, nog een op zijn minst evenwaardige natuurlijke waterloop aanwezig was. Immers, indien we de stroomrichting van de Zwarte Gracht en die van de Zuidlede volgen, moeten deze beide leden ergens ten oosten van de Etbos (Eksaarde) samen zijn gekomen. Via de Oude Lede, die eertijds de benedenloop was van de Zuidlede, wordt vrij vlug de vroegere uitlaat van de Moervaartvallei ten westen van Stekene bereikt. Hieruit zou men kunnen besluiten dat de bedding van de noordelijke Durmearm in de vroege middeleeuwen kan gesitueerd worden van aan de splitsing te Mendonk tot aan de Zwarte Gracht, waar het waterlopencomplex Rostijnebeek, Voortbeek en benedenloop van de Langelede zich bij deze noordelijke arm voegde. Van hieruit werd ruwweg de huidige bedding van de Zwarte Gracht gevolgd tot in de omgeving van de Etbos, waar beide armen samenkwamen en via de bedding van de Oude Lede, in noordoostelijke richting verder vloeiden.

26 E. DE SMET, Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: *jb 9, H.K. "Oud-Wachtebeke"*, 1975, blz.20 en 21.

27 A. VERHULST, *De St.-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit....*, blz.572.

28 C. VERBRUGGEN, Venen en moeren, fysisch-geografische benadering, in: *Over den Vier Ambachten, Kloosterzande*, 1993, blz. 63 en 64.

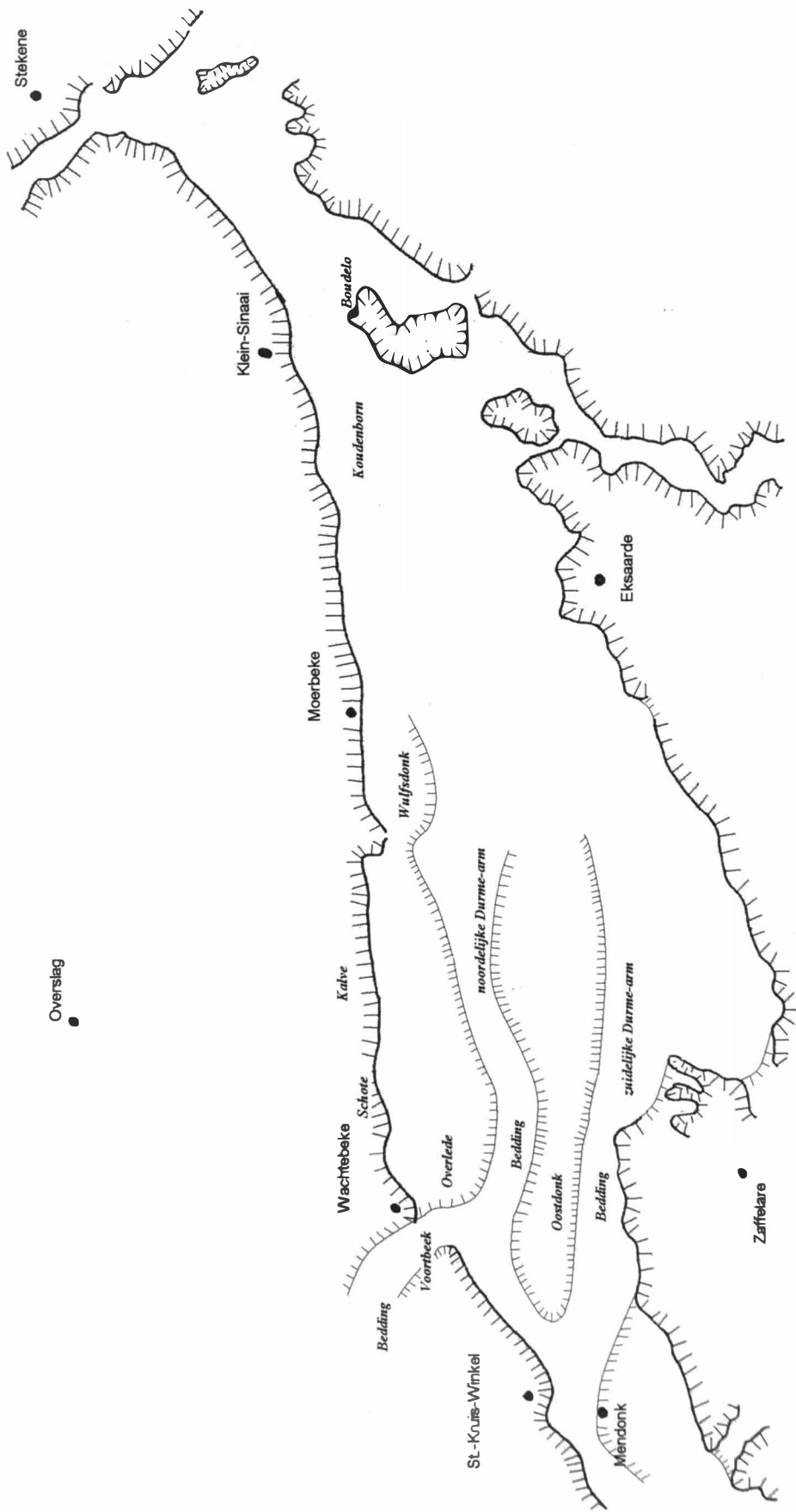
29 K.A.H.W. LEENDERS, Venen en moeren, historisch-geografische benadering, in *Over den Vier Ambachten, Kloosterzande*, 1993, blz.67.

*Kruising Zwarte Gracht aan Wachtebeekse Dam,
de toenmalige parochiegrens van Mendonk.
Deze plek werd in 1241 omschreven als Veevoorde.*

De huidige Zwarte Gracht te Veevoorde richting Moervaart.

Hypothetische loop van de vroegmiddeleeuwse Noord- en Zuidlede

Om de stelling dat de Zwarte Gracht de eigenlijke Noordlede was verder te ondersteunen gaan we even terug bij de etymologische verklaring van de naam Wachtebeke volgens Maurits Gysseling³⁰.

De vroegmiddeleeuwse naam *Wagtebeke* kan gesplitst worden in *wagt*, wat zou staan voor een wachtpost of grenspost ten tijde van het Friese rijk in de 7de eeuw, en *baki* wat een oude benaming is voor een natuurlijke waterloop. In 1999 formuleerde Luc. De Maesschalck de stelling als zou *Wagtebeke* eigenlijk meer zuidelijker, te Winkel, hebben gelegen. Aangezien volgens hem de Voortbeek en de benedenloop van de Langelede te weinig voorstelden als verdedigingslijn opteede hij voor een grenspost bij een oversteekplaats aan de Moervaart. Anderzijds verwees hij naar het feit dat naast Wachtebeke ook Winkel als meest zuidelijke punt van het Friese rijk werd omschreven.³¹ Maar aangezien het waterlopenstelsel van de Rostijnebeek, Voortbeek en Zwarte Gracht de grens van de parochies Assenede en Mendonk vormde, lagen zowel Wachtebeke als Winkel deels ten noorden van deze waterlopen. Het centrum van Wachtebeke bevindt zich ook op een vermoedelijk prehistorische route tussen Antwerpen en Gent, die op de noordzijde van de Moervaartvallei was ontstaan. Zo moet deze plek toch een niet onbelangrijk strategisch punt geweest zijn.

Het was ook in deze omgeving dat in 1175 de St.-Pietersabdij als eerste gronden verwierf te Wachtebeke, en waar zij vóór 1201 te Overlede een ontginningscentrum had gesticht³². Indien in de huidige bedding van de Moervaart, tussen het dorpscentrum en Overlede, toen een meer uitgesproken waterloop aanwezig zou zijn geweest dan het waterlopenstelsel van de Voortbeek, moet de vraag worden gesteld waarom de abdij haar ontginningscentrum precies te Overlede oprichtte. Op het eerste gezicht zou het dorpscentrum toch veel comfortabeler zijn geweest. Dit betekent echter niet dat tussen de kruin van de Noord-Vlaamse zandrug en de Moervaartvallei geen enkel natuurlijk waterloopje liep. In 1175 werd ook de naam Kalve vermeld, wat te verklaren is als een kleine brugconstructie. Het waterloopje waarover dit bruggetje was gebouwd vormde later de bedding van het Axelsvaardeken. En ook de situering van de eerste gronden die de abdij van de Marquette in 1228 te Wachtebeke verkreeg geven een duidelijke indicatie dat er zich ten oosten van Overlede al een waterweg was. Deze gronden liggen nu net ten noorden van de Moervaart en ten westen van de Meersstraat.³³ In het document werd aangehaald dat dit stuk *reikte tot halverwege de vaart langswaar de schepen geleid worden die de turven afvoeren*³⁴. Dit zou dan betekenen dat in 1228 al was aangevat met het uitgraven van de Moervaart, en deze toen reikte tot de omgeving van Schote. De aanleiding voor het graven van deze vaart kan eventueel gezocht

30 M. GYSSELING, Speurtocht in het vroege verleden van Gent, in: *H.K. De Oost-Oudburg*, jg. XVII, 1980, blz. 7

31 L. DE MAESSCHALCK, o.c., blz. 22.

32 L. DE MAESSCHALCK, De eerste grondverwingen te Wachtebeke, in: *De Vierschaar, tijdschrift van de H.K. "Oud Wachtebeke"*, 31ste jg. nr.2, 2004, blz. 12 – 15.

33 *Idem*.

34 J. VAN BOCXSTAELE, o.c., o.c., blz.91.

worden bij Lennot van Gent, een Gentse belastingontvanger (ook Lennot de tollenaar genoemd) die de functies bekleedde van o.a. schepen van Gent, magister, baljuw en voorzitter van het leenhof van Aalst.³⁵ In 1201 werd deze Lennot beleend met de gronden aan de oostzijde van de huidige Meersstraat, waar hij in de huidige omgeving van het rusthuis De Mey, een hof oprichtte; *...zeker huys ende hoeve welcke hy dede heeten ten schote....* . Het hof ten Schote kan best al vrij vlug na zijn stichting een verbinding hebben gehad met de Noordlede. Trouwens ook het aanpalende ontginningscentrum van de St.-Pietersabdij diende via het water ontsloten te worden, zodat ook zij een initiatiefnemer van de eerste graafwerken kan geweest zijn.

De grond die de abdij van de Marquette in 1228 verkreeg lag net ten oosten van het leen van Lennot van Gent. Vijf jaar later, in 1233, werd dit leen aan de abdij van de Marquette doorverkocht, waarbij het huis ten Schote als ontginningscentrum werd omgevormd.³⁶

Meer duidelijkheid over de Moervaart zelf vinden we pas terug in 1250-1251, of tien jaar nadat de St.-Baafsabdij haar grondgebied in de Moervaartvallei had uitgebreid. Toen kreeg ene Broeder Willem, een lekenbroeder verbonden aan de abdij van Boudelo, van gravin Margareta van Constantinopel de opdracht om een vaart in de richting van het moer van Boudelo, in de omgeving van Koudenborn, aan te leggen. Volgens sommigen betrof dit project vrijwel zeker een doortrekking van de al bestaande Moervaart bij Moerbeke in oostelijke richting, maar een duidelijk bewijs hiervoor blijft achterwege.³⁷ Aan de hand van het document uit 1228 kunnen we afleiden dat broeder Willem de graafwerken misschien nog kan aangevat hebben op Wachtebeeks grondgebied, in de omgeving van Schote. Dit kan ook blijken uit het feit dat *het nodige geld zou worden opgebracht door een tol, geheven van degenen die geen financiële bijdrage voor de aanleg van de vaart leverden*.³⁸ Het lijkt dus dat naast de abdij van Boudelo meerdere abdijen, kloostergemeenschappen en andere personen, ofwel indirect profijt hadden bij de aanleg van deze vaart, ofwel met hun gronden aan deze vaart paalden. Opmerkelijk is ook dat het ontginningscentrum van de St.-Baafsabdij te Wulfsonk (Moerbeke), van waaruit de abdij haar gronden in de Moervaartvallei in cultuur bracht, voor het eerst werd vermeld in 1253 of 1254, enkele jaren nadat de Moervaart werd uitgegraven.³⁹

35 L. DE MAESSCHALCK, Wachtebeekse turfvaarten, in: *De Vierschaar, tijdschrift van de H.K. "Oud Wachtebeke"*, 31ste jg. nr.1, 2004, blz. 13 en 14.

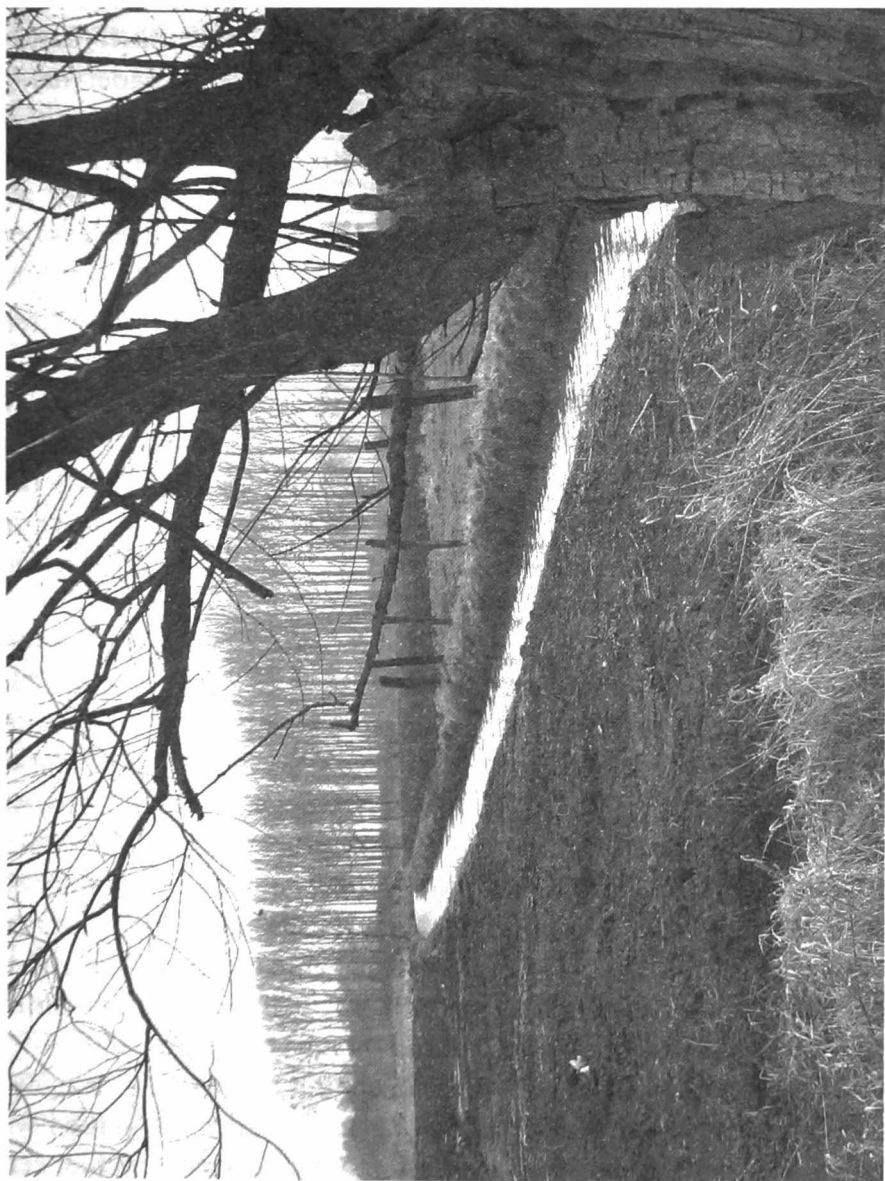
36 E. DE SMET, o.c., blz. 17

37 M.K.E. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten en het Land van Saafinge in de middeleeuwen*, Assen, 1984, blz. 122.

38 Idem.

39 J. VAN BOCXSTAELE, Wachtebeke in de tijd der grote ontginningen....., blz.88, en A. VERHULST, De St.-Baafsabdij en haar grondbezit....., blz. 574.

Beide auteurs verwijzen naar: SERRURE, *Cartulaire Saint-Bavon*, nr.288, maar Van BOCXSTAELE vermeldt het jaar 1253 en Verhulst 1254.

De kronkelende Zwarte Gracht vormt de zuidelijke grens van de eerste grondeigendommen van de St.-Pietersabdij te Overlede.

2.3) Kanalisatiewerken in en om de Moervaartvallei

Nadat de Moervaartvallei in de eerste helft van de 13de eeuw aan verschillende abdijen en/of kloosters was overgedragen, werden de gronden voor verdere ontginning gedraineerd. Met het uitgraven van de Moervaart na 1250-1251 werden de moergronden in het noorden van de Moervaartvallei volledig doorsneden. Dit zorgde niet alleen voor een betere afwatering, er ontstond ook een uitgelezen waterweg om de gestoken turf uit de ruime omgeving van Wachtebeke, Kalve, Moerbeke en Koudenborn te transporteren. Na de aanleg van de Moervaart, waarvan de bedding hoger lag dan de centraal gelegen stroken in de Moervaartvallei, werd ook in de vallei zelf, in opdracht van de St.-Baafsabdij, een afwateringstelsel uitgegraven.

2.3.1) De St.-Baafsabdij en de abdij van Boudelo

De gebiedsuitbreiding van de St.-Baafsabdij in 1241 werd pas in 1248 wettelijk in orde gebracht. De abt kreeg toen de officiële toestemming om deze gronden

*paysiveleke (te) besitten ende ghebrucken ende hem onversocht tunc maken, waterleeden, vivers, molnen hoeghedanych dat sy willen, vij-scherien ende woninghen laten maken ende ontstaen, ende dit vorseide lant, al ofte som, elken ende elken vercoepen ofte verhuren, ende generalike dit lant te horboerne ende der mede disponeren ende doen alsoe 't hem goet ende profitelick sal denken.*⁴⁰

Maar de eerste werken in de Moervaartvallei werden al uitgevoerd vòòr 1243. De St.-Baafsabdij had toen een deel van haar gronden, net ten zuiden van de Zuidlede, met de Onlendegracht afgebakend. Vermoedelijk werd deze afbakening een van de oorzaken waarom de abdij al in 1242 in conflict kwam met gravin Johanna van Constantinopel en waarom de uiteindelijke verkoop pas in 1248 wettig werd verklaard. De gronden van St.-Baafs paalden hier immers aan de eigendommen van Raas van Gavere te Eksaarde. Deze Raas van Gavere was als grafelijk ambtenaar voordien belast geweest met het toezicht over dit gebied. Samen met Alard van Heule had hij na de verkoop van deze gronden in 1241 van alle rechten die hij voordien in dit gebied kon laten gelden, afstand moeten doen.

De echte ontginningswerken werden dus vermoedelijk pas na 1248 aangevat. In 1254 was er sprake van een curtis te Wulfsdonk van waaruit de werken werden gecoördineerd. Aangezien de abdij toen de toestemming verkreeg om hier een oratorium op te richten werden deze eerste ontginningen vermoedelijk door lekenbroeders uitgevoerd. Waarschijnlijk was de curtis toen al opgewarderd tot de zetel van een proosdij.

In een document van 3 oktober 1262 is er voor het eerst sprake van een weg vanuit het grafelijk moer (tussen Ertvelde en Boudelo) in zuidelijke richting naar Eksaarde toe. Deze weg is meer dan waarschijnlijk nu te herkennen in de Dam

40 J. VAN BOCXSTAELE, o.c., o.c., blz.88.

naar Eksaarde te Moerbeke.⁴¹ Op 27 juli van datzelfde jaar 1262 had de St.-Baafsabdij ook al de toestemming gegeven aan de abdij van de Marquette om tussen haar moergronden te Wachtebeke (Schote) en het grondgebied van Zaffelare, dwars doorheen de gronden van de St.-Baafsabdij, een weg aan te leggen, de huidige Dam naar Zaffelare.⁴² In 1276 kocht de abdij 4 bunder moer ten oosten van Kalve, en 8,5 gemet uit het grafelijk moer ergens tussen Kalve en Wulfsdonk. In 1297 werd dit moergebied in westelijke richting, te Wachtebeke, nog eens met 16 bunder uitgebreid.⁴³

Om deze moeren, en vooral de lager gelegen Onlende, te ontwateren werden tal van kanaaltjes gegraven. Zo werden er in de vroegste rekeningen van de proosdij van Wulfsdonk uitgaven geboekt voor het onderhoud van o.a. de Lisgracht en de Bosgracht te Moerbeke, terwijl er ook sprake was van de Damvaart, die dwars door de vallei, van noord naar zuid, een verbinding vormde tussen de Moervaart te Moerbeke en de Zuidlede te Eksaarde.⁴⁴ De Bosgracht die net ten zuiden van het ontginningscentrum Wulfsdonk liep, mondde in het westen uit in de Lisgracht. Deze laatste vormde de grens van Wachtebeke met Moerbeke, en stond op haar beurt in verbinding met de Zwarte Gracht.

Het meest oostelijke deel van de Moervaartvallei, te Koudenborn en te Klein-Sinaai, behoorde toe aan de abdij van Boudelo die hier op het einde van de 12de eeuw was opgericht. Deze abdij bezat hier vanaf 1200 haar eerste grondbezit, dat in 1223 in oostelijke richting, door grondaankoop bij gravin Johanna van Constantinopel, aanzienlijk was uitgebreid. Het deel dat in de Moervaartvallei lag werd omschreven als de Onlende van Boudelo. We vinden hierover iets terug in een oorkonde uit 1247. Hierin werden niet alleen de bezittingen van de abdij van Boudelo door gravin Margaretha van Constantinopel bekrachtigd, maar werden naast de locatie van de abdijgebouwen ook de aanpalende abdijgronden beschreven. Deze gronden of "Fundatie" grensden in het westen met Koudenborn aan Wulfsdonk. In het noorden lag de helft van een moer, terwijl in het oosten de nieuwe woeste gronden van Boudelo lagen. De zuidgrens werd gevormd door de benedenloop van de toenmalige Zuidlede.⁴⁵ Het ontginnen van deze gronden, en dan vooral de moergronden in het noordelijke deel, vormde in 1251-1252 de aanleiding voor het graven van de Moervaart. Doorheen de nieuwe woeste gronden, op de oostelijke oever van de Moervaart, werd vóór 1289 de Lijsdonklede gegraven.⁴⁶ Dit kanaaltje vormde een verbinding tussen de Moervaart en Lijsdonk, waar de abdij van Boudelo in 1296-1297 de basis legde voor een ontginningscentrum.⁴⁷

41 A. VERHULST, *De St.-Baafsabdij en haar grondbezit.....*, blz.573, 574 en 575.

42 J. VAN BOCKSTAELE, o.c., o.c., blz.93.

43 A. VERHULST, *De St.-Baafsabdij en haar grondbezit.....*, blz. 578.

44 J. MATERNE, *De verwerving, betwisting en instandhouding van de visserijrechten in de Wase Durmestreek, 13e -18e eeuw*, in: *De Souverein, Tijdschrift van de Heemkring van Lokeren, 22e jg. nr.3, september 1991*, blz. 90.

45 A. DE BELIE, o.c., blz. 7.

46 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement St.-Niklaas, Deel 3, Sinaai, blz.3 en 52.*

47 J. MATERNE, *De verwerving.....*, blz. 90.

2.3.2) Nieuwe waterwegen

Naarmate de turfongtinningen na de stormvloed van 1288 in hoge mate waren toegenomen,⁴⁸ ontstond op het einde van de 13de en begin 14de eeuw de noodzaak voor een betere verbinding tussen Gent en de noordelijke ontginningsgebieden in Zeeuws-Vlaanderen. Vanuit Gent kon men via de Moervaart wel tot aan de abdij van Boudelo varen, maar een degelijke waterweg naar de moergebieden rond Hulst was er nog niet.

Een van de grootgrondbezitters in Zeeuws-Vlaanderen was de abdij Ter Duinen. In 1313 kreeg deze abdij van de Vlaamse graaf Robrecht van Béthune de belofte dat zij van alle belastingen in de Vier Ambachten zou worden vrijgesteld, indien zij 2000 lb. lichte munt wilden spenderen om de aanleg van een waterweg tussen Hulst en de gronden van de abdij van Boudelo aan de Moervaart, te financieren.⁴⁹ Twee jaar later, in 1315, blijken er moeilijkheden te zijn ontstaan, aangezien Robrecht van Béthune de opdracht geeft om de kostenverdeling betreffende de *noveil waterganck qui est commenchies a Hulst pour alleir a Gand et aussi pour alleir a Rupelmonde* te herzien. Naast de abdij Ter Duinen was ook de abdij van Boudelo een groot financier van de graafwerken.

Langs dit kanaal zou men dus niet alleen vanuit Hulst, via de Moervaart, in westelijke richting Gent kunnen bereiken, via het zuidelijk deel van de Moervaart lag de weg ook open naar de Durme en de Schelde. De uiteindelijke verbinding met Hulst zou trouwens een werk van lange adem worden. Pas in 1434 waren de graafwerken van de Stekense Vaart voltooid, terwijl de volledige verbinding met Hulst dateert van 1628.⁵⁰

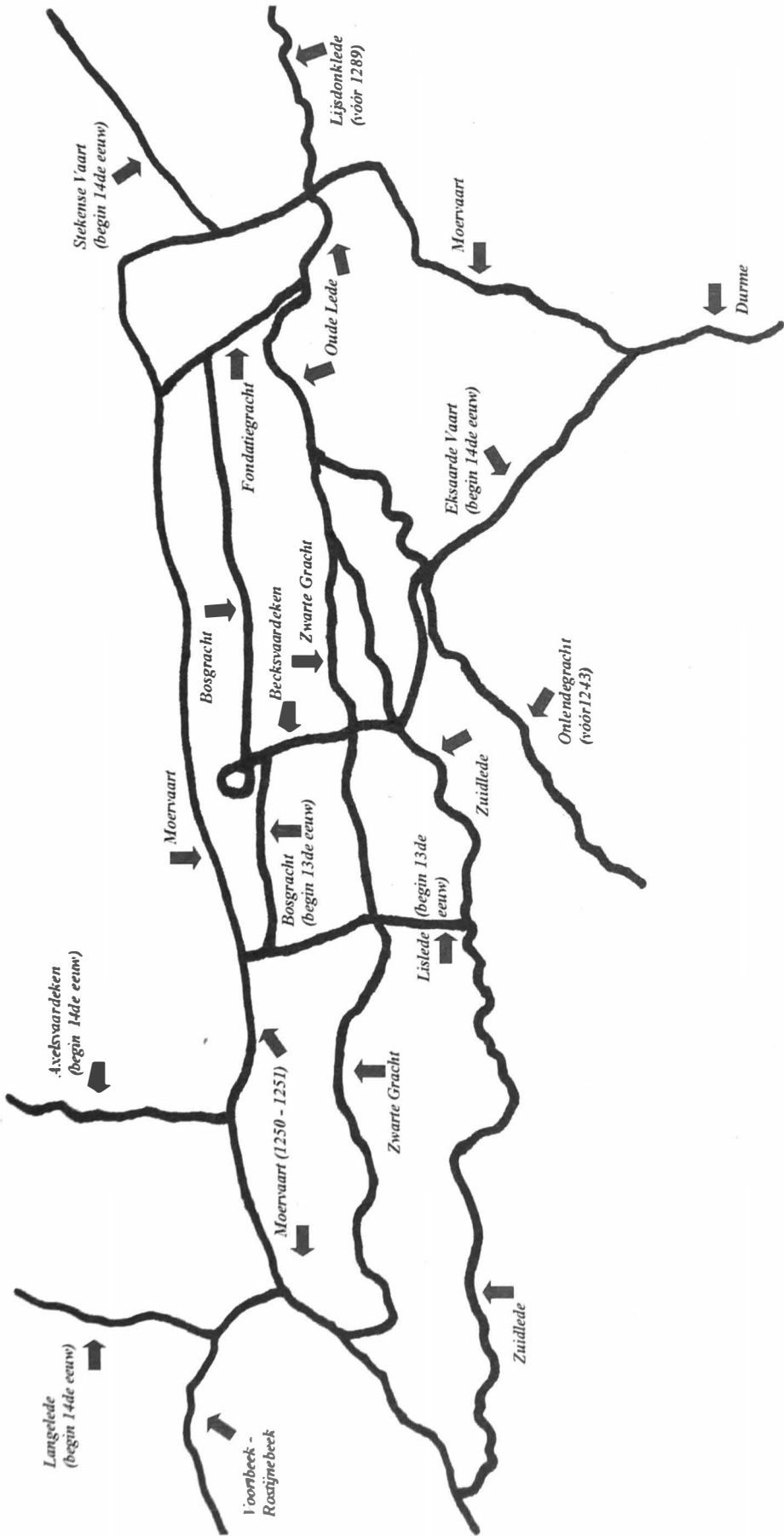
Meer dan waarschijnlijk werd parallel met de eerste graafwerken aan de Stekense Vaart, aangevat met de kanalisatie van het waterloopje te Kalve tot het Axelsvaardeken en het waterlopencomplex van de Voortbeek tot de Langelede. Deze nieuwe kanalen of turfvaarten sloten aan op de Moervaart, waardoor kan aangenomen worden dat het debiet van deze centrale waterloop toenam. Hierdoor verloor de kronkelende Zuidlede in die mate aan belang dat haar benedenloop tussen Etbos en de Durme verzandde. In de loop van de 14de eeuw werd tussen de Etbos en de Durme, in zuidoostelijke richting, de Eksaarde vaart gegraven en ontstond zo een kortere verbinding tussen Gent en het Waasland.⁵¹

48 BR. LEOPOLD, Axelsvaardeken, in: *St.-Laurensklok, jg.43, nr.1, Zelzate, 1970/1971, blz.40.*

49 E. DE REU, *o.c.*, blz.55.

50 J. VAN BOCXSTAELE, Wachtebeke en Oost Zeeuws-Vlaanderen, Een Historisch-Geografische Benadering, in: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, nieuwe reeks, Deel XLI, Gent, 1987, blz.70 en 71.*

51 J. MATERNE, *De verwerving....*, blz.90.

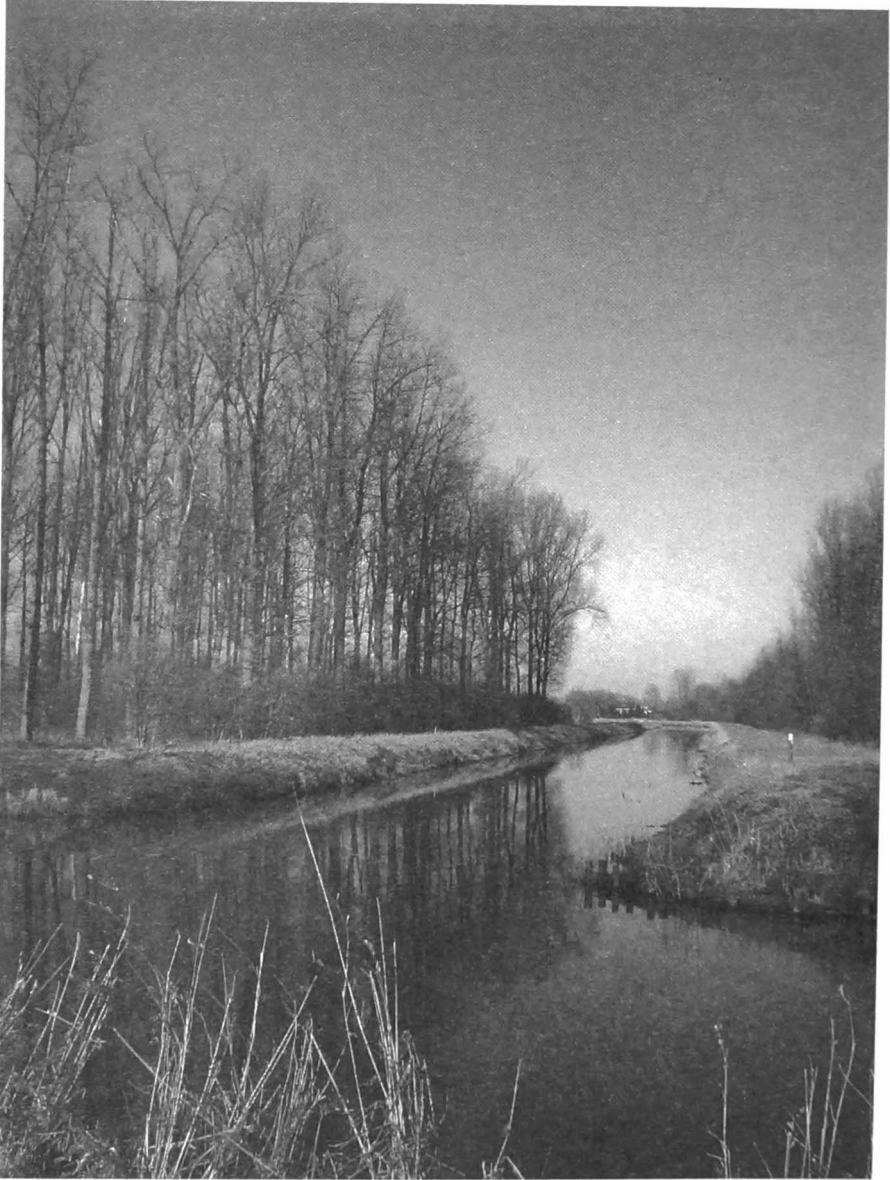
*Moervaartvallei met haar afwateringskanaaltjes,
de Moervaart en de nieuwe loop van de Zuidlede*

Restant van de monding van het Axelsvaardeken in Moervaart

Monding van de Voortbeek in de Langelede

*Huidige monding van het de Stekense Vaart in de Moervaart,
op de grens van Moerbeke en Klein-Sinaai*

2.4) De visrechten, of de visserij, in de Moervaartvallei

De aanleg van dit uitgebreide waternet in de Moervaartvallei betekende ook dat de oppervlakte aan viswaters sterk toenam. Aanvankelijk behoorde het visrecht op alle bevaarbare waterlopen bijna volledig toe aan de vorsten. Hierbij beriepen deze zich op hun onmetelijke bezit dat zich aan de oevers van deze waterlopen uitstrekte. Maar met het uitgeven van gronden voor ontginning werden deze visrechten overgenomen door de respectievelijke wereldlijke of geestelijk instellingen. De wijze waarop de ontginnigen evolueerden en het land verder in cultuur werd gebracht, bracht meteen ook mee dat er nog nieuwe, meestal onbevaarbare, waterlopen ontstonden. Daarenboven slaagden de abdijen er in om ook het merendeel van de nog resterende omliggende vorstelijke viswaters naar zich toe te trekken. Om die reden werd het visrecht gaandeweg losgekoppeld van de gronduitgave, zodat dit visrecht of visserij nu onder verschillende personen of instellingen werd versnipperd. Maar door de stedelijke bevolkingstoename hadden in de eerste helft van de 14de eeuw bijna alle regionale viswaters met overbevising en roofvisserij te kampen. In Gent werden in die periode verschillende verordeningen uitgeschreven ter bescherming van de schaarser wordende riviervis. Deze strengere reglementeringen werden in het begin van de 15de eeuw naar het ommeland uitgebreid. Verder werd geijverd om, ten behoeve van het algemeen belang, het versnipperde visrecht opnieuw te centraliseren.⁵²

Het bezitten van het visrecht in een bepaald gebied betekende meer dan alleen recht op visvangst; meestal was dit visrecht gekoppeld aan het jachtrecht, het plantrecht (voornamelijk langsheen de wegen) en het recht van vogelvangst.⁵³ Daartegenover stond dat de houder van het visrecht, vooral bij kanalen of gekanaliseerde waterlopen, instond voor het onderhoud en de ruiming van deze waterlopen.⁵⁴

Het visrecht was zowel voor de St.-Baafsabdij, de St.-Pietersabdij als voor de abdij van Boudelo om nog een andere reden belangrijk. Oorspronkelijk leefden deze instellingen volgens de strikte gedrageregels van Benedictus. Hierin werd hen o.a. voorgeschreven dat het consumeren van vlees van viervoeters zoveel mogelijk moest gemeden worden, zodat een constante vistoevoer bijna onontbeerlijk was. Deze strenge voedselregels werden in de latere middeleeuwen enigszins afgezwakt, doch door het grote aantal vastendagen waarop het verboden bleef vlees te eten, was de vistoevoer steeds een bekommernis voor deze abdijen. En aangezien de aangevoerde (zee)vis vrij duur was hadden de abdijen er alle belang bij zoveel mogelijk visrechten te bekomen in de binnenwateren. Later gingen deze abdijen

⁵² J. MATERNE, *De verwerving...*, blz.88.

J. MATERNE, Exploitiemethoden, uitrusting en reglementering in de Vlaamse binnenvisserij, in: *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, Deel 91, Sint-Niklaas, 1988, blz 216, 219 en 265.*

⁵³ J. VAN TWEMBEKE, *Lijst der heerlijkheden van het Land van Aalst, Gent, blz.11.*

⁵⁴ J. MATERNE, *Exploitiemethoden...*, blz. 217, vtn.21.

zelfs over tot echte viskweek in kunstmatig gegraven grachten en vijvers en natuurlijk afgesloten waters.⁵⁵

In haar ijver om dergelijke visrechten te bekomen of te behouden, kwam de St.-Baafsabdij al in 1196 in conflict met Raas V van Gavere. Het betrof de visrechten in het graafschap Evergem, die zich tot in Mendonk uitstrekten. Het pleit werd beslecht in het voordeel van de abdij waarop Raas van Gavere “vrijwillig” afstand van dit visrecht deed.⁵⁶

Bij haar gebiedsuitbreiding in de Moervaartvallei verkreeg diezelfde St.-Baafsabdij in 1248, de toestemming om hier, naast het oprichten van hofsteden en molens, nieuwe waterleden en vijvers aan te leggen. Op deze Bosgracht, Lisgracht, Zwarte Gracht en Damvaart verkreeg de abdij dan het visrecht. Opmerkelijk is dat toen in 1262 de abdij van Marquette de toelating kreeg om doorheen de gronden van de St.-Baafsabdij de Wachtebeekse Dam aan te leggen, zowel het plantrecht als het visrecht in de aanpalende grachten aan de St.-Baafsabdij bleef.⁵⁸ We mogen er echter wel van uitgaan dat de abdij van de Marquette toen wel het visrecht bezat op het gedeelte van de Moervaart dat aan haar eigendommen paalde in de omgeving van Schote. Dit kan ook gezegd worden voor de St.-Pietersabdij te Overlede; immers de oostgrens van de Gentse viswaters in de Moervaart moet zich toen net ten westen van de gronden van de St.-Pietersabdij te Overlede bevonden hebben.

Deze oostelijke grens van de viswaters van de stad Gent in de Moervaartvallei kan gelokaliseerd worden aan de hand van twee documenten uit 1290 en 1329. In 1290 wordt vermeld dat de Gentse burggravin Maria en haar echtgenoot, Gerard van Zottegem, een visrecht of visscherye verkochten. Deze viswaters werden gesitueerd *tusschen Gend ende der Langherbrugghen, ende van der Langherbrugghen tot eenre stede die men heet de Licht*. De koper van dit visrecht was ene jonkvrouw Catharina Briseteste, dochter van Jan Briseteste. In 1329 verkoopt deze Catharina Briseteste, samen met haar man Rougier van Halewijn, dit visrecht opnieuw aan de stad Gent. In dit laatste document wordt ook ene Hugo Braem vermeld als oudste zoon van Catharina Briseteste.⁵⁹ Kort na deze aankoop verpachtte de stad Gent

55 M. VAN STRYDONCK & G. DE MULDER, *o.c.* blz.123.

56 A. DEVOSWERKGROEP, *o.c.*, blz. 45 en 52.

Raas van Gavere (° ca. 1162) was omstreeks 1182 gehuwd met Clara van Exaarde en bezat zo ook gronden te Eksaarde en te Zaffelare, gelegen op de zuidelijke oevers van de Zuidlede. Ook de heerlijkheid Sprendonk, die voordien tot het graafschap Evergem toebehoorde, was sinds omstreeks 1200 in handen van de heren van Gavere.

Te Wachtebeke vinden we de heren van Gavere terug in een oorkonde uit 1233, toen Rase Van Gavre (of Raas VI, geboren ca 1185, gehuwd ca 1208 met Sofie van Breda en overleden ca 1241) als *bouteillier* of schenker van Vlaanderen, samen met Alard van Heule bekend maakten dat zij 11 bunder moer van de Marquetteabdij hadden opgemeten. Beide heren treffen we opnieuw aan in 1240 bij het opmeten van 50 bunder heide te Kalve, eveneens eigendom van de Marquette.

57 J. VAN BOCXSTAELE, *Wachtebeke in de tijd der grote ontginningen....*, blz.88.

58 J. VAN BOCXSTAELE, *Wachtebeke in de tijd der grote ontginningen....*, blz.93.

59 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 2, Evergem*, blz.12.

deze visserij aan Volkren uten Rosen en Gillis Tolnere.⁶⁰ De begrenzing van de visserij werd toen omschreven als *...ende begint te Scaefbrucgen te Ghent ende strect tote inde Licht banderside Tsaffelaer ende alsoe weder banderside tote bi myns her Briseteests goede te Wachtebeke daer de Ghentsche palen steken.*⁶¹

De oostelijke grens van deze visserij strekte zich dus uit tot in ter Licht, banderside Tsaffelaer. Dit is ruwweg tot aan de St.-Baafsgronden in de Moervaartvallei die in 1241 en in 1248 als ter Licht werden aangeduid. Zij waren gelegen aan de andere zijde van Zaffelare, dus op de noordzijde van de Zuidlede in de Moervaartvallei. Een van de twee pachters van deze Gentse visserij in 1329 was Volkren uten Rosen, de leenman van ten Rosen, een heerlijkheid te Zaffelare die voor het eerst in 1322 als 'ten Rosen' werd vermeld. Ten noorden paalde ten Rosen deels aan Mendonk en deels aan de Zuidlede; ten oosten lagen de Zaffelaarse gronden van de St.-Pietersabdij. Aan de overzijde van de Zuidlede lagen de gronden van St.-Baafs en de westelijke grens van ter Licht. Dit kan erop duiden dat dit gepachte visrecht op de Zuidlede reikte tot op de grens van ten Rosen met de gronden van St.-Pieters.

De noordgrens van deze Gentse visserij was *banderside myns her Bristeests goed te Wachtebeke*, of aan de andere zijde van de heer Brisetestes goederen te Wachtebeke. Aangezien Catharina Brisetestes zoon de naam Hugo Braem droeg, en ene Hugo Braem in de 14de eeuw de eerste pachter was van het Overledegoed van de St.-Pietersabdij en de aanpalende meersen⁶², kan het best zijn dat de hier aangehaalde goederen van de Briseteste de basis hebben gevormd voor 't goed te Braems uit 1516. Dit goed strekte zich in de 16de eeuw uit op de noordzijde van de Moervaart in de Warande, tussen de Pottershoek en de grens van Wachtebeke met Winkel. Het paalde aan de westzijde van de gronden van de St.-Pietersabdij rondom haar curtis te Overlede.

Later zien we dat de viswaters van de St.-Baafsabdij op de Zuidlede grensden tussen ten Rosen en de monding van het *Beckxvaerdeken*, een afwateringskanaal dat de uithof Wulfsdonk rechtstreeks met de Zuidlede verbond. De westelijke begrenzing op de Moervaart situeerde zich te Penen; de oostelijke grens was de Fundatie van Boudelo in de omgeving van Koudenborn.⁶³ Hier paalden de St.-Baafsgronden immers aan de Moervaart.

60 G. PUIMEGE, Ten Rosen, heerlijkheid met lage justitie, geënclaveerd te Zaffelare, in: *H.K. Oost-Oudburg, jb IV, 1967, blz. 4.*

61 J. MATERNE, *Exploitiemethoden....*, voetnoot 29, blz. 219.

62 E. DE SMET, *o.c.*, blz. 15

E. DE SMET, Het "Overlede Goed" te Wachtebeke, in: *Heemkundige Kring "Oud-Wachtebeke"*, jb 11, 1977, blz. 97.

63 J. MATERNE, *De verwerving....* blz. 91.

*De gronden tussen de Moervaart en de Warande waar eertijds het goed ter Braems lag.
In het midden achteraan zien we de witte huizen in de Verbeuldestraat.*

Op langere termijn betoonde de abdij van Boudelo de grootste belangstelling voor de regionale viswaters. In het midden van de 14e eeuw had deze abdij haar visrechten al uitgebreid tot een gebied dat liep vanaf Koudenborn tot aan de Lokerbeek (Stenarde) bij Waasmunster. Vermoedelijk bekwam de abdij van Boudelo in diezelfde periode ook de visgronden in de Stekense Vaart, vanaf de monding in de Moervaart tot aan het gelijknamige dorp. Verder bezat zij visrechten op een deel van de Zuidlede, vermoedelijk tot aan de gronden van St.-Baafs, de Oostvaart te Moerbeke en de Lijdsdonklede, het kanaaltje dat de Moervaart verbond met de gelijknamige uithof van de abdij.⁶⁴

2.5) Wateroverlast en visschaarste

Bij het inpolderen in Zeeuws-Vlaanderen werden de ontginningscentra aldaar, al in de 11de eeuw geconfronteerd met een toename van de getijdenwerking. Deze getijdenwerking leidde uiteindelijk tot de vorming van de Westerschelde.

De dijkbouw aan de rand van deze ingepolderde gebieden zorgde ervoor dat het oppervater in een strak rivierbed werd gedrongen, wat naast een stijging van het waterpeil ook een sterkere stroming tot gevolg had. Er werden niet alleen diepere geulen uitgeschuurd, maar ook de getijdenwerking werd steeds verder landinwaarts voelbaar. Het spel van eb en vloed werd vanaf de 11de en 12de eeuw steeds duidelijker merkbaar in de Rupel, terwijl deze verhoogde getijdengolf op het einde van de 14de eeuw Gent had bereikt. Om eventuele wateroverlast te voorkomen werden de Scheldeoevers bezuiden Antwerpen al vanaf de aanvang van de 12de eeuw met dijken beschermd.⁶⁵ Door deze bedijking werden ook de Durme, de Moervaart en de Zuidlede meer onderhevig aan de getijdenwerking, die hier in de Moervaartvallei, door de afwezigheid van een degelijke bedijking, meermaals voor wateroverlast zou zorgen. Waar de St.-Baafsabdij in de loop van de 13de eeuw, door de aanleg van een uitgebreid afwateringnet, erin geslaagd was het moerassige gebied van de Moervaartvallei om te vormen tot, voor die tijd, zeer moderne hooimeersen,⁶⁶ werd rfen er in de 14de en 15de eeuw opnieuw met een teveel aan water geconfronteerd.

Ondertussen was sinds 1384 het graafschap Vlaanderen in Bourgondische handen, waarbij enerzijds werd getracht de macht in Vlaanderen te centraliseren, maar waarbij anderzijds de steden Gent, Ieper, Brugge en het Vrije van Brugge stelselmatig aan belang wonnen. Deze vier vormden de Vier leden van Vlaanderen of de staten van Vlaanderen, waarbij Gent ondermeer de Oudburg van Gent, het Land van Aalst, het Land van Waas en de Vier Ambachten vertegenwoordigde.

Toen in de eerste helft van de 15de eeuw de parochies Wachtebeke, Winkel, Mendonk, Sprendonk, Desteldonk, Evergem, Zaffelare, Eksaarde, Moerbeke,

⁶⁴ J.MATERNE, *De verwerving....* blz. 91 en 92.

⁶⁵ R.STUYCK, *De Schelde van bron tot monding, Uitgeverij Lannoo, Tielt, 1987, blz. 24.*

⁶⁶ G. PUIMEGE, *De straten van Zaffelare, van bos Meentocht tot geordend stratennet, Lochristi, 1986, blz. 53.*

Sinaai, Daknam, Lokeren, Stekene, Kemzeke en St.-Pauwels, met wateroverlast te kampen hadden, richtte men zich dan ook naar hun vertegenwoordiger, de stede van Gent. Hierop verscheen op 18 maart 1438 een *letteren van de scepenen ende raed vander stede Ghend*, waarin werd bevolen om de *Lisdoncleede* van aan *den rabotte van Boudeloe in de prochie van Synay* te hergraven en te verlengen tot aan de Durme te Waasmunster. Op die wijze werd de bocht die de Durme via Lokeren maakte afgesneden waardoor men een betere afwatering verhoopte.

Naast het graven van deze *coupure* werd ook de opdracht gegeven om de *Zuutleede* tussen Mendonk en de dam te Eksaarde *totten oude canten en bodemen* te ruimen en alle *helcweeren*⁶⁷ te verwijderen. Meteen kregen de eigenaars van de aanpalende gronden, de St.-Baafs- en de St.-Petersabdij, de opdracht om in de toekomst de Zuidlede op eigen kosten verder te onderhouden.

Ten behoeve van de scheepvaart werd toen ook, op kosten van de schippers die gebruik maakten van het traject Moervaart-Gent, *de Kele* (Kale of Durme) tussen Langerbrugge en Sprendonk vergraven tot *ten diepsten vier spete diepe*, terwijl verder alle *vaerden, waterghanghen, beken en grachten groot of cleene*, ten oosten van Langerbrugge tot aan de Durme (te Eksaarde), door de eigenaars op eigen kosten dienden geruimd te worden.

Ten behoeve van het slinkend visbestand werd in dit bevelschrift ook een verbod opgelegd om gedurende de *vorschtijd* of paartijd, in de maanden maart, april en mei, zowel op de Durme als op de Zuidlede te vissen met netten en korven. Voordien bleek dat *de verssche visschen* via de Schelde, de Durme en de Zuidlede in grote getale Gent bereikten, maar door overbevissing *bij grooten scepen* en bij *vele diverschen personen*, was dit alles teniet gedaan.⁶⁸

Doch de politieke toestand vanaf het 2de kwart van de 15de eeuw, waarbij de stad Gent voortdurend in aanvaring kwam met haar Bourgondische meester, laat vermoeden dat een degelijk onderhoud aan beide Durmearmen niet vanzelfsprekend was. Dit zien we duidelijk toen in 1452 de troepen van de Bourgondische hertog, Filips de Goede, in de Moervaartvallei te Wachtebeke een nieuwe weg trachtten aan te leggen, waarbij meer dan de helft van het hertogelijke leger er in de modder wegzonk. Dit had als dramatisch gevolg dat de volgende dag Wachtebeke en omliggende dorpen volledig werden platgebrand.⁶⁹

Uit een “*ordonnancie*” van 18 november 1478 kunnen we opmaken dat de toestand van het waterhuishouden in de Moervaartvallei opnieuw, of nog steeds, alles

67 J. MATERNE, *Exploitiatiemethoden...*, Hier verwijst de auteur op blz. 229 vtn.66, naar: M.K.E. GOTTSCHALK, *De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de middeleeuwen, Assen, 1984, blz. 463*: Gottschalk verwijst in verband met de betekenis van *hillen* naar *hiljochen*, dat verwantschap vertoont met *hilsteden* en *hilcweren*. *Hilcsteden* verwijst naar eilandjes in de rivier en aanwassen aan de Durmeboorden (in ruimere zin zelfs de visgrond aldaar); *hilcweren* zou dan betrekking hebben op een haag of heg, geconstrueerd uit riet of biezen. Met deze *hilcweren* kon men de gronden die aan de oevers van een waterloop paalden, op die plaats afsluiten. (In ruimere zin een vistuig, zelfs een visnet). De kern van al deze woorden is *hil*, wat staat voor aanwas.

68 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c., Arrondissement St.-Niklaas, Deel 3, Sinaai, blz.5.*

69 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c., Arrondissement Gent, Deel 7, Wachtebeke, blz. 21.*

behalve rooskleurig was. Men schreef dat *de vaerdt ende leede te Mourbeke* (Moervaart) *grootelich te nieuten gaet ende bedorven es ter grooter scade ende achterdeele van den ghemourden*, m.a.w. de Moervaart had met verzanding te kampen, wat erg nadelig bleek te zijn voor de eigenaars van de omliggende moeren. Door deze verzanding nam de bevaarbaarheid van de Moervaart af, waardoor o.a. het turftransport naar Gent in het gedrang dreigde te komen. De Gentse magistratuur zag zich dan ook genoodzaakt maatregelen te treffen die uitmondten in een reeks voorschriften.

Zo werd het verboden om een nieuwe waterloop te graven of een dijk of dam te doorsteken zonder eerst de toestemming van drie moermeesters te krijgen, terwijl er bij de sluiswachter te Moerbeke werd op aangedrongen dat hij zich aan de afgesproken uurregeling zou houden en hij bij het versassen van de kleine scheepjes het waterpeil niet nodeloos zou laten stijgen. Een eventuele overtreding op één van deze drie punten stond gelijk met een boete van 3 pond parisis.⁷⁰ Verder werd er een boete van 20 schellingen parisis voorzien voor al wie betrapt werd bij het overboord kieperen van *mul* (zand), *asschen oft andere vulnesse*, of voor diegene die door welke reden dan ook enige schade aan een brug had aangericht. Een boete van 10 schellingen was voorzien voor alle onvoorzichtige turfschippers die een deel van hun lading verloren. Om dit tegen te gaan werden zij verplicht om zowel vooraan als achteraan hun vaartuig *eenen boom dweers int watere te legghen*, en de overboord gevallen turven terug op te vissen. De voordren, of doorwaadbare plaatsen, dienden eens per jaar door de eigenaars geruimd te worden en indien men zich hier niet aan hield werd dit karwei door de moermeesters opgeknapt. De rekening werd nadien wel aan de eigenaars gepresenteerd.

Het toezicht op deze voorschriften werd toevertrouwd aan de moerknepen, die na het vaststellen van een overtreding ogenblikkelijk de moermeesters en de *meyere*⁷¹ op de hoogte dienden te brengen. Opdat men het gezag van zowel de moermeesters, de moerknepen als de sluiswachters niet zou ondermijnen werd op *qualic toesprake* (uitschelden) een boete gesteld van 3 pond parisis, terwijl men voor *sloughe ofte queste* (slagen of ruzie) voor drie jaar verbannen kon worden.

De boetes, na *eerlicke executie door de meyere* opgelegd, werden in drie gelijke delen verdeeld, *ten proffyte van den heere* (vorst), de stad Gent en de moermeesters.⁷²

70 12 pond parisis = 1 pond Vlaams (of 1 pond Groot)

1 pond Vlaams = 20 schellingen = 240 groten

1 pond Vlaams = 6 gulden = 120 stuiver.

1 gulden = 20 stuiver = 80 oort = 1440 myten.

71 Meyere, meier: Oorspronkelijk waren dit de pachters van het vronnhof die belast waren met het innen van de verschillende heerlijke renten. In sommige gevallen hadden zij ook een bestuurlijke en of rechterlijke bevoegdheid en menden in de meeste gevallen de schepenbanken.

J. VAN TWEMBEKE, o.c., blz.13.

72 M.J. WOLTERS, *Recueil des Lois, Arrêtés, Règlements etc., concernant L'administration Des Eaux Et Polders De La Flandre Orientale, Troisième Edition, Tome Premier, Rivières et Canaux, Gand, 1874, nr. 39 blz. 44-46.*

Voor een uitgebreid beeld over de moerontginningen te Wachtebeke, zie: LUC DE MAESSCHALCK, *Over Moeren, Turfvaarten en Rebelse Gentenaars*, in: *Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke"*, jb. 32, 1999, blz. 7 tot 90.

2.6) Gent neemt onderhoud van de Zuidlede over.

Naast de Moervaart had ook de Zuidlede op het einde van de 15e eeuw met verzanding te kampen.

Zo werd in 1503, op verzoek van de vertegenwoordigers van de stad Gent en de prelaten van de St.-Pieters- en St.-Baafsabdij, de toestemming verkregen om de *gedeeltelijk verslijkte Zuidlede op kosten der aangelanden uit te diepen*. Deze *aangelanden* of eigenaars van de gronden langsheen de Zuidlede, (zijnde de St.-Pietersabdij, de St.-Baafsabdij en de abdij van Boudelo), werd door de stad Gent verweten het onderhoud van de Zuidlede in het verleden verwaarloosd te hebben. De Gentse magistratuur sloot dan ook een overeenkomst met de St.-Pieters- en de St.-Baafsabdij waarbij van toen af aan enkel de stad Gent voor het onderhoud van de Zuidlede zou instaan. De voornaamste reden hiervoor was dat om de waterhuishouding te kunnen optimaliseren er één of meerdere rabotten zouden moeten gebouwd worden. De Gentse schepenen vreesden immers dat indien men de bouw van deze rabotten aan de abdijen zou overlaten, dit later tot problemen zou kunnen leiden tussen enerzijds de abdijen onderling en anderzijds tussen de abdijen en de stad Gent.

In samenspraak met de abdijen werd toen besloten om op het einde van de *lichtstraten*, in de omgeving van *den hoolhende*⁷³ een tweede rabot te bouwen. Dit zou ervoor zorgen dat de aangelanden ook tijdens de zomerperiode in de meersen over voldoende drinkwater voor hun vee zouden kunnen beschikken, terwijl de bevaarbaarheid van de Zuidlede gegarandeerd zou blijven.

Met de overname van de Zuidlede door Gent, kreeg deze stad eveneens *de vischerie* en alle andere *emolumenten*⁷⁴ in handen. Het visrecht en het onderhoud van de splytleeden of zijkanaaltjes bleven aan de respectievelijke eigenaars. Ook de onderhoudskosten van het rabot van Mendonk en het nieuw te bouwen rabot aan de Lichtstraat waren voor de St.-Pieters- en de St.-Baafsabdij.⁷⁵

Maar bijna dertig jaar later, in 1532 om precies te zijn, werd er gerapporteerd dat de Zuidlede opnieuw in zeer slechte staat was. Door het overvloedig onkruid was scheepvaart onmogelijk geworden. Verder waren ook *de zaten* op verschillende plaatsen *ingemaect* en werd de waterafvoer belemmerd door *piercurven, balnetten ende andere netten die men daer inne daghelicx stelt ende laedt ligghen*.⁷⁶⁻⁷⁷

73 Hoolhende: ook "ollende" en "onlende", d.i. een overstroomd of zeer moerassig gebied. De "Hoolhende" lag op de noordelijke of linkeroever van de Zuidlede en werd ook "Terlicht" genoemd. In het oosten werd dit gebied begrensd door de Lichtstraat. Deze gronden, inclusief de Lichtstraat, bevinden zich nu grotendeels in het Provinciaal Domein Puyenbroeck, maar behoorden toen nog tot de parochie Mendonk.

74 Emolumenten: extralegale voordelen boven de reeds aan een ambt verbonden inkomsten. Hier betrof het voornamelijk de eventuele tolgelden die men aan de te construeren rabotten zou kunnen innen.

75 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 48 blz.68-72.

76 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 48 blz. 68.

77 J. MATERNE: *Exploitiatiemethoden...*, blz. 231, vtn. 68. Zaten, saeten.: rivierhoofden langs de oever waarin men visnetten en andere vismateriaal opstelde.

Piercurven: gevlochten tenen korven die met aas (pieren) werden voorzien en op de bodem van de rivier werden neergelaten. Hier werd meestal aal gevangen. Kleine aaltjes werden pieren genoemd. In dit laatste geval kan *piercurven* ook staan voor aalkorf.

Nog datzelfde jaar werden de herstellingswerken aan de Zuidlede, zij het onder protest, toch enigszins hervat. Men vond immers dat de stad Gent de totale kostprijs van deze werken op zich diende te nemen daar zij volgens de overeenkomst uit 1503 o.a. het recht van verpachting van het visrecht in de Zuidlede hadden verkregen.⁷⁸

Maar het waren nu vooral de politieke spanningen tussen de stad Gent en Keizer Karel die de basis vormden voor het uitblijven van degelijke herstellingswerken. Gent, dat zich met hand en tand verzette tegen de centralisatiepolitiek van Keizer Karel, weigerde nog langer haar aandeel in de vorstelijke bedde te betalen. Hierop trok op 14 februari 1540 een meer dan vijfduizendkoppige troepenmacht de stad binnen en werden de opstandelingen gearresteerd en terechtgesteld. Gent verloor al haar privileges en al haar bezittingen werden geconfisqueerd. Er werd ook een zware geldboete uitgesproken. De benoeming van de schepenen zou voortaan door de vorst gebeuren waardoor de ambachten of neringen hun politieke betekenis verloren. Om de stad onder controle te houden werd in het St.-Baafsdorp, rond de gebouwen van de in 1536 opgedoekte St.-Baafsabdij, een imposante Spaanse dwangburcht opgetrokken. Dit Spanjaardenkasteel, aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, stond via deze Leie, de Schipgracht en de Zuidlede, in verbinding met Brabant. Zo bleef een eventuele voedsel- of munitiebevoorrading vanuit die richting steeds mogelijk.⁷⁹

78 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, Deel 5, Moerbeke, blz. 16.

79 J. VAN DE WIELE, De St.-Baafsabdij afgeschaft en gesloopt, de St.-Pietersabdij een ruïne, in: *Ganda & Blandinium*, 1997, blz.77.

*Brugje over de Zuidlede aan de Santvoortdam en de Lichtstraat in P.D. Puyenbroeck.
In het midden achteraan zien we het nieuwe binnenzwembad.*

3) Nieuwe waterwegen en twee eeuwen oorlogsellende

3.1) Visitaties en herstellingen aan Zuidlede en Moervaart (1580 – 1581)

Na de vernedering die Gent door Keizer Karel had opgelopen trachtte de stad haar politieke en economische plaats te heroveren. De kapitaalkrachtige handelaars kwamen terug en zorgden ervoor dat Gent de hoofdplaats werd van het Vlaamse linnen. Ook de graanhandel beleefde een heropleving. Deze evolutie resulteerde in 1547 tot het graven van de Sasse Vaart, een rechtstreekse verbinding tussen de stad Gent en de Honte of Westerschelde.

Toen men in 1547 aanving met het graven van deze Sasse Vaart, werd het gedeelte van de Durme tussen Langerbrugge en Rodenhuize in de loop van deze nieuwe vaarweg opgenomen. Hierdoor kregen de Moervaart en de Zuidlede een grotere hoeveelheid water te verwerken, zodat, om de laaggelegen gronden te Evergem, Mendonk, Moerbeke en Eksaarde te ontlasten, ook de Moervaart verder gekanaliseerd werd. Anderzijds kon, door het nu meer standvastige waterniveau in de Moervaart, de scheepvaart naar het Waasland verder uitgroeien. Dat kwam vooral Lokeren te goede. Verder verkreeg men via Stekene en Hulst een betere waterweg naar Zeeuws-Vlaanderen.⁸⁰

De tweede helft van de 16de eeuw en de ganse 17de eeuw werden echter ook gekenmerkt door het oorlogsgeweld tussen Spanje, Frankrijk en de Nederlanden (80-jarige oorlog 1566-1648 en Franse expansieoorlog 1659-1713). Onze regio die meermaals als strijdtoneel fungeerde, had het dan ook erg te verduren. Dit weerspiegelde zich ook in de algemene waterhuishouding. In de Moervaartvallei overstromden regelmatig vele hectaren meersen en bossen, waardoor zowel de Moervaart als de Zuidlede opnieuw met verzanding te kampen hadden.

Hoe de toestand van deze waterlopen er toen ongeveer uitzag, vinden we terug in twee visitatieverslagen van 23 en 24 juni 1580, voor de Zuidlede, en 13 april 1581 voor de Moervaart. Deze visitaties of schouwingen werden in eerste plaats uitgevoerd om de stad Gent, die toen tijdelijk in protestantse (Hollandse) handen was, in staat van verdediging te kunnen stellen tegen eventuele Spaanse aanvallen.

De schouwing van de Zuidlede in 1580 werd uitgevoerd door *dheer Willem De Knuyt als scepene by den college daer toe ghedeputeert, met Pieter Mattheeus, M. Pieter De Buck ghezwoeren landtmeter deser stede* (Gent), *metsghaders* (alsook) *Jan Goethals, bailliu* (baljuw) *van Zaffelare*.

De tocht vatte aan bij *trabbot te Mendonck*.

⁸⁰ V. VERSTEGEN, De Durme, historische schets, in: *Cultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen, 1969, I, blz. 262.*

Van aan dit rabot, op de zuidzijde van de Zuidlede, tot aan de grens met het Pitanciegoed⁸¹ van de St.-Pietersabdij, op grondgebied Zaffelare, was de Zuidlede *an wederzyden zeer anghewassen ende nauwe, ende by plecken ondiepe*. Men stelde voor hier de Zuidlede tot op *den ouden cant ende bodem* te hergraven.

Van hieruit, tot ongeveer ter hoogte van het “Oude Hof van Mendonck”⁸², had de Zuidlede *eene goede wydde ende diepte*, maar was verder *zeer vercruyt met sueghen* (graszoden?) *ende pelsen, ende canten ende schooten* (taluds) *dienen gheschoot ende gheruimt van den haute* (struikgewas) *ende weerfstukken* (hoge struiken en bomen). Ook hier werd voorgesteld alles te ruimen *tot upt sant*.

Tussen het “Oude Hof”, op de noordelijke oever van de Zuidlede, en de monding van de *vaert naer Zaffelaere*⁸³ op de zuidelijke oever, bevond zich een *zeer quade kele*, (versmalling), *zeer nauwe ende ondiepe*. Deze vernauwing liep verder *totter hoogher brugghen* (Puyenbrug) *an den Wachtebeecschen dam*, terwijl ook een deel ten oosten van de Puyenbrug *zeer nauwe ende ondiepe en eenen streke gheheel versant was*.

Ter hoogte van de Siesmeers, in het huidige Provinciaal Domein, *totten hecken an den turrebosch* (Torrebos)⁸⁴, was de Zuidlede *redelic van wydden*, waardoor het hier voldoende leek de schootkanten te reinigen *ende wat verdiept tot up het herte sandt*.

Van hieruit tot aan de *lichtstrate* was er een voldoende breedte, alleen diende *twee voeten* (0,55m) *ghers* (gras) *ofte modder* te worden verwijderd.

Het gedeelte tussen de *lichtstrate* en *steenene brugghen* was echter zeer sterk vervuild, *eyst bynae gheheel toe*, en ook ten oosten van *steenene brugghen*, over een

81 Pitanciegoed: De pitancie of economaat van de St.-Pietersabdij was een administratieve dienst die ressorteerde onder het dagelijks bestuur van deze abdij. De Pitancie bezat eigendommen in gans Vlaanderen, waarvan de pachten de kas spijsden. Haar inkomsten werden nog verhoogd met talrijke renten op eigendommen van andere eigenaars.

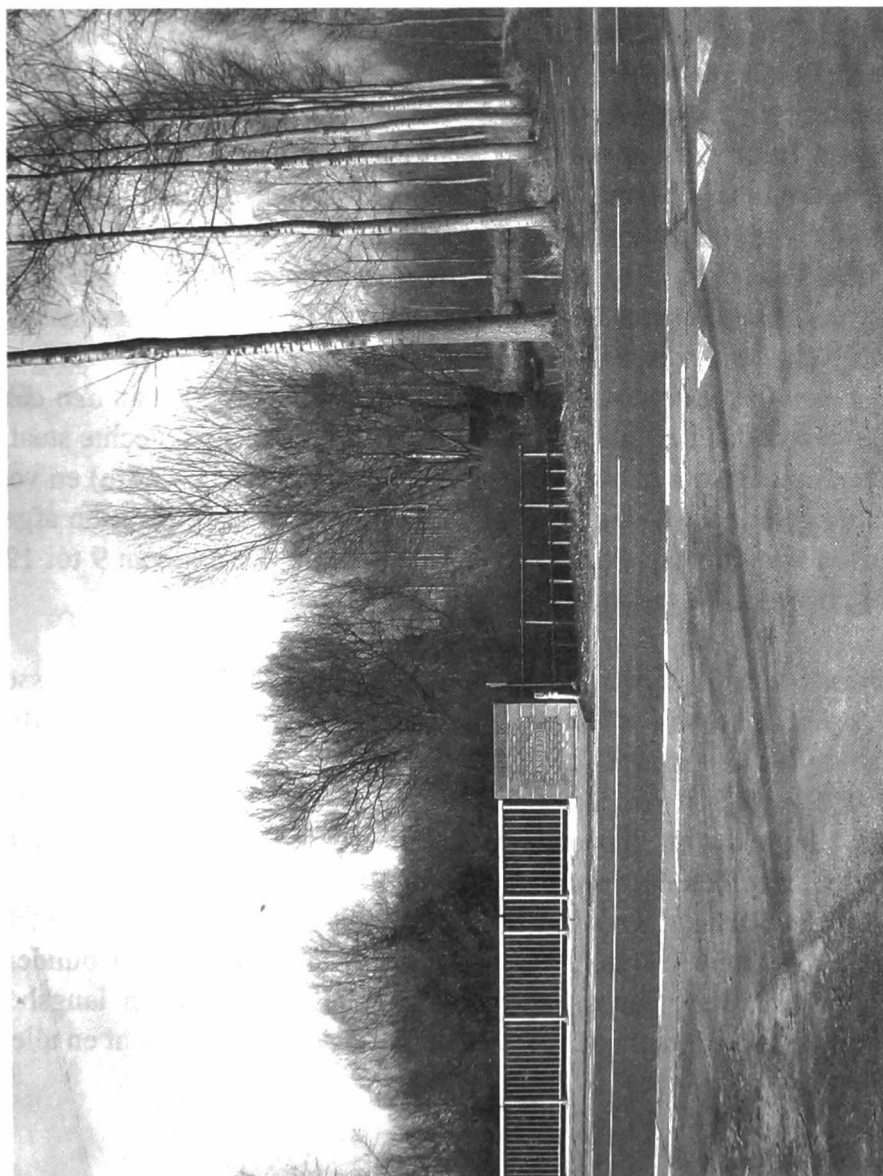
Als uitgaven werden reeds in de oudste rekeningen herstellingskosten aan hun talrijke hofsteden vermeld, waarvoor de abt van de abdij een aanzienlijke som kreeg. Verdere uitgaven waren: aankoop van wijn, fruit, oosterse vruchten, vis voor de talrijke “vastendagen”, kleding voor studenten te Leuven en Parijs en het loon voor de talrijke “bedienden” van de pitancie. Ook de jaargetijden opgedragen aan de overleden weldoeners, die de St.-Pietersabdij hadden begiftigd, werden door de pitancie betaald. Het Pitanciegoed op de zuidzijde van de Zuidlede werd in het westen begrensd door het “Goed ten Rosen” en in het oosten door de Puyenbrug. G. PUIMEGE, Gerard de Duivel, zoon van Zeger, Heer van de Heerlijkheid “Saffelare”, in: *H.K. De Oost-Oudburg, jb. VII, 1969, blz 9*.

Ook het “Overlede Goed”, te situeren ten zuiden van de Moervaart, tussen de Zwarte Gracht en de Wachtebeekse Dam, behoorde toe aan de Pitancie van de St.-Pietersabdij. E. DE SMET, Het “Overlede Goed” te Wachtebeke, in: *H.K. “Oud-Wachtebeke”, jb. 11, 1977, blz. 96*.

82 Het “Oude Hof van Mendonck” bevindt zich op de huidige grens van Wachtebeke met de Gentse deelgemeente Mendonck. Deze plek is ook bekend als de Ronde Singel en ook als het Goed te Oostdonk. Op het einde van de 18e eeuw werd dit goed bewoond door de familie Geldolf, waarvan Joannes Franciscus Geldolf en nadien J(oannes)-B(aptiste) Geldolf als burgemeesters van Mendonck, hier hun vergaderingen organiseerden. In 1787 ontstond er onenigheid tussen burgemeester Joannes Fransiscus Geldolf en zijn schepenen die de ligging van het goed te Oostdonk te afgelegen vonden en er de voorkeur aan gaven te vergaderen in de herberg de Fortuin in de omgeving van de kerk.

83 “Vaert naer Zaffelaere”, het “Zaffelaars Vaardeken” of Kerkvaardeken werd in 1570 dwars doorheen de Pitanciegoederen van de St.-Pietersabdij gedolven en verbond het centrum van Zaffelare met de Zuidlede. Dit economisch belangrijk kanaaltje werd ook door de inwoners van Lochristi en Zeveneken gebruikt.

84 Het Torrebos hoorde bij het Torregood, het buitenverblijf van de abt van de St.-Pietersabdij, en werd reeds in 1281 vermeld.

*De Zuidlede en de Puyenbrug of “hoogher bruggen”
aan de Wachtebeekse Dam, richting Mendonk*

afstand van *ontrent honderd roeden* (385m) was de Zuidlede *gheheel quaet*. De verdere loop was opnieuw *redelic van wydden*, alleen diende er een *voort*⁸⁵ verwijderd te worden en alles geruimd tot *up den herten grondt*.

In de omgeving van *den drayboom* en het *oude viswater*, op de grens met de *heerliche van Exaerde*, werd de Zuidlede opnieuw omschreven als *gheheel quaet*, terwijl het volgende deel tussen het *bosselkin*, *Exaerde brugge* en de monding in de Durme, vrij proper bleek te zijn; enkel de schootkanten dienden hersteld te worden en daar waar nodig was *den grondt suveren ende verdiepen*.

De visitatie van de Moervaart op 13 april 1581 werd uitgevoerd by (door) *Pieter De Buck, landtmeter ende Franchois Hoorenbault*, en dit op aanvraag van *dheeren Willem van Pollaere, scepenen van der keure, Roelandt van Hembyze, secretaris ende Guillaume de Warengien, by den Collegie ghedeputeert*.

De tocht van Pieter De Buck en Francois Hoorenbaut vatte aan bij de brug over de Moervaart (te Moerbeke) *voor thuys van Jan Schoetman*. In tegenstelling tot de visitatie van de Zuidlede, werd er bij deze schouwing blijkbaar vooral aandacht besteed aan de toestand van de dijken of *zydelinghen* van de Moervaart.

Tussen *thuys van Jan Schoetman* en de meersen, toebehorende aan *den cloostere van Peenen*,⁸⁶ bevonden de dijken aan de zuidzijde zich in zeer slechte staat. Waar deze voorheen op de kruin een breedte hadden van *eene roede* (3,8m) en voorzien waren van stevige taluds, waren de dijken nu op verschillende plaatsen afgekald; *duert afspoelen van der vaert*. De hoogte varieerde amper nog van 9 tot 12 duim (25 à 32cm) boven het wateroppervlak van de Moervaart.

Ook de toestand van de dijken op de noordzijde van de Moervaart, tussen *den meerschen van Peene totten rabbitte van Mendonck*, liet te wensen over. Men stelde voor deze dijken te verhogen tot 2 à 2,5 voet (54 à 68cm) boven het wateroppervlak. Daar deze dijken ook als openbare weg werden gebruikt, werd de breedte van de kruin opnieuw op 1 roede bepaald. Om de stevigheid te garanderen werd voorgesteld om de dijken met *waterweerf ofte boomen* te beplanten.

Om deze werken te bekostigen werd in een ordonnantie van 2 augustus 1581 aangehaald, dat de pachters van de aanpalende gronden 6 stuivers per bunder extra mochten ophoesten. Voor die prijs zouden niet alleen de dijken langsheen de Moervaart hersteld worden, maar ook de Zuidlede, de Zwarte Gracht en alle ande-

85 Voort: doorwaadbare plaats voor o.a. vee.

86 De meersen van Peene of de Peene meersen vinden we in de 17e eeuw terug op de noordzijde van de Moervaart, tussen Calvebrug en de Ninovedam en behoorden toe aan het Klooster van O.L.V. tot Nazareth. Dit klooster te Assenede was aanvankelijk een begijnhof met een hospitaal, maar een akte uit 1476 vermeldt dat de zusters de naam mochten dragen van Reguliere Kanunnikessen van St.-Augustinus en het voormalige begijnhof nu de titel kreeg van Onze-Lieve-Vrouw van Nazareth. Het klooster werd tijdens de Tachtigjarige Oorlog, door de beeldenstormende geuzen vernietigd en kon nadien wegens geldgebrek niet meer worden opgebouwd. Rond 1650 werd het klooster opgeheven waarbij de resterende onroerende goederen werden verdeeld tussen het Bisdom van Gent en de abdij van Boudeloo. DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement Eeklo, Deel 1, blz.169 en 170*.

Zie ook : W. DE CONINCK, Langs Wachtebeekse wegen, in: H.K. "Oud-Wachtebeke", j.b. 23, 1989, blz. 145 en 232.

re *waterganghen van de meerschen van Sente Baafs*, tussen Moervaart en Zuidlede zouden gereinigd worden.⁸⁷

De werken werden uitgevoerd door Willem Pollaere. Hij was aannemer van meerdere verdedigingswaterwerken die de stad Gent toen liet uitvoeren. Verder vinden we hem in 1578 terug als schepen van Gedeele en in 1580 als schepen van de Keure van de stad Gent. In 1573 kocht hij, samen met zijn broer Jan, de eerder aangehaalde heerlijkheid ten Rosen te Zaffelare. Willem Pollaere was dan ook de aangewezen man om, na de opmaak van het bestek, de vereiste geldbedragen voor de werken aan de Moervaart, met alle wettelijke mogelijkheden, bij de aangelanden te innen. Vermoedelijk was hij in 1570 ook betrokken bij het graven van het Kerkvaardeke te Zaffelare.⁸⁸

In diezelfde periode werd er ook te Winkel een Kerkvaardeke gegraven. In 1580 vinden we het terug als de *Scheepgracht*. Het ving aan achter een hofstede recht over de huidige pastorie, doorsneed de meersen aan de Braamdonk, en mondde even ten oosten van de splitsing Moervaart-Zuidlede in de Moervaart uit.⁸⁹ Het is best mogelijk dat ook hier Willem Pollaere een niet onbelangrijke rol heeft gespeeld.

87 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 76 blz. 132 t.e.m. 136.

88 G. PUIMEGE, *Ten Rosen...*, blz. 10 en 11.

89 SAG, reeks LXXV, Religieuze en caritatieve instellingen, Fonds Abdij Bijloke, nr. 315.

Deze gracht is het enige restant van het Kerkvaardeke van Winkel. Van hieruit liep dit vaartje of Schipgracht tot in het dorpscentrum, waar het eindigde achter de woning van Lucien Haemerlinck tegenover de H.Kruiskerk.

3.2) De Moervaartvallei, een schakel voor de scheepvaart tussen Antwerpen en Oostende?

In 1584 en 1585 werden Gent en Antwerpen door Spanje op de Hollanders hero-verd. Daardoor werd de internationale handel vanuit Vlaanderen en Brabant naar de Noordelijke Nederlanden toetrokken. Gent en Antwerpen verkommerden en enkel mits het betalen van de door de opstandige Hollanders opgelegde heffingen, werd vanaf 1587 het goederenvervoer met binnenscheepen tussen beiden Nederlanden toegestaan. Om deze economische crisis in de Spaanse Nederlanden af te remmen, werd in het eerste kwart van de 17e eeuw door de Spaanse aarts-hertogen Albrecht en Isabella, het plan opgevat om de binnenscheepvaart in de Zuidelijke Nederlanden naar de Vlaamse kust te richten, met Oostende als eerste zeehaven.

Tijdens het Twaalfjarig Bestand, een korte wapenstilstand die in 1609 werd afgekondigd, begon men in 1613 met het graven van de Brugse Vaart tussen Gent en Brugge. In 1618 volgde dan de verbinding tussen Brugge en Oostende. Voor het graven van dit laatste traject werd men o.a. met een aantal geografische problemen geconfronteerd, zodat de volledige verbinding Brugge-Oostende uiteindelijk pas in 1665 tot stand kwam.

Al deze graafwerken naar de Vlaamse kust toe, werden trouwens vanuit Brugge, Ieper, Gent en Antwerpen argwanend gadeslagen; zij vreesden voor een te grote concurrentie van Oostende. Toen de verbinding tussen Gent en Oostende stilaan vorm kreeg, hoopte men ook in Brabant, en vooral in Antwerpen, om van deze nieuwe vrije toegang naar de zee te kunnen profiteren. In 1638 werden verschillende plannen opgemaakt om Antwerpen met de Brugse Vaart te verbinden. In één van deze plannen werd voorgesteld om de Durme, tussen Tielrode en Rodenhuize aan de Sasse Vaart, aan te passen voor schepen van 100 à 120 ton. De Sasse Vaart zou dan vanuit Meulestede met een nieuw kanaal met de Brugse Vaart in verbinding worden gebracht. Dit was vooral om zich aan het stapelrecht en de plicht tot lastbreking ten voordele van de Gentse schippers te onttrekken.

Een tweede mogelijkheid om Antwerpen met de Brugse Vaart te verbinden, was het uitdiepen van de Durme tussen Tielrode en Lokeren en het kanaliseren van de Ledebek tussen Lokeren en Lochristi. Vanuit Lochristi zou men dan een nieuw verbindingskanaal graven naar Langerbrugge, waar men op de Sasse Vaart kon aansluiten.

Maar deze plannen werden voorlopig niet uitgevoerd. De aanpassingen van het waternet ten noorden van Gent en in de Moervaartvallei bleven beperkt tot de onderhoudswerken aan de Sasse Vaart, de Moervaart en de Stekense Vaart, die al in 1637 waren uitgevoerd.

De Moervaart en de Zuidlede vormden toen wel een alternatieve vaarweg naar Antwerpen voor de Gentse onvrije schippers. Sinds 1613 was het hen immers verboden om via de Sasse Vaart en de Westerschelde naar Antwerpen te varen, zodat

ze nu met hun platbodems te Rodenhuize de Moervaart en verder de Zuidlede opvaarden, om zo te Tielrode opnieuw de Schelde en Antwerpen te bereiken.⁹⁰ Wegens de oorlogsprikelen waren de Sasse Vaart en de Stekense Vaart immers maar van minieme betekenis voor de scheepvaart, zodat de bevaarbaarheid van de Zuidlede voor deze Gentse onvrije schippers van levensbelang was. Zij waren dan ook meermaals vragende partij voor ruimingswerken aan de Zuidlede.

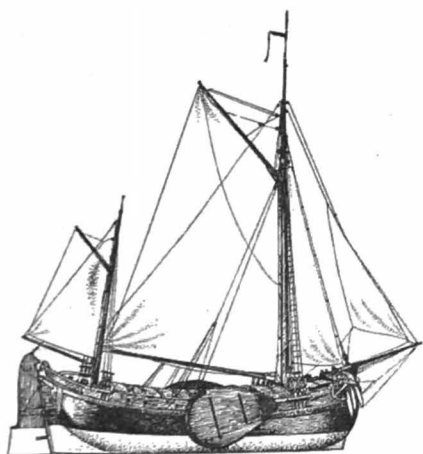
Het huis 'Den Ancker' of het gildehuis van de Onvrije Schippers op de Koornlei te Gent. De witte barokgevel van dit gebouw werd in 1740 opgetrokken om de Gentse Vrije Schippers, die hun huis sinds 1530 op de Graslei hadden opgetrokken, te imponeren. Op de geveltop prijkt een verguld karveel.

In tegenstelling tot de geprivilegieerde vrije schippers die reeds vanaf het begin van de 15de eeuw een zeer gesloten ambacht vormden, bezaten de onvrije schippers zowel op de Schelde als op de Leie, geen enkele vrijheid of geen enkel privilege. Zij kwamen enkel in aanmerking voor het verschepen van een vracht die door een vrije schipper als te min werd beschouwd. Hun toestand verbeterde enigszins met het graven van de Sasse Vaart (1547-1549), toen ook door hen, onder bepaalde voorwaarden, goederen langs dit kanaal mochten worden in- en uitgevoerd. Doch het leven van een onvrije schipper bleef hard en onzeker zodat velen onder hen nauwelijks de eindjes aan elkaar konden knopen. In 1667 werden de onvrije schippers dan uiteindelijk door het betalen van een som van 25000 gulden als nering aanvaard, waardoor zij nu zonder enige beperking zowel de Sasse Vaart als de Lieve, de Moervaart, de Zuidlede en de Durme konden bevaren.

90 DECAVELE J. & DE HERDT R., *Gent op de wateren en naar de zee*, blz.74, 77, 80, 82, 85, 88, 153, 154, 156, Mercatorfonds, 1976, Antwerpen.

Tekening van een pleit⁹¹

Tekening van een zeegaande pleit⁹²

De pleit, ook wel platte pleyte, werd voornamelijk gebruikt in Vlaanderen en Zeeland en stamt af van de kogge. Het was bij de Gentse vrijshippers een populair schip dat tijdens de middeleeuwen tot het einde van het ancien régime meestal gebruikt werd voor het verschepen van graan. De pleit was langwerpig, had een vlakke bodem en een vierkant ruim, wat zeer voordelig was bij het stuwen van de goederen. Het had geen kiel maar aan beide zijden zorgde een zwaard voor een goede stabiliteit. Het tuig van een pleit voor de binnenvaart was vrij klein, waarbij de mast kon gestreken worden. De middeleeuwse Gentse pleiten hadden een laadvermogen van ongeveer 63 ton, wat toen overeen kwam met 65 vaten wijn of 140 mudden graan. Na de aanleg van de Brugse Vaart bereikten deze pleiten in de tweede helft van de 17de eeuw zelfs Nantes, Bayonne, San Sebastian en Kristianstad. Deze zeegaande pleiten waren voorzien van kortere en bredere zwaarden dan de pleiten voor de binnenvaart.⁹³

91 Internetsite <http://www.vaartips.nl/index.html>

92 idem

93 Idem

DECAVELE J. & DE HERDT R., o.c., blz.128.

Naast de pleit werd er ook gebruik gemaakt van de sei. Deze platbodem, met een laadvermogen van 20 ton, was merkkelijk kleiner dan een pleit. In de Gentse regio hadden de seien ongeveer een lengte van 19,50 meter en een breedte van 2,50 meter; de diepgang was 1 meter. Halfweg de 15de eeuw werd de termen 'seien' en 'durmeschepen' naast en door elkaar gebruikt, waarbij een gebod werd uitgevaardigd dat beide scheepstypes eenzelfde grootte zouden hebben. Het waren dan ook vooral deze schepen die men hier op de Durme, Moervaart en Zuidlede aantrof.⁹⁴

Op militair vlak werd, in opdracht van het Spaanse vorstenhuis, in 1645, tussen het fort Rodenhuize en het fort Misère te Wachtebeke, een verdedigingskanaal gegraven. Deze *nieuwe vaert of gedelf* lag ten zuiden van en ongeveer evenwijdig met de Moervaart en had als functie eventuele nieuwe aanvallen vanuit de Noordelijke Nederlanden te neutraliseren. Maar bij de aanleg van dit kanaaltje werd er weinig rekening gehouden met de waterhuishouding in dit gebied. Te Wachtebeke stond dit *nieuw gedelf* zelfs via de Zwarte Gracht rechtstreeks in verbinding met de Moervaart, wat onvermijdelijk voor nieuwe waterellende zou zorgen.

Een van de gevolgen was dan ook dat de toenmalige pachter van het "Overlede Goed" aan de Wachtebeekse Dam, Pieter De Smet, genoodzaakt werd een vrijstelling van pacht te vragen aan de ontvanger van Pitancie van de St.-Pietersabdij. Pieter De Smet was er immers niet in geslaagd om in de jaren 1648, 1649 en 1650 een aanvaardbare hoeveelheid veldvruchten op te brengen.⁹⁵

De wateroverlast beperkte zich niet tot de gronden gelegen langsheen de Moervaart. Aan de oevers van de Zuidlede bleek de toestand nog erger te zijn. Zo vinden we in de pachtafrekening van 1644-45, die aan bisschop Triest werden aangeboden, o.a. dat de meersen gelegen in de omgeving van de Puyenbrug *wegens de perikelen van den oorloghe* helemaal niet verpacht konden worden.⁹⁶

94 DE CAVELE J & DE HERDT R., *o.c.*, blz.128.

95 E. DE SMET, Het "Overlede Goed" te Wachtebeke, in: *Jb 11. H.K. "Oud Wachtebeke"*, 1977, blz. 102. De Pitancie van de St.-Pietersabdij was sinds het begin van de 13e eeuw eigenaar van het "Overlede Goed".

96 PUIMEGE G., Het Provinciaal Domein te Zaffelare en Wachtebeke, in: *Jb. III H.K. "De Oost-Oudburg"*, 1966, blz.11.

*De voormalige gronden van de St.-Pietersabdij ten westen van
het Overlede Goed en ten zuiden van de Moervaart.*

3.3) Na de Vrede van Munster, de Franse overheersing

Aan deze toestand kwam maar enige beterschap na de Vrede van Münster (1648), waarbij de Noordelijke Nederlanden onafhankelijk werden. Hierdoor bleven de Schelde en de Sasse Vaart voor onbepaalde duur gesloten. Gent, en vooral Antwerpen werden zo voor lange tijd van de open zee via de Westerschelde afgesloten, zodat de Zuidelijke Nederlanden, verbonden aan een verzwakt Spanje, economisch verder afbrokkelden. Alleen de binnenscheepvaart vanuit de Noordelijke Nederlanden naar de Spaanse of Zuidelijke Nederlanden bleef toegelaten. De verzwakte Zuidelijke Nederlanden vormden voor de Hollanders nu immers een gedroomd afzetgebied. Dit transport gebeurde ten noorden van Gent langs de Sasse Vaart en de Stekense Vaart.

Om nu ook de scheepvaart tussen de verkommerende steden Gent en Antwerpen te verbeteren, was het noodzakelijk om de verwaarloosde Zuidlede te verdiepen en te verbreden. Maar toen Gent hiervoor in 1654 de toestemming vroeg aan het Spaans vorstenhuis, werd dit geweigerd. Na vertoog van de proost, deken en kapittel van St.-Baafs, samen met de andere eigenaars van de gronden langsheen de Zuidlede, kreeg men op 31 augustus 1654 de toestemming van de raadsheren van de Spaanse koning om de Zuidlede enkel *te kuischen en te zuiveren, mits zijne oude breedte en diepte te eerbiedigen*.⁹⁷ Hierdoor kon enkel een betere afwatering bekomen worden, zodat de Zuidlede nooit een economisch belangrijke vaarweg tussen Antwerpen en Gent werd. Later bleek zelfs dat de Hollanders ook de Sasse Vaart links lieten liggen. Zij opteerden voor de Schelde als vaarweg tussen Holland, Zeeland, Antwerpen en Gent. Van hieruit kon men ook via de Brugse Vaart de Noordzee bereiken.⁹⁸ De reden waarom de Hollanders de Sasse Vaart meden vinden we terug in de *politieboeken* van de Gentse politiemeester Justus Billet. Hierin werd in 1662 genoteerd dat de Sasse Vaart vaak te kampen had met een te lage waterstand. Verder klaagden de Hollandse schippers over het feit dat men steeds moeilijkheden ondervond te Zelzate en te Rodenhuize. De toezichters op de Sasse Vaart dachten bij het minste verzuim aan fraude en bedrog en dreigden de Hollandse schepen aan de ketting te leggen of de lading in beslag te nemen.⁹⁹

Maar ook de verbinding tussen Antwerpen en de Noordzee langs de Schelde had, zelfs nadat in 1665 de Brugse Vaart voltooid was, zijn beperkingen. Het totale traject door het Vlaamse land werd voor de grote Antwerpse schepen te nauw bevonden, terwijl de gemiddelde vaarduur van Brabant naar de Noordzee meestal tot zes weken opliep.¹⁰⁰

97 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c. Arrondissement Gent, Deel 5, Moerbeke*, blz. 16.

98 DECAVELE J. & DE HERDT R., *o.c. blz. 89*.

99 VANNIEUWENHUYSE J., Weinig loon naar werken? Gent op zoek naar een volwaardige zeeweg langs Asseneder-Ambacht, zestiende-achttiende eeuw, in: *Over Den Vier Ambachten, Uitgeverij Deuring bv. Kloosterzande, 1993, blz. 370*.

100 STUYCK R., *De Schelde van bron tot monding, Uitgeverij Lannoo, Tiel, 1987, blz. 88*.

Toen in 1667 de Spaanse Nederlanden door de Franse troepen van Lodewijk XIV onder de voet werden gelopen, werd onze regio andermaal tot een slagveld herleid. Deze toestand werd nog erger toen enkele jaren later, in 1672, de Franse troepen ook de Noordelijke Nederlanden binnenvielen.

Vermoedelijk werden bij deze schermutselingen de twee versterkte sluizen bij de monding van de Moervaart te Rodenhuize verwoest. Deze waren er, op kosten van de stad Gent en Vlaanderen, tussen 1646 en 1665, opgetrokken.¹⁰¹

Op het einde van de 17de eeuw werden de parochies Mendonk, Zaffelare, Eksaarde, Wachtebeke en Winkel opnieuw door wateroverlast bedreigd. Op verzoek van de voormelde parochies, en met *toestemming des Konings*, werd bij de monding van de Moervaart in de Sasse Vaart aan het fort van Rodenhuize, een nieuw rabot of keersluis gebouwd. De kosten voor deze werken bedroegen 8.000 gulden, waarvan de parochies Wachtebeke, Winkel en Zaffelare elk 2.000 gulden en Mendonk en Eksaarde elk 1.000 gulden mochten ophoesten.¹⁰²

De bouw van dit rabot zal wel in dankbaarheid aanvaard zijn door de Gentse onvrije schippers. Zij hadden immers al geruime tijd te kampen met een verzande Zuidlede, hun vaarweg naar Antwerpen en Brabant. Een document uit 1693 leert ons dat deze onvrije schippers ook dienden in te staan voor het onderhoud van o.a. de Puyenbrug. Maar daar zij blijkbaar meer aandacht schonken aan de bevaarbaarheid van de Zuidlede dan aan de algemene toestand van deze brug, ontstond er onenigheid tussen hen, de St.-Baafsabdij en de hooiboeren van de St.-Baafsmeersen ten noorden van de Zuidlede. Zo verscheen er in 1693 een bevelschrift van de Raad Van Vlaanderen. Daarin stond dat de landslieden, aangezien de Puyenbrug onbruikbaar en te gevaarlijk was, een dam van *(on)kruyt, ander vuylicheyt en een deel aerde* in de Zuidlede zouden opwerpen om zo de overzijde van dit riviertje te kunnen bereiken. Voor de eventuele problemen die door deze afdamming zouden kunnen ontstaan, dienden de onvrije schippers zelf maar een oplossing te zoeken.¹⁰³

Het is dus niet te verwonderen dat, toen in augustus 1700 de burgemeesters, schepenen en de grootgrondbezitters van de parochies Zaffelare, Mendonk en Eksaarde, een verzoekschrift richtten "*aen den Coninck*", waarin de toestemming werd gevraagd om op eigen kosten de Zuidlede terug bevaarbaar te maken, deze aanvraag ook ondertekend werd door de onvrije schippers.

Als argumenten voor deze ruimingswerken haalden de aanvragers de slechte waterhuishouding aan. Verder werd er gewezen op het feit dat de Zuidlede, zowel van uit militair als van uit economisch oogpunt, een belangrijke verbinding met Brabant vormde. De aanvragers vermoedden dat de werken ongeveer zes tot zeven

101 DECAVELE J. & DE HERDT R., o.c. blz. 74.

102 DE POTTER & BROECKAERT, o.c. Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk, blz. 6.

103 G. PUIMEGE, De Straten Van Zaffelare, Lochristi, 1986, blz.76.

104 M.J. WOLTERS, o.c.,nr. 112 blz. 197-199.

Zie Bijlage I

weken in beslag zouden nemen, en, aangezien de zomer bijna ten einde was, hoopen zij vlug een antwoord op hun verzoekschrift te ontvangen.¹⁰⁴

Opmerkelijk bij dit verzoekschrift was dat de werken aan de Zuidlede gesitueerd werden tussen de Sasse Vaart te Rodenhuiuze en de Nederschelde (Tielrode). Dit toont aan dat de scheepvaart tussen Gent en Hulst, via de Moervaart en het Stekens Vaardeken, toen een sterke terugval kende, en de Zuidlede de meest bevaren waterweg was in de Moervaartvallei.

Blijkbaar begreep men ook van overheidswege dat “*het somer saisoen*” bijna voorbij was, want met een “*octroi*” van 4 september 1700 verkreeg men de toestemming om de Zuidlede te ruimen doch “*à condition expresse qu’il ne la pourront élargir ni approfondir au-delà son lit, ou la largeur et profondeur anchie-ne....*”, m.a.w. men mocht de Zuidlede wel ruimen of schoonmaken om een betere afwatering te bekomen, maar het riviertje mocht andermaal niet verbreed of verdiept worden.¹⁰⁵

3.4) Ontsluitingsplannen voor Antwerpen opnieuw gekelderd

De toestemming voor de herstellingswerken aan de Zuidlede, kan men eventueel zien als een gevolg van de economische conferenties die in 1699 te Brussel werden gehouden. De Zuidelijke Nederlanden, sinds 1691 bestuurd door landvoogd Maximiliaan II Emanuel, keurvorst van Beieren, waren door de rampspoedige oorlogsjaren van de tweede helft van de 17de eeuw, in een economische depressie afgeleden. In Brussel werden toen, onder leiding van Jan van Brouhoven, graaf van Bergeyck, plannen gesmeed om de economie in de Zuidelijke Nederlanden te doen herleven.

Hierbij was het, net zoals in het eerste helft van de 17e eeuw, vooral de bedoeling om Antwerpen, dwars door Vlaanderen, met de Noordzee te verbinden. Om onafhankelijk te zijn van de Westerschelde, was het noodzakelijk om het traject Antwerpen-Noordzee, toegankelijk te maken voor schepen tot 300 ton.

Voor het gedeelte tussen Antwerpen en Gent werden vier mogelijkheden naar voor geschoven, gebaseerd op de plannen uit 1638.

- Ten eerste wou men de Sasse Vaart, in Meulestede, Langerbrugge en Rodenhuiuze hergraven tot een breedte van 26 m en een diepte van 3 m. Via de Moervaart, die een breedte van 24 m en een diepte van 3 m zou krijgen, wou men via Winkel, Wachtebeke en Moerbeke de Stekense Vaart bereiken, die men tot aan De Tromp tot de zelfde afmetingen als de Moervaart wou hergraven. Vanuit De Tromp zou het dan de bedoeling geweest zijn om dwars door het noordelijk Waasland een nieuw kanaal te graven met dezelfde afmetingen. Dit kanaal zou via Verrebroek en Kallo, in de omgeving van het fort Sint-Marie in de Schelde uitmonden.

105 M.J. WOLTERS, o.c., nr. 113 blz. 199.

- Een tweede mogelijkheid hield eenzelfde verbreding van Sasse Vaart en Moervaart in, maar enkel tot bij Koudenborn te Moerbeke. Van hieruit voorzag men in zuidelijke richting een aanpassing van de Durme tot Tielrode, waar de Durme in de Schelde uitmondde.
- Ten derde plande men de aanpassingen van de Sasse Vaart en de Moervaart, maar dan enkel tot aan de splitsing Moervaart-Zuidlede te Mendonk. Hier zou men dan de Zuidlede tussen Mendonk en Daknam verbreden om zo mits een aanpassing van de Durme opnieuw te Tielrode de Schelde te bereiken.
- De vierde mogelijkheid bestond in de aanpassing van de Durme tussen Tielrode en Lokeren, gevolgd door de uitgraving van de Ledebek tussen Lokeren en Lochristi, om zo via Oostakker ergens tussen Meulestede en Langerbrugge de Sasse Vaart te bereiken.

Gent vond deze aanpassingwerken echter overbodig en onbetaalbaar en leek tevreden met de toen bestaande waterwegeninfrastructuur. Deze Gentse onwil, waarbij de stad enkel aandacht had voor de privileges van haar eigen schippers, betekende uiteindelijk de genadeslag voor deze plannen, waardoor Brabant en Antwerpen voorlopig in de kou bleven staan.¹⁰⁶ En het valt zelfs te betwijfelen of de ruimingswerken van de Zuidlede, waarvoor men in 1700 toch de toestemming had verkregen, ooit werden uitgevoerd.

Na het overlijden van Karel II, de laatste Spaanse Habsburger, werd het Spaanse rijk immers aan de kleinzoon van Lodewijk XIV toegewezen, waardoor de Zuidelijke Nederlanden nu officieel in Franse handen kwamen. Door dit samengaan van Spanje en Frankrijk zagen de Noordelijke Nederlanden (de Republiek) hun handelsbelangen bedreigd, waardoor een nieuwe oorlog onafwendbaar bleek. Op 7 september 1701 vormden de Republiek, Engeland, Brandenburg en het Keizerrijk een grote alliantie tegen Frankrijk, en andermaal werd onze regio het slagveld van Europa. (Spaanse successieoorlog)

Om zich tegen een eventuele invasie vanuit het noorden te beschermen, besloot de Franse overheid om dwars door het Vlaamse land een verdedigingslinie aan te leggen. Deze Bedmarlinie volgde ten noorden van Gent de Sasse Vaart tot aan Rodenhuize, waar men dan de Moervaart en de Zuidlede volgde.

Zo werden o.a. in april 1702 tussen Rodenhuize en de Puyenbrug, alle nodeloze bruggen die over de Zuidlede lagen verwijderd en door twee beweegbare bruggen vervangen. Verder werd, tussen Rodenhuize en Spanjeveer, een nieuwe verdedigingslijn en een extra fort gebouwd.¹⁰⁷

Doordat men enerzijds te Eksaarde ook een sas had gebouwd, en anderzijds de keersluis aan het fort van Rodenhuize had afgebroken, kwamen vooral de meersen

¹⁰⁶ DE CAVELE J. & DE HERDT R., *o.c.*, blz. 91 en 93.

¹⁰⁷ DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk*, blz. 8 en 42.

langsheen de Zuidlede volledig onder water te staan. Hiertegen kwam er in de eerste plaats protest vanuit de parochie Eksaarde, die in een aangetekend schrijven *eenen afslag verkreeg op de landscontributiën ten beloope van 1.271 pond grootte, wegens de overstrooming in 1704*. Aan de omvang van deze som kan men afleiden dat de schade die de landbouw toen opliep vrij aanzienlijk moet geweest zijn.¹⁰⁸

In de parochie Mendonk, dat zich toen nog uitstreckte tot aan Stenenbrug op de grens met Eksaarde, werden zelfs alle veldvruchten vernietigd. Hierop verkreeg de parochie een kwijtschelding van lasten, en dit zolang de watersnood aanhield.¹⁰⁹ Over de schade die de wateroverlast te Wachtebeke rond de Moervaart met zich meebracht, vinden we iets terug in de rekeningen van het “Overlede Goed”. Hierin wordt vermeld dat de toenmalige pachter, Jacques Van Laere, voor het jaar 1700, een reductie kreeg van 50% op het pachtbedrag van 35p. 11s.¹¹⁰ Maar ook de wethouders van Zaffelare legden op 7 augustus 1712 over deze peniebele toestand “ene schriftelijke verklaring” af:

*“..te meer omdat deselve door het maecken vande liniën, forten, wegen van communicatiën ende redouten ten jaere 1702, die lanks deselve Suytlede waren gemaect tot defendie, alsmede door het ophouden vande wateren op deselve, tot defensie vande voors. linie, forten, ende redouten, tot ende met 1706, die alsnu noch en sijn gheslecht, seffens syn gedestruert.”*¹¹¹

108 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement St.-Nicolaas, 1878, Deel 2, Exaarde, blz. 35.*

109 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk, blz. 43.*

110 E. DE SMET, o.c. blz. 116.

111 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement Gent, Deel 7, Zaffelare, blz. 9.*

Hoofdstuk II

1) Onder Oostenrijks Bewind (18de eeuw).

1.1) Water uit Noord-Frankrijk

Nadat op 11 april 1713 de Vrede van Utrecht was ondertekend, werden de Zuidelijke Nederlanden twee jaar later onder het Oostenrijks bewind geplaatst. De aanvang van deze Oostenrijkse periode begon, wegens de net afgelopen oorlogselende, onder zeer ongunstige omstandigheden en Vlaanderen voelde zich dan ook louter een wingewest van het Oostenrijkse vorstenhuis.

Hierbij moet aangestipt worden dat, door het dubbelspel van Engeland, het gebied rond Artois, Cambrais (Kamerijk), Waals-Vlaanderen en een deel van het Henegouwse gewest (*le Hainaut françois*), in handen van Frankrijk bleef. En precies dit gebied in Noord-Frankrijk werd in de eerste helft van de 18de eeuw volledig gedraineerd, waarbij het overtollige water via de Scarpe en de Schelde naar de Oostenrijkse Nederlanden werd afgevoerd. Dit zorgde niet alleen voor talrijke overstromingen in het Doornikse, maar ook voor wateroverlast in de streek rond Gent en Dendermonde.¹¹²

Om hieraan te verhelpen werd in 1717 een korps van militaire ingenieurs opgericht. Dit Geniekorps gaf een degelijke technische ondersteuning aan de burgerlijke besturen. Om de beide belangen (militaire en burgerlijke) beter op elkaar te kunnen afstemmen, werd vanaf 1754 (tot 1784) de bevelhebber van dit korps als raadsheer opgenomen in de Raad van Vlaanderen. Het korps hield zich, naast zijn militaire taken en het aanleggen van wegen en kanalen, ook bezig met cartografie.¹¹³

De voornaamste leiders van dit korps waren:

- generaal Simon de Bauffe, (°1676 +1738), die in 1732 tot directeur-generaal werd benoemd,
- hoofdingenieur en luitenant-kolonel R. Spallaert, die o.a. de leiding had over de kanaalwerken tussen Gent en Brugge, het midden de 18e eeuw,
- majoor Nicolas Jamez (°1714 +1788),
- generaal-majoor Delaing (+1768),
- generaal de Thomerot (+1785)
- generaal Devos, die na het overlijden van Delaing diens taken overnam,
- generaal graaf Joseph Jean François de Ferraris (° Wenen 1726 + Wenen 1814),
- luitenant-kolonel De Brou (°1732 +1796).

112 A. VAN DE SOMPEL, Toenemende centralisatie in de bescherming en het beheer van laaggelegen gebieden tijdens de tweede helft van de 18e eeuw: poging tot oprichting van een Algemene Dijkage in het Land van Dendermonde, in: *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde, Vierde reeks, deel 19, Jb. 2000, blz.153 – 298, blz. 171.*

113 A. VAN DE SOMPEL, o.c., blz 169, 170 en 240.

Maar keren we eerst terug naar de Moervaartvallei in 1715.

Die verhoogde waterstand in de Schelde was ook duidelijk merkbaar in de Moervaartvallei. Hiervoor werd rond 1715 – 1717, in het grensgebied van Wachtebeke en Winkel, een stenen buis gelegd onder de Moervaart door. Deze stenen duiker, sifon of hevelduiker, had tot doel het overtollige water van zowel de meersen op Wachtebeeks als deze op Winkels grondgebied, rechtstreeks naar de Zuidlede af te leiden.¹¹⁴

Deze ingreep was misschien een oplossing voor een lokaal probleem, maar voor de waterhuishouding in de ganse Moervaartvallei bleken er meer drastische maatregelen nodig.

De Wachtebeekse Dam was tijdens de wintermaanden totaal onbruikbaar, zodat tussen het centrum van Wachtebeke en de Puyenbrug, dwars doorheen de St.-Baafsmeersen van Mendonk, meermaals een veerdienst werd ingelegd. Ook ter hoogte van de Bosdam, ongeveer halverwege tussen de Puyenbrug en de Stenenbrug, lag er een veerboot tussen de St.-Baafsmeersen van Mendonk en Zaffelare. Deze noodveerdiensten, uitgebaat door privé-personen uit Zaffelare, waren echter onwettig. Het “recht van overzetten” behoorde hier immers al eeuwenlang toe aan de lieden van het St.-Baafskapittel woonachtig te Mendonk.

Het St.-Baafskapittel spande dan ook verschillende processen aan voor de Raad van Vlaanderen tegen deze onwettige praktijken. Zo kreeg ene Pieter De Neve in 1715-16 het aan de stok met het St.-Baafskapittel wegens het inrichten van een ongeoorloofde veerdienst tussen de Moervaart te Wachtebeke en de Puyenbrug over de Zuidlede. Het “recht van overzetten” bleek hier toen voorbehouden aan ene Lieven de Mey.¹¹⁵ Het geruzie over deze veerdiensten vinden we nog in 1728 terug. Toen ene Simon De Vos, uit medeleven de omwonenden met zijn schuit naar de overzijde van de overstroomde meersen bracht, voelden de lui van het St.-Baafskapittel zich andermaal in hun recht “ghetroubleert”.

Diezelfde Simon De Vos vinden we in 1720 terug als brugwachter van de Puyenbrug. Deze brug die, zoals eerder aangehaald door de Gentse onvrije schippers diende onderhouden te worden, bleek zich toen in zeer slechte staat te bevinden.¹¹⁶ Het was dan ook vermoedelijk deze nalatigheid vanwege de Gentse onvrije schippers, die Simon De Vos er toe aanzette om dan maar op eigen initiatief een, zij het onwettige, veerdienst in te leggen.

1.2) Nieuwe plannen voor werken aan de Moervaart en de Zuidlede

Aan de hand van de hierboven vermelde feiten kan men afleiden dat er gedurende de eerste decennia van het Oostenrijks Bewind nog maar weinig aan de slechte toestand van de waterhuishouding in de Moervaartvallei veranderd was. Zowel aan de Moervaart als de aan Zuidlede waren er dringend ruimingswerken nodig.

114 RG, Fonds Sint-Kruis-Winkel, Oud archief, nr.92, Rekening van het altaar, 1715-1717.

115 J. VAN PETEGHEM & B. VERVAET, De veerdiensten van Mendonk, in: *Heemkundige Kring De Oost-Oudburg*, jb. XXXV, 1998, blz. 67

116 G. PUIMEGE, *De Straten Van Zaffelare, Lochristi*, 1986, blz.76.

Het ongenoegen over deze toestand vinden we terug in *eenen vorstelijken octrooi-brief*, van 11 Augustus 1733, waarin men schreef dat de Moervaart *andermaal veel van hare breedte en diepte verloren had, en eene dringende herstelling behoefde*.¹¹⁷ Het zou echter nog tot 1737 duren vooraleer na herhaaldelijk actievoeren van de Gentse schippers, naast de Sasse Vaart ook de Moervaart een onderhoudsbeurt kreeg. Hierbij kreeg de Moervaart niet alleen een grotere diepgang, maar zij werd ook een stuk verbreed. Het deel van de Moervaart, dat de toenmalige grens vormde tussen Wachtebeke en Mendonk, werd vermoedelijk uitsluitend verbreed op het grondgebied van Mendonk. Dit kunnen we afleiden uit het feit dat Mendonk een deel van haar meersen afstond onder de voorwaarde dat Wachtebeke voor het onderhoud van dit stukje Moervaart zou instaan.¹¹⁸

Maar toen op 19 januari 1738 de “dam” die het centrum van Moerbeke met Eksaarde verbond, andermaal volledig onder water kwam te staan, bleek dat er nog steeds ernstige problemen waren.¹¹⁹ De oorzaak hiervan bleek de lamentabele toestand van de Zuidlede te zijn.

De vraag naar een oplossing vinden we terug in een nieuw verzoekschrift van 1739. Hierin vroegen de parochies Oostakker, Desteldonk, Mendonk, Zaffelare, en Eksaarde, gesteund door de St.-Pietersbdij, het kapittel van St.-Baafs en de Gentse onvrije schippers, om de Zuidlede uit te baggeren.

Men haalde aan dat het decreet van 4 september 1700, waarbij men toen van de Spaanse overheid toestemming had verkregen om de Zuidlede te ruimen, vermoedelijk nooit uitgevoerd was. Het gevolg was dat de Zuidlede nu in die mate verzand was dat men op verschillende plaatsen makkelijk droogvoets de overzijde kon bereiken. Daarbij stonden opnieuw honderden gemeten akkers, meersen en bossen onder water waardoor men vreesde de vereiste quota ten voordele van de nu Oostenrijkse overheid, niet te halen.

Om dit te verhelpen wou men nu de Zuidlede op haar oorspronkelijke bedding terug brengen en met de uitgebaggerde aarde een tragel of trekweg aanleggen. Het was volgens de aanvragers echter in de eerste plaats niet de bedoeling om de Zuidlede terug bevaarbaar te maken, maar enkel om een optimale afwatering in dit gebied te bekomen. Hiervoor werd dan ook de toestemming gevraagd om enkele dammen, sluizen en bruggen te bouwen.¹²⁰

Een optimale afwatering was ook van groot belang voor de eigenaars zelf. Bij wateroverlast konden, zoals al eerder aangehaald, de pachters een vrijstelling van betaling of een reductie op het pachtgeld krijgen. Maar de tiendenheffers hoopten, om begrijpelijke redenen, op een zo groot mogelijke oogst. Overstromingen betekende immers ook minder inkomsten uit het malen van graan, het visrecht of de handel aan bv. de parochiekades.¹²¹

117 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 5, Moerbeke*, blz. 12.

118 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk*, blz. 7.

119 W. APER & A. VAN WILDERODE, *Moerbeke-Waas toen en thans*, blz. 14, *Orbis en Orion Uitgevers, N.V., Beveren*, 1982.

120 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 134 blz. 225 - 227. - Zie Bijlage II.

121 A. VAN DE SOMPEL, *o.c.*, blz. 169.

Nog datzelfde jaar verkreeg men de toestemming om de Zuidlede te *ruymen, delven ende herstellen*. De werken werden in de parochies Oostakker, Desteldonk, Zaffelare en Mendonk onmiddellijk aangevat, maar in november 1741 werd er door deze parochies een “*request*” ingediend, waarin werd aangehaald dat men in het Waasland nog geen aanstalten maakte om de Zuidlede te reinigen.¹²²

De reden hiervoor was vermoedelijk het ontbreken van een kader of een reglement, waarin de verantwoordelijkheid voor de uitvoeringswerken duidelijk werd omschreven. Tot dan toe was het vooral de lokale overheid die zelfstandig optrad in de met overstroming bedreigde gebieden. Een andere mogelijkheid was dat de eigenaars of aangelanden zich, met de toestemming van de lokale heren, verenigden in bv. wateringgen. Maar voor grootschalige werken werd van oudsher steeds de toestemming van de regering vereist. Zij zag er dan op toe dat derden zo weinig mogelijk hinder ondervonden van die werkzaamheden. Indien dergelijke moeilijkheden, zoals hier tussen parochies van de kasserij van de Oudburg (Oostakker, Desteldonk, Zaffelare en Mendonk) en parochies van het Land van Waas, zich toch voordeden, werden de kasserijschepenen of de soeverein gecontacteerd.¹²³

Doch, andermaal valt het te betwijfelen of de werkzaamheden aan de Zuidlede toen volledig zijn uitgevoerd.

Nadat op 20 oktober 1740 de Oostenrijkse keizer Karel VI was overleden, werd hij opgevolgd door zijn dochter Maria Theresia. Zij werd echter al vrij vlug geconfronteerd met de eis van de Noordelijke Nederlanden om hun gebied in Zeeland verder uit te breiden, met als gevolg dat na een periode van ruim 25 jaar onze regio opnieuw met oorlogsgeweld bedreigd werd.

Maar ook de andere Europese mogendheden stelden hun eisen t.o.v. Oostenrijk, en in juni 1744, amper enkele weken nadat Karel van Lotharingen te Brussel als onze nieuwe landvoogd was ingehaald, viel het Franse leger nog maar eens onze gewesten binnen. Deze schermutselingen zorgden opnieuw voor wateroverlast in de Moervaartvallei.

Te Mendonk, in de omgeving van de kerk, trad de Moervaart verschillende keren buiten haar oevers. De wethouders van Zaffelare besloten, in samenspraak met de belangrijkste grootgrondbezitters, om een *landdijk* op te werpen. Men hoopte zo om de gemeente tegen deze waterrellende te beschermen.¹²⁴

122 M.J. WOLTERS, o.c., nr. 144 blz 246.

123 A. VAN DE SOMPEL, o.c., blz 162, 163, 164.

124 DE POTTER & BROECKAERT, o.c. Arrondissement Gent, Deel 7, Zaffelare, blz. 9

2) De Oostenrijkse kanaalwerken.

2.1) Uitwateringen en reglement, Zuidlede, 1765 en 1771

Nadat er in 1748, met de 2de Vrede van Aken, een einde kwam aan de Oostenrijkse Successieoorlog en de Zuidelijke Nederlanden definitief onder het Oostenrijks bewind werden geplaatst, werden eindelijk ook de belangen van onze gewesten door het Oostenrijkse vorstenhuis beter verdedigd.

Landvoogd Karel van Lotharingen bestuurde zijn Nederlanden met zachte hand en schiep instellingen die we met onze huidige ministeries zouden kunnen vergelijken. Hierdoor kende enerzijds de landbouw een heropbloei, terwijl anderzijds de industrie zich toen op allerlei gebieden begon te ontwikkelen. Doch door het Barrièretractaat bleven de Schelde en de Sasse Vaart gesloten, waardoor de handel in de Zuidelijke Nederlanden zich nog steeds in hoofdzaak op het binnenland concentreerde. De Oostenrijkers zorgden voor een aanzienlijke verbetering van het wegennet en er werd, net zoals onder het Spaans Bewind in het midden van de 17de eeuw, een groots plan uitgewerkt om heel Vlaanderen en Brabant voor de zeevaart te ontsluiten. Vele riviertjes werden verdiept en daar waar nodig werden er nieuwe kanalen en doorsteken of coupures gegraven. Op die wijze zou men via Rupel, Zenne, en Schelde, vanuit een groot aantal Brabantse steden, Gent kunnen bereiken. Via de coupures in het Gentse stadscentrum en de Brugse Vaart, kon men verder naar Oostende varen.¹²⁵

Het was ook in deze periode, in oktober 1751 om precies te zijn, dat er door de stad Gent tegenover de grachten te Rodenhuize en dwars doorheen de tragel van de Sasse Vaart, *eene doorsnede werd gemaakt ter breedte van 20 voet (5,5 m.)*. Hierop kwam er ogenblikkelijk protest vanuit de parochies Desteldonk, Mendonk en Zaffelare, die samen met de proost van de St.-Pietersabdij, het kapittel van St.-Baafs en andere grootgrondbezitters, op 5 november 1751 een verzoekschrift stuurden naar de Raad van Vlaanderen waarin gewezen werd op het bestendige overstromingsgevaar. Ook het construeren van enkele rijshoofden¹²⁶ boezemden de lokale besturen enige vrees in, daar *die den snellen afloop des waters* verhinderden. De schrik voor nieuwe overstromingen was zo groot dat men op 20 december een *algemeen alarm* sloeg.¹²⁷

In 1760 werd bij de monding van de Windgracht in de Zuidlede, op de grens van Mendonk met Zaffelare, in het goed ten Rosen, een sluis gebouwd, waardoor de waterhuishouding beter kon geregeld worden. Eén jaar later, in 1761, werd dan uiteindelijk ook het gedeelte van de Zuidlede gelegen in het Land van Waas, op kosten van Moerbeke, Eksaarde, Daknam en Lokeren, gereinigd en uitgediept.¹²⁸

125 J. DECAVELE & R. DE HERDT: *o.c.*, blz. 96.

126 Rijshoofd: Constructie van vlechtwerk, vervaardigd uit takken en twijgen van berken of wilgen, ter bescherming tegen golfslag of een te sterke stroming.

127 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 4, Mendonk*, blz.7.

128 DE POTTER & BROECKAERT, *o.c.*, *Arrondissement Gent, Deel 5, Moerbeke*, blz.16 - 17.

Zoals eerder vermeld, waren er moeilijkheden ontstaan tussen de parochies, gelegen aan de oevers van de Zuidlede, betreffende de kosten en het onderhoud van de Zuidlede in het algemeen. In het kader van de Oosterijkse centralisatiepolitiek, werd in 1762 en in 1765 besloten om deze parochies door experts te laten bezoeken. Hierbij was het vooral de bedoeling om in iedere parochie een overzicht te krijgen van alle meersen, velden, akkers en bossen, waarvan het overtollige water rechtstreeks of onrechtstreeks in de Zuidlede werd geloosd. Op die wijze kon men dan een verdeelsleutel hanteren om voor iedere parochie de onderhoudskosten te bepalen.¹²⁹

Zo verscheen er op 4 september 1765 een “*relaes*” bevattende de uitwateringen van de gemeenten die hunne wateren in de Zuylede ontlasten.

Hierin werd vermeld dat de heren Philip Frans Lippens, Joannes Frederick Manderscheidt en Carolus Benthuis, alle parochies bezochten van het Land van Waas, het Ambacht Assenede en de kasselrij van de Oudburg, die op de een of andere manier hun velden, meersen en bossen ontwaterden in de Zuidlede. Aan de hand van informatie, ingewonnen bij de oudste inwoners van iedere parochie, het nagaan van landboeken en kaarten, *en voetbeterdt te velde*, werd de oppervlakte van deze gronden opgetekend.

Land Van Waas:

Lokeren	52 bunders =	70 ha
Daknam	7 bunders	9,5 ha
Eksaarde	1034 bunders	1.385 ha
Moerbeke	901 bunders	1.207 ha

Onder de 901 bunders van Moerbeke, bevond zich ook *eene partye genaemt den rutgaver, groot 37 bunderen, die welcke light in disput tusschen de twee prochien van Moerbeke ende Wachtebeke.*

In 1766 vinden we het toponiem “rietgaver” (rut = riet) echter terug onder de parochie Wachtebeke *als parteye meerschen van alle tyden gequotiseert geworden onder de prochie van Wachtebeke en toebehorende aan den biscop van gendt.*¹³⁰

De heren Lippens, Manderscheidt en Benthuis besloten toch om deze meersen toen bij Moerbeke onder te brengen. De *rutgaver* bevond zich tussen de Zuidlede en de Zwarte Gracht aan de oostzijde van Stenenbrug (tegenover parking 2 van het P.D. Puyenbroeck). Deze meersen behoren ook nu (of sindsdien) tot de gemeente Moerbeke.

129 M.J. WOLTERS, o.c., nr.172 blz. 295 en nr.177 blz. 305.

130 E. DE SMET, Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke, in: H.K. “Oud-Wachtebeke”, jb. 9, 1975, blz.111.

Kasselrij Van Den Oudburg Van Gent:

Zeveneken	510 bunders 650 roeden	= 684 ha
Lochristi	1002 bunders	1343 ha
Oostakker	740 bunders 300 roeden	992 ha
Desteldonk	412 bunders 600 roeden	553 ha
Zaffelare	1180 bunders 300 roeden	1582 ha
Mendonk	402 bunders	539 ha

Van de 402 bunders te Mendonk waren er 377 bunders die rechtstreeks in de Zuidlede afwaterden. Tussen Rodenhuize en de splitsing Zuidlede-Moervaart lagen nog eens 50 bunders, maar men ging er van uit dat het overtollige water zich netjes in gelijke hoeveelheden verdeelde over de Moervaart en de Zuidlede, zodat voor wat de Zuidlede betreft er maar 25 bunders belast werden.

Door een gelijkaardige verdeelsleutel te gebruiken werden ook de parochies Doornzele, Evergem, Wondelgem, Mariakerke, Vinderhoute en Sleidinge, die hun water afvoerden via de Sasse Vaart, stroomopwaarts t.o.v. de monding van de Moervaart te Rodenhuize, voor een vierde deel belast; 50% via de Sasse Vaart en 50% via de Moervaart. Deze laatste 50% werd bij de splitsing Zuidlede-Moervaart: 25% Zuidlede, 25% Moervaart.

Ambacht Assenede:

Wachtebeke	408 bunders 300 roeden	= 547 ha
Winkel	231 bunders 700 roeden	310 ha

Een deel van de 408 bunders 300 roeden te Wachtebeke, waarvan hier sprake, lagen ten noorden van de Moervaart, tussen de monding van de Langelede en de grens met Winkel. De afwatering van deze meersen gebeurde echter rechtstreeks in de Zuidlede via de eerder aangehaalde duiker onder de Moervaart op de grens met Winkel. Zo werd ook het overtollige water van 139 bunders 700 roeden (= 188 ha) op Winkels grondgebied via deze duiker in de Zuidlede geloosd.

De overige te belasten gronden te Winkel bevonden zich tussen Rodenhuize en de splitsing Zuidlede-Moervaart, en hadden een oppervlakte van 184 bunders. De afwatering van deze gronden werd, net zoals deze te Mendonk, maar voor de helft belast, of voor 92 bunders.

De afwatering in de parochies Ertvelde en Kluizen gebeurde voornamelijk langs het *Avereyvaerdeken en langs sekeren waterganck eyndigende aen Terdonck brugge*. Beide mondingen lagen ten noorden t.o.v. de monding van de Moervaart te Rodenhuize en hadden zo *geen gemeens met de riviere de Zuytlede*.

Voor alle parochies samen betekende dit dat er 7.442 bunders (= 9.973 ha) zouden belast worden voor een totaalbedrag van 100 pond grooten, waarvan 5 ponden en 9 schellingen voor Wachtebeke, en 3 ponden en 2 schellingen voor Winkel.¹³¹

Uit een ordonnantie, uitgevaardigd door de Oostenrijkse keizerin Maria-Theresia op 18 maart 1771, blijkt dat de parochies die voor de onderhoudswerken van de Zuidlede dienden in te staan, hierover nog steeds regelmatig van mening verschilden. Om dit in de toekomst te vermijden, werd er een *Reglement ten aensien van de suyveringe, onderhoud ende directie der werken van de riviere genaemt de Zuyd-Leede*, opgesteld.

In dit uit 21 artikelen bestaande reglement werden de 12 parochies van Lokeren, Daknam, Eksaarde, Moerbeke, Zeveneken, Lochristi, Oostakker, Desteldonk, Zaffelare, Mendonk, Wachtebeke en Winkel aangeduid om de onderhoudswerken aan de Zuidlede voor hun rekening te nemen, en dit berekend op dezelfde wijze zoals vermeld in de acte van 4 september 1765.

Er werden ook drie raadscommissarissen aangesteld, de reeds eerder vernoemde heren Lippens, Manderscheidt en Benthuys, die jaarlijks in de maand september op inspectietoelt langsheen de Zuidlede trokken. Van deze heren werd verwacht dat er een jaarlijks verslag werd opgemaakt waarin *de gebreken ende beletselen, de welcke sy inde aengelegene traegels ende grachten zullen bevinden*, waardoor de afwatering enigszins zou belemmerd kunnen worden, zouden worden genoteerd. Deze raadscommissarissen kregen ook de opdracht eventuele herstellingswerken zo vlug mogelijk te laten uitvoeren, *'t zy by aenbestedinge ofte in dag-hueren, gelyck sy alderbest voor het gemeen profyt, oorboirig zullen oordelen*. De kosten voor deze werken zouden dan door *eenen ontfanger*, die door de drie raadsheren was aangesteld, aan de wethouders van iedere voormelde parochie worden toegezonden.¹³²

2.2) Afwatering via de Langelede en de Oudenburgse sluis, 1774-1776.

Na één van de eerste inspectietoelten bleek al dat de Zuidlede diende uitgebaggerd te worden. Zo verscheen er op 7 mei 1773 in de Gazette van Gend, een aankondiging waarin vermeld werd dat hiervoor de Zuidlede aan de splitsing met de Moervaart te Mendonk, zou worden afgedamd en er dus tijdelijk geen scheepvaart meer mogelijk was:

“De gecommiteerde van wegen de Majesteyt, geordonneerd en gekozen by de generaliteyt vande gecommiteerde der groote gelande der twaalf prochien en voordere geinteresseerde in de rivier de Zuydleede, tot de directie, toezicht en administratie ven dezelve riviere in het aenstaende zomersaeson te ruymen en te zuyveren, ende

131 M.J. WOLTERS, o.c., nr. 178 blz. 306 - 311.

132 M.J. WOLTERS, o.c., nr. 183 blz. 319 - 323.

*aldus noodig hebbende de gezeyde riviere zooveel doenelyk droog te trekken, adverteren zy een ider, dat zy tot dies op den 24 dezer maend Mey 1773 in de meergemelde riviere binnen de prochie van Mendonk, ontrent de brugge aldaer, alwaer de Zuydleede haeren oorsprong neemt en de wateren ontfangt uyt de Moervaerd, zullen schieten eenen dam ofte dyk, bij middel van welken de navigatie langs dezelve zal worden gesloten....”*¹³³

Deze ruimingswerken aan de Zuidlede bleken voor Gent, en de kasselrij van de Oudburg in het algemeen, onvoldoende. De Oudburg had in die periode immers erg te lijden van overstromingen die waren ontstaan door enerzijds een te geringe waterafvoer in de Beneden-Schelde tussen Gent en Dendermonde, en anderzijds een te grote hoeveelheid water die de Leie toen te verwerken kreeg. Om de afwatering van de Leie, die gebeurde via de Sasse Vaart en de Moervaart-Zuidlede, te optimaliseren, vatte men in 1774 het plan op om naast de voormelde baggerwerken aan de Zuidlede ook de Langelede te Wachtebeke te ruimen en verder te kanaliseren.

Deze Langelede mondde sinds 1652, na het opnieuw indijken van de St.-Elooiopolder, via de sluis “het St.-Elooiगत” uit in de Canisvliet¹³⁴. Doch de bovenloop van de Langelede was toen reeds door verzanding gedegradeerd tot enkele afzonderlijke afwateringsloten. De eigenlijke Langelede hield op te bestaan ter hoogte van de toenmalige Hoekstraat, ook wel *Moerstraete* genoemd, de huidige Cornilstraat.

Door een decreet van 26 april 1775, kregen de schepenen van de kasselrij van de Oudburg de toestemming om *à la place de l'ancienne écluse de Wabbeke*, (het St.-Elooiगत) een nieuwe sluis te bouwen. Deze sluis zou worden vervaardigd uit metselwerk, en voorzien zijn van drie openingen met een minimale breedte van elk 7 Gentse voeten (1,92m).¹³⁵ Ter vervanging van de nauwe grachten, die het kopeind van de Langelede met het St.-Elooiगत verbonden, werd er vanaf de Hoekstraat en ten westen van de Lange Boomstraat, tot aan de nieuwe sluis, een nieuwe bovenloop voor de Langelede gègraven.

Ook de benedenloop van de Langelede werd enigszins gewijzigd, waarbij enkele korte bochten werden afgesneden. De nieuwe monding van de Langelede in de Moervaart lag nu een weinig richting Winkel, en werd in een oude afwaterings-sloot uitgegraven.

Over deze nieuwe, gekanaliseerde Langelede werden er vier nieuwe, stenen bruggen gemetseld, terwijl er aan de monding in de Moervaart een stuw werd voorzien. Deze stuw kon door middel van poutrelles of balken worden afgesloten.¹³⁶

133 DE POTTER & BROECKAERT, o.c., *Arrondissement Gent, Deel 5, Moerbeke*, blz. 17.

134 BROEDER LEOPOLD, *De Langelede, (a paradise lost)*, in: *St.-Laurensklok*, jg.43, 1970-1971, nr.1, blz. 45.

135 M.J. WOLTERS, o.c., nr.192 blz.332-335.

136 M.J. WOLTERS, o.c., nr.192, blz. 334.

Zie ook: L. DE MAESSCHALCK, *Over Moeren, Turfvaarten en Rebelse Gentenaars*, in: *H.K. "Oud Wachtebeke"* jb.1999, nr 32, blz. 79. Hierin vermoedt de auteur dat deze stuw niet als een apart bouwwerk werd uitgevoerd.

De kosten voor deze aanpassingswerken werden geraamd op 8,073 pond 4 schellingen 10 groten en werden volgens de Gazette van Gent van 15 mei 1775 openbaarlijk aanbesteed:

Men laet een ider weten van wegen myne edele heeren Bailliu ende mannen van leene van het Kasteel ende Auderburg van Gend, dat zy op den 23 dezer openbaerlyk minstbiedende de naeste, in verscheyde deelen zullen aenbesteden het bedelven en verbreeden der oude vaerd, genaemd de Lange Leede, beginnende uyt de riviere de Moervaerd, achter het goed competerende jor de Koninck d'Oultre, ende continuërende door de gezeyde prochie van Wachtebeke, langs de Walderdonck ende de Lange leede, tot aen de Hoekstraete, ende alzoo voorts door de landen gelegen aen de Lange Boomstraete, recht naer de actuële zee-sluizen van S.Eloy.... Ook zal men ten zelve dage aenbesteden het metselwerk van de te constrüeren zee-sluize... eyndelinge het constrüeren van vier differente steenen bruggen over dezelve vaerd, met alle materialen...¹³⁷

De werken aan de Langelede en het construeren van de nieuwe sluis, waren op het einde van 1775 reeds beëindigd. Vermoedelijk zagen de omwonende landbouwers of rondtrekkende schaapherders de nieuwe dijken langsheen de Langelede als een uitstekende weide, daar op 28 oktober 1776 een *dispositie* verscheen waarbij het verboden werd om op de tragels of de dijken langsheen de Langelede het vee te laten grazen. Wie zich hier niet aan hield, kon beboet worden met een som van 30 guldens, verhoogd met de herstellingskosten voor de schade die er eventueel aan de dijken zou zijn aangebracht.

Hoewel de Langelede en haar nieuwe zeesluis zich op het grondgebied van Wachtebeke, in het Ambacht Assenede bevonden, was het toch de magistratuur van de kasselrij van de Oudburg die er het zeggingschap over had. Het waren immers de schepenen van de Oudburg die de toestemming verkregen om deze hierboven aangehaalde maatregelen zowel in de parochie Wachtebeke als in de omliggende parochies bekend te maken.¹³⁸

Dit gegeven vinden we ook terug in de naam van deze sluis, de Gentse sluis of beter bekend als de Oudenburgse sluis.

Op een Kaarte Figuratief die in maart 1777 door landmeter Francies van Waesberghe werd getekend, vinden we naast de loop van de gekanaliseerde Langelede ook iets meer over *het verval van 't water deeser Vaart*:

137 DE POTTER & BROECKAERT, *Arrondissement Gent, Deel 7, Wachtebeke, blz. 7.*

138 M.J. WOLTERS, *o.c., nr. 200, blz. 354.*

Zie Bijlage III.

Het verval van 't water deeser Vaart, van op den Vloer der Eerste Brugge bij't dorp Wachtebeecke tot op de Dorpel van de Nieuw gemaakt Zeesluyse, sueerende door Drie Kooockers is 6 Voeten (1,62m).

Verdeeling deeser Pijlinge of Waterval van distantie tot distantie, gedaen op dato den 21 Juny 1777

In den Moervaart aan het begin van 't Nieuw gedolven Canaal Stond ter Zelfer tijdt 1 ? voet (40cm)Water; Vervolgens aan de Eerste of Potters Brugge op den dorpel aldaar 4 ? Voet (1,21m), Idem aan de 2de Brugge genaamt Warreldonck 4 Voeten (1,1m); Aan de 3de Brugge bij de weg van Calve na Zelsate¹³⁹ (Katharinastraat en Akkerstraat) 4Voet en 8 duijn (1,30m); En aan de 4de Brugge bij de Boschstraate bevonden dat voor de Balken 6 voeten (1,62m) water stond, en alzo was op 't Storte Bedde geen Water te bevinden, of geheel droog.

Laastelijk was op den dorpel van de Middelmoker der Grootte Zeesluyse Staande 4 voeten (1,1m)Water; waar uyt blijkt dat desen dorpel der Sluijse Legt 8 ? voet (2,30m) lager dan de Bodem van de Moervaart.

J.F. Van Waesberghe

139 Met de weg van Calve naar Zelzate bedoelt men het Axelsvaardeken, St.-Catharinastraat en de Akkerstraat.

Langelede richting Walderdonk

2.3) Generaal graaf Joseph Jean François de Ferraris.

Tussen 1771 en 1777 werd, onder de leiding van generaal graaf de Ferraris, hoofd van het eerder aangehaalde Geniekorps dat instond voor o.a. de waterhuishouding, het volledige grondgebied van de Oostenrijkse Nederlanden in kaart gebracht. Dit werk werd met de hulp van 97 personen tot stand gebracht, en omvatte, naast een groot aantal kaarten, ook bijbehorende nota's. In deze "*Mémoires Historiques*" werd er naast het militaire aspect ook belang gehecht aan de economische en demografische toestand van de streek.

Zo vermeldde Ferraris in deze "mémoires" o.a. ook de aanpassingswerken van de Langelede uit 1776.

Hij schreef verder dat de Langelede een breedte had van *intérieure de 6 toises et demie* (12 m), *et supérieure de 9 et demie* (17,5 m), die in de omgeving van de nieuwe zeesluis zelfs 11 toises (20 m) bedroeg. De diepte werd bepaald op 13 à 14 *pieds* (bijna 4 m), *mais à une certaine distance audessus de l'ecluse de mer*. Wegens het zandige karakter van de omgeving, waren de oevers aan het wateroppervlak *fort obliques*.

Men kon de Langelede kruisen over vier gemetste bruggen, *à l'ouest du village Wachtebeke*, de Pottershoeckbrug, *et du hameau Walderdonk*, de Walderdonkbrug, *à l'est et au nord de celui dit Langeleede*, de Catharinabrug en de Balkenbrug.¹⁴¹

Over de Zuidlede vermeldde Ferraris in diezelfde "mémoires", dat de bedding van dit riviertje niet alleen verzand was, maar ook met onkruid was overwoerd. Hierdoor was de Zuidlede in het verleden meermaals buiten haar oevers getreden, waarbij de aanpalende weilanden tot 3 à 4 voet (80 à 100 cm) onder water kwamen te staan.

De breedte van de Zuidlede was tussen 5 à 6 *toises* (9 à 11 m), met een diepgang van 4 à 5 *pieds* (1,1 à 1,4 m), *dont 3 pieds* (80 cm) *d'eau*. Men kon de Zuidlede kruisen *en voiture* over twee draaibruggen en een brug vervaardigd uit metselwerk.¹⁴² Aangezien deze beschrijving genoteerd stond bij een kaart van de omgeving van Sas Van Gent, waarop de loop van de Zuidlede maar wordt weergegeven tussen Mendonk en Moerbeke, worden hier de brug van Mendonk, de Puyenbrug en de Stenenbrug bedoeld.

De Moervaart of *Moerbekevaart* omschrijft Ferraris als een vaart met een zandige bedding en steile oevers; *ses bords sont perpendiculaires à l'eau, et son lit sablonneux*. De Moervaart had, net zoals de Zuidlede, een breedte van 5 à 6 *toises* (9 à 11 m) en een diepte van 4 à 5 *pieds* (1,1 à 1,4 m), *dont 4 d'eau*. Ten westen van *Fort Rouge* of Rodenhuize lag er een houten brug over de Moervaart, terwijl de bruggen ten zuiden *du village Wachtebeke* (Overledebrug), *et du hameau Calve* (Calvebrug), net zoals deze te Moerbeke, *du hameau Terwest* (Terwestbrug), des-

141 FERRARIS, *Mémoires Historiques, Chronologiques et Oeconomiques sur les 18 feuilles du No 3 de la Carte de Cabinet des Pays-Bas Autrichiens, concernant la Feuille R3, blz. 138 en 140.*

142 Idem.

sus du village de Moerbeke (Dambrug) en à la hauteur du hameau Caudenborn (Koudenbornbrug), uit metselwerk waren vervaardigd.

Hij wees er ook op dat doordat de Moervaart de omliggende meersen regelmatig bevloede, zij vele voordelen bood voor de omwonende landbouwers.¹⁴³ Maar volgens Ferraris vormde de Moervaart vooral een uitstekende verbinding tussen Vlaanderen, het Waasland, Brabant en de rest van de Oostenrijkse Nederlanden. Maar de Dambrug en de Koudenbornbrug te Moerbeke bevonden zich in een zeer slechte staat, waardoor het onmogelijk geworden was met een bark onder deze bruggen door te varen. Volgens Ferraris was de Moervaart normaal geschikt voor *bateaux qui tirent depuis 3 jusqa' à 4 pieds et demie d'eau*. Daarbij was het onderhoud van de Moervaart in het algemeen sterk verwaarloosd, zodat hier eigenlijk geen scheepvaart meer mogelijk.¹⁴⁴

2.4) Verbeteringswerken aan de Moervaart in 1778

Een van de gevolgen van de verslagen van graaf de Ferraris was dat er op 14 april 1778 een ordonnantie werd uitgevaardigd, waarin een aantal verbeteringswerken *sur le canal de Moervaert* werden bevolen tussen Rodenhuize en Splettersput te Daknam. Hier vloeiden de Zuidlede en de Moervaart terug samen.

In de *actes des visites* van juli en augustus 1776, uitgevoerd door de experten Lippens en de Bruyn, werd zelfs vermeld dat men het nodig achtte op het grondgebied van Wachtebeke en Winkel enkele bochten af te snijden.

De bedding van het gedeelte van de Moervaart tussen Rodenhuize en de monding van de Langelede te Wachtebeke, diende tot een breedte van 40 Gentse voet (11m) te worden hergraven, hoewel vanaf hier tot Splettersput slechts een aanpassing tot 28 Gentse voet (8m) werd vereist.

Wat de diepte betreft moest men vooral rekening houden met het *aqueduc*, of de duiker die op de grens van Wachtebeke met Winkel onder de Moervaart door liep, en die in verbinding stond met de Zuidlede. Hier diende men een halve Gentse voet (14cm) boven te blijven.

Met de uitgegraven gronden zou men dan, op aanwijzen van *l'expert* Philippe François Lippens, de eventueel beschadigde ketstragels herstellen en daar waar nodig nieuwe aanleggen.

De vijf stenen bruggen te Wachtebeke en Moerbeke zouden worden gesloopt en door houten constructies vervangen. Voor deze nieuwe bruggen werd er een doorvaartbreedte vereist van minimum 20 Gentse voet (5,4m). Het was ook de bedoe-

143 De Durme was steeds een sterk kronkelende rivier, waardoor op sommige plaatsen enerzijds de buitenoevers sterk werden uitgeschuurd terwijl er zich anderzijds aan de binnenoevers slib afzette. Zo zijn er in de loop der tijden aanzienlijke stroken slib aangespoeld, die nadat ze voldoende waren bezonken met een lage dijk, de zomerdijk, werden beschut.

Door overvloedige regenval, maar vooral door de getijdenwerking, die toen nog in de omgeving van de Moervaartvallei duidelijk waarneembaar was, werden deze gronden regelmatig overstroomd, waardoor er steeds opnieuw voedselrijk slib werd aangevoerd. Deze natuurlijke bemesting zorgde er voor dat de meersen gelegen langsheen de Zuidlede en de Moervaart, hooi van een zeer hoge kwaliteit opleverden.

144 FERRARIS, o.c., *la Feuille R3, blz. 138, la Feuille Q2 S2, blz. 146 en 147.*

ling dat er na het voltooiën van de verbeteringswerken aan iedere brug een tolgeld van 3 sols of stuivers werd betaald. Dit tolgeld werd voordien enkel aan de brug van Rodenhuize geïnd.

De algemene leiding van deze werken werd toevertrouwd aan Philippe François Lippens, *arpenteur et dyckgraef*, en woonachtig te Moerbeke. Van hem werd verwacht dat hij er voor zou zorgen dat de werken tegen eind november 1778 zouden voltooid zijn

Om deze werken te bekostigen werd een voorschot van 100.000 *florins* of gulden uitgetrokken, waarvan 25.000 t.l.v. het Ambacht Assenede en 75.000 t.l.v. het Waasland.¹⁴⁵

Op het grondgebied van Wachtebeke en van Winkel zouden er ook enkele bochten worden afsnijden. Hierdoor werd niet alleen de loop van de Moervaart enigszins gewijzigd, maar er zouden ook nieuwe tragels moeten worden aangelegd. Bij de eigenaars van de omliggende gronden te Winkel ontstond de vrees dat hierdoor de bevoeiing van 350 gemeten (156 ha) meersen teniet zou worden gedaan. Om hieraan te verhelpen werd nog voor de zomer van 1778 de toestemming gegeven om te Winkel onder de tragels door, twee stenen buizen te plaatsen. Doch, niettegenstaande men hiervoor een financiële toelage van 100 gulden kon bekomen, werd er besloten om eerst de gevolgen van de aanpassing van de tragels af te wachten, en deze buizen voorlopig niet te bouwen.¹⁴⁶

Het vooropgestelde tijdsschema voor al deze aanpassingswerken werd vrij goed gerespecteerd, en op 7 december 1778 deelde men mee dat de Moervaart weldra, over zijn totale lengte, opnieuw voor de scheepvaart zou worden opengesteld. Meteen kwam er ook de bevestiging voor het betalen van de tolgelden. Zo werd voor ieder vaartuig waarvoor men de brug moest draaien een tolgeld van 3 stuivers gevraagd. De vaartuigen die niet over een mast beschikten, en zo meestal onder de gesloten bruggen door konden varen, werden slechts bedacht met een tolgeld van 6 oort.¹⁴⁷⁻¹⁴⁸

Op 20 maart 1779 werden dan de verkoopsvoorwaarden bekend gemaakt, betreffende *het regt van plantagie en vruchtgebruyk der garzingen*¹⁴⁹ op de nieuwe tragels, alsook deze betreffende de nieuwe meersen die door de coupures waren ontstaan.

145 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 202 blz. 356-358.

146 A. BAERT, *Beschrijving en Geschiedenis van Winkel-Sint-Kruis*, 1889, Gent, blz.15.

147 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr.211 blz.372.

148 Onder het Oostenrijks regime werd er gebruik gemaakt van het Brabants muntstelsel. Dit kende de gulden of florijn (van Florence) ingedeeld in 20 stuivers (st.) of sols. Deze stuiver werd op zijn beurt ingedeeld in 12 penningen of deniers (d), en ook in 4 oordjes of liards. 1 oord of liard bestond uit 12 myten.
1 gulden of Florijn = 20 stuiver = 240 penningen = 80 oord = 1440 myten.
6 gulden = 1 pond Vlaams (£)

149 *Garzing, garsing, ook gerzing*, wordt omschreven als *een plein of grond met gras bewassen, of gerzeplein, en ook een kunstmatige weide, oorspronkelijk bezaaid met hooizaad.*

De totale verkoop werd in verschillende partijen onderverdeeld en zo werd van een eventuele koper vereist dat hij de koopsom, samen met een borgsom, binnen de veertien dagen betaalde aan *dykgraef ende landmeter* Philippe-François Lippens uit Moerbeke.

De afmetingen van zowel de tragels, *banketten*¹⁵⁰ en *suatiegracht*¹⁵¹ dienden enerzijds steeds gerespecteerd te worden, terwijl de koper anderzijds de toelating kreeg om de trigel langs de zijde van de meersen, met *opgaende* bomen te beplanten. Deze bomen dienden op een onderlinge afstand van 20 voeten (5,5m) en op een afstand van 10 voeten (2,75m) van de grenslijn van de trigel te worden aangeplant.

Omdat de trigel een openbare weg was, vereiste men dat er op de kruin van de trigel steeds een doorgang van 18 voeten (5m) moest zijn. Daarom was het ook verboden om op de tragels vee te laten grazen, een omheining aan te brengen en er hooimijten, houtmijten of één of ander gebouw op te richten. De onderhoudskosten van de tragels waren ten laste van de *directie van den Moervaerd*, zodat de nieuwe eigenaar van de trigel, indien er onderhoudswerken dienden uitgevoerd te worden, hiervoor geen schadevergoeding kon eisen.¹⁵²

2.5) De nieuwe trigel aan het Spanjeveer

De negende koop bestond uit een *partye* nieuwe trigel en een afgesneden deeltje van de Moervaart, het *Meuleputjen* genaamd, in de omgeving van het Spanjeveer te Winkel.

Een deel van deze trigel, afgepaald in het oosten met een *eyken pael merckende n° IX*, en in het westen n° X, had een lengte van 150 roeden (37m) en werd de *ordinaire kaey van Wynkel* genoemd. Van de koper werd vereist dat hij dit stuk trigel over een afstand van 18 roeden (5m) steeds vrij zou houden, zodat de aangemeerde schepen hun goederen konden in- en uitladen, terwijl ook het aan- en afrijden met paard en wagen zo probleemloos mogelijk kon verlopen.

De instelprijs voor deze nieuwe trigel bedroeg de *somme van 37 ponden gr. Ct, ten gelaeye 6 guldens*, en eventuele geïnteresseerden kregen nog de mogelijkheid tot zaterdag 3 april 1779 om bij de dijkgraaf Lippens te Moerbeke een hoger bod te doen. Op 3 april *ten negen voornoen*, zou dan in de herberg van Gilles van Kersschaever te Wachtebeke de definitieve verkoping doorgaan.

De enige geïnteresseerde voor de trigel bleek ene J. van den Hende te zijn, die reeds op 20 maart te Wachtebeke met de verkoopvoorwaarden was akkoord gegaan.

150 *Banketten*: hier in de betekenis van een steunberm, een vlakke ingraving van een oever voor het aanleggen van baardwerk of rijswerk.

151 *Suatiegracht*: afwateringssloot.

152 M.J. WOLTERS, o.c., nr. 213 blz. 375-381.

Zie Bijlage IV

Na het betalen op 5 mei 1779 van de som van 40 ponden 2 schellingen en 6 grooten aan de heer Lippens, bestaande uit de koopsom van 37 ponden gr. Ct., vermeerderd met 3 ponden 2 schellingen en 6 grooten voor de besproken gelaegen, en de 3 stuyvers te ponde, deel en kerkgeboden, segels stellen, onditiën, crieure registrature met de forme ende segel deser, besloot J. van den Hende deze partye nieuwen tragel over te laten aan Pieter van Renterghem uit Winkel. Hiervoor diende Pieter wel een bedrag van meer dan 48 pond courant geld te betalen, wat meteen een aardige winst voor J. van den Hende betekende.¹⁵³

Pieter van Renterghem was de toenmalige uitbater van het veer over de Moervaart aan het Spanjeveer, waar hij tevens een herberg uitbaatte.

2.6) Algemeen reglement voor de Moervaart.

Met het oog op het uitvaardigen van een algemeen politiereglement voor de Moervaart en het onderhoud van dit kanaal in het algemeen, besloot men van overheidswege om de leiding en het toezicht hierover in handen te geven van één en dezelfde persoon. Deze persoon zou, bij voorkeur, goed op de hoogte moeten zijn van de reeds uitgevoerde aanpassingswerken aan de Moervaart.

Hierdoor kwam men automatisch opnieuw terecht bij Philippe François Lippens, die voor een tijdsspanne van 12 jaar als “algemeen directeur van de Moervaart” werd aangesteld. Dit alles werd bevestigd in een ordonnantie gedateerd op 26 augustus 1779, terwijl zijn aanstellingsperiode liep van 1 januari 1779 tot 31 december 1790.

De heer Lippens kreeg hiervoor een jaarlijkse gage uitgekeerd van 200 florins of gulden, een bedrag dat moest worden opgebracht door de te innen tolgeden aan de 5 nieuwe bruggen.¹⁵⁴

Op 17 januari 1780 verscheen dan het algemeen politiereglement, waarin, naast een deel van de bovenvermelde verkoopsvoorwaarden betreffende de tragels en meersen alsook de tolgeden voor de bruggen, vooral de rechten en plichten van de schippers en de brugwachters om en rond de Moervaart werden beschreven.

Aan de hand van deze reglementering kan men zich met enige fantasie een globaal beeld vormen van het reilen en zeilen op en rond de Moervaart op het einde van de 18de eeuw.

Zo werd een vaartuig dat een brug naderde steeds met een kreet door de schipper gemeld, waarop van de brugwachter verwacht werd dat hij zo snel mogelijk de brug draaide en meteen het tolgeld van 3 stuivers eiste. Bij een doorvaart bij nacht werd dit tolgeld echter verdubbeld. De reden hiervoor lag vermoedelijk bij het feit dat de brugwachter verplicht was de brug 's nachts te vergrendelen, terwijl er van

¹⁵³ Idem

¹⁵⁴ M.J. WOLTERS, o.c., nr. 214 blz. 381.

overheidswege ook geopperd werd om tijdens deze donkere uren de doorvaart-openingen met een balk af te sluiten. Dit laatste had vooral tot doel om eventuele frauderende schippers een stapje voor te zijn. Om dezelfde reden werd er ook gevraagd om, daar waar het financieel haalbaar was, een lantaarn aan de bruggen te plaatsen.

Indien een schipper nu op één af andere wijze toch aan het betalen van het vereiste tolgeld trachtte te ontsnappen, kon hij niet alleen zonder pardon door de brugwachter gearresteerd worden, maar werd ook zijn schip, inclusief de lading, aangeslagen net zo lang tot hij niet alleen het tolgeld betaalde, maar ook de boete van 10 gulden die hem voor dit misdrijf werd opgelegd.

De helft van dit boetebedrag was voor de brugwachter bestemd, wat meteen laat vermoeden dat hij vooral uit eigenbelang de voorgeschreven reglementering zo nauwkeurig mogelijke trachtte toe te passen.

Indien de brug echter niet tijdig werd gedraaid en er een aanvaring volgde, dan werd de brugwachter hiervoor verantwoordelijk gesteld. Naast het betalen van een boete van 3 gulden was het ook de bedoeling om de eventuele aangerichte schade op deze brugwachter te verhalen.

Voor het laden en/of lossen van zijn schip kreeg een schipper, indien hij hiervoor aanmeerde aan de zijde van de tragels, maximum twee dagen de tijd. Om tijdens deze periode de doorgang van de ketspaarden op de tragels zo weinig mogelijk te belemmeren, diende hij steeds de mast te strijken en was het verboden om het schip vast te maken aan een boom die op de trigel stond.

Indien deze voorzorgsmaatregelen voor een aankomend schip echter nog onvoldoende bleken, dan werd de schipper van het aangemeerde schip verplicht om zijn vaartuig naar de overzijde van de Moervaart te laveren. Deze laatste maatregel diende ook steeds 's avonds te worden uitgevoerd, en dit om eventuele ongevallen bij nacht te vermijden.

Omdat in die tijd de schepen op de Moervaart over het algemeen door mankracht of ketspaarden werden getrokken, had het schip dat stroomopwaarts vaarde steeds voorrang op een stroomafwaarts varende schip. De schipper van het stroomafwaarts varende schip was dan verplicht het touw dat zijn schip met het ketspaard verbond te vieren, en zijn vaartuig naar de overzijde van de Moervaart te sturen. De stroomopwaarts varende schipper kon dan zo dicht mogelijk langs de oever aan de kant van de ketstrigel voorbij varen.

Bij voldoende windsterkte kon een schipper, indien zijn vaartuigje erover beschikte, de zeilen hijsen. Doch het gebruik van deze zeilen was gelimiteerd. Indien de wind zo krachtig was dat de molenaars hun molens dienden te zwichten, was het ook verboden werd voor de schippers om met volle zeilen op de Moervaart verder te varen. Ook bij het naderen van een brug werden de schippers aanbevolen hun zeilen in te halen.

Indien een schipper zich aan al deze reglementen niet hield, werd hij voor iedere overtreding met een boete van 6 gulden bedacht (3 gulden voor het aanmeren aan een boom), en dit verhoogd met de herstellingskosten voor de eventuele aangebrachte schade.¹⁵⁵

Scheepsjagers of sloopstrekkers

Vooraleer de binnenschepen voorzien waren van een motor werden deze schepen bij windstille gejaagd. Dit hield in dat men beroep deed op scheepsjagers die dan hun paarden verhuurden om het binnenschip naar haar bestemming te trekken. Hierbij werd het schip met een lange lijn met het paard verbonden en mende de scheepsjager zijn paard naar de volgende brug of sluis. Hoewel de paarden die hiervoor gebruikt werden meestal van mindere kwaliteit waren, kenden zij na een tijdje het af te leggen traject van buiten en keerden zij dikwijls alleen naar huis terug. Ondertussen hielden de sloopstrekkers zich meestal op in een of andere herberg, waar zij hun zuurverdiende jaagloon verkwisten. Om die reden werden dit heerschap vaak als een ruw volkje omschreven.

De minder gegoede schippers echter trokken het zwaarbeladen schip zelf. In de praktijk echter was dit meestal voor de schippersvrouw of haar kinderen weggelegd.

Scheepsjager met paard

Sloopstrekkers aan het werk¹⁵⁶

155 M.J. WOLTERS, *o.c.*, nr. 216 blz. 382-389.
Zie Bijlage V.

156 DECAVELE J & DE HERDT R, *o.c.*, blz. 155, Detail uit L. Guicciardijn, *Beschrijvinghe van alle de Nederlanden, anderssins gheenaemt Neder-Duytslandt*, Amsterdam, 1612.

Besluit

Toen in de 13de eeuw in de streek ten noorden van Gent en in Zeeuws-Vlaanderen met turfonginning werd aangevat, werd de Moervaartvallei aangewend als verbindingsweg tussen Gent en deze ontginningscentra. De noordelijke Durme-arm werd in 1250-1251 gekanaliseerd en verder tot de moergronden in de omgeving van Koudenborn en Klein-Sinaai uitgegraven. Deze turfvaart werd in de eerste helft van de 14de eeuw uitgebreid met o.a. de Langelede, Axelsvaardeken en de Stekense vaart. Maar, met het ontstaan van de Westerschelde, gekoppeld aan de inpolderingswerken in Zeeuws-Vlaanderen, werd de Moervaartvallei, via de Schelde en de Durme, steeds meer met een te veel aan water geconfronteerd. Vanaf de 15de eeuw wordt het verhaal van de Moervaartvallei dan ook gekenmerkt door een bijna continue strijd tegen wateroverlast en verzanding. Gedurende de oorlogrijke 16de en 17de eeuw werden deze toestanden alleen maar erger. In het midden van de 18de eeuw, onder Oostenrijks Bewind, werden een aantal plannen opgesteld voor een degelijke waterhuishouding in de Moervaartvallei en de mogelijkheid om diezelfde Moervaartvallei in te schakelen als vaarweg tussen Antwerpen en Gent. Dit resulteerde in 1776 tot aanpassingswerken voor de Langelede en in 1778 voor een verdere kanalisatie van de Moervaart.

BIJLAGEN

Bijlage I

REQUEST tot ruyminghe der Zuytleede (août 1700)

Aen den Coninck,

Verthoont met alle respect syne hooghweerdigheyt den Bisschop van Ghendt, den eerw. heer Prelaet van Sinte Pieters nevens Ghendt, Proost, Deken ende capittel der Cathedraele van Sinte Baefs binnen Ghendt respective heeren, groote gelande ende proprietarissen der prochie van Saffelaere ende Mendoncq, alsmede Burgemeester ende Schepenen der selve prochien, mitsgaeders Burgemeester ende Schepenen der baronnie ende prochie van Exaerde, ende neffens hemlieden de geseyde onvrye schippers der stadt Ghendt voornoemt, dat door de voornoemde dry prochien van Mendoncq, Saffelaere ende Exaerde, gelegen in Vlaenderen, tuschen de Sassche Vaert ende Nederschelde, is loopende seker riviere genaempt de Zuytleede, geexsteert hebbende voor het delven van de selve vaert, vallende ter plaatse daer eertyds was het fort genaemt Roodenhuyse ende leedende van daer door de voorseyde dry prochien in de riviere Durme, die valt in oft omtrent de prochie van Waesmunster, lande van Waes, in de Nederschelde;

welke riviere de Zuytleede alsnu soodanigh vervuylt wesende dat die niet navigabel en is, ende dat daer door de waeteren niet connende vloyen ofte sueren d'aengeleghen meerschen ende landen innunderen ende vruchten jaerelyckx bedorven worden, soo hebben de verthoonders onderlinghe geresolveert, volgens d'acten ten desen sub n^o I^o, thunlieden coste de voorseyde riviere de Zuytleede te doen suyveren ende ruymen om die navigabel ende tot het vloyen ende sueren der waeteren capabel te maecken, ghelyck sulcx voortydes noch ghedaen is geworden, selfs sonder octroy van UE. Majesteyt, als consteert met d'oude bescheeden alhier sub n° II°, mits daer inne niemant intrest en can hebben, nemaer in teghen deel (boven het particulier proffyt ende beneficie van de verthoonders) soo sal uyt de voorseyde ruyminge ende suyveringe resulteren eenen notabelen dienst soo voor UE. Majesteyt als voor het publicq, door dien de voorseyde riviere licht bedeckt jegens de fransche macht in tyde van oorloghe van den eenen cant, door de twee vaerden van Brugghe ende het Sas van Ghendt, ende van den anderen cant door de voorseyde Nederschelde, Ende by dien langhts de voorseyde riviere de Zuytleede uyt Ghendt naer Brabant in alle securiteyt geduerende den oorloghe jegens de croone van Vranckeryck getransporteert connen worden soo militaire troupen, munutie van oorloghe als andere waeren ende goederen ten dienste van UE. Majesteyt, van het publicq ende van de coopmans;
doch ter wylent UE. Majesteyt bekend is dat de voorseyde vryschippers van Ghendt

van alle tyden, met alle sorten van moetwilligheden, jegens recht ende reden te werck syn gegaen (om de leste verthoonders, weesende de geseide onvryschippers) hunne broodtwinninge te beletten ende hemlieden te ruineren, soo bevreest men eenige moetwilligheyt van wege de selve vrye schippers te recontreren in den act ofte het doen van de gemelde ruyminge, indien de verthoonders sulckx quaemen te doen sonder van dies prealabel participatie ende inkennen te doen aen UE. Majesteyt, t'is de reden waeromme de verthoonders hun keeren tot UE. Majesteyt, de selve seer oodtmoedelyk biddende gelieve gedient te wesen hier op te verclaeren dat aen de verthoonders sonder octroy geoorlooft is te doen gebeuren de voormelde ruyminghe ende suyveringe.

Daer toe noch geconsideerd dat het somer saisoen verre is verlopen ende dat bydien de selve ruyminghe duyterste haeste verheescht, midts daer toe ses a seven weken noodighe is.

Twelk doende, etc. Onderteekent: PETER BROUCK

Bijlage II

REQUEST ten einde een nieuw octroy te bekomen tot het suyveren en ruymen der Zuytleede (1739)

Aen den Keyser ende Koninck in synen raede van finantien.

Verthoonen in alle ootmoedigheyt den Eerw. prelaet der abdye van St.Pieters nef-fens Ghent, d'Eerw. heere proost, deken ende capittel van de exempte cathedrae-le kercke van St.Baefs in Ghent, respective grootte proprietarissen en wethaude-ren, gecommiteerde van grootte gelande, mitsgaeders andere geïnteresseerde binnen de prochien van Oostacker, Saffelaere, Mendonck ende Desteldonck, cas-selrye van der Auderburghe van Ghent, dat den voorsaet van syne hoogweerdig-heyte, mitsgaeders de predecesseurs van den eersten en den tweeden verthoonders, alsdan respective grootte gelande ende proprietarissen der voorseyde prochien van Saffelaere ende Mendonck, alsmede Burgemeester ende Schepenen der selve pro-chien ende baronie van Exaerde, ende neffens hemlieden de geseyde onvrye schip-pers der stadt Ghent, ten jaere 1700 aen de glorieuse voorsaeten van U.E. Majesteyt, verthoont dat door de voornoemde dry prochien van Mendonck, Saffelaere ende Exaerde, gelegen in Vlaenderen, tusschen de Sasse Vaert ende Nederschelde, is loopende.... (zie tekst Request augustus 1700).

Reden waerom sy de selve ootmoedelyck hebben gebeden gedient te wesen te ver-claeren dat aen hun geoorloft was sonder octroy te doen gebeuren de voorgemel-de ruyminge ende suyveringe.

Op welck request synde gevraeght geworden het advis van den Raede in Vlaenderen, is de Majesteyt gedient geweest te verleenen het decreet hier volgen-de van woorde te woorde (volgt de Franstalige tekst van het octrooi gedateerd op 4 september 1700).

Van alle het welck consteert met de copie van de voorseyde requeste, ende daer op volgende decreet alhier gevoeght sub I°.

Ondertussen bevinden de verthoonders dat het voorseyde decreet niet werckstel-lich en is ghemaect, veele min ten effecte gebracht, uyt dat de meergemelde rivie-re de Zuytleede soo opgeslyckt, vervuylt ende toegewassen is, dat men in sommi-ge plaetsen daer over drooghvoets can passeren; waerdoor den cours ende suatie van de waeteren teenemael is opgesloten, ende supliantens landen, meesschen, bosschen, enz., soodaenigh geïnundeert worden, datter by honderde gemeten onbruyckbaer synde, aen de prochie geabandonneert liggen, ende noch meer sullen opgedraegen worden byaldien daer aenne geene prompte ende effica-ce remedie en wort toegebracht; by middel van welcken oock de gemelde prochien soudén geraecken in soo ellendige staet, dat die niet bestandigh en connen blyven om op te bringen hunne quote in de bede van UE. Majesteyt; voor soo veele tee-nemael evident is dat, schoon noch veele andere landen syn in de vooschrevene

prochien gelegen, de welcke door de overgroote inundatien niet beschadicht en worden, sy eventwel considerabel lyden, door dien die van de geinundeerde niet en connen gerecouveert worden; soo dat de goede landen door den excessiven overlast, ter causen voorschreven, oock in pryckel syn van door de proprietarissen niet te connen verpacht worden ende geabandonnert te moeten worden, omdat de selve lasten excederen de baeten die daer van behoorden te provenieren; waeruyt oock by consequentie volght dat, indien daer inne niet promptelyck voorsien en worde, de voorseyde prochien buyten allen staet sullen geraecken, ende de proprietarissen het hunne alsoo sullen moeten blyven abandonneren; omme waer aenne te prevenieren sy onderlinge geresolveert hebben hun te werpen voor de voeten van UE. Majesteyt.

In alle ootmoedigheyt biddende gedient te wesen, considererende alle de peremtoire redenen voorschreven, ende den dwyngende noot in den welcke de supplianten hun bevinden, om hunne landen drooge te brengen, de waeteren door de gemelde Zuytleede wesende hunnen naturelycken cours te doen sueren; alsmede dat sy hun geensints en moeten aendraegen de voorsgeseyde diffilculteyten die daer geweest zyn tusschen de voorseyde vrye en onvrye schippers; naementlyck ende dies te min, om dat die als nu niet en connen voorvallen, mits suppliantens intentie geensints en is de voorseyde riviere navigabel te maecken, maer wel ende alleenlelyck te hebben genoeghsaeme suatie van hunne waeteren tot ontlastinge van hunne landen, te consentreren dat de supplianten sonder iemand van hun daer op te hooren ofte te laeten interveneeren sullen mogen ruymen, suyveren ende delven de voorseyde riviere de Zuytleede op haer oude bedde, breedte ende diepte; de aerde die uyt de selve riviere sal gedolven worden leggen op soodaenige plaetsen, ende daer mede te maecken eenen traegel ofte bescheytdam gelyck men tot het meeste voordeel sal oordelen te convenieren; alsmede dat de supplianten in ende deselve riviere sullen moghen doen maecken soodaenige dammen, sluysen, bruggen, schoven ende rabotten ter plaetsen, ende op alsulcke forme als men sal vinden noodigh te wesen tot uytwerckinge van gemelde ruyminge, suyveringe, delvinge ende conservatie van de meergemelde riviere de Zuytleede. Ende was onder teekent: BANNE

Bijlage III

DISPOSITIE tot het behoud van de dijken ofte tragels van den vaert de Lange Leede ende van de sluis van Wachtebeke.

Haere Majesteyt, ter deliberatie van den doorluchtigsten hertog, Carel Alexander van Lorreynden ende Baar, haeren Stadhouder, Gouverneur ende Capiteyn-Generaal der Nederlanden, heeft verboden ende verbied aen allen persoon, van wat staet ofte conditie hy mag zyn, van te doen oft veroorsaeken eenige hindernisse aen de dycken ofte traegels van den vaert de Lange leede, t'zy met aldaer te laeten gaen, loopen ofte weeden de beesten, ofte van alle andere maniere dat het mag zyn, op pene van te vervallen in dertig guldens boete voor elcke overtredinge ende elcken overtreder, boven de herstellinge van de schaede aen de dycken ofte traegels veroorzaekt, de voorschreven boete te verdeelen, een derde ten profyte van den aenbrenger, een derde ten profyte van den officier exploitteur, ende het resterende derde ten profyte van Haere Majesteyt.

Haere Majesteyt geeft voorts de macht aen de gonne van het collegie van de Casselrye van den Auderburg van Gendt, omte kennen van de overtredingen van dese sorte, ende van alle de voorvallen raekende de wercken van de vaert de Lange Leede, ende van de sluis van Wachtebeke, met het gonne dat daer van afhangt, ende te doen doen de vervolgen die daer toe opsicht hebben, door sulcken officier van policie, als sy zullen in raede vinden, tot welcken eynde die van het collegie van den Auderburg van Gendt, zullen deze jegenwoordige dispositie mogen bekend maecken binnen de prochie van Wachtebeke, ende in de omliggende plaetsen alwaer het nootsaeckelijk zal wesen, om dat niemant en soude kunnen voorwenden reden van onwetentheyt.

Haere Majesteyt ontbiedt ende beveelt aen alle de gonne die het mag aengaen van hun daer naer te reguleren ende voegen.

Gedaen te Brussel onder den geheymen zegel van Haere Majesteyt, den 28 October 1776.

Was gearapheert Ne Vt, ende nederwaerts geteekent: P. MARIA

Bijlage IV

3 april 1779 – 20 mars 1779.

CONDITIEN van aenbesteding van het regt van plantagie en vruchtgebruik der garzingen op de trekwegen van de Moervaerd.

Conditien naer den inhouden van welken hoog-bailliu ende hoofdschepenen van den lande van Waes, benevens bailliu, borgemeester ende schepenen van den ambachte van Assenede, present hem heden gecommiteerde sullen verkoopen het regt van plantagie en garzingen van den nieuwen gemaekten tragel langs den Moervaerd, ten jare 1778 geformeert, alsmede differente deelen van meerschen, met het maken van nieuwe coupuren afgesneden, ende deelen van den ouden Moervaerd aen de voorseide afgesneden deelen van meerschen binnen den selven ambachte gelegen, verdeeld ende gereguleerd in verscheide koopen, breeder hier naer gespecificeerd, dat naer differente gedane kerkgeboden en bekendmakinge der Gasette van Gend, als volgt:

Ten eersten. Alvoorendat den gonnen solvent synde, sal vermogen te hoogen ende bieden tot den kopslag inclus.

Ten tweeden. Dat den gonnen koper bedeydende terstond sal moeten stellen souffisante ende seker borge voor syn gedaen gebod ten consentemente van de heeren verkoopers, welke borge met het mede onderteekenen deser conditien sullen verbonden syn aen geheel desselfs inhouden, soowel als den principalen koper, onder de clause solidaire van elk voor andere ende vooral, sonder eenige divisie ofte excusie.

Ten derden. Dat de gonnen in foute blyvende van dusdanige borge de facto ten consentemente van de heeren verkoopers te konnen stellen niet als koper en sal worden aenvaerd, nemaer sal de partye ofte koop hem afgeslagen, andermael opgeroepen ende a folle enchere verkogt worden, meer geldende in profyte van de heeren verkoopers, ende min geldende tot laste van den faillanten koper, te verhalen met alle de kosten daerom te gebeuren.

Ten vierden. Den koper ofte koopers en sullen geene de minste veranderinge mogen toebrengen aen de actuelle hoogte, breedte ofte hoedanigheyd van den selven tragel, syne wederseidige banketten ofte naeste gelegene suatiegracht, steene buisen, ofte andesints, nemaer alles laeten op de selve profilen ende dimentien als presentelyk hun bevinden.

Ten vyfden. Den koper sal den selven tragel mogen beplanten naest den slinken kant ofte syde van de meerschen ende landen, ende geensints langs den vaard, observerende dat er altyd eene passagie moet blyven van achtien voeten breed, op

de cruine van den selven tragel, welke plantinge moet gebeuren van opgaende boomen ter distantie van twintig voeten van elkanderen, alle gendsche landmaet, sonder eenige tronken ofte slaghoude daer tusschen te mogen stellen, maer den gonnen meer dan eene rote willende planten moet een verhef laten van ten minsten seven voeten, buiten welk naer goeddunken sal vermogen te planten, blyvende nogtans altyd twee voeten van den bovenkant van den tallud naest de lande ofte meerschen.

Ten sesden. Den kooper en sal den voormelden tragel niet mogen laten beweeden met eenige beesten, op poene dat hy niet alleenelyk en sal moeten betalen alle de schaede ende intresten van den selven tragel, wederseidige talluds ofte banquetten gedaen, die 't synen koste van wegens de directie sullen hersteld worden, nemaer ook verbeuren elke contraventie en boeten ende amende by aenstaende uyttegeven reglement van politie breeder vermeld, sonder eenig tegenseggen, dus sal den kooper het gars op den selven tragel ende talluds groyende reguleerlyk mogen afmaeyen ende (?) sonder de selve in eenige deelen te mogen beschadigen.

Ten sevensten. Zynde wel ende expresselyk geconditionnerd dat den gemelden nieuwen tragel, sonder eenige interruptie, altyd sal syn ende blyven ten liberen gebruike van het publiek soo voor passagie van wagens, paerden, voituren als voetgangers, sonder dat men de genoemde passagie met het stellen van eenige heyningen sal mogen afsluiten.

Ten achtsten. Den kooper sal t' allen tyde moeten gedoogen dat men op den selven tragel legge de aerde ende het kruid die men uit de selve Moervaerd sal goedvinden te halen tot het onderhouden der diepte ende breedte van de selve vaerd, gelyk ook het afsteken der gessons ofte zauden van den tragel, noodig tot het onderhoud des taluds, het myten ofte staebelen van de noodige materialen, of nemen van aerde, verhoogen ende verleegen van diere, enz., immers danof van wegen der directie het volle gebruik te laten nemen, tot alle het gonne t' onderhoud van den meergemelden Moervaerd ende tragels aengaet, sonder daer over eenig vergeld van geleden schade te mogen pretenderen, ten wat titel het selve soude mogen wesen.

Ten negensten. Den koopers en sullen op den selven tragel niet vermogen te stellen, doen ofte laten stellen, eenig hout, hooi, ofte andere myten, nogte daer op te laten maken eenige gebouwen waer door de liber passagie soude kunnen belet, mitsgaders de taluds afgeloopen, beschadigt of verhinderd worden.

Ten tienden. Het noodig onderhoud aen de gemelde tragels, taluds ende cruine sal van wegens de directie van den Moervaerd ter ontlastinge van den kooper worden gedaen, dus dat desen tragel op de maniere voorschreven verkogt (wordt?) vry van onderhoud, wel verstaende nogtans dat den kooper sig altyd sal moeten vergevoegen met de maniere van onderhouden, gelyk men ten meeste profyte van de

werken der Moervaerd sal vinden te behooren, sonder hem danof in eenige maniere te mogen doleren, op wat pretext het soude mogen wesen.

Ten elfsten. Het regt van plantagie ofte garsinge van desen tragel ende afgesneden deelen meersch worden ook vry verkogt van alle prochie ruimstellingen ofte pointingen, alsoo de aengelegene proprietarissen daer mede volgens danof gedaene prysen, belast zyn ende sullen blyven, alsmede met alle losselyke en onlosslyke renten, uytgenomen het regt van de derden opperhoy aen den heer van den buyzen (buizer), 't gone blyft s' koopers laste, immers alle het regt dat den gemelden heere van den buyzen op de selve gronden heeft.

Ten twaelfsten. De koopers sullen hunne respective koopsomme moeten betalen in handen en op quittantie van den dykgraef ende landmeter Philippe-François Lippens, als hier toe van wegens de heeren verkoopers geautoriseerd, t'synder woonplaetse tot Moerbeke, binnen de veertien dagen naer het absoluet verblyf, ten dage by hem te prefigeren, foute dies sullen de selve koopers benevens hunne borgen daer toe gedwongen worden met kosten.

Ten dertienden. Daer sal aen den kooper voor titel van toekomste van het voorschreven regt van plantagie ende garsinge van iederen koop ofte deel, overgeleverd worden copie ofte authentiquen van dese conditien, overgeschreven op behoerenlyken segel naer weerde op hem hiernaer in advenante dies, soo wel als naer het hier op te formeren reglement van politie te kunnen reguleren, gelyk men ook dese conditien ten koste van de genoemde koopers sal laten registreren ten greffie van den ambachte van Assenede, op de registers der prochien van Wachtebeke en Wynckel, op welkers jurisdictien de meergemelden tragel ende afgesneden deelen meersch gelegen zyn, alle welke onkosten de koopers, benevens het stellen deser segels ende kerkgeboden, aen den voornoemden geauthoriseerden verkooper sullen gehouden syn te betalen met nog dry stuivers te ponde, ongeminderd hunne principaele koopsomme, gelyk ook twee schellingen grooten wisselgeld aen den roeper.

Ten veertienden. Dese verkoopingword gedaen by instel, op heden 20 maert 1779, wanof het absolut verblyf sal syn op saterdag de derden aenstaende maend april, ten negen uren voornoen, binnen de prochie van Wachtebeke, ten huise en herberg van Gilles van Kersschaever. Die middelertyd eenige verhooginge belieft te doen kan sig adresseren ten huise van den voornoemden geauthoriseerden dykgraef Lippens, alwaer dese conditien sullen berusten.

Ten vyftienden. De koopers sullen hun moeten vergenoegen met de grootten, breedten, lengden ende gelegentheden van de zelve tragels, deelen der afgesneden meerschen ende ouden vaerd, gelyk die hier naer by iederen koop ofte partye uytgedrukt staen, synde deselver lengden en grootten gemeten met gendsche landmaat, sonder naermaels eenige precies ofte andere maet te mogen pretenderen, alwaer

er dat eenige partyen grooter ofte minder, langer ofte korter bevonden wierden; ook sullen de koopers van de tragels hunne boomen moeten planten elk tien voeten van de scheidinge van hunne gerechtigheid, om alle disputen te voorkomen, en de gonne willende planten op de hier naer te noemen afgesneden deelen meersch, sullen moeten blyven seven voeten van den schootkant van den vaerd.

Ten sestienden. Men reserveert ook de faculteit van voor absoluten koper te mogen aan vaerden soo wel den naer als lesten, ofte anderen bieder, dus dat ieder op syn gedaen gebod koper bedyden kan, sonder danof eenige redenen te moeten declareren.

Ten seventienden. Gelyk de heeren verkoopers ook reserveren de faculteit van te mogen stellen soodanige gelaegen ofte wynpenningen op iedere koop ofte partye gelyk het hun goeddunken sal, die men voor het oproepen t'elkens sal declareren, sullende den instelder in cas van verhooginge genieten dobbel gelaeg, welke gelaegen blyven ter dispositie van de heeren verkoopers, ende ten laste van den absoluten koper, ongeminderd alsvoren hunne principale koopsomme.

Eersten, tweeden, derden, vierden, vyfden, koop, sesden, sevensten, achtsten koop, enz. . . .

Negensten koop, bestaende in een partye nieuwen tragel, alsvoren met het klein afgesneden deelken vaerd, ofte soo genoemd Meuleputjen, daer onder begrepen, passerende alsoo het Spanievoor, tot aen eenen eyken pael merckende n° IX ten oosten ende n° X ten westen, eene lengde van honderd en vyftig roeden, moetende den koper aen het selve Spanievoor gedoogen de lieber ladinge en lossinge van schepen als synde de ordinaire kaey van Wynkel, midsgaders op en afryden ter lengde van achttien roeden.

Naer het oplesen en ingevolge de voorenstaende conditien, is den koop in texte ingesteld by den heer greffier Van den Hende, voor de somme van 37 ponden gr.ct, ten gelaege 6 guldens; borge d'heer Van den Hende, bailliu, den 20 Maert 1779, en was onderteekent: H. van den Hende, en J. van den Hende.

Den onderschreven koper van de partye nieuwen tragel, by den vorenstaenden negensten koop vervat, verclaert by dese de selve partye nieuwen tragel soo ende gelyk die daer by staet vermeld, onder maniere voorschreven, Assenede, op al sulke conditien ende modificatien hiervoren staende, overgelaten ende decedeert t'hebben aen ende ter acceptatie van Pieter van Renterghem wonende tot Wynkel, voor ende omme de somme van 48 ponden 1 schelling courant geld, ider 3 stuyvers aen den armen, en 4 schellingen ter gelage door den koper eens, den gonen met gelyke onderteekeninge alsoo de gecitteerde partye nieuwen tragel bekend van den cedent koper anveerd t'hebben voor dito somme van 48 ponden 1 schelling, sonder d'accessoiren hiervoren, welke somme den aenveerder aen den cedent belooft te betalen binnen de veertien weken naer dato deser, als wanneer hy aenveerder van de gecedeerde partye tragel sal komen in de proprieteyt ende de possessie,

makende den cedent hem alsoo van den voorschreven gecedeerden goeden geheel ende t' eenemaal onmachtig ende den aenveerder tot dies volkomentlyk ende absolut machtig, met consent dat hy hem daer mede bekend maekt ende als woonachtigen proprietaris doet in hoofde stellen daer ende soo het behoord. Aldus overgelaten, gecedeert ende aenveerd onder d'obligatie ende verbonden als naer regte, desen 20 Juni 1779.

*Onderteekent J.-E. van den Hende,
't merk van Pieter van Renterghem die heeft geteekent met een kruis,
present, J.-B. Geiregat ende J.-J. (Van)Waes.*

Ontvangen by my onderschreven Pieter van Renterghem tot Winckel, de somme van 48 ponden 1 schelling gr. ct., in voldoeninge van de vorenstaende koopsomme, desen 31 Augusty 1779

Onderteekent: J.F. van den Hende.

Bijlage V

17 janvier 1780

REGLEMENT voor de generaele policije ende het passagie recht door de bruggen, op den Moervaert ende desselfs toebehoorten.

BY DE KEYSERINNE-KONINGINNE.

Haere Majesteijt, willende voorsien op eenen vasten voet in alle het gonne betreckelyk wesen magh tot de generaele policije van den Moervaert, heeft, ter deliberatione van den doorlughtighsten Hertog Caerel-Alexander van Lorrijnen ende Bar, haeren Stede-hauder, Captiteyn ende Gouverneur-generael der Nederlanden, verclaert, geordonnert ende gestatueert, soo sy doet by desen, de naervolgende punten ende artickelen:

Art.1. Het opper-gesagh, den opper-toesight ende de bestieringhe van den geheelen Moervaert, desselfs boorden, traegels ende suatiegrachten daer aen paelende, mitsgaeders van het deel der Durme streckende van aen Spletersput tot aen het Heirbrugghe-veir, soo in materie van policije der navigatie, suatie ende plantagie als in materie van onderhoud der wercken daer aen clevende, sal wesen ende blyven toebetrouwt aen de respective hooft-collegien van den lande van Waes ende van den ambaghte van Assenede ; te weten van aen den Sasschen-vaert tot aen het gescheedt van Wachtebeke met Moerbeke, aen het hooft-collegie van den ambaghte van Assenede, ende van aen het gemelde gescheedt tot aen Spleters-put, ende van aldaer nederwaerts op de Durme, aen het hooft-collegie van den lande van Waes: wel verstaende datter geene nieuwe wercken aen den selven vaert, traegels, bruggen, enz., en sullen mogen gemaect worden, ten sy met gemeene toestemminghe van de twee geseyde hooft-collegien, naer alvooren daer op gehoort te hebben den directeur der Moervaert, ende met expresse permissie van het gouvernement.

Art.2. De breedte der traegels liggende nevens den Moervaert, blyft bepaelt op de volgende maniere: van aen den Sasschen vaert tot aen de brugghe van Wachtebeke op drye roeden en half saete, ende van daer voorts tot aen het canton den Vetten-Meerschbosch, op twee roeden en half, van daer nederwaerts tot aen Spleters-put, op acht-en-twintig voeten oock in de saete, hebbende dit leste deel drye voeten banquet langhst den cant van den vaert, ende twee voeten langhst den cant der suatiegracht, welcken gracht moet hebben de breedte van seven voeten, alles ghendtsche landtmaete.

Art.3. De traegels, alomme nevens den Moervaert liggende, van aen den Sasschen vaert tot aen Spleters-put, moeten worden aensien ende aengenomen als publike wegen, even gelyck alle andere prochie ende publike wegen, om soo te voet als te

peerde ende met voituren, waegens, karren ende andere ry-tuygen begaen ende bereeden te worden, welcke traegels alleenlijck sullen onderworpen syn aen de schouwinghe ende visite van den directeur der Moervaert, sonder dat iemant anders sigh daer mede sal mogen bemoeyen.

Art.4. De boven gesejde traegels sullen effen en onder lyne moeten onderhouden worden door de respective aentreckers ofte eygenaers van dier, uytegenomen de traegels vercocht ofte gecedeert door de hieren vooren gemelde hoofd-collegien, welcken onderhoudt, gelyck alomme het gonne der talus sal syn ter laste der generaliteyt van den Moervaert, sullende nochtans het onderhouden van den suatie gracht wesen een last der aengelande aen den selven, ende de meergeseyde traegels ende suatie gracht niet bevonden wordende inden gerequireerden staet, sal den directeur der Moervaert ordoneren de fouten ende gebreken daer inne bevonden naer eysch van saeken te erstellen binnen sekeren tydt door hem te bepaelen ende in cas binnen den bepaelden tydt aen de ordonnancie van den directeur niet behoorlyck voldaan en is, sal hy directeur, sonder uytstel syne gesejde ordonnancie doen uytwercken, ten dubbelen costen van de defaillanten, achtervolgende Haere Majesteyts placcarten op het fait van de straeten, wegen ende beken verleent ende uytgegeven.

Art.5. Niemant en sal de gesejde traegels binnen de breedte van achttien voeten, te rekenen van den voorcant van den vaert, ofte op de cruijnen, vermogen te beplanten, nochte daer op eenige beletselen brengen, hetsy met gebauwen, stroo, hoy ofte hout myten te setten ofte andersints, by wat middel ofte maniere het soude mogen wesen, ende iemant, willende de selve traegels beplanten buyten de gementioneerde breedte van achttien voeten, sal hy sulckx alleenlyck mogen doen met opgaende boomen, ende altydt blyven ter distancie van twee voeten van den buytencant der traegels ofte talus langhst den cant der suatie-gracht ; dogh op de platsen alwaer den traegel actuelyck minder breedte heeft als twintig voeten, sal het niet min geoorloft syn denselven aldaer te beplanten met eene rote opgaende boomen, midts blyvende maer twee voeten van den voornoemden buyten talus.

Art.6. De boomen, op de traegels der Moervaert geplant ofte te planten, sullen moeten staen twintigh voeten van elckanderen, ende alle de boomen ofte andere beletselen, contrarie aen dit tegenwoodig reglement geplant, toegebraght ofte bevonden, sullen, ten coste van de overtreders, niet alleen geweirt worden van wegens den directeur, maer boven dien sullen de overtreders verbeuren eene boete van 3 guldens voor elcken boom, boven de confiscatie der selve boomen ofte andere toegebraghte beletselen ; sullende, op gelycke penen, geene boomen, ander hout-gewas nochte beletselen als vooren mogen geplant ofte toegebraght worden binnen de seven voeten van den talus op den reghten oever ofte boordt ter zuydt zyde der Moervaert van aen de brugge tot Rooden-huijse tot aen de brugge van Wachtebeke, ende van daer nederwaerts tot aen Spleters-put op den slincken oever ofte boordt ter noord-zyde der Moervaert.

Art.7. Iemant, eenige schaede toebrengeende ofte veroorsaekende aen de plantagien ofte garsinge op de traegels van den Moervaert, sal niet alleen moeten instaan voor de reparatie der selve schaede, maer sal boven dien vervallen in de penen ende amenden, by haere Majesteyts placcaeten gestatueert ; sullen oock de schippers hunne schepen meirende ofte vast liggende aen eenige boomen staende op de traegels, vervallen in de boete van 3 guldens voor elcke reyse boven de prestatie ende erstellinge der schaeden ende intresten daer door veroorzaeckt.

Art.8. Het en sal aen niemand geoorloft syn in de talus van den Moervaert eenige trappen ofte voordens te maecken, noghte aen de selve talus eenige veranderingen te doen, sonder expres ende schriftelyck consent van den directeur, welck consent nauwkeuriglyck sal moeten achtervolgt worden, sullende den directeur altydt moeten opletten dat door diergelycken toelaetingen de navigatie ofte suatie niet gehindert en worde, noghte de talus ende andere wercken der Moervaert beschae-dicht ; voor elcke contraventie tegen dese artikel sal men incurreren eene boete van 3 guldens, boven de reparatie der schaede door de overtredinge veroorsaeckt.

Art.9. Het en sal aen niemant, recht van visscherye hebbende ofte niet, geoorloft syn in den Moervaert te maecken ofte stellen eenige visch-saeten, nochte daer inne te laeten staen eenige netten, op pene dat de selve saeten ende netten t'hunnen dobbellen coste sullen geweirt worden van wegens den directeur, dat de netten sullen wesen geconfisceert, en dat voor elcke overtreding sal gheincurrert worden eene boete van 3 guldens.

Art.10. Haere Majesteyt interdiceert aen een jegelyck in het toekomende eenige buysen te leggen in de traegels van den Moervaert, sonder altoorens tot dies van wegen het hoofd-collegie, onder wiens gheassigneert aendeel de selve buysen soude moeten geleyt worden, bekomen te hebben schriftelycke autorisatie, op pene dat den directeur aenstons de geleyde buyse sal doen weiren ten dubbelen coste van de overtreders ende t'hunnen laste sal verhaelen eene boet van 20 guldens.

Art.11. Geene buysen liggende in de traegels van den Moervaert en sullen mogen open noghte toegedaen worden buyten de tyden die den directeur van deselven vaert, by kerckgebodt, t'elckens sal kenbaer gemaect hebben op de plaetsen daer het behoort, op pene dat de gonne contrarie doende, boven de prestatie der schaeden ende intresten door hunne overtreding veroorsaeckt, sullen incurreren eene boete van 20 guldens voor elcke overtredinghe.

Art.12. Het voorgaende artikel sal insgelycks plaetse grypen ten ansien van de schoven te doen in de buysen door de generaliteyt der Moervaert geleyt ofte leggen in desselvs traegels, in geval sulckx gedaen wierde, sonder schriftelyck consent van den directeur.

Art.13. Niemant en sal vermogen in eenigen tydt des jaers syne peerden nochte beesten op de traeghels te laten weyden, nochte van of naer de weyden gaende

langhst de talus in den vaert te laeten gaen drincken, tensy langhst de voordn, die door den directeur op de bequaemste plaetsen sullen gamaeck ende aengewesen worden, op pene dat de overtreders voor elcke reyse sullen vervallen in eene boete van 3 guldens, boven de schade daer door veroorsaect, die den directeur ten coste der overtreders sal doen erstellen, sullende de ouders voor hunne kinderen, ende meesters ende meesterssen voor hunne dienstboden ende geemployeerde moeten verantwoorden.

Art.14. Het sal geoorloft syn aen alle de gonne die, voor de publicatie van dit reglement, geen en anderen uytwegh en hebben als langhst den traegel, ende in behoorelycke possessie syn, den selven uytwegh aldaer te behouden, soo nogthans dat die den geseiden uytwegh aldaer wilt gabruycken sijn sal moeten adresseeren aen den directeur, die hun sal aenwysen hoe desen wegh moet genomen worden, altydt in aendacht nemende dat den traeghel soo weinigh mogelyck beschaedicht worde. Ende indien, door het op en af ryden langhst de gemelde uytwegen eenighe schaede aen den traegel quame te gebeuren, sal den directeur de selve, gelyck andere gebreken ende fouten, door den gonnen ofte de gonne, wiens uytwegh het is, doen herstellen.

Art.15. Haere Majesteyt interdiceert aen de geleyders der ketspeerden, schepen trekende ofte niet, hunne peerden te geleyden ofte te laten gaen langhst de banquetten, ten wat pretekte het soude mogen wesen, op pene dat niet alleene de schaden daer door veroorsaect, t'hunnen coste door den directeur sullen erstelt worden, maer dat daer boven sullen verbeuren, voor elcke reyse, eene boete van 3 guldens, sullende ook in dit geval de ouders responsabel syn voor hunne kinderen ende de meesters of meesterssen voor hunne dienstboden ofte gheemployeerde.

Art.16. De schippers, met hunne schepen ofte schuyten de bruggen van den Moervaert passerende met mast ofte sonder mast, ydel ofte gelaeden, sullen betalen, als de brugge open gedaen wordt, voor ieder keer, 3 stuyvers, ende als de brugge niet open gedaen en wordt 6 oorden, ende by naghte het dobbel: worden de voor nacht gerekent, in de maenden van october, november, december, january, february ende meert, van t'savonds ten seven uren tot smorgens ten ses uren, ende, in de maenden van april, mey, juny, july, augusti en september, van t'savonds ten negen uren tot smorgens ten vyf uren: op pene dat de gonnen het selve recht willende fraudeeren, het zy met onder de bruggen te vaeren of andersints, of oock refuseerende het gemelde recht te betaelen, door de brugghauder niet alleen met syne scuyte ofte vaertuygh ende goederen sal mogen gearresteert worden, tot dat hy het selve recht sal betaelt hebben, maer boven dien nog sal verbeuren eene boete van 10 guldens, de eene helft ten profyte van den brugghauder, ende de andere helft ten profyte van die het behoort.

Art.17. De brugghauders sullen moeten met alle neerstigheyt ende oplettenheyt, soo by naghte als by daeghe, aght nemen ende op passen als wanneer eenigh vaer-

tuygh ofte vaertuyghen aenkomen, die de bruggen willen passeren, dat sy soo veele mogelyck, op het eerste geroep ofte vermaen van den schipper gereet syn om de bruggen te openen ende passagiegeldt te ontfangen, op pene, dat in cas hunne onachtsaemheyten aen iemandt eenige schaede quaeme te veroorsaeken, de selve, ten laste van den bruggehauder, sal mogen verhaelt worden ende dat den gemelden bruggehauder daer en boven sal vervallen in eene boete van 3 guldens.

Art.18. De bruggehauders sullen oock verplight syn t'elcken reyse, als de brugghe sal geopent syn, de selve altydt wel te sluyten, toe te grendelen, ende by nachte in het slot te doen op dat de selve brugghe sonder gevaer soude kunnen gepassert worden, ende opdat het werck niet en soude lyden; ende in cas men goetd vonde op de brugge lanteirne te stellen, als oock voor ofte inde openinge van de brugge 's nachts eenen balck te leggen, sullen de bruggehauders de selve lanteirnen moeten ontsteken ende de balcken sluyten op de uren, die men hier vooren, articulo XVI, voor nacht gerekent ende vastgesteld heeft, alles op pene van te incurreeren eene boete van 50 guldens voor elcke contraventie.

Art.19. De schippers, den Moervaert bevaerende ende aen de wercken van diere schaeden veroorsaekende, sullen gehouden wesen de selve schaede te erstellen binnen den tydt aen hun door den directeur te bepaelen, op pene dat desen tydt overstreken ende de schade niet erstelt synde, den directeur de selve, t'hunnen dubbelen coste, sal doen erstellen, ende dat de defaillantens sullen incurreeren eene boete van 3 guldens voor ieder overtredighe : sullende de ouders responsabel wesen voor hunne kinderen, gelyck oock de meesters ende meesterssen voor hunne dienstboden ofte geemployeerden.

Art.20. Geenen schipper en sal met syn schip, mast voerende ofte niet, ydel ofte gelaeden, vermogen te liggen langhst den traegel-cant, waer door de vrye passagie van het ketsen ofte trecken van andere schepen soude kunnen belet worden, dan alleenlyck gedurende den tydt dat men besigh sal syn het geseyde schip te lossen, ende dit ten uyttersten maer voor twee daegen, in welck geval den mast altydt sal moeten gestreken syn, ende alser een ander schip voor-by komt, t'gonne niet wel en soude kunnen passeren, sal het gemelde liggende schip sonder uytstel, op den overcant moeten liggen, t'gonne inschelykx by naghte sal moeten geschieden om alle ongevallen te vermeyden, alles op pene dat de overtreders t'elckens sullen incurreeren eene boet van 6 guldens ende moeten instaan voor de schaede door hunne onachtsaemheyten veroorsaect.

Art.21. Twee schepen, elckanderen tegenkomende, 't sy gelaeden ofte ledigh, ende beyde het sy met menschen ofte peerden getrocken wordende, sal den schipper die met den stroom afgaet, syne lyne moeten laeten vallen om het tegen stroom vaerende schip daer over te laten passeeren, ende syn schip naer de oversyde van den vaert moeten bestieren, ende sal den ketser syne lyne moeten uytsteken, alles op pene dat de gonne in gebreke blyvende daer aen te volkomen, t'elckens sullen

incurreren eene boete van 6 guldens ende moeten instaan voor de schaede, die sy sullen hebben veroorsaect, sullende op gelycke penen het tegen stroom vaerende schip soo dicht aen den kant moeten gestiert worden als het mogelyck wesen sal.

Art.22. Geen schip en sal met volle zeylen langhst den Moervaert vermogen te varen als wanneer het soo sterck waeyt dat de wind-molens geswicht staen, op pene dat deb schipper contrarie doende sal incurreren eene boet van 6 guldens, ende responsabel wesen voor de schaede, die hy sal hebben veroorsaect, sullende altydt een zeylende schip aen eene brugge naederende gehouden syn het zeyt ofte zeulen inne te halen of te laten vallen, op gelycke penen als vooren.

Art.23. De ordonnancien die den directeur nopende den Moervaert tot eerstelingen der bevonden gebreken noodigh sal vinden te geven, sullen alvooren op den eersten sondagh naer het doen van elcke visite moeten gepubliceert wesen op de prochien daer die gegeven syn, met uytdruckinge op wat wyse ende binnen wat tyde de wercken daer by vermeld moeten volbraght worden, op pene dat den directeur sal gecorrgeert worden naer heysh van saecke.

Art.24. De boeten, amenden ende twee-schatten, by dit reglement gestatueert, sullen by parate executie ende sonder figure van proces, ten coste van de overtreders, door den directeur der Moervaert mogen verhaelt worden, ende sal een derde, ten profyte van den aenbrenger, welckers naem t'allen tyde sal verswegen blyven, indien hy sulckx begeert. Allers ten waere de verdeelinghe der boeten by eenigh der voorgaende artikelen uytdruckelyck anders waere gereguleert.

Art.25. Iemant sigh willende beclagen van eenige ordonnancie verleent ofte executie gedaen van weghens den directeur, sal binnen den tydt van eene maendt naer de publicatie der ordonnancie ofte naer het dresseeren der executie, sigh moeten adresseeren aen het hooft-collegie, onder wiens opperbestier ende hiervooren geassigneert aendeel de ordonnanciegegeven ofte de executie gedressert is, welck hooft-collegie daer inne, sonder uytstel, cort ende sommier recht sal doen, sonder forme van proces ende by arrest ; dogh voor aeler diergelyck beclag door het gemelt hooft-collegiesal mogen aenveirt worden, sal den claegher prealabelyck ter greffie van het selve hooft-collegie moeten namptieren het bedragh der boeten, amenden, tweeschat, enz., waer over hy sigh wilt beclaeghen, ende behoorlyck doen blycken van het selve namtissement.

Art.26. Den directeur en sal voor geene directe partye connen aengenomen worden, tensy in materie van excès. Sullende oock voor de twee respectie hooft-collegien moeten, op de selve wyse als by het voorgaende artikel geseyt, ingestelt worden alle saecken opsightelyck tot de wercken ende onderhoudt der Moervaert ende spruytende uyt dit tegenwoordig reglement. Haer Majesteyt beveelt ende gebiedt aen de hooft-collegien van den lande van Waes, ende ambachte van Assenede, mitsgaeders aen alle andere, die het aengaen magh, sigh naer alle het

*gonne hier vooren gestatueert ende geprescribeert te reguleeren ende conformee-
ren. Ende op dat niemandt van dit tegenwoordigh reglement onwetentheyten pret-
exteeren, sal daer van, ter diligentie van de twee bovengeseyde hoofd-collegien, de
publicatie worden gedaen binnen alle prochien aen den Moervaert paelende.*

Gedaen tot Brussel, den 17 January 1780.

Was gearapheert: Ne Vt.

Onderteekent: TH. DE REUL.

Bijlage VI

(Uit :DE POTTER & BROECKAERT, Geschiedenis van de gemeente Assenede, blz 76, 77,78 en 79)

De schout ontving den eed der aankomende burgemeesters en schepenen, en had , evenals deze, ieder jaar recht op eenen kerel, uit de algemeene kas betaald. Nog mocht hij kennis nemen van alle zaken betreffende de gronden en renten, en zat daartoe het wekelijks geding voor, hetwelk op den maandag bepaald werd. Hij mocht de schouwing doen van wegen, dijken, dammen, bruggen, enz., de dieren schutten, de gevangenen bewaken enz.

In een denombrement of beschrijving van deze functie werd het gebied dat tot "het leen ghenampt Schauteedom van Assenede ambacht" behoorde, ingevuld met o.a. de parochies " Assenede, Selzate, Wachtebeke, Wynckele, Eertvelde ende Cluysen,... Ter Neuzen, Huger sluyse, Willemskercke, Steelant, Hertynghen, Peereboom, Moerkerke ende Nieuwkercke.

De eerste schout van het Ambacht Assenede wiens naam wij ontmoeten, is Hugo, namelijk op het jaartal 1241. Hij trouwde met Eglina, eenige dochter des kasteleins van Gent, en liet achter eenen zoon, ridder Jan, heer van Steelant, gehuwd met Izabella van Bethune, zuster des graven van Vlaanderen, Gwijde van Dampierre, en die na zijn dood hertrouwde met Hugo van Antoing, maarschalk van Vlaanderen. Dan volgde zijn zoon, insgelijks Jan geheeten, heer van Huise, Letterhoutem, Peerboom, Windvelde en andere plaatsen, in den echt getreden met Geerardijne van Gistel, vrouwe van Hansbeke, die het schoutheedom achterliet aan zijnen zoon Hellijn van Steelant, ridder, heer der voormelde plaatsen en van Hansbeke; deze trad in den echt met Maria van Oostende en stierf ten jare 1315. Zijn zoon Robrecht, die Catharina van Axel ten echtaltare leidde, schijnt de laatste van zijn geslacht geweest te zijn, die het schoutheedom in zijn bezit had. Hij stierf den 1 April 1320. Indien zijn zoon Boudewijn hem in het leen opvolgde, zal hij het verkocht hebben, althans den 18 januari 1359 verscheen de ridder Jan Brecht voor de schepenen van Gent, en verklaarde daar, af te zien van zijn poorterschap dier stad, ten einde beërfd te kunnen worden in het leen des schoutheetsdom, hetwelk hij gekocht had van Joanna, dochter van Jacob, en echtgenoot van zekeren Jan Emelricke.

In de 15e eeuw vinden we 't schoutheedom in het bezit der familie Vilain, onder andere aan Adriaan Vilain, ridder, heer van St.-Jans-Steene en voogd van Temsche (1433), die het ten jare 1448, benevens de visscherij en evening in 't ambacht van Assenede, het schoutheedom en "reepgeld" van Hugesluus, in pacht gaf aan Joost Triest (den oude), Joris Uutenhove, Louis de Sweemer en Wouiter Nijs, voor de jaarlijkse som van 29 pond groote. Adriaan Vilain behield voor zich den eveningpenning, "bij dat costume es dat min voorseide heere moet hebben telken vii jaeren eenen eveninc penninc". Ook was de voorwaarde gesteld, dat, bijaldien eenige gevangenen ontkwamen "bij mesdienene van de voorn. pachters, ende onse gheduchte heere van Borgoungnien sine hant d' upleijede, ende mijns heeren

Adriaens goed daer vooren te zijn taflen leyde” de pachters dit “uprechtene ende restitueerne” zoude. - Colaard Vilain, in 1449, en een andere Adriaan Vilain, in 1506, worden mede als erfelijke schouten genoemd.

Hoe lang de familie Vilain het leen in handen had, is ons niet bekend; in de 16e eeuw vinden wij als schout aangetekend Antoon van Burgondië, heer van Wakken (1573); later, bepaaldelijk in het eerste vierde der 17e eeuw, verscheidene leden des geslachts van de burchtgraven van Lombeke, onder andere, Maximiliaan graaf van Boussu, burchtgraaf van Lombeke in 1621, die het leen tegen andere bezittingen verruilde met Jan Doyenbrugghe van Duras, heer van Gembre of Jembre en ter Looven; door wien den 18 December 1625 het denombrement werd overgelegd. Later, te weten in 1655, wordt genoemd Geeraard Doyenbrugghe van Duras. Van dit geslacht viel het schoutheetdom aan Jan-Francies della Faille, heer van Assenede, wiens opvolgers, menen wij, het tot aan 't einde der leenroerigheid in bezit hielden.

**Monseigneur
Leonce Albert Van Peteghem
de bisschop van Winkel**

Eddy Van Acker

Leonce Albert Van Peteghem werd op 7 oktober 1916 te Sint-Kruis-Winkel geboren en volgde na de lagere school de Grieks-Latijnse humaniora aan het St.-Lievenscollege van Gent.

Hij werd op 18 augustus 1940 te Gent tot priester gewijd en werd licentiaat in de theologie of godgeleerdheid te Leuven.

Op 11 september 1943 werd hij professor in de fundamentele moraaltheologie (geestelijk leven, pastoraal en opvoedkunde) en werd tot prefect van de regeltucht benoemd aan het grootseminarie te Gent.

Op 13 juli 1949 kreeg hij de titel van erekanunnik van het kathedrale kapittel van St.-Baafs te Gent.

Op 31 januari 1956 werd hij titulair kanunnik van het St.-Baafskapittel en op 9 april van datzelfde jaar geestelijk directeur van het Grootseminarie te Gent.

Op 22 januari 1960 werd hij voorzitter van het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut.

Op 11 februari 1961 verwierf hij de titel van vicaris-generaal, lid van de bisschoppelijke raad en synodaal examiner, en werd op 16 maart huisprelaat van Z.H. de Paus.

Op 28 mei 1964 werd Leonce Albert Van Peteghem tot bisschop van Gent benoemd, waar hij op 29 juni 1964 tot bisschop werd gewijd. Hij was de 28ste bisschop van het bisdom Gent.

Op 27 december 1991 nam hij ontslag en overleed op 7 januari 2004 in het rustoord 'Avondvrede' te Gent. De uitvaartplechtigheid vond plaats in de St.-Baafskathedraal op zaterdag 17 januari om 11 uur, waarna het stoffelijk overschot in de crypte van de kathedraal werd bijgezet.

(Familiearchief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)

De voorouders¹

De familie Van Peteghem, waarvan Leonce Albert een afstammeling was, vinden we te Winkel voor het eerst terug in een bevolkingsoverzicht uit 1786. Hierin wordt ene Jan Van Peteghem vermeld, wonende in de Groenstraat (nu Albert De Smetstraat). Deze **Jan Van Peteghem** werd genoemd naar zijn vader, Joannes Van Peteghem, die in 1704 te Lokeren was geboren en in het midden van de 18de eeuw burgemeester was te Destelbergen. Jan Van Peteghem (de jonge) zag het eerste levenslicht in 1739 en huwde in 1769 met Joanna D'Hert (°Vrasene). Na hun huwelijk vestigden zij zich te Winkel, waar hun 6 kinderen werden geboren.

Josepha	(°1770)
Sophia	(°1771)
Cecilia	(°1773)
Carolus	(°1775)
Ludovicus	(°1776)
Joanna	(°1779)

De oudste zoon, Carolus, overleed enkele maanden na zijn geboorte, zodat Ludovicus de enige was die de naam Van Peteghem doorgaf.

Vader Jan Van Peteghem werd in 1812 opgetekend als *cultivateur, farinier*, en woonde met zijn gezin in de Groenstraat, net ten oosten van de kerkwegel. Deze hofstede bleef enkele generaties in de familie.

De enig overblijvende zoon, Ludovicus Van Peteghem huwde in 1806 met Francisca Van Hecke (° Ertvelde) en vestigde zich aanvankelijk te Ertvelde. Daar werden 11 nakomelingen geboren, waarvan de oudste, in 1807, in het kraambed al overleden was, terwijl vijf kinderen respectievelijk amper één en drie jaar werden.

Bruno	(°1808 - =1809)
Ivo	(°1810 - =1823)
Sophia	(°1811)
Augustinus	(°1812)
Eduardus	(°1813 - =1814)
Theodorus	(°1815)
Benigius	(°1817 - =1818)
Bruno	(°1819)
Johannes Baptiste	(°1822)
Benigius	(°1824 - =1825).

Nadat vader Jan in 1825 overleden was keerde Ludovicus terug naar het ouderlijk huis te Winkel, waar in 1826 zijn jongste dochter, Felicita werd geboren.

Ludovicus nam het bedrijf van zijn vader Jan over en bouwde het verder uit. In 1835 werd bij de hofstede van Ludovicus en Fransisca een grutterij opgetekend. Op die wijze nam hij de stiel van *farinier* van zijn vader over. Fransisca Van Hecke overleed in 1836, Ludovicus Van Peteghem twee jaar later. De hofstede in de Groenstraat werd nu bewoond door hun zoon Bruno.

Bruno Van Peteghem huwde in 1843 te Wachtebeke met de 23-jarige Maria-Coleta Marquenie. Op de hofstede in de Groenstraat, woonden toen naast het pasgetrouwde koppel drie knechten: de 38-jarige Engelbertus Van Hecke, de 45-jarige Joannes De Vetter en de 11-jarige Joannes- Baptista Everaert. Maria-Coleta werd in haar huishoudelijk werk bijgestaan door de 28-jarige Eugenia Verhegge. In de daaropvolgende 16 jaar werden er 13 nakomelingen geboren, waaronder twee tweelingen.

Louis	(°1844)
Julie	(°1845),
Honoratus	(°1846 op jonge leeftijd overleden),
de tweeling Honoratus en Honorina	(°1848 waarvan Honorina op jonge leeftijd overleed)
Honorina	(°1849)
Josephus	(°1850)
de tweeling Oktavius en Oktavie	(°1851)
Melanie	(°1853)
Emilius	(°1854)
Hyppolitus	(°1858)
Caesarine	(°1859).

Amper drie maanden na de geboorte van haar dochter Caesarine overleed Maria-Coleta Marquenie.

Enkele jaren later werden aan de hofstede een aantal bouwwerken uitgevoerd en werd de grutterij vermoedelijk opgegeven. Bruno Van Peteghem overleed op 72-jarige leeftijd, in 1891.

De oudste dochter, Julie Van Peteghem, huwde met Leo Van Waes. Zij waren de grootouders van o.a. Leonce en Clarisse Van Waes. Leonce Van Waes huwde op zijn beurt met de Wachtebeekse Maria De Nys. Hun nakomelingen te Winkel zijn o.a. Jan Van Waes en zijn zoon Steven Van Waes (slagerij Steven), en te Wachtebeke Lutgart Van Waes, echtgenote van OCMW-secretaris Hubert Van Kerckhove.

De volgende bewoner op de hofstede in de Groenstraat was de jongste zoon **Hyppolitus Van Peteghem**. Drie jaar na het overlijden van zijn vader Bruno, huwde Hyppolitus in 1894, op 36-jarige leeftijd met de 24-jarige Rosalie De Letter

uit Wachtebeke. Uit dit echtpaar werden 16 kinderen geboren, waarvan er vier op zeer jonge leeftijd overleden.

Irma Maria	(°1896)
Julie	(°1897 - = 1902)
Angelica Maria	(°1898)
Clementina Ghislana	(°1899)
Remi Ghislenuis	(°1900)
Flora Ghislana	(°1901 - = 1903)
Maria Julia	(°1903)
Theophilus Raymundus	(°1904)
Oktavius Joseph	(°1905)
Hilarius Joseph	(°1906 - = 1906)
Hilarius Josephus	(°1907)
Mauritius Polydorus	(°1908)
Flora Maria	(°1909)
René Joseph	(°1910 - = 1911)
René Joseph	(°1912)
Leonce Albert	(°1916)

Tussen 1920 en 1925 verhuisden Hyppolitus Van Peteghem en Rosalie De Letter naar Lochristi, waar Rosalie in 1928 overleed. Hyppolitus stierf in 1931 in De Pinte.

Dochter Clementina Ghislana Van Peteghem was gehuwd met Jozef D'Hauwe. Hun dochter, Cécile D'Hauwe was de eerste echtgenote van Paul Scheire. Zoon Mauritius Polydorus Van Peteghem was gehuwd met Maria Van Schelstraete. Hun dochter, Frida Van Peteghem, is nog steeds de gelukkige echtgenote van Gaby Scheire.

(Archief familie Van Peteghem)

*Het gezin Hyppolitus Van Peteghem en Rosalie De Letter rond 1920-1922,
voor hun huisje in de huidige Albert De Smetstraat te Winkel.*

De kleine kerel vooraan is Leonce Albert.

(Archief familie Van Peteghem)

Hetzelfde gezin enkele jaren later. Deze foto werd genomen te Lochristi. Achteraan v.l.n.r. zien we: Mauritius Polydorus, Maria Julia, René Joseph; Oktavius Joseph; Flora Maria; Remi Ghislenus; Theophilus Raymundus; Clementina Ghislens en Hilarius Joseph.

Zittend v.l.n.r.: Angelica Maria; moeder Rosalie; vader Hyppolitus en Irma Maria.

Vooraan zien we opnieuw de jongste van het gezin, Leonce Albert.

Mgr. Van Peteghem, 28ste bisschop van het bisdom Gent

Voor de volgende bijdrage is ondermeer geput in het ontwerp, dat Antoine Rubbens opstelde in 1987 als aanzet voor zijn bijdrage over Mgr. Van Peteghem in het boek, gewijd aan de Geschiedenis van het bisdom Gent.

Antoine Rubbens (°Smetlede), volgde in 1964 kanunnik Achiël Roets op als professor dogmatica aan het Grootseminarie te Gent (1964-1973). Hij was 18 jaar nationaal proost van de Landsbond van Christelijke Mutualiteiten (LCM) en van het Nationaal Verbond van de Katholieke Vlaamse Verpleegkundigen en Vroedvrouwen (NVKVV). Hij is sinds 1998 aalmoezenier van het psychiatrisch centrum Caritas te Melle.

*(Archief familie Van Peteghem)
De jonge Albert Van Peteghem, vermoedelijk tijdens
zijn studies aan het St.-Lievenscollege te Gent.*

De toenmalige Gentse bisschop, Mgr. Karel-Justinus Calewaert², koos in 1961 kanunnik Leonce Albert Van Peteghem tot vicaris-generaal. Van Peteghem was jarenlang professor geweest aan het Grootseminarie te Gent, waar hij aanvankelijk de vakken fundamentele moraal, pedagogie en didactiek doceerde. In 1956 werd hij geestelijk bestuurder van het seminarie en gaf hij de cursus pastoraal. Hij kreeg als vicaris de opdracht voor de parochies. Hij volgde in die functie Mgr. Schelfout op die naar het departement onderwijs overstapte.

In zijn nieuwe functie van vicaris-generaal werd Leonce Albert Van Peteghem gewaardeerd om zijn luisterbereidheid en om de voorzichtige wijze waarop hij hier en daar een vernieuwing toeliet. Het wekte daarom geen verwondering dat na het overlijden van Mgr. Calewaert in december 1963, velen duimden voor de vicaris als nieuwe Gentse bisschop. Maar de gepaste opvolger voor Mgr. Calewaert werd pas eind mei 1964 aangeduid. Valt die vijf maanden lange wachttijd te verklaren door een zoektocht naar een kandidaat buiten het bisdom Gent?

Uiteindelijk was de keuze voor kanunnik Leonce Van Peteghem niet echt een verrassing. In het Diocesaan Seminarie werd hij immers omschreven als een rustige professor, die er op stond dat alle cursussen de seminaristen echt moesten boeien. Maar deze raad kon hij voor zichzelf moeilijk in praktijk omzetten.

De benoeming van Leonce Albert Van Peteghem tot nieuwe Gentse bisschop werd door het overgrote deel van de priesters zeer positief ontvangen. In de media werd hij verwelkomd als een man van dialoog, een omschrijving die hij vermoedelijk te danken had aan de vele initiatieven waarbij hij was betrokken, zoals de contacten met universiteitsstudenten via het Hogeschoolverbond voor Katholieke Actie (H.V.K.A.), zijn rol in de lekenorde van St.-Paulus (L.O.S.P.) en haar tijdschrift *De Rots*, en de organisatie van gespreksavonden tussen gelovigen en andersdenkenden in het Parkhotel.

PLECHTIGE BISSCHOPSWIJDING
van Zijne Hoogwaardige Excellentie
MGR. LEONCE-ALBERT VAN PETEGHEM
XXVIIIe BISSCHOP VAN GENT

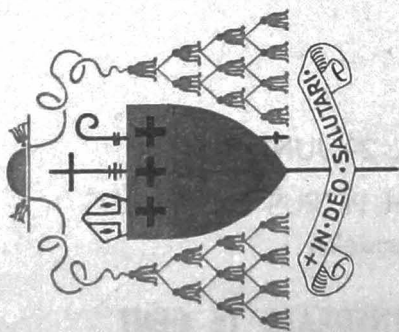

MAANDAG, 29 JUNI 1964
FEEST VAN DE HH. PETRUS EN PAULUS
apostelen

SINT-BAAFSKATHEDRAAL TE GENT

*(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)
Misboekje bij de plechtige bisschopswijding.*

Laet ons verheugd zijn voor God onze Beilant

Zijne Hoogwaardige Excellentie Mg^r
Leonce-Albert Van Peteghem
28e Bisschop van Gent

OP MAANDAG 29 JUNI 1964
FEEST VAN DE APOSTELEN PETRUS
EN PAULUS HEEFT ZIJNE EMINENTIE
LEO - JOZEF KARDINAAL SUENENS
AARTSBISSCHOP VAN MECHELEN-
BRUSSEL EN PRIMAAT VAN BELGIË
MIJ IN DE KATHEDRAAL VAN GENT
TOT BISSCHOP GEWIJD
HUNNE HOOGWAARDIGE EXCELLEN-
TIES MONSEIGNEUR ANDRÉ-MARIE
CHARUE BISSCHOP VAN NAMEN EN
MONSEIGNEUR JULES-VICTOR DAEM
BISSCHOP VAN ANTWERPEN WAREN
DE MEDECONSECRETAREN

+ **Leonce-Albert Van Peteghem**
28e Bisschop van Gent

(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)

Het wapenschild

Het ontwerp van het wapenschild van de nieuwe Gentse bisschop lag in grote mate in de handen van kanunnik Achiel Roets. In samenspraak met voornamelijk het St.-Lucasinstituut, creëerde kanunnik Roets een wapenschild dat kan omschreven worden als een doorsneden wapen met in het schildhoofd drie kruisen in lazuur op een achtergrond van zilver, en in de schildvoet een anker in goud op een achtergrond in keel. De drie lazuren of blauwe kruisen in het schildhoofd verwijzen naar het geboortedorp van de bisschop, Sint-Kruis-Winkel, terwijl blauw de favoriete kleur was van ontwerper kanunnik Roets. Het anker in de schildvoet symboliseert enerzijds de hoop, maar was anderzijds ook een aandenken aan de gezamenlijke vriend van de bisschop Van Peteghem en kanunnik Roets, nl. Joris Gyselbrecht. Daarenboven paste dit anker uitstekend bij de leuze die de nieuwe bisschop had gekozen: *In Deo Salutari*, vrij vertaald: *In God mijn Redder*³. Centraal achter het wapenschild staat als kenmerk van een bisschop, een enkel kruis⁴. Links (maar heraldisch rechts) van het kruis staat boven het wapenschild een mijter als symbool van de bisschopswijding. Rechts (maar heraldisch links) van het kruis prijkt achter het wapenschild een kromstaf zonder velum of sudarium (zweetdoek)⁵. Het wapenschild is omgeven door een groene pontificale hoed, aan beide zijden versierd met tien groene kwasten. De groene kleur bepaalt de rang van bisschop.⁶

Voorzichtigheid voorop

In zijn eerste brief die Leonce Albert Van Peteghem schreef in de functie van bisschop, had hij het o.a. over zijn aarzeling voor het aanvaarden van deze benoeming. Of deze uitspraak slechts een stijlvorm was of een uiting van onzekerheid valt moeilijk te achterhalen, feit is dat bij aanvang van zijn functie meerdere seminarieprofessoren het enthousiasme van de nieuwe bisschop prezen; het beloofde goed te worden. Maar toen hij zich definitief in het bisdom had gevestigd viel de taak als bisschop hem toch zwaar, wellicht vanuit het besef dat hij nu de hoogste en allerlaatste verantwoordelijkheid droeg. In enkele maanden tijd leek de nieuwe bisschop sterk verouderd in zijn voorkomen. In een tijd waarin de drang naar vernieuwing in de kerk, belichaamd door het Tweede Vaticaanse Concilie⁷, erg groot

was, moet het voor de eerder behoudsgezinde Leonce Van Peteghem dan ook heel moeilijk zijn geweest een voor hem aanvaardbare houding te creëren tussen enerzijds trouw en traditie en anderzijds een te vlugge aanpassing aan de moderne tijd. In zijn nieuwe hoedanigheid van Gents bisschop nam hij deel aan de sessies van 1964 en 1965 van dit Tweede Vaticaans Concilie.

Zijn voorzichtigheid bij aanpassingen blijkt in zijn uitspraak: *'Wie een nieuw huis bouwt en daarvoor zijn oud huis eerst afbreekt, handelt roekeloos, want zo kan hij wel eens zonder huis zijn. Verstandiger is daarentegen de handelswijze van degene die geleidelijk aan het huis verbouwt, of die het nieuwe opricht terwijl hij het oude nog bewaart.'* Deze stelling sloot vrij nauw aan bij het episcopaat van zijn voorganger bisschop Calewaert, dat in een meer stabiele tijd plaatsvond.

Mgr. Van Peteghem bevestigde Mgr. De Keersmaecker en Mgr. Schelfout in hun functie. Van beiden wordt aangenomen dat zij een grote invloed op de bisschop hadden. Kenmerkend voor de jurist Mgr. De Keersmaecker was zijn grote nauwkeurigheid en zijn oog voor detail, terwijl Mgr. Schelfout, met zijn Romeinse vorming, op een onbehouwen wijze zijn standpunten doordreef.

De minzame Mgr. De Kesel, die door critici soms een gebrek aan doortastendheid werd verweten, kreeg de zorg over de parochies en de verantwoordelijkheid voor de kloostergemeenschappen. Ook de vlijtige Mgr. Joliet, hulpbisschop van de overleden Mgr. Calewaert en gewezen vicaris-generaal, behield een bureau in het bisdom. Toen hij in 1969 op hoge leeftijd overleed hield bisschop Van Peteghem de lijkrede, waarin hij aanhaalde dat de overleden Monseigneur tijdens zijn loopbaan nooit een dag verlof had genomen.

Met deze samenstelling van de bisschoppelijke curie was het vrij duidelijk dat er weinig vernieuwing of modernisering te verwachten viel. Er werd dan ook schertsend gefluisterd dat de nieuwe bisschop *te veel hout op zijn schelf nam*, en alle zaken zoveel mogelijk onder zijn directe controle wou houden.

Een totaal nieuwe benoeming binnen de bisschoppelijke curie was de aanstelling van kanunnik Achiel Roets tot privé-secretaris. Later werd hij vicaris-generaal, belast met de zorg voor de kloosters. Deze combinatie was vrij ongewoon, temeer omdat kanunnik Roets gehuisvest was in het bisschoppelijk paleis.⁸ Hij was een zeer trouwe en gedegen medewerker.

Later benoemde Mgr. Van Peteghem de superior van het bisschoppelijk college van Sint-Niklaas, Georges De Lange, tot vicaris voor het onderwijs en benoemde hij de president van het bisschoppelijk seminarie, Wim De Smet, tot vicaris voor de parochies en de apostolaatswerken. Deze had heel veel contact met de priesters en was een echte brugfiguur geweest. Mgr. De Keersmaecker werd bij zijn emeritaat opgevolgd door kan. Omer De Rop, die jong overleed en die op zijn beurt werd opgevolgd door kan. Frans Temmerman.

Een van de steunpunten in het episcopaat van Leonce Albert Van Peteghem was de bevestiging en herbevestiging van de grondbeginselen van de katholieke kerk. Hij beschouwde het als een heilige plicht hierover te waken en reageerde veelvuldig

*(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)
Monseigneur Van Peteghem en kardinaal Leo-Jozef Suenens
tijdens de bisschopswijding in de St.-Baafskathedraal.*

indien aan deze stelregels geraakt werd. Vooral de moderne kijk op de seksualiteitsleer en de gewenste aanpassing van de liturgische voorschriften hield hij nauwlettend in het oog. Zijn mening was dat je niet zomaar met de stroom van moderniseren moet meevaren, maar *agere contra*, durven tegen de stroom in varen.

Met deze houding was vrij duidelijk dat de bisschop niet echt uit was op enige populariteit, hoewel hij niet ongevoelig was voor enige lofbetuigingen aan zijn adres. Zo publiceerde hij in een van de monita na de encycliek *Humanae Vitae* (1968) over de geboorteregeling en de seksualiteit, niet alleen de positieve reacties op zijn conservatieve zienswijze die hij ontvangen had van sommige collega's bisschoppen, maar ook de goedkeuring die hem rechtstreeks vanuit Rome te beurt was gevallen.

Maar hier ten lande had zijn strikt standpunt t.o.v. van *Humanae Vitae* hem ervan weerhouden om later het standpunt van de andere bisschoppen over abortus mede te ondertekenen. Hij nam ook sindsdien geen deel meer aan de bijeenkomsten van het Interdiocesaan Pastoraal Beraad.

Het is dan ook niet te verwonderen dat deze seksualiteitbeleving en de het daaropvolgende vraagstuk over abortus een van de onderwerpen was waarover Mgr. Van Peteghem meermaals in de pen kroop. In zijn artikels hekelde hij alles en iedereen die een naar zijn normen afwijkende opinie t.o.v. *Humanae Vitae* en de kerkelijke standpunten over de eerbied van leven verkondigde.

Een ander voorbeeld van de evolutie van de bisschop deed zich voor in het seminarie, waar hij de traditie van zijn voorganger Mgr. Calewaert, die met regelmaat op zaterdagavond een bezoek bracht aan het seminarie, verder zette. Er heerste meestal een ontspannen sfeer waarin Mgr. Van Peteghem een grap kon waarderen en er tenslotte zelf een inbracht. Maar deze informele contacten met het seminarie werd er op het einde van de jaren zestig stopgezet. De reden was vermoedelijk het feit dat de seminarieprofessoren gebruik maakten van de algemene toelating de Romeinse boord te ruilen voor een das, wat voor de bisschop als een schending werd aangezien. Steunend op de argumentatie dat de kerk zichtbaar en herkenbaar diende te zijn, hechtte hij veel belang aan de klederdracht. Om die reden reageerde hij ook tegen de kloosterzusters die hun kloosterkap in de kast lieten liggen.

Naderhand besteedde Mgr. Van Peteghem in zijn monita erg veel aandacht aan de Romeinse boord. Het dragen van deze priesterboord kwam zelfs ter sprake bij nieuwe benoemingen. Dit gaf aanleiding tot een Gentse variatie op een Duitse boutade bij bisschopsbenoemingen, waar men aanhaalde dat een kandidaat-bisschop het Onze Vader moet kennen en in Rome moet hebben gestudeerd. Van het eerste kan de paus dispensereren, van het tweede niet. Dit werd voor Gent: een kandidaat-professor moet het Credo kennen en de Romeinse boord dragen. Van het eerste kan de bisschop dispensatie geven, van het tweede niet.

Betreffende de liturgische voorschriften ergerde Mgr. Van Peteghem zich o.a. over de priesters die in hun parochiekerken de kniestoelen verwijderden en enkel zitstoelen plaatsten. Ook diegenen die het tabernakel los van het altaarblad opstelden konden enkel op afkeuring rekenen vanwege de bisschop. Ooit bekende hij hierover dat hij tegenover deze priesters onmogelijk een spontane vriendelijke houding kon aannemen.

Tijdens een van de pre-synodale vergaderingen, waar de deken van Oudenaarde aanhaalde dat de Nederlanders in zijn kerk de communie op de hand vroegen, reageerde Mgr. Van Peteghem prompt dat hij dit moest weigeren. Maar toen enkele maanden later deze wijze van communiedelen ook in Vlaanderen werd toegelaten, kon hij dit vermoedelijk enkel met lede ogen aanzien.

Relatie met de seminaries

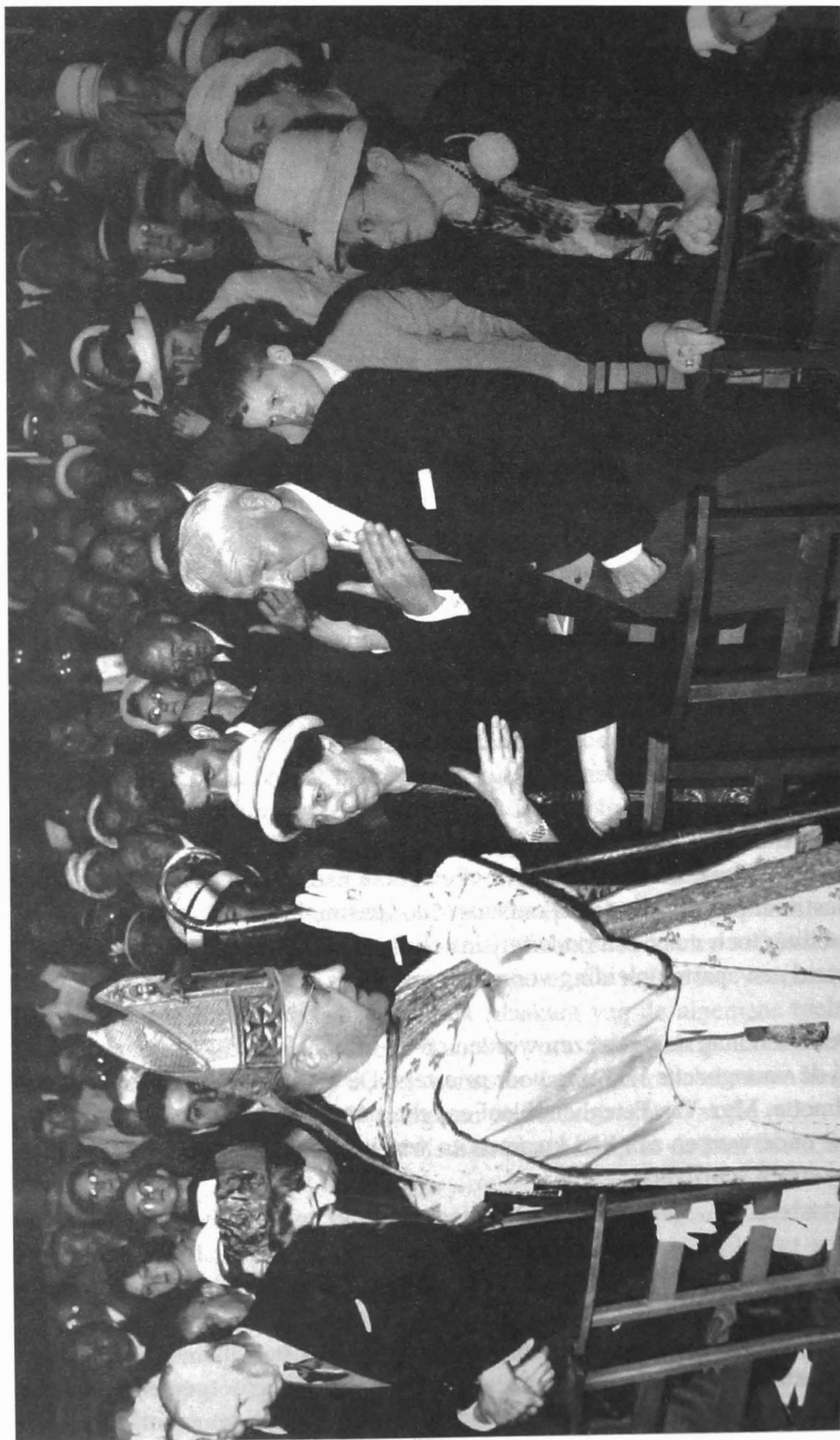
Als bisschop heeft Mgr. Van Peteghem zich niet erg bemoeid met het dagdagelijkse leven in het grootseminarie van Gent. De door hem aangestelde professoren bleven zijn vertrouwen genieten. De verlofregeling echter, die door Mgr. Van Peteghem werd bepaald, en de vraag van de seminaristen voor een aangepaste uurregeling voor zondagsdiensten, zorgden voor enige wrevel.

In de nabijheid van de diocesane seminaries mag ook het hoger diocesaan instituut voor godsdienstwetenschappen (H.D.G.I.) vernoemd worden. Door de inzet van professor Van Peteghem werd dit instituut, waar door verschillende seminarieprofessoren werd onderwezen, verder uitgebouwd en verkregen de afgeleverde diploma's een wettelijke erkenning. Mgr. Van Peteghem had wellicht binnen het kader van dit instituut een vorming zien ontstaan voor pastorale arbeid, maar aangezien deze instelling toch meer een onderwijsinstelling was werd zijn voorstel verworpen en werd een aparte opleiding voor pastoraal werk opgericht.

Om te besluiten mag nog gewezen worden op de inbreng van de seminarieprofessoren bij de voortgezette vorming voor priesters. De bisschop benoemde hiervoor kan. Delmotte. Mgr. Van Peteghem bleef er echter nauw op toezien dat vooral theologische onderwerpen aan bod kwamen en was heel behoedzaam over de keuze van sprekers en schrijvers.

De toepassing van het Tweede Vaticaans Concilie

Zoals hierboven meermaals aangehaald was Mgr. Van Peteghem niet echt een voorstander van veel vernieuwing in een nochtans tanende geloofsgemeenschap, en had zo een heel kritische kijk op het moderniseringsproces tengevolge van het Tweede Vaticaans Concilie. De verwachtingen van dit concilie waren in de

*(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)
Leonce Albert Van Peteghem verlaat de St.-Baafskathedraal als de 28ste Gentse bisschop.
Op de achtergrond kijken zijn familieleden goedkeurend toe.*

geloofsgemeenschap nochtans groot, al waren zij vrij concreet. Er werd vooral uitgekeken naar een grotere participatie en een meer humane kerkstructuur. Maar zoals eerder aangehaald, waarschuwde de Gentse bisschop al vrij vlug voor excessen en beeldenstormen bij een overhaaste aanpassing van het kerkinterieur aan de nieuwe liturgische voorschriften.

Zowel in Gent, Sint-Niklaas als in Aalst werd nadien op zaterdagvoormiddag een lessenreeks ingericht om de resultaten van het Tweede Vaticaans Concilie verder te verduidelijken. Het dynamisme waarmee men zowel in Sint-Niklaas als in Aalst was gestart werd door de bisschop met enige achterdocht bekeken. Reden hiervoor was wellicht dat zowel de Sint-Niklase deken Vinck, maar vooral deken De Vos van Aalst, onomwonden hun standpunten aan de bisschop durfden te uiten.

Een ander gevolg van het concilie was de oprichting van de pastorale raad en de priesterraad. Maar ook hier bleef Mgr. Van Peteghem voor tegenwerking zorgen. Een aantal deelnemers vonden dan ook dat een vrije mening niet werd gewaardeerd, en uiteindelijk besloot het ontgoocheld bureau van de priesterraad midden de jaren zeventig deze raad op te schorten tot aan de volgende verkiezingen.

Enkele netelige punten die in de priesterraad ter sprake zijn gekomen waren de spanningen in de parochie Sint-Gillis-Dendermonde. Verder een interpellatie naar de bisschop toe toen hij een gewetensbezwaarde de wijding tot priester had geweigerd.

Aangezien Mgr. Van Peteghem namens de bisschoppenconferentie een periode lang verantwoordelijk was voor de catechese, vormde ook dit een van zijn bekommernissen. Op de golven van het Tweede Vaticaans Concilie werd in de jaren zestig gekozen voor het existentiële, of de meer persoonlijke beleving van het geloof en dit via een projectmatige aanpak. De aloude aanpak, gebaseerd op de geloofsinhoud, kwam hierdoor in het gedrang, zodat ook hier de bisschop met kritische ogen tegen deze nieuwe ervaringscatechese aankeek en hij ze catalogeerde als inhoudloos.

De daarop volgende kennisdaling van de bijbelinhoud onder de schoolgaande jeugd was volgens de bisschop dan ook geheel de verantwoordelijkheid van de schoolinstellingen. De bisschop heeft dan zelf het initiatief genomen om een korte samenvatting van de geloofsleer te geven in het gekende schema van vraag en antwoord. Het werd de brochure: "Ik geloof".

In de drang naar vernieuwing, maar vooral door bekommernis voor het dalende aantal priesterroepingen, werd ook de discussie betreffende een niet-celibataire clerus opengetrokken. Zo werden er na het concilie enkele voordrachtavonden georganiseerd in het St.-Bavo-instituut, waarbij in een ervan professor Storme

handelde over het priesterbeeld en de mogelijkheid voor het aanstellen van een niet-celibataire clerus. In zijn slotwoord betreurde Mgr. Van Peteghem het standpunt van professor Storme, en wees hij op de uitspraken van Paus Paulus VI.

De bisschop stimuleerde de oprichting van de roepingenraad. Op veel parochies is toen een dag van de roeping georganiseerd, waarbij priesters en religieuzen naar hun geboortedorp terugkwamen. Maar ook toen in de jaren zeventig in Gent 'Christen Forum' werd opgericht door een comité van priesters en leken, waar met regelmaat binnenlandse en buitenlandse eminente sprekers werden uitgenodigd, bleef de Gentse bisschop daarbij afwezig.

Een van de steunpunten van het Tweede Vaticaans Concilie was de oecumene, waarbij de toenadering tussen de verschillende christelijke kerken werd geaccentueerd. Hiervoor heeft Mgr. Van Peteghem al vrij vlug een oecumenische commissie opgericht met president De Smet als spilfiguur. De bisschop had voordien reeds persoonlijk contact met de dominee van St.-Maria-Horebeke,⁹ en nam nu ook het initiatief om dergelijke samenwerking in zijn bisdom te stimuleren; alleen naar de orthodoxe kerk was zijn houding heel koel.

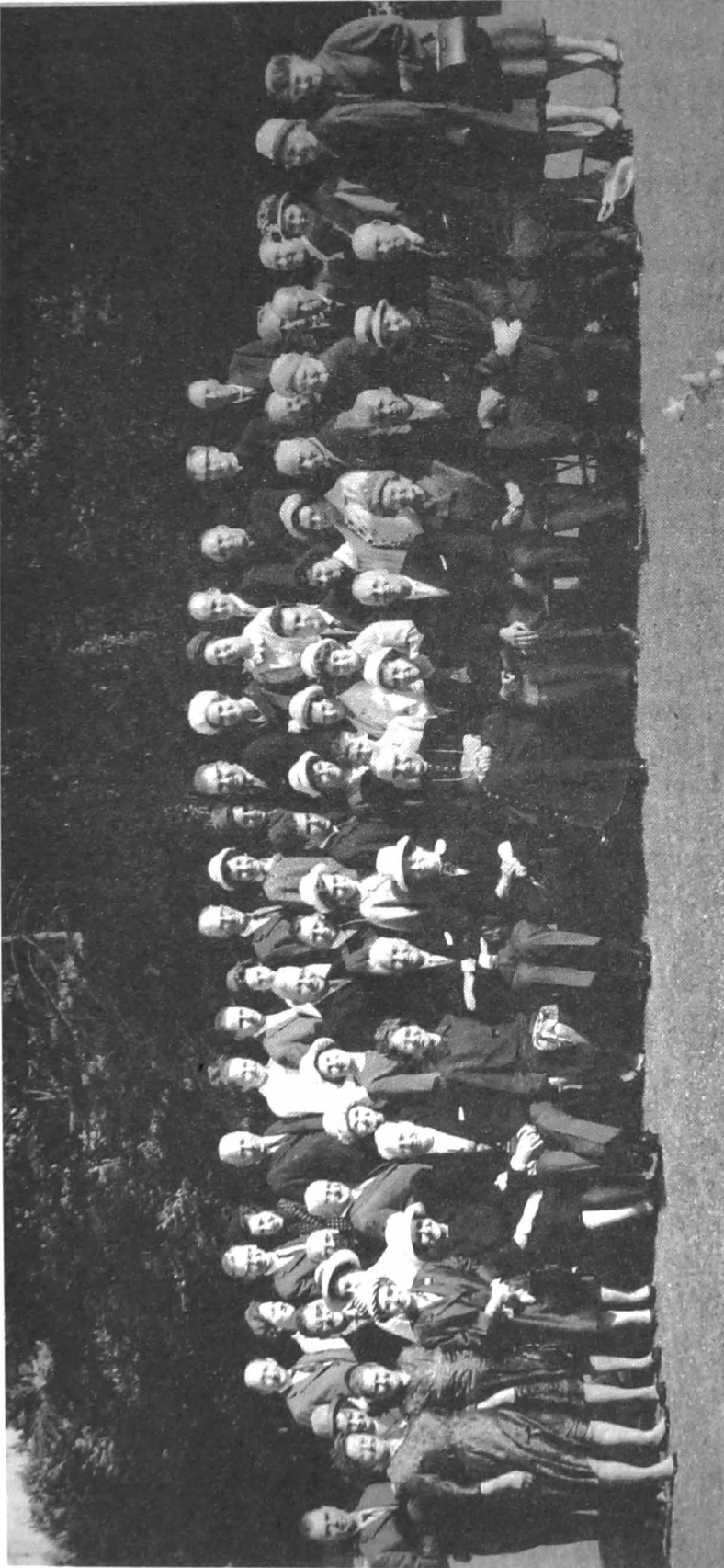
Ontgoocheling

Door de rechtlijnigheid van Mgr. Van Peteghem en het uitblijven van enige vernieuwing groeide de ontevredenheid in meer progressieve kringen, die dan ook met de nodige ruchtbaarheid geuit werd.

Zo verscheen in de pers in 1969 een open brief aan de bisschop waarin het uitblijven van vernieuwing werd aangeklaagd. Deze brief was ondertekend door meer dan honderd personen, gegroepeerd onder de naam 'Vernieuwing', waarvan enkele personen tot de kennissenkring van de bisschop behoorden. Een kleine groep priesters (I.P.G. Informele Priestergroep) publiceerden een tijdschrift waarin het beleid van de bisschop op de korrel werd genomen.

Dergelijke aanklachten ervoer Mgr. Van Peteghem als een dolksteek in de rug, maar die hij wellicht beschouwde als een deel van het kruis verbonden aan zijn zware taak. Wie later het archief van dit lang episcopaat zal kunnen inkijken, zal zeker veel brieven terugvinden van mensen die de bisschop ondersteunden en hem waardeerden om zijn rechtlijnigheid.

Personen met een grote maatschappelijke verantwoordelijkheid zoals Mgr. Van Peteghem, zijn makkelijke doelwitten voor hun kritische ondergeschikten, terwijl het voor hen ongeoorloofd zou zijn indien zij op eenzelfde wijze zouden optreden. Hierdoor blijven ze vaak in eenzaamheid achter. Waar zijn voorganger, Mgr. Calewaert, makkelijk kon verpozen bij een etentje en een gezellige babbel in

*(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)
Familiefoto na de bisschopswijding.*

vriendenkring, bleek Mgr. Van Peteghem eerder gesloten en permanent op zijn hoede. De ernst waarmee hij zijn functie uitvoerde vertaalt zich dan ook in het zeer geringe aantal vrije dagen die hij voor zichzelf opeiste. De bisschop was tevreden met de jaarlijkse diocesane bedevaart naar Lourdes rond 21 juli.

Vernieuwde parochiale structuren

Tijdens het episcopaat van Mgr. Van Peteghem werden de parochiestructuren in het bisdom Gent grondig aangepast. Hierbij werd enerzijds gestreefd naar een schaalvergroting door dekenaal en regionaal te werken, en anderzijds naar schaalverkleining door het bisdom op te delen in regio's. De dekenijen kregen een nieuwe samenstelling en werden nadien in zones ondergebracht. Om de priesterconferenties binnen een dekenij beter te coördineren werd een driemanschap opgericht, bestaande uit de deken, een secretaris en een moderator. Dit werd zonaal overkoepeeld door een coördinatiecommissie.

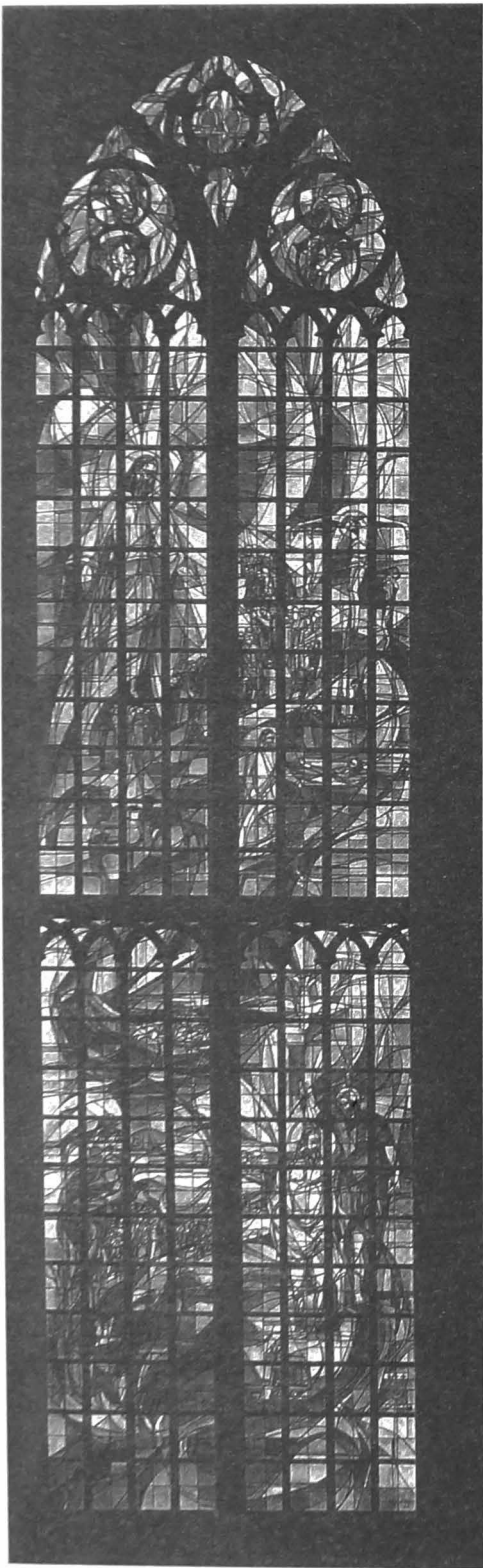
De idee voor deze herstructurering kwam vooral van Louis Vandevelde, die jarenlang onderpastoor was op St.-Pietersbuiten en nadien pastoraal monitor en geestelijk bestuurder in het Grootseminarie. Hij werd vooral geïnspireerd door het stadspastoraal van Rotterdam. Wegens de gemeentelijke fusiepolitiek op het einde van de jaren zeventig van de vorige eeuw, was het ook noodzakelijk om sommige dekenijen aan te passen en daarbij te zorgen voor voldoende competentie.

Een van de redenen voor deze herstructurering was het dalend priesteraantal, van 1354 in 1965, tot 976 eind 1985. Al vanaf de jaren zeventig verdween in vele parochies de onderpastoor, en werden de resterende priesters vooral gekenmerkt door hun hoge leeftijd. Dit leidde uiteindelijk tot een herschikking van de weekendvieringen.

Invloed buiten het bisdom Gent

Een van de kenmerken van het bisdom Gent was de degelijke bijdrage aan de pauselijke missiewerken, en in het bijzonder de medewerking aan de oktobercampagne. De meer modernere vormen van missieanimatie daarentegen konden op heel wat minder steun rekenen. Oost-Vlaanderen had veel missionarissen. Zoals in andere bisdommen werd in Gent een jaarlijkse dag van de Oost-Vlaamse missionarissen ingericht. Die vond over het algemeen plaats in de basiliek van Oostakker.

In het kader van Fidei Donum¹⁰ toonde bisschop Van Peteghem zich soepeler dan zijn voorganger Mgr. Calewaert en liet hij iets makkelijker priesters van het bisdom Gent naar Latijns-Amerika of Afrika vertrekken. Later bracht hij zelfs een bezoek aan de zendelingen in Latijns-Amerika. Bij de bisschopswijding van Fidei Donum-priester André De Witte werd het Gentse bisdom vertegenwoordigd door Mgr. Luysterman, die toen hulpbisschop van Mgr. Van Peteghem was.

*(Archief Gaby Scheire
en Frida Van Peteghem)*

*Ter gelegenheid van
het vijftwintigjarig episcopaat van
Mgr. Van Peteghem werden twee heel
moderne glasramen in de kapel van
het Lam Gods in de Sint-Baafskathedraal
aangebracht. Aanvankelijk werd
bovenstaand gebrandschilderd
kunstraam ontworpen door glazenier
en mevrouw Luc Mestdagh – Meyvaert.
Dit ontwerp werd nooit uitgevoerd.*

Een van zijn bekende Gentse priesters werkzaam in Latijns Amerika was de nu Wachtebeekse Frans Wuytack¹¹. Deze Waaslander was heel betrokken bij de bevrijdingstheologie en werd om zijn keuze als revolutionair bestempeld.

Opvolging

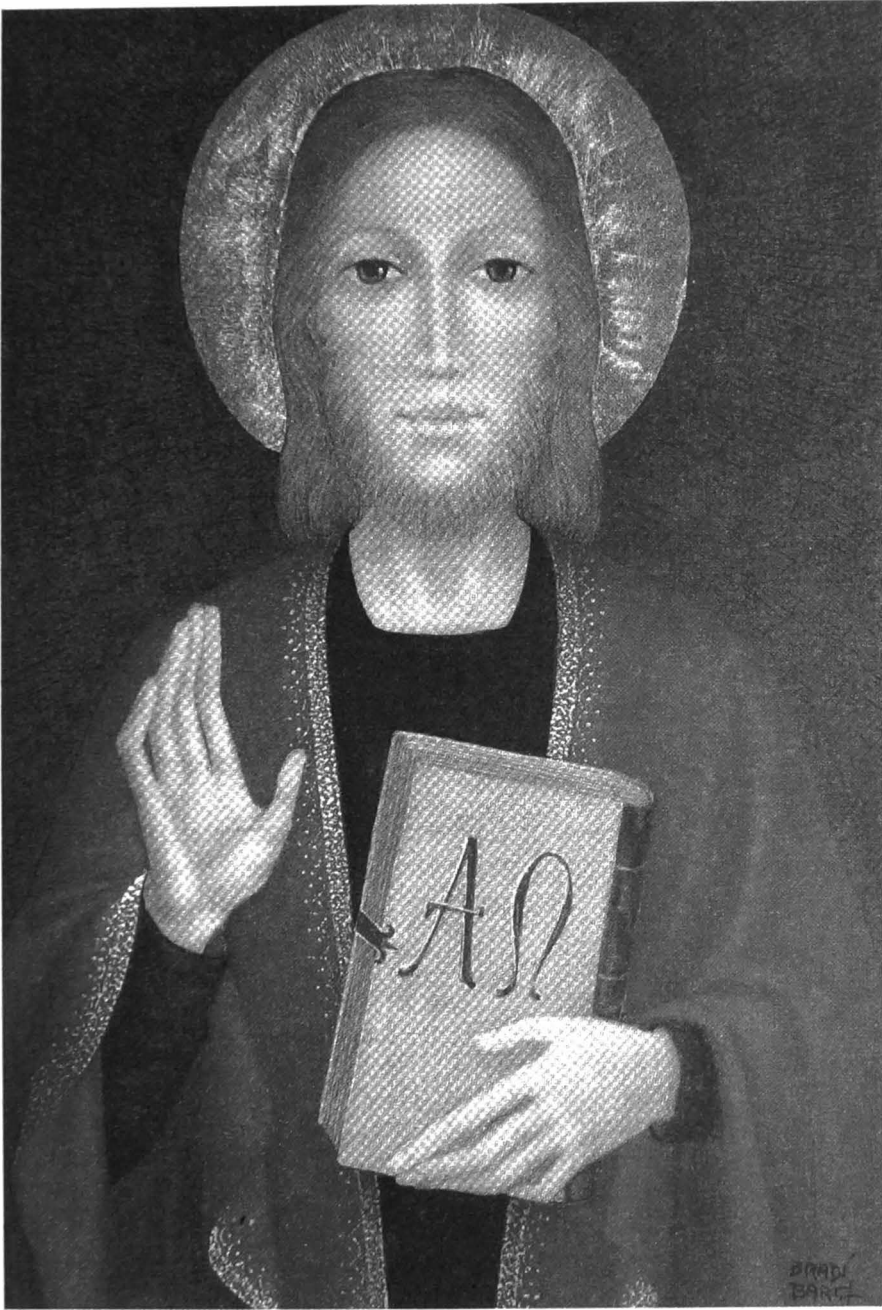
Mgr. Van Peteghem heeft bij het naderen van zijn emeritaat in Rome de benoeming gevraagd van een hulpbisschop, die coadjutor zou worden en hem bijgevolg zou opvolgen. Mgr. Arthur Luysterman, opperaalmoezenier van het leger en oudstudent van Mgr. Van Peteghem, werd benoemd op 13 juli 1990. Hij heeft zich gedurende anderhalf jaar kunnen voorbereiden op de opvolging doorheen de vele contacten die hij kon leggen.

Bisschoppen zijn schakels in een lange reeks. Bij het heengaan van Mgr. Van Peteghem schreef Antoine Rubbens in “Kerkplein”:

“De kerk leeft van bij het begin in de spanning van progressief en conservatief. Zij moet telkens aan andere mensen en in andere middens verkondigen wat zij van de Heer heeft gekregen. Monseigneur had zijn principes en hij mocht ze hebben. Maar omwille van deze is hij ten opzichte van mannen en vrouwen, priesters en religieuzen bij een ontmoeting soms hard geweest. Dit heeft hen en hemzelf pijn gedaan, waarvan hij achteraf heeft geprobeerd ze te verzachten en verzoening na te streven. Monseigneur was minzaam. Zo hebben veel priesters hem gekend, die van hem cursus kregen op het seminarie. Hij was een eenvoudig man. De hemel is wellicht vrij van problemen. Wanneer de hemelingen zich toch bekommeren om onze problemen, dan is het zeker met een grote mildheid. Moge nu in de hemel de minzaamheid van Monseigneur Leonce-Albert Van Peteghem ten volle open bloeien en moge hij helemaal genieten van de God van het heil.”

En zijn familie...

Hoewel bisschop Van Peteghem steeds een zeer drukke agenda had maakte hij waar hij kon de nodige tijd vrij voor zijn neven en nichten. Zij herinneren zich hem dan ook als een minzame vaderfiguur die hen steeds met raad en daad bijstond en die er ondanks zijn functie een sobere levensstijl op na hield. Maar gedurende zijn verblijf in het rustoord ‘Avondvrede’ haalde de bisschop meermaals aan dat hij het jammer vond dat hij niet meer voor hen had kunnen doen. Als afscheid had hij voor ieder van hen een foto van zijn audiëntie bij paus Johannes-Paulus II.

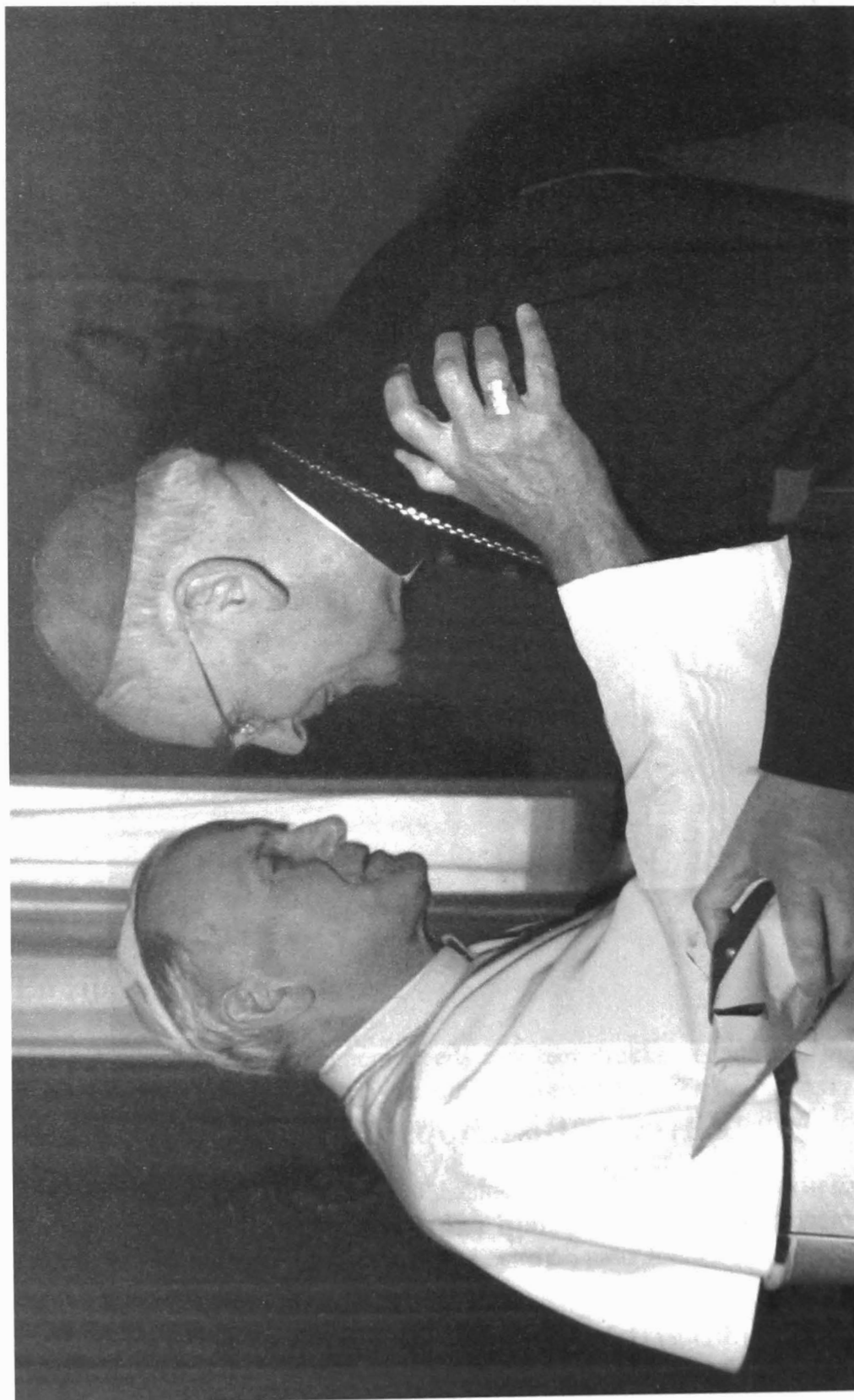

**Zilveren Bisschopsjubileum
Monseigneur L.A. Van Peteghem**

**Bisschop van Gent
1964–1989**

(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)

Misboekje ter gelegenheid van het zilveren bisschopsjubileum op 25 juni 1989.

*Monseigneur Leonce Albert Van Peteghem op audiëntie bij paus Johannes-Paulus II
(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)*

De uitvaartplechtigheid¹²

In het weekblad van de Vlaamse kerkgemeenschap, “Kerk en Leven”, verscheen op 28 januari 2004 een artikel van de hand van Geert De Kerpel, gewijd aan de begrafenis van Leonce Albert Van Peteghem. De titel luidde:

In God de Heiland

**Bisschop-emeritus Van Peteghem begraven
Op zaterdag 17 januari 2004 namen we afscheid
van Monseigneur Leonce Albert Van Peteghem
die gedurende meer dan een kwarteeuw (1964-1991)
het bisdom Gent leidde.**

**Vele honderden woonden de uitvaartdienst bij.
Na de dienst werd Mgr. Van Peteghem begraven
in de crypte van de kathedraal.**

**Hij rust er in de grafkelder naast zijn voorganger
bisschop Calewaert.**

De uitvaartdienst werd geleid door Mgr. Arthur Luysterman, opvolger van Mgr. Van Peteghem als bisschop van Gent. Met hem concelebreerden de kardinalen Danneels en Joos, de nuntiussen Rauber en Faustino Sainz Munos, de bisschoppen Vangheluwe (Brugge) en Hoogmartens (Hasselt), de hulpbisschoppen De Kesel (Brussel) en De Bie (Vlaams-Brabant), de hulpbisschoppen-emeriti Lanneau en De Hovre (Brussel), de nieuwbenoemde bisschop van Gent Mgr. Van Looy, abt De Coster van Dendermonde, de erevicarissen-generaal De Lange en Temmerman, vicaris-generaal Van Puyenbroeck, deken van Gent-Centrum Brondeel en kanunnik de Hemptinne.

De Schola Cantorum van de St.-Baafskathedraal onder leiding van Filip Martens en organist-titularis van de kathedraal Edward De Geest, stonden in voor de muzikale omkadering.

In zijn homilie ging Mgr. Luysterman o.a. in op het vaste geloof van de overledene, zijn voortdurend gericht-zijn op God en zijn trouw aan Christus, de Kerk en de Paus. Mgr. Luysterman herinnerde ook aan de eenvoud, hartelijkheid en opvallende eerlijkheid die zo kenmerkend waren voor de mens Leonce Albert Van Peteghem.

U vindt hierna de integrale tekst van de homilie van Mgr. Luysterman.

Homilie

“Van de mens Leonce Van Peteghem wil ik samen met u allen in sereniteit afscheid nemen: Leonce, voor mij een late vriend, voor de familieleden een vereerde oom, in waarheid een goede, oude man. Tussen de benoeming en de wijding van zijn tweede opvolger in is hij rustig en in overgave aan zijn Heer gestorven. We vertrouwen hem nu toe aan Hem in wie hij zelf zijn allergrootste vertrouwen gesteld had.

Leonce werd geboren te Sint-Kruis-Winkel in een landbouwersgezin als jongste van twaalf kinderen. Hij werd priester en na zijn universitaire studie werd hij onmiddellijk benoemd in de opleiding van seminaristen tot het priesterschap.

Hij werd er erg gewaardeerd om zijn eenvoud, zijn hartelijkheid en zijn opvallende eerlijkheid. Hij is ook altijd eenvoudig gebleven. Hij hield helemaal niet van praal, had een hekel aan aanstellerij, wilde niet op het voorplan staan, zocht geen succes. Dat hij hartelijk was hebben vele mensen ook later nog kunnen waarderen, maar de lasten van het bisschopsambt hebben die kwaliteit wel eens verduisterd. Eerlijkheid was hem aangeboren. In deze man was geen bedrog en dat heeft hij zijn hele leven waargemaakt.

Ik was aan het einde van mijn priesteropleiding, toen een nieuwe geestelijke begeleider moest benoemd worden voor het seminarie. Zowel zijn collega's als de studenten lieten aan de toenmalige bisschop weten dat ze er prijs op stelden te melden dat Leonce Van Peteghem daartoe heel geschikt zou zijn. Dat had te maken met zijn zojuist genoemde eigenschappen, maar wellicht nog meer met zijn grote geloof.

Van dat geloof kregen we nog na zijn overlijden een onverwacht getuigenis. We hebben een tekst gevonden die door hem ‘geestelijk testament’ genoemd wordt en die hij schreef enkele jaren na zijn bisschopswijding. Hieruit blijkt, wat ik ook altijd heb gedacht, dat zijn geloof zijn grootste geluk is geweest.

Hij voelde zich heel onwaardig tegenover God en in zijn bisschopsambt en vroeg tot driemaal toe vergeving voor wat hij God en de mensen kon misdoen. Maar door zijn vaste geloof voelde hij zich wel in vrede leven met God. Zijn zekerheid over Gods barmhartigheid is de grote vertroosting in zijn leven. Daardoor durfde hij te hopen op de heerlijkheid bij God. Nog gisteren viel het mij op bij het zien van de afbeelding die zijn kenspreuk vergezelt, dat de aandacht onmiddellijk wordt getrokken door het gouden anker, dat het symbool is van de hoop die hem recht en groot heeft gehouden.

Zijn geloof ligt prachtig samengevat in de korte lezing uit de Romeinerbrief (Rom.5.1-5) die ik voor zijn uitvaart heb gekozen. Paulus zegt er bovendien dat hij trots wil zijn op de beproevingen, en ook dat doet mij aan bisschop Van Peteghem denken. Wat hij dacht te moeten zeggen of doen, liet hij niet na, ook al wist hij dat het hem weinig sympathie zou opleveren. Daarbij ging het niet om zijn eigen per-

soon, maar altijd om wat hij meende dat het best aan Gods wil over hem en zijn werk beantwoordde. De volharding die hem eigen was heeft in hem de hoop bewaard zoals Paulus profeteert.

Ook de evangelielezing uit Matteüs die ik gekozen heb (Mat. 10.24-34) vind ik tref-fend voor hem. Hij wilde niet boven zijn meester staan. Hij was niet bang minder geliefd te worden. Hij zei in het volle licht wat hij meende te moeten zeggen. Hij koos altijd partij voor wat hem toescheen als de wil van God. Hij wist dat God hem niet zou laten vallen, wat er ook met hem gebeurde.

Zo was hij dus al toen hij in 1961 een van de vicarissen werd van het bisdom Gent. Wellicht was dit voor hem de aangenaamste korte periode in zijn priesterleven. Van alle kanten kwamen betuigingen van aanmoediging en waardering. Toen Mgr. Calewaert een paar jaar later stierf, vonden velen het opperbest dat Leonce Van Peteghem hier bisschop werd. Zijn hoofdaandacht bleef gaan naar God. Hij voelde zich helemaal in dienst van de Heer. God was zijn houvast. En de lijn van God naar hemzelf toe liep met grote vanzelfsprekendheid over Jezus Christus, de katholieke Kerk, de Paus van Rome. Hij was er op ontroerende wijze aan verknocht. Hij kende geen compromissen als het daarover ging. Hij heeft er heel wat onbegrip en eenzaamheid door geoogst. Maar hij zette door tot zijn krachten afnamen.

Toen ik hem had opgevolgd is een grote last van hem afgevallen. Hij heeft nooit getracht nog invloed uit te oefenen. Hij is na enkele tijd opnieuw gewoon de eenvoudige, hartelijke en eerlijke man geworden die hij altijd graag was gebleven, maar die door het bisschopsambt dat zo zwaar op hem woog, niet meer zo duidelijk tot zijn recht kwam.

Graag ging ik met hem praten over de gewone dingen van het leven. Graag kwam hij langs om met mij te eten. Dankbaar voor de kleinste attentie. Verzoend met het verleden en heden. Wachtend op de komst van de Heer die hem zou opnemen in de eeuwige vrede.

Rouwbetuigingen

Naar aanleiding van het overlijden van Monseigneur Van Peteghem ontving Monseigneur Luystermans onder andere rouwbetuigingen van paus Johannes-Paulus II en van koning Albert en koningin Paola.

De paus herinnerde in zijn schrijven aan de vele jaren van grote toewijding van de overledene, aan het dienstwerk voor zijn bisdom en zijn gelovigen, eerst als priester en daarna als bisschop. De paus drukte verder zijn hoop uit dat Mgr. Van Peteghem nu mag opgenomen zijn in de vrede van Christus. Hij betuigde tevens zijn medeleven aan de gelovigen van het bisdom Gent, aan de familieleden van de overledene en aan allen die door dit overlijden getroffen zijn.

Koning Albert en koningin Paola lieten in hun rouwtelegram weten met droefheid het overlijden van de bisschop-emeritus te hebben vernomen en erop te staan hun gevoelens van oprecht medeleven te betuigen.

*In Deo Salutari
Gaudium et Spes
Magni aestimanda
Constantia et Fides*

Tot blijvende gedachtenis aan

Monseigneur

Leonce Albert Van Peteghem

28ste Bisschop van Gent

geboren te Sint-Kruis-Winkel op 7 oktober 1916
priester gewijd te Gent op 18 augustus 1940
benoemd tot bisschop van Gent op 28 mei 1964
bisschop gewijd op 29 juni 1964
bisschop-emeritus op 27 december 1991
overleden te Gent op 7 januari 2004

(Archief Gaby Scheire en Frida Van Peteghem)

Voetnoten

- 1 Deze familiegegevens werden deels overgenomen uit genealogie van de familie Van Peteghem, opgemaakt door Liliane VERSPEELT.
- 2 Carolus-Justinus Calewaert werd in 1893 geboren in Deinze. Hij was vanaf 1948 tot 1963 de 27ste bisschop van het Bisdom Gent
- 3 VERVAET A. (REDACTIE), Gedenkboek kanunnik Achiel Roets (1920-1997) theoloog en vicaris-generaal van het bisdom Gent. Postume bijdrage van vrienden, in: Heemkundige Kring "Oud Wachtebeke", jb.36, 2003, blz. 55.
- 4 "In exercitium" enkel gebruikt door legaten en aartsbisschoppen, behalve in Rome of waar de paus of zijn legaat aanwezig is. Heraldisch (per usum) wordt het kruis echter het kenmerk van de bisschop: een enkel kruis voor een bisschop, een dubbel kruis voor een aartsbisschop.
- 5 Heraldisch wordt de kromstaf van een abt en een bisschop onderscheiden door een velum of sudarium. Dit smalle zweetdoekje had oorspronkelijk tot doel te vermijden dat de abt met zijn vochtige handen rechtstreeks in contact kwam met het metaal van de staf. Een bisschop daarentegen hadden echter het voorrecht handschoenen te dragen, wat een sudarium overbodig maakte.
- 6 De pontificale hoed was oorspronkelijk een kardinaalshoed, maar werd later, hetzij in verschillende kleuren, ook het kenmerk van prelaten, priesters, bisschoppen en aartsbisschoppen. Heraldisch vervangt hij soms de mijter voor de personen die deze mochten voeren. De kleur, vorm en aantal kwasten bepaalt de rang. Zo staat purper-rood voor kardinalen, groen voor bisschoppen en zwart voor een lagere wijding.
- 7 Het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie, ook bekend als Vaticaan II, werd van 1962 tot 1965 gehouden en is bekend geworden als de kerkvergadering van het 'aggiornamento', het moderniseren of bij de tijd brengen van de Kerk. Vaticaan II zou zo de basis vormen voor het kerkelijk en gelovig leven in de 21e eeuw. Het woord 'Oecumenisch' duidt hier op de oikoumenè, dat letterlijk 'de bewoonde wereld' betekent, en meer in het bijzonder de Katholieke Kerk verspreid over de gehele wereld aanduidt.
- 8 Zie ook: VERVAET A., o.c .blz. 9-108.
- 9 In Korsele, een gehucht van Sint-Maria-Horebeke, leven vandaag nog steeds ongeveer 200 protestanten. Het is het laatste overblijfsel van zeven protestantse gemeenten rond Oudenaarde die ontstonden tijdens de 80-jarige oorlog. Op het einde van de 16de eeuw werden de protestanten door de Spanjaarden naar Holland verdreven, maar de armste en de koppigste verschuilden zich in de bosrijke omgeving, waar zij strijdvaardig in eigen streek, met hun eigen geloof, een nieuw bestaan trachten op te bouwen.
- 10 De term 'Fidei Donum' verwijst naar de gelijknamige encycliek van paus Pius XII uit 1957, waarin hij zijn collega-bisschoppen oproept om voor een bepaalde tijd priesters van hun bisdom naar andere bisdommen, verspreid over de gehele wereld, te zenden, om daar de lokale bisschop bij te staan.
- 11 Frans Wuytack, gehuwd met de Wachtebeekse Leen Van Rentergem, werd geboren op 30 september 1934 te Sint-Niklaas. Na het volgen van de tekenacademie te Sint-Niklaas studeerde hij hoger kunstonderwijs aan de Academie voor Schone Kunsten te Brussel, filosofie te Gent, Laboratorio di Marmi in Carrara in Italië, bronsgieten in Pistoia en Barcelona en Maya-sculpturen in Midden-Amerika. In Vlaanderen werd hij vooral bekend als priester-arbeider tijdens de Antwerpse dokstaking in 1973 en de daaropvolgende sociale strijd. Kenmerkend voor Frans Wuytack is zijn ongebreidelde inzet tegen onderdrukking en onrecht, die hem meermaals in wel heel penibele situa-

ties brachten. Zo is er b.v. de strijd in de Zuid-Amerikaanse Favellas, Carapita, La Cota en Los Paraparos, het verblijf in de gevangenissen van Cotissa in Zuid-Amerika en Tarragona in het Spanje van Franco in 1973, de wilde havenstaking te Antwerpen met werkuitsluiting en spreekverbod, vredesactie in Irak aan de Saoedi-Arabische grens tegen de eerste Golfoorlog en humanitaire acties in 1993 in Samac en Slavonski-Bröd in Bosnië-Herzegovina. Al deze beleefde sensaties vormen nu intuïtief de onderwerpen van Frans Wuytack in zijn leven als kunstenaar.

12 Overgenomen van: DE KERPEL, G., Kerk en Leven – 28 januari 2004, bisdom Gent.

**DE
BOSWACHERS
VAN
ROSTIJNE**

Guy Hoebeke

Er is al een en ander over Rostijne verschenen, niet alleen in onze jaarboeken,¹ maar ook in de Sint-Laurensklok van de hand van de bekende vorser Broeder Leopold en eveneens in Sidmarnieuws.^{2,3} In dit bedrijfsblad van Sidmar kwam - de nu gepensioneerde - boswachter Georges De Wulf, die, zoals bekend, met zijn zuster mevrouw Odette De Wulf in hun huis op het Sidmarterrein woont, al enkele keren aan het woord. Het aspect 'boswachter' en zijn verhouding tot de bevolking werden echter nog niet erg belicht en daar wil dit artikel iets aan doen. Zoals hierna zal blijken zullen we ons echter niet beperken tot Rostijne alleen, maar spelen Wachtebeke en Winkel ook een cruciale rol.

DE VOORGESCHIEDENIS

DE FAMILIE VAN DER EEDT (rond 1690-2006)

Hoe kwam de familie De Wulf in contact met het ambt van boswachter? Daarvoor moeten we even terug in de tijd bij de familie Van der Eedt uit Wachtebeke.⁴ In het jaarboek 1977 van onze Heemkundige Kring lezen we het volgende:⁵

“De Van der Eedts woonden vanaf 1831 op een hof, waar nu (1977!) het eethuis Summertime van Omer Tacq gevestigd is, midden in de bossen op de weg van Wachtebeke naar Zelzate. Het hof was toentertijd reeds een afspanning, welke door de moeder gehouden werd. De vader was boswachter, boer en ook landschatter. Als landschatter bepaalde hij de prijs van de akkers bij verkoop of overname. De bossen behoorden toe aan ‘de Burgerlijke Godshuizen van Gent’.⁶ Die voorvader stierf toen zijn zoontje Theofiel, grootvader van de huidige Theofiel, slechts zeven jaar oud was. Het boswachterschap is toen overgegaan op de schoonbroer van Theofiel senior, een De Wulf. De broers Georges en Maurice De Wulf zijn nu (1977!) nog boswachter. De afspanning, de boerderij en het landschatten bleven bij de Van der Eedts.”

Persoonlijk contact met de gelijknamige kleinzoon van de voornoemde Theofiel Van der Eedt op 27 maart jl. en daaropvolgende bezoeken aan het Rijksarchief te Beveren en te Ronse,⁷ gaven nog volgend resultaat.

De oudste, tot nu toe gevonden, voorvader is **Egidius Van der Eedt**. Dit blijkt uit volgende overlijdensakte van zijn zoon, Joannes Van der Heet:⁸

1 O.a. in Jaarboek 2004 – “Rostijne en het Kloosterbos” door Luc. De Maesschalck.

2 Orgaan van de Oud-Leerlingenbond van Sint-Laurensinstituut van de Broeders van Liefde te Zelzate.

3 Orgaan voor de werknemers van Sidmar.

4 Een nazaat van deze familie, dhr. Theofiel Van der Eedt, woont op een hof op Walderdonk.

5 Heemkundige Kring “Oud-Wachtebeke”, Jaarboek 1977, G. Hoebeke, *De muldersfamilie Van der Eedt – De muldersstiel nu*, blz. 82.

6 Dit stond foutief in de oorspronkelijke tekst als ‘Arbed’.

7 RA Beveren, Microfilm 0768274 Wachtebeke Geboorten.

8 RA Ronse, Microfilm JL 904: 1. Parochieregisters -> 2. 1701-1790 Huwelijken en Overlijdens. Akte 69.

“Anno 1783 mensis Septembris die digesima septima hora quinta matutina obiit Joannes Van der heet filius Egidii maritus judoca Petronilla Saeye etatis Suae anno sexagesimo primo”. Of vrij in het Nederlands vertaald: “Op 27 september 1783 om vijf uur ’s morgens overleed Johan Van der Eedt, zoon van Egidius, echtgenoot van Judoca Petronella Saeye, in de leeftijd van eenenzestig jaar”.

Dit betekent dat Jan Van der Eedt geboren is in 1721 of 1722, naargelang hij na of voor 27 september verjaarde. Als we rekenen dat men toen huwde op 25- tot 30-jarige leeftijd, zou Egidius geboren zijn tussen 1691 en 1697.

De tweede in de rij is **Jan Van der Eedt**. Zoals we hierboven zagen, kennen we van hem bij benadering het geboortjaar en de juiste sterfdatum. Over zijn huwelijk weten we heel wat meer.⁹ Hij trouwde op 16 december 1756 met Judoca Petronella Saey:

“Anno Dni 1756 mensis Xbre die 16 absentia dispensatione super tribus bannis et tempore clausa contraxerunt matrimonium joannes vander heedt et judoca petronella saeye coram livine van Acker et georgia van den heedt tamquam testibus. (get.) J. van den haute pastor”.¹⁰

In verstaanbaar Nederlands “In het jaar onzes Heren 1756 de 16^e december zonder dispensatie voor het niet afroepen van de drie huwelijksbannen en in de gesloten tijd,¹¹ gingen het huwelijk aan joannes vander heedt en judoca petronella saey in tegenwoordigheid van livien van Acker en georgia van den heedt als getuigen. (get.) J. van den haute pastoor”.

Samen hadden ze zeven kinderen: Siska (02.02.1758), Coleta (06.03.1760), Carolina (10.11.1761), Jan (30.04.1763), Pieter Frans (07.03.1765), Basile Adriaen (30.01.1767) en Petronella Judoca (08.04.1769).

Van deze zeven kinderen was **Pieter Francies Van der Eedt** de volgende rechtstreekse voorvader. In de parochieregisters van Zaffelare vinden we zijn geboorteakte:¹²

“Anno Dni 1765 mensis martij die 7^a baptisavi Petrum Franciscum filium joannis van der eet, et judoca Petronilla Saeij conj. natum heri hora 9a post susciperunt Petrus Jacobus Saey et Anna Buyse. (get.) A. De Backere, Vicepastor.”

Of vrij in het Nederlands “In het jaar onzes Heren 1765, op 7 maart werd Petrus Francies, zoon van Joannes van der eet en zijn echtgenote Judoca Petronella Saeij

9 RA Ronse, Microfilm 0768282: Zaffelare. Geboorten, huwelijken en overlijdens. Huwelijk blz. 391, overlijden blz. 69.

10 De tekst “super tribus bannis” onder voorbehoud, want zeer moeilijk te lezen. **Met dank aan dhr. Daniël De Vleeschouwer**, actief in het VVF.

11 **Met dank aan E.H. J. Laureyns, pastoor te Wachtebeke**. Deze tekst was zeer moeilijk te lezen zowel vanwege het geschrift als vanwege de leesbaarheid (flauwe inkt). E.H. Laureyns bracht ons een stuk dichter bij de oplossing. “Tempore clausa” betekent “in de gesloten tijd”. Er waren namelijk twee perioden waarin de Kerk geen huwelijken sloot, nl. de Vasten en de Advent. De Advent zijn de vier weken voor Kerstmis. 16 december valt in die periode.

12 RA Ronse, Zaffelare Microfilm JL 904: 1. Parochieregisters: 2. 1762-1790 Dopen – 1701-1790 Huwelijken en Overlijdens.

gedoopt. Hij werd gisteren geboren om 9 u 's avonds. Getuigen Jacob Saey en Anna Buyse. (get.) A. De Backere, vice-pastoor”.

Van zijn huwelijk hebben we geen akte gevonden, wel echter van zijn overlijden, waaruit we halen dat hij gehuwd was met Joanna Livina Van Hoecke:¹³

“*Vander Eedt Pieter Francies*

In het Jaer achttienhonderd drijendertig, den negenden november vijf uren 's namiddags, vóór ons Jan Baptiste De Bock Burgemeester, Ambtenaer van den burgerlijken stand der gemeente Saffelaere, district Gend, provincie Oost-Vlaenderen zijn gekomen Seraphinus Van Der Eedt oud eenendertig jaeren, landbouwerszoon en Petrus Joannes Schepens oud zevenentwintig jaeren, schrijver, nog gebuur of maegdschap van den overledenen beyde wonende te Saffelaere, degene ons hebben verklaerd dat op den achtsten november ten zes uren 's morgens Pieter Francies Van Der Eedt oud achtenzestig jaeren landbouwer geboren en wonende te Saffelaere, zoon van Joannes Van der Eedt en Judoca Saey, man van Joanna Livina Van Hoecke, is overleden in zijn woning staende te Saffelaere wijk Nerenhoek en de komparanten hebben dezen akt met ons na voorlezing geteekend. (get.) S. Vander Eedt J.B. De Bock P.J. Schepens”.

Uit het voorgaande blijkt dat Pieter Francies en zijn zoon Seraphien Van der Eedt, landbouwers waren. Het is meer dan waarschijnlijk dat dat ook het beroep was van Egidius en Jan, grootvader en vader van Pieter Francies. In de ‘Tienjaarlijkse Indexen’,¹⁴ uittreksels van de akten van de parochieregisters en de Burgerlijke Stand, staan twee kinderen vermeld van Pieter Francies en Joanna Livina Van Hoecke: Seraphien Van der Eedt (°12 jan 1795) en Domien Van der Eedt (°14 feb 1797). Van de jongste zoon **Bernardus Van der Eedt**, wordt onder geboorten vermeld: “*Eedt vander bernard 9 fructidor an 6*”. In de Gregoriaanse kalender is dit 26 augustus 1798.¹⁵ Gewapend met deze juiste datum gingen we op zoek naar de geboorteakte.¹⁶

De vierde in de rij voorvaders Van der Eedt is voornoemde **Bernardus Van der Eedt**. Van zijn geboorte vonden we volgende akte:

“*Heden negensten fructidor zesde jaer der Fransche Republiek, ten negen uren voor middag voor my Jacobus Van Bruyssel Agent Municipael der Commune van Saffelaere Departement van de Schelde, verkozen den – tot het stellen der acten geschikt om te bewyzen de Geboorten, Huwelyken en Overlyden der Burgers, is gecompareerd in het huys van den agent dezer commune pieter francies van der Eedt, landsman woonende binnen de zelve commune van Saffelaere wyk van den Neren hoeck den welken verzeld van livinus van bruyssel rentier oud acht en tsestig jaeren wonende in het departement van de Schelde canton van Loochristy commne (sic) van Saffelaere wyk van de aude veldstraete, en van angelina van*

13 RA Ronse, Zaffelare Microfilm 0768290: 2. Burgerlijke Stand – Overlijdens 1822-1850, N° 74.

14 RA Ronse, Zaffelare Microfilm 0768282: Tienjaarlijkse Indexen – Geboorten, huwelijken, overlijdens.

15 Gevaert (Fr.), *De Republikeinse Kalender en de volledige vergelijkingstabellen met de Gregoriaanse kalender*, 1965, uitgeverij UGA, Heule.

16 RA Ronse, Zaffelare Microfilm 0768283: Akten geboorten 1796-1811 – Geboorten 1796-1806, f° 32.

*hoecke landsbouwerigge oud ses en twintig jaeren, woonende in het departement van de Schelde canton van Loochristy wyk van de aude veldstraete, verklaert heeft aen my Jacobus van bruyssel dat **Joanna livina van hoecke** zyn huysvrouwe in wettelyck huwelyk gelegen is gisteren den achtsten dezer maend fructidor ten negen uren naer middag in haer huys gestaen aen den neren hoeck van eenen zone die hy my verтоond heeft, en aen wie hy den naem gegeven heeft van **bernaerdus vander eedt** navolgens deze verklaering die de Burgers livinus van Bruyssel en angelina van hoecke gecertificeerd hebben over een-komstig (sic) met de waerheyd en de verтоoning die my is gedaen van het benoemd Kind, heb ik opgesteld, uyt kragte der vermogens die my gegeven zijn, de tegenwoordigen Act die pieter francies vander eedt vader van het kind en de twee getuygen livinus van bruyssel en angelina van hoecke benevens my hebben ondt (onderteekent) . Gedaen binnen de commune van Saffelaere ten dage maende en jaere als boven.
(get.) pieter francies vander Eedt Livinus Van Bruyssel Angelina van Hoecke”*

Enkele belangrijke gegevens i.v.m. Bernard konden we tot nog toe niet vinden. Een doodsprentje vermeldt dat een dochter van hem, Juliana, geboren is in 1858. Er is echter geen spoor van een huwelijk. Bernard was 64 jaar in 1863, toen hij de geboorte van zijn zoontje Theofiel kwam aangeven. In de reeds voornoemde microfilm met de Tienjaarlijkse indexen, lezen we:

*“In het jaer achttienhonderd drieënzestig den zestienden Mey om elf uren voormiddag, voor ons Charles van Waes, burgemeester, ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Wachtebeke, regterlijk arrondissement van Gend, provincie Oost-Vlaenderen, is verschenen **Bernardus vander Eedt**, boschwachter, oud vierenzestig jaren, geboren te Saffelaere en wonende in de gemeente sectie Walderdonck, welken ons heeft verтоond een Kind van het Mannelijk geslacht, geboren in deze gemeente heden om zeven uren 's morgens van hem declarant en van **Sophia van de Gracht** zijne huisvrouw, oud 35 jaren, geboren te Wachtebeke en waeraen hij verklaerd heeft te willen geven den voornaam van **Theophilus**,...”*

Bernardus, de overgrootvader van de huidige Theofiel Van der Eedt, was dus boschwachter. Hij had een zeer jonge vrouw en het was geen wonder dat hij op 64-jarige leeftijd nog een zoontje kreeg. Dit sluit goed aan (zie hierna) bij wat de familie De Wulf wist te vertellen, namelijk dat grootvader Theofiel slechts negen jaar was toen zijn vader stierf.¹⁷ Bernardus moet dan 73 jaar geweest zijn. Hij had drie kinderen: Theofiel en twee dochters. Eén daarvan, Juliana Van der Eedt, geboren te Wachtebeke op 25 juni 1858, huwde Petrus De Wulf, waarvan verder sprake. Zoon Theofiel huwde Emalie Roets (Wachtebeke 1867-1935).

¹⁷ Volgens dhr. Georges De Wulf was Theophiel zeven jaar toen zijn vader Bernardus stierf. Volgens dhr. Theofiel van der Eedt was zijn grootvader toen negen jaar.

**Het gezin Theophiel Van der Eedt – Emalie Roets
met hun twee kinderen Arthur en René**

We vullen dit aan met wat de huidige Theofiel Van der Eedt (°1936) ons mondeling overleverde.

“Mijn vader, René, heeft mij altijd verteld dat Bernard, zijn grootvader, uit Zaffelare naar Wachtebeke komen wonen is in 1831. Hij woonde waar later de dancing Summertime stond, op de weg van Wachtebeke naar Zelzate. Hij was boswachter. Hoe hij van boerenzoon boswachter geworden is, heeft mijn vader niet verteld. Bernard had twee dochters, Juliana en Nathalie, en een zoon Theofiel. Die werd wees toen zijn vader stierf rond 1872. Petrus De Wulf, op dat ogenblik ongeveer 31 jaar, nam toen de boswachterij over. Hij huwde later met Juliana Van der Eedt en ging naar Rostijne wonen. De boerderij bleef bij de Van der Eedts, evenals de prijzij. Wie dit echter op zich nam tijdens de periode dat Theofiel te jong was, is niet bekend. Later ging de prijzij toch over naar die Theofiel. Hij volgde school. Bij het aanplanten en zaaien van bossen was hij opzichter en wierf mensen aan om het onkruid te wieden. Het zaaien gebeurde in ‘rootjes’ en het onkruid moest er uit om de kiemende plantjes niet te verstikken. Als landschatter had hij

**“Hij woonde waar later de dancing ‘Summertime’ stond.”
Theofiel Van der Eedt, Emalie Roets, Arthur en René**

een roe (stok van 378 cm lang) bij zich.¹⁸ Daarmee mat hij de oppervlakte van de akkers en de weiden. Een weide was duurder dan een akker, die b.v. twee of drie jaar niet bemest was. Meersen en zandige akkers werden veel minder geschat, de meersen omdat zij elk jaar onder water kwamen. Ook de vruchtbaarheid van de aarde speelde een rol. Mijn vader vertelde dat zijn vader Theofiel altijd een overeenkomst wist te bereiken tussen koper en verkoper. Hij was onpartijdig, zelfs als zijn familie er bij betrokken was toonde hij geen voorkeur. Hij huwde Emalie Roets (1867-1935) en had er twee kinderen bij: nonkel Arthur en mijn vader René. Na zijn dood werd de prijzijk overgenomen door zijn zoon Arthur (°1900), tevens landbouwer. Het landschatten is later overgegaan op diens schoonzoon, M. Gerard Colman, gehuwd met Aline Van der Eedt, enige dochter van Arthur. M. Colman was de laatste schatter in de rij. De tweede zoon van Theofiel, René (°1901), kende de bossen wel, maar had er officieel niets meer mee te maken, deed ook geen prijzijk en was geen boer. Hij bleef op het hof van zijn vader tot hij 32 was. Dan huwde hij Bertha Chalmet en die haar vader was molenaar. Met hun tweeën overhaalden ze mijn vader, een mechanische maalderij op te zetten op Walderdonk. Die werd later voort uitgebaat door mij.¹⁹

Een familie-anekdote uit de periode juist na de Eerste Wereldoorlog hoorde ik van mijn vader. Mijn grootvader, mijn vader en mijn nonkel woonden toen nog in het boswachtershuis in de bossen. Laat op een avond wordt er op de deur geklopt en een stem roept "Doe de deur open of we beuken ze in!". Mijn grootvader Theofiel riep "We staan hier met drie, elk met een geweer, achter de deur en als ge aan de deur durft komen, schieten wij er door!" Gemompel en gevloek buiten en ze dropen af. Diezelfde nacht hebben ze toch ingebroken in Wachtebeke. Dit was de bende van Van Hoe en Verstuyft kort na de oorlog.

Ook de Tweede Wereldoorlog leverde een anekdote, zij het van een gans andere aard. Mijn vader, mijn oom Theofiel De Gronckel en ik gingen in de winter 's nachts bij volle maan en veel wind naar sparrenbossen 'kraaien steken'. Kraaien overwinteren hier, hebben geen nesten wegens de winter en slapen onbeschermd boven in de sparren. Als het waait vliegen ze niet uit en kunnen ook niet goed horen of er iemand komt, door het lawaai en het gekraak van de bomen. Mijn vader had een lange 'kodde' (dunne stang) bij zich, die voorzien was van een

18 Er bestaat geen volledige eensgezindheid over de Wachtebeekse roe. Op bezoek bij M. Th. Van der Eedt op donderdag 13 april jl. werd het volgende verteld. Theofiel wist dat 676 roe gelijk zijn aan 10.000 m². Dat geeft voor één roe 14,793 m², wat overeenstemt met een zijde van 3,846 m. Zijn vrouw Maria wist dat een lengte van een roe gelijk stond met vier grote stappen. Als men dit omrekenet komt men op stappen van 0,94 cm. Het spreekt vanzelf dat deze 'stapmethode' slechts een benaderend resultaat gaf van de werkelijke oppervlakte. 'Roe' dekt twee begrippen, namelijk een lengte en een oppervlakte. De landschatter had een stok bij, 'een roe', die hij kanteelde om op die manier de lengte van een stuk land te bepalen. Voor de lengte van een roe werden drie waarden genoemd 3,74 m, 3,76 m en 3,78 m. De stok was onderverdeeld in kleinere stukjes, om nauwkeuriger te kunnen meten.

19 Voor de volledigheid weze nog vermeld dat René Van der Eedt drie kinderen had: Theofiel (°1936) gehuwd met Maria L'Écluse, Annie gehuwd met Roger Bauwens, Etienne gehuwd met Lieve Cleemput. Enkel Etienne had een zoon, Peter. Deze is gehuwd met Sabine De Coster en heeft op zijn beurt twee zonen, Wouter en Pieter-Jan, een tweeling die het geslacht voortzetten.

scherpe pin met een weerhaak. Aan een spar gekomen, bewoog zijn hoofd heen en weer, om de kop van de spar tussen hem en de maan als achtergrond te houden. Zo zag hij of er een kraai in de top zat. Hij bewoog de kodde mee met de top van de spar en stak dan ineens naar de kraai. Mijn vader was daar zeer goed in. Als het raak was, stak de kraai op de spies en kon er niet af door de weerhaak. Het rekord is geweest 32 kraaien op één nacht. De mensen weten dat niet, maar er zit veel vlees op een kraai. We deelden die uit aan de bureu, want de mensen hadden honger.”

Tot daar het geslacht Van der Eedt.

“Haar vader was molenaar.” De molen aan de Langelede.

Bertha Chalmet en René Van der Eedt

**De familie René Van der Eedt.
v.l.n.r. Annie, René, Etienne, Bertha en Theofiel.**

DE FAMILIE DE WULF (1841-2006)

Hierbij sluit een brok familiegeschiedenis aan van de familie De Wulf.²⁰ Het jacht- en bosgebied, waarvoor de familie De Wulf verantwoordelijk was, bestond reeds vóór 1900, toen de gronden toebehoorden aan de Commissie van Openbare Onderstand (COO) van Gent.²¹ De COO had veel landbouwgrond en ook bossen, die moesten onderhouden en bewaakt worden.

In 1841 werd in Lembeke **Petrus De Wulf** geboren en hij groeide er op tot jongeman. Hij kwam naar Wachtebeke op logement bij de familie Van der Eedt,²² om de bossen van het 'Hospice' te onderhouden. Ze besloegen een 1000-tal hectaren. Petrus De Wulf deed zijn werk goed en het bestuur van de COO vroeg hem een postkaart naar hen te sturen, als bewijs dat hij kon lezen en schrijven. Zo werd hij benoemd tot boswachter voor de COO. Dat gebeurde in 1878. In PV 16 van Boek

Petrus De Wulf (1841-1914)

II vult hij namelijk zelf in: "... behoorlyk beëdigd, den 31 juli 1878, voor de rechtbank van gent ...". Hij huwde, in de jaren 1880, Juliana, de oudste van de twee dochters van de familie Van der Eedt en kwam in Rostijne wonen. Vanaf dan werd het eigendom van de COO bewaakt door een boswachter. Het bewaken van het terrein had echter tot gevolg dat het wild toenam, zodat er diende op gejaagd te worden, om schade aan de landbouwgewassen te vermijden.

Het huisgezin van Petrus De Wulf werd verrijkt met vijf dochters en drie zonen. De zonen werden boswachter. De oudste, Henri, werd brigadier boswachter van Waters en Bossen.²³ Hij werd tijdens de Eerste Wereldoorlog krijgsgevangen genomen in de slag van Namen en is vier jaar gevangen gebleven. Daarna bleef hij nog

20 Gesteund op de handgeschreven tekst van dhr. G. De Wulf ontvangen op 18 januari 2006.

21 In het boek van de Processen-Verbaal 1897-1903 wordt de COO van Gent genoemd 'Burgerlijke Godshuizen der stad Gent'. Komt in de tekst ook voor als 'Hospice'.

22 Die woonden toen in het huis dat later "Summertime" heette en uitgebaat werd door dhr. Omer Taëq en zoon. De familie Van der Eedt leverde boswachters en landschatters.

23 Brigadier-boswachter van Waters en Bossen, d.w.z. dat Henri een staatsambtenaar was, die verantwoording verschuldigd was aan de administratie van Waters en Bossen van de Belgische staat.

vier jaar in bezet Duitsland, om bossen op te eisen voor België als vergoeding voor oorlogsschade, die Duitsland moest betalen. Na het afzwaaien heeft hij zijn functie van brigadier boswachter weer opgenomen. Vader Petrus overleed in 1914: de Duitsers waren nog niet in Rostijne gekomen en de Belgen waren al weg toen hij begraven werd.

Seraphien De Wulf, zoon van Petrus, nam vanaf 1913 de taak van boswachter voor de COO over van zijn vader Petrus en hield ook jachttoezicht. Een tweede broer, Honoré, werd eveneens boswachter, maar stierf op 24-jarige leeftijd door het eten van bedorven koeienvlees. De koe was goedgekeurd, niettegenstaande ze slecht

was. In Winkel lagen toen een 70-tal mensen ziek en er zijn er verscheidene door dat slechte vlees gestorven. Seraphien was boswachter van de bossen van het O.C.M.W. van Gent van 1913 tot 1952. In dat jaar ging hij met pensioen als boswachter voor het O.C.M.W. Maurice, de jongste zoon van Seraphien, nam van hem die bossen over van 1952 tot 1990. Na dat jaar kwamen de bossen weer rechtstreeks onder Waters en Bossen. Seraphien was van 1928 tot 1932 schatter van de bossen van het OCMW van Gent. Toen wist Arbed hoeveel ze moesten betalen en kochten in 1932 de gronden vanaf de Antwerpse heirweg tot aan de spoorweg Zelzate-Moerbeke en van de Burrelstraat tot aan het kanaal Gent-Terneuzen, wat het te bewaken gebied heel wat groter maakte. In datzelfde jaar werd Seraphien aangesteld als boswachter van Arbed. Hij bleef het van 1932 tot 1957.

Juliana Van der Eedt (1858-1919)

Georges De Wulf, oudste zoon van Seraphien, stond er vanaf 1957 alleen voor wat de bossen van Arbed betreft. Zijn vader was op 31 maart overleden en zijn broer Maurice was sedert 1952 boswachter voor het O.C.M.W. van Gent. Zo werd Georges De Wulf aangesteld op 23 april 1957 door M. Delori senior, M. Etienne De Corte en M. Tijtgadt, de bazen van Arbed Gentbrugge. Wat het wild betrof, dat was er in overvloed. Er was veel landbouwgebied rond de bossen en er werden allerlei soorten vruchten op gezaaid en geplant. Daartussenin stonden dan nog loofbossen en wijmenbossen te midden van het open veld.

**De familie Seraphien De Wulf
v.l.n.r.
Maurice, Seraphien, Louisa, Georges, Odette**

DE DRIE PV-BOEKEN VAN DE FAMILIE DE WULF (1897-1953)

Er zijn nog drie boeken, met PV's van overtredingen in de bossen, bewaard gebleven bij de familie De Wulf. Ze werden tijdens de aanvangswerken voor Sidmar gevonden door een arbeider. Deze bood ze aan aan Louise Goethals, de vrouw van Seraphien. Die bewaarde ze zorgvuldig en die rol werd nadien overgenomen door haar dochter, mevrouw Odette De Wulf. Boek I en Boek II bevatten elk 50 PV's. Boek I loopt van 8 augustus 1897 tot 21 februari 1903. Boek II beslaat de periode van 15 maart 1904 tot 02 september 1915. PV 50 ontbreekt hier. Er ligt meer dan een jaar tussen het einde van het eerste en het begin van het tweede boek. Boek III, het derde en laatste boek sluit naadloos aan bij het voorgaande, begint op 21 september 1915 en eindigt op 29 juli van 1953. Het bestaat uit 100 PV's.

Waar speelden de feiten zich af? Op een kopie van een oude, maar ongedateerde, kadastrale kaart staan vier gemeenten vermeld:²⁴ 'Cluysen' (zonder detail), 'Selzaete' (eveneens zonder detail), 'Wynkel Ste Croix' en Wachtebeke. Ze is getekend op een schaal van 1/5000 en vermeldt de meeste plaatsnamen die in de drie PV-boeken, die hierna besproken worden, voorkomen.

Voor **Winkel** vinden we op de kaart volgende namen: Ameliabos, Eenoogbos, Gemetbos, Haagbos, Hoge Heuvel, Kruisbos, Leopoldbos, Nieuwlandbossen en Plasbossen (langs de Antwerpse steenweg). Op een andere kadastrale kaart,²⁵ getekend in 1933, maar voorzien van opmerkingen t.e.m. de Tweede Wereldoorlog, vinden we het Rostijnebos. Dit bos bevindt zich achter het nog bestaande boswachtershuis op het Sidmarterrein, langs de vroegere weg van Rostijne naar Zelzate.

Voor **Wachtebeke** geeft de ongedateerde kaart volgende namen: Bagerbos, Bijlokebos, Ghislainbos, Hazenbos, Grote Heiput, Kleine Heiput, Heiputtreep, Kerkhofbos, Konijnenbos, Jagersbos, Langeledebek, Leningbek, Mayson's bos, Meersbek, Molenbek, Molenbos, Hoog Polderbos, Lage Polder, Smetsbos, Grote Tronkbos, Hoge Tronkbos, Van der Weebek, Van der Weebos, Van de Woestijnebos, Van Lokerenbos, Versypsbos, Grote Voskensstee, Laatste Vossegat, Walderdonkse Hoek en Willemsbos.

²⁴ Kadastrale kaart in het bezit van dhr. G. De Wulf.

²⁵ Ook deze kaart in het bezit van dhr. G. De Wulf.

**OVERZICHTSLIJST VAN DE BOSWACHERS
VAN DE FAMILIE DE WULF**

De Wulf Petrus*	1885-1913	OCMW Gent, boswachter te Winkel
De Wulf Henri*	1900-1947	brigadier in dienst van Waters en Bossen
De Wulf Seraphien*	1913-1952	OCMW
	1932-1957	Arbed
De Wulf Maurice	1952-1990	OCMW
	na 1990	opnieuw Waters en Bossen
De Wulf Georges	1957-1964	Arbed
	1964-1998	Sidmar

* Dit zijn de leden van de familie De Wulf, die PV's schreven in de drie boeken. René Blancke schreef een hele reeks PV's in Boek II, toen Seraphien De Wulf nog niet benoemd was en in het begin van Seraphiens loopbaan als boswachter.

BOEK I

De eerste bladzijde van Boek I vermeldt het volgende:

*MINISTERE
DE
l'Agriculture, de l'Industrie & des Travaux Publics.
DIRECTION DES EAUX ET FORÊTS*

*Le présent registre, contenant cinquante feuillets, destinés à la transcription
des procès-verbaux dressés par le garde forestier P. Dewulf
du triage de Wachtebeke, N° 14, a été coté
et paraphé par le soussigné, Sous-Inspecteur du cantonnement de
gand inspection de Bruxelles
A Gand, le 29 mai 1897*

(Get.) R. de ... (onleesbaar)

Het zou dus nog ruim twee maanden duren vooraleer Petrus De Wulf zijn eerste proces-verbaal zou schrijven op 8 augustus 1897. De verdeling van het aantal PV's over de zes jaren is als volgt: in 1897 is er slechts één, in 1898 zijn er vijf, in 1899 vier, in 1900 zeven, in 1901 dertien, in 1902 (het laatste volle jaar) zeventien en in 1903 drie, allen in de maand februari. De laatste twee volle jaren zijn er beduidend meer PV's dan ervoor. Of dit te wijten is aan een hogere frekwentie van controle-ronden of aan meer mensen die zich in het bos kwamen bevoorraden, is hieruit niet op te maken. Veel overtredingen werden er niet gemaakt, het hoogste aantal, in 1902, is slechts één per drie weken. Er is een duidelijk verschil merkbaar wat de maanden betreft, waarin de controles gedaan werden:

Januari komt tweemaal voor (1900 twee PV's, 1902 ook twee PV's).

Februari zesmaal (1898, 1899, 1900, 1901 telkens één PV, 1902 vijf PV's, 1903 drie PV's).

Maart viermaal (1898 drie PV's, 1900 twee, 1901 een, 1902 drie).

April tweemaal (1899 een PV, 1901 vier PV's).

Mei viermaal (1899 en 1900 telkens een PV, 1901 vijf, 1902 drie PV's).

Juni tweemaal (1900 een PV, 1901 twee PV's).

Juli eenmaal (1899 een PV).

Augustus eenmaal (1897 een PV).

September eenmaal (1902 drie PV's).

Oktober eenmaal (1898 een PV).

November eenmaal (1902 een PV).

December geen enkele maal.

Met 43 PV's in de eerste zes maanden van de jaren t.o.v. 7 in de tweede jaarhelften, wegen de eerste jaarhelften duidelijk zwaarder door. Petrus De Wulf maakte zijn ronden op alle uren van de dag, van 4 u 's morgens tot 21 u. Een echte regelmaat zat er niet in, zodat het verrassingseffect van de controles behouden bleef; de overtreders wisten nooit op voorhand wanneer de boswachter zou opduiken. Nadat de PV's geschreven waren, moesten ze aan de officiële overheid voorgelegd en door hen bekrachtigd worden. Twee werden er voorgelegd aan de burgemeester van Wachtebeke, Désiré Fermont. Alle andere belandden op het gemeentehuis van Winkel: schepen Petrus Vande Walle nam er negen voor zijn rekening, schepen Domien De Craene de rest.

Op twee overtredingen na, die plaats vonden in het Eenoogbos en in het Rostijnebos te Winkel, spelen de andere vergrijpen zich allemaal af op het grondgebied van Wachtebeke. De verschillende plaatsen in Wachtebeke zijn, met het aantal PV's tussen haakjes: Broekbos (2), Ghislainbos (2), Jagersbos (5), Kerkhofbos (11), Kleine Heideputbos (1), Langeledebek (4), Lappersbos (1), Leningbek (1), Polderbos (1), Rostijnebos (6), Smetsbos (2), Tronkbos (3), van Lokerenbos (3), Versypsbos (1), Voskensstee bek (3) en Willemsbos (3). Zestien plaatsen in totaal. Het Kerkhofbos is duidelijk favoriet bij de mensen. Ook het Jagersbos en het Rostijnebos, ondanks de onmiddellijke nabijheid van het boswachtershuis, kunnen zich in een hoge belangstelling verheugen.

Wat gebeurde er zoal in de bossen, die zonder uitzondering eigendom waren van de COO van Gent? Er steekt weinig verscheidenheid in de overtredingen; we tellen slechts vijf verschillende soorten, waarvan alleen de branden meer spectaculair te noemen zijn. Twee keer betreft Petrus De Wulf **'pensjagers'** (stropers). Eén keer vindt hij mensen die aan sparren **'loteren'** in een bos in Winkel.²⁶ **"Sparrennaalden en 'strooisel' rapen"**,²⁷ komt twee keer voor. Tweemaal **verbranden** stukken bos en heide. Voor de rest, drieënveertig in totaal, luidt het verslag **"bosgrond krabben, in zakken vullen en verdragen ..."**. Dat verdragen kon zijn naar een aanpalend stuk bos, naar een hoop buiten het bos, naar een kruiwagen of naar een kar. Soms was dat een hondenkar bespannen met twee of drie honden en soms was het een driewielkar bespannen met een paard, maar dit was dan het grote werk. Op kleine schaal ging het over personen die een zak met bosgrond op de rug droegen. Al die bosgrond werd verkocht aan bloemisten, die een zeldzame keer zelf deelnamen aan een 'krab'-actie.

De allereerste overtreding in 1897 (PV 01) betreft drie **'Pensjagers'**, die op de vlucht slaan bij het zien van de boswachter. Een zekere August V. draagt een geweer en heeft twee helpers. Eén ervan laat zijn klompen achter bij de vlucht. Ze zijn dus niet op heterdaad bij het schieten betrapt, maar het dragen van een geweer en de vlucht van de helpers, wijzen op een niet al te zuiver geweten. Het is duidel-

26 "Loteren" is een dialectwoord en betekent "schudden".

27 "Strooisel" is droog lang gras en droge varens.

lijk dat die drie mensen niet alleen gekomen waren om frisse boslucht op te snuiven. Hieruit blijkt ook dat boswachter Petrus De Wulf gevreesd werd en dit bewijst dat hij zijn taak naar behoren uitoefende. PV 19 heeft het ook over ‘pensjagers’. Twee mannen, waarvan Petrus de ene meende te herkennen als A. uit de Akkerwegel te Zelzate, liepen door het bos. Eén ervan droeg een oud zwaar geweer. Hij was blond, rond van ‘wezen’ (gezicht), ongeveer 1,65 m groot en hij liep een beetje gebukt. Hij was 24 jaar oud. Hoe kon Petrus dit weten? Zo nauwkeurig iemands ouderdom schatten is niet mogelijk, dus mogen we veronderstellen dat hij betrokkene goed kende. Uit de PV’s blijkt dat hij veel mensen moet gekend hebben, zelfs uit Zelzate en Zaffelare. Opvallend is ook dat van de vijf pensjagers, slechts van één van hen het beroep vermeld wordt, namelijk ‘schippersgast’.

PV 17 slaat op het Eenoogbos te Winkel.²⁸ Petrus omschrijft het vergrijp als *“Loteren aan de sparren om noten te doen afvallen en daarbij de ‘keesten’ van de sparren liet vallen”*.²⁹ De overtreder, een werkman, is Domien M. uit de Heide te Zelzate.³⁰ De ‘schade’ bedraagt 15 fr, geschat door de boswachter.

Sparrennaalden en ‘strooisel’ rapen, verschilt waarschijnlijk van ‘bosgrond krabben’ daar het bij dit laatste zal gaan om verteerde bladeren van loofbomen. Bij de eerste PV (PV 04) voor dit vergrijp, werd boswachter De Wulf vergezeld van jachtwachter Charles Timmerman van Winkel. In het Versypsbos te Wachtebeke betrapten ze Theophiel D.K., zoon van August, die bezig was met het wegvoeren uit het bos van sparrennaalden en strooisel, met behulp van een kruiwagen. Hij had al vier mansvrachten verzameld en de schade werd geschat op vier frank.³¹ De jongeman woonde bij zijn ouders aan de Langelede (Wachtebeke) en was 18 jaar. De tweede PV (PV 29) speelt zich af in het ‘van de Woestijne bos’ te Wachtebeke. Petrus was deze keer vergezeld van zijn schoonbroer Theophiel Van der Eedt, de grootvader van de huidige (zie hoger). Overtreder was Florimond S. van de Langelede, werkman, 26 jaar oud. Florimond voerde zijn buit met een kruiwagen in een aanpalend bos. Hij had 2,5 karren verzameld voor een bedrag van 25 frank.

Branden waren gebeurtenissen die erge gevolgen hadden kunnen hebben. In ‘den kleinen Heiput bos’ te Wachtebeke stelt de boswachter, volgens PV 09, om 12 u van 16 mei 1899 brand vast. Een halve hectare bos is verbrand, waardoor alle strooisel en de heide of ‘krake’, afgebrand is.³² Het sparrenbos was 25 jaar oud en 50 tot 60 sparren zullen de brand niet overleven. De oorzaak was onbekend. Niet zo echter in PV 30. ’s Middags om 13 u van 28 juni 1901 vindt Petrus, dat de dag tevoren 300 meter heide en strooisel in het van Lokerenbos afgebrand is. Boswachter De Wulf was op 27 juni naar het tribunaal te Gent gegaan en de dader

28 In Boek I is sprake van een ‘oog’ bos te Winkel, maar in Boek III schrijft Seraphien De Wulf correct ‘Eenoogbosch’.

29 “Keesten” zijn jonge scheuten.

30 SD heeft nog een tijd gewoond in de wijk ‘Heide’ van Zelzate. In de nabijgelegen Boerenstraat woonde toentertijd nog een M. Er waren heel wat schilderachtige figuren in deze buurt. Rostijne, gehucht van Winkel, lag veel dichterbij de Winkelstraat, dan de Wachtebeekse bossen.

31 Volgens dhr. G. De Wulf is een ‘mansvracht’ een volgeladen baal.

32 De betekenis van ‘krake’ was dhr. G. De Wulf onbekend. Vermits de tekst van de PV luidt ‘heide of krake’ mogen we aannemen dat ‘krake’ een synoniem is voor ‘heide’.

had van zijn afwezigheid gebruik gemaakt om brand te stichten. Wie het gedaan had was niet bekend. Er was veel schade in de bossen en de schade aan de sparren bedroeg 25 frank.

De overtredingen **Bosgrond krabben** verschillen van mekaar enkel in details. Van de drieënveertig beschouwde gevallen noteren we:

PV 02, waar een zekere Jan V., 50 jaar, werkmans uit Zaffelare, samen met vijf gemaskerde onbekenden, in de Langeledebek, bosgrond verzamelt. De zes mannen komen met grote vloeken naar Petrus De Wulf om hem uit het bos te jagen, waarbij ze roepen "*We moeten het al hebben!*". Veel hadden ze nog niet gedaan, want ze hadden samen slechts zes mansvrachten met een totale waarde van zes frank.

Op 3 maart 1898 om 21 u, als het al donker is, vindt er een grootscheepse actie plaats (PV 03). Petrus De Wulf betrapt in het Kerkhofbos de genaamde Petrus v.H., wonende in de Kerkstraat te Zaffelare, voerman en 50 jaar oud, die samen met vier onbekende mannen bezig is met het krabben van bosgrond en die op een hoop te leggen buiten het bos. Petrus De Wulf bewaakt de hoop en ziet Petrus v.H., de voerman, komen met twee karren, elk bespannen met een paard. Die laadt de bosgrond op en voert hem weg. Petrus De Wulf weet (uit ervaring?) dat de overtreders gevaarlijke mannen zijn en gaat om versterking. Hij haalt er Gentil Verkinderen, veldwachter te Wachtebeke, Petrus Claeys, jachtwachter te Wachtebeke, Charles Timmerman, jachtwachter te Winkel en zijn eigen zoon Henri De Wulf, bij. De vier onbekende daghuurmannen weigeren hun naam te zeggen, maar waarschuwen boswachter Petrus wel: "*Gij zijt gelukkig dat den veldwachter bij u is*". Ze komen drie tot vier keer per week met hun kar en altijd in de nacht. Uit deze twee gevallen blijkt dat de mannen uit Zaffelare geen doetjes waren. De schade bedroeg 48 mansvrachten met een waarde van 48 frank. Het is trouwens niet de enige keer dat de bewoners van Zaffelare zich in de Wachtebeekse bossen komen bevoorraden.

In PV 05 lezen we dat de boswachter, vergezeld van Petrus Claeys, jachtwachter van Wachtebeke, in maart 1898 om 17 u,³³ weer stoot op de hardleerse voerman Petrus v.H. uit Zaffelare. Die is vergezeld van vijf mannen. Deze keer geeft Petrus v.H. de namen van zijn helpers, het zijn Joseph V.d.V (24), Kamiel V.d.D. (35), Domien v.A. (27), August B. (25) en Theophiel V. (18), allen uit Zaffelare. De schade bedraagt 48 vrachten of 48 frank. Er zijn drie mensen die er blijkbaar genoeg van hadden en zich na één PV, niet meer lieten zien, Leo v.A. enerzijds en Leon S. met zijn helper Anton K. anderzijds. Onverbeterlijk daartegenover was Benignus R., werkmans, 45 jaar in 1898. Hij werd betrapt op 31 oktober 1898 (PV 06), 24 februari 1899 (PV 07), 6 februari 1902 (PV 36) waarbij hij geholpen werd door drie onbekenden, 1 maart (PV 38), 31 mei (PV 43), 4 en 17 september 1902 (PV's 45 en 46). Zeven keer werd hij 'gesnapt'. Blijkbaar stelden de straffen die hij kreeg, voor zover ze werden uitgesproken, niet veel voor, want de frequentie van zijn overtredingen nam toe in de loop der jaren.

33 PV 05 vermeldt als datum ook 03 maart 1898, zoals PV 03. Dit kan natuurlijk niet. PV 04 heeft als datum 22 maart. PV 05 moet dus opgemaakt zijn tussen 22 maart en 31 oktober 1898, de datum van PV 06.

Livien W., herbergier, 55 jaar en wonende in de wijk Kloosterbos te Zelzate had een grote hoeveelheid bosgrond gestolen (PV 11). Hij was betrapt, toen hij met een onbekende man richting Zelzate ging. Ze droegen elk een zak op de rug. Petrus De Wulf klaagde zijn nood bij burgemeester A. De Clercq van Zelzate. Samen gingen ze naar het huis van de voormelde Livien en vonden de bosgrond daar in zakken. De buit bedroeg twee karren met een waarde van 50 frank.

De mensen werden driester, want in PV 13 lezen we dat August v.G., 25 jaar, en Leo H., 20 jaar., allebei werklui uit Wachtebeke, betrapt werden op 03 februari 1900 en weigerden hun werk te staken. Ze waren al bezig om 7 u en werkten door tot 9.30 u. Deze twee maakten deel uit van een bende hardleerse bosgrondverzamelaars, die allemaal op de Langelede woonden. Op 26 maart 1900 om 16 u worden ze weer verrast door de boswachter (PV 14). Ze worden geholpen door Theophiel W. Petrus zag hen bezig om 11 u. en herkende hen om 16 u. Twee dagen later wordt de groep Theophiel W., August v.G. en Leo H. weer betrapt (PV 15). Ze waren gemaskerd, maar ze werden evengoed herkend.

Theophiel W. van de Langelede, later van Walderdonk, te Wachtebeke blijkt een hele taaie boskrabber te zijn. Hij wordt voor het eerst vermeld op 23 april 1899 (PV 08) en als lid van een groep op 26 en 28 maart 1900 (PV's 14 en 15). Op 5 mei van datzelfde jaar (PV 16) probeert hij het alleen 's morgens om 6 u. Hij is intussen verhuisd naar Walderdonk. Het jaar daarop (1901) trekt hij er weer op uit op 5 februari, vergezeld van drie helpers (PV 18): Theophiel Creve, Alphonse D.C. en Bernard S. Theophiel W. woont dan nog op Walderdonk, Theophiel C. en Alphonse D.C. komen van Langelede en Bernard S., 17 jaar, is de zoon van Petrus S., voerman, wonende op de Molenhoek van Wachtebeke. Een mooi inzicht in de pogingen om de boswachter te verschalken, vinden we in de PV's 22 en 23. Theophiel W., geholpen door drie onbekenden, pakt bosgrond in het Willemsbos op 27 april 1901 om 18 u. De volgende dag denkt hij dat hij de boswachter te slim af zal zijn, door 's morgens vroeg om 5 u, vergezeld van twee onbekenden, bosgrond in zakken te vullen in het Kerkhofbos. Tevergeefs, Petrus De Wulf komt opnieuw op zijn dak. Nog geen maand later, op 23 mei 1901, heeft de boswachter, vergezeld van Gentil Verkinderen, de veldwachter van Wachtebeke, weer succes (PV 27). Op 25 mei 1901 heeft Petrus Theophiel W. weer te pakken, ondanks dat deze zich als vrouw verkleed had (PV 28). Theophiel W. was vergezeld van zijn naamgenoot Cyriel W. en van Leo D.B., beiden van de Langelede. Ze hadden elk al 6 vrachten bosgrond verzameld. Theophiel is gelijk de mollen in een grasmat: ze blijven een tijd weg, maar ze keren altijd terug. Het volgende PV komt bijna een jaar later op 5 mei 1902 (PV 41). Theophiel, geholpen door Florimond S. en Leo D.B., draagt bosgrond naar een aanpalend bos als de boswachter opduikt. Ditmaal geeft het verslag wat meer detail: Theophiel W. is hoofdman van de bende. Alle mannen worden door hem betaald en hij is de verkoper van de bosgrond. Het laatste optreden van Theophiel W. is een goed half jaar later (PV 47) op 28 november 1902. Hij wordt weer geholpen door Leo D.B. van de Langelede. In totaal begaat Theophiel W. 11 overtredingen, wat hem tot de ongekroonde koning maakt van het illustere gezelschap van de 'bosgrondvrienden'.

Florimond S. van de Langelede, werkman en 25 jaar oud, liet zich ook niet onbetuigd. Hij krijgt zesmaal een PV. Voor het rapen van sparrennaalden en strooisel wordt hij vermeld in PV 29 (zie hoger). Dat was echter niet zijn eerste overtreding. Hij kreeg nooit genoeg van bosgrond krabben. PV 24 vermeldt dat hij op 17 mei 1901 al om 12 u zakken bosgrond vult in het Jagersbos en om 16 u nog bezig is. Drie dagen later, op 20 mei, wordt hij weer betrapt, nu in het Kerkhofbos (PV 25). Nog eens twee dagen later, op 22 mei, treffen we hem aan in het van de Woestynebos (PV 26). Zijn eerstvolgende optreden is bijna een jaar later. Op 5 mei 1902 voegt hij zich bij zijn spitsbroeder Theophiel W. en bij Leo D.B. in de Langeledebek (zie hoger PV 41). Goed drie weken later, op 28 mei, treffen we hem weer aan in hetzelfde bos, vergezeld van drie onbekenden (PV 42). De Wulf had hen bezig gezien om 08 u en om 12 u waren ze nog aan het krabben.

De volgende in de rij van groot-krabbers is Joseph P., 25 jaar en wonende op de Langelede. Hij wordt vijf keer bekeurd. Op 18 januari 1902, in het Kerkhofbos vergezeld van zes onbekenden (PV 31). In het Jagersbos op 29 januari met Philemon S. van de Langelede en zes onbekenden (PV 32). Acht dagen later, 6 februari, ook in het Jagersbos, doet hij het wat kalmer aan, want hij is slechts samen met één gezelschap, Alphonse R., 18 jaar en wonende op de Langelede (PV 35). In maart 1902 laat hij nog tweemaal van zich horen: op 3 maart in het van Lokerenbos samen met Philemon S. van de Langelede (PV 39) en op 5 maart in de Langeledebek met dezelfde Philemon S. en twee onbekenden (PV 40).

Waar kwamen die mensen vandaan?

Voor **Zaffelare** zijn er 12 PV's. Behalve Petrus V.H. uit de Kerkstraat, is er sprake van 14 onbekenden, maar daar zullen wel enkele twee- of driemaal dezelfde bij geweest zijn. Dan hebben we nog V., Benignus R., Leo V.A., Leon S. en Anton K., allen zonder nadere aanduiding van straatnaam. Als we de onbekenden buiten beschouwing laten, omdat het geen hoofdmannen waren, komen we aan vijf initiatiefnemers, waarvan Petrus V.H. en Benignus R. veruit de meest actieve waren. Hun aanwezigheid in het PV-boek strekt zich uit van het begin (PV 02) tot het einde (PV 46).

Voor **Zelzate** tellen we slechts 8 PV's. De Wachtebeekse bossen liggen nochtans dicht bij Zelzate dan bij Zaffelare, maar dit had meer bloemisten. Hier zijn er, behalve een ongekend aantal onbekenden, zes overtreders: Gustaaf W. uit de Kloosterbos, Lieven W. ook uit de Kloosterbos, Domien M. uit de Heide, A. uit de Akkerse Wegel, Camiel d.B. eveneens uit de Kloosterbos en Theophiel W., die ook in dezelfde wijk woont. Het zou best mogelijk zijn dat de drie W.'s, allen uit de wijk Kloosterbos, familie van elkaar waren. Camiel d.B., woonde in de Kloosterbos, en is drie keer betrapt geweest. Duidelijk is dat voor Zelzate, de Kloosterbos het broeinest was van de snode plannen i.v.m. de Wachtebeekse bossen. Dat is niet zo verwonderlijk, want deze wijk lag langs de Wachtebeekstraat, dicht bij de Wachtebeekse bossen. Uitzondering is Domien M., die woonde in de wijk De Heide. Daar liep de Winkelstraat door, die over Rostijne naar Winkel leidde. Van de Heide naar de Rostijnse bossen is geen al te lange afstand. Het is zelfs verrassend, dat er niet veel meer overtreders uit die hoek komen.

Uiteraard is het aantal 'bosvrienden' uit **Wachtebeke** talrijker dan uit de andere gemeenten. Petrus De Wulf schreef 28 PV's. Ook hier weer onbekenden, 24 in totaal, waarvan meerdere meer dan één keer betraapt zullen geweest zijn. De Langelede levert het grootste aantal 'boskrabbers': 15 overtreders komen uit deze wijk. Dat is niet buitengewoon, omdat de wijk grenst aan het Wachtebeekse bosgebied. Het zijn August V., Emmanuel F., Florimond M., Theophiel D.K. (tweemaal), Theophiel .W. (4), Cyriel W. (waarschijnlijk familie van de voorgaande, viermaal), August V.G. (3), Leo H. (3), Theophiel C., Alphonse D.C., Florimond S. (6), Leo D.B. (3), Joseph P. (5), Philemon S. (3) en Alphonse R. Begin 1901 was Theofiel W. al verhuisd van de Langelede naar de Walderdonk. Vanuit zijn nieuwe adres, zelfs nu nog dicht tegen de Wachtebeekse bossen, werd hij nog zevenmaal geverbaliseerd. Er was nog één andere 'Werreldonkenaar',³⁴ nl. Alphonse D.C., verhuisd van de Langelede. Tenslotte vinden we nog Bernard S. uit de Molenhoek, Camiel F. uit de Weide en tenslotte Frans D.M. en Joseph D.M., beiden uit Kalve en hoogst waarschijnlijk familie van mekaar. Eigenlijk was er maar één haard van bosbezoekers, de Langelede. Dit is niet verwonderlijk, want, gezien hun woonplaats dicht bij de bossen, kon men hun toestand bestempelen als 'de kat bij de melk zetten'. Men kan dus niet beweren dat het kwaad zich door gans Wachtebeke verspreid had.

34 Walderdonk: volgens professor Maurits Gysseling (UG) was de oudste schrijfwijze 'Waelredonc'. Zeer oude Wachtebekenaars noemden de wijk 'Werreldonc'. Zou dit verband kunnen houden met die oudste schrijfwijze?

BOEK II

Zoals hoger gemeld, lopen de PV's van het tweede boek van 15 maart 1904 tot en met 02 september 1915. Men zou denken dat er een gaping is van meer dan een jaar tussen 21 februari 1903, het laatste PV van Boek I, en het eerste PV van Boek II. Maar schijn bedriegt. Het, verbeterde, eerste blad van het boek luidt als volgt:

*MINISTÈRE DE L'AGRICULTURE
ADMINISTRATION DES EAUX ET FORÊTS*

*Le présent registre, contenant cinquante imprimés, destinés à la transcription des procès-verbaux dressés par le garde Dewulf au triage de Wynckel St Kruis N° 47, a été coté et paraphé par Nous Vander Vorst, Garde Général du cantonnement de Gand, inspection de Gand
A Gand, le 15 juin 1903*

(Get.) Vander Vorst

Het boek is door de Hoofdwachter (Garde Général) van het kanton Gent, dhr. Vander Vorst, geopend op 15 juni 1903. Dit is slechts vier maanden verschil met het laatste PV van Boek I. Toch wacht de boswachter nog negen maanden vooraleer hij zijn eerste PV schrijft. Wat de oorzaak hiervan is, blijft een raadsel. Ondanks het feit dat de meeste feiten plaats hebben op het grondgebied Wachtebeke, is het toch de burgemeester van Winkel, dhr. Polydore Teirlinck, die alle PV's ondertekent. Drie PV's van de 49 werden niet ondertekend (PV's 26-27-28), reden onbekend. Boek II is een bijzonder boek. Boswachter Petrus De Wulf stierf namelijk in 1914. Hoe verliep de overgang? Een tweede belangrijke gebeurtenis was het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Het viel te verwachten dat de mensen nu voor andere zaken dan bosgrond krabben, naar het bos zouden komen.

Tot en met PV 24, op 23 juli 1908 geschreven, ondertekent Petrus De Wulf. De daarop volgende PV's 25 (04.06.1912), dus bijna vier jaar later, en 26 (07.11.1912) zijn opgesteld en ondertekend door de oudste zoon Henri De Wulf; PV's 27 (12.12.1912) en 28 (14.01.1914) zijn ook door hem opgesteld, maar niet ondertekend. Henri was beëdigd brigadier-boswachter voor Waters en Bossen. Henri schrijft zelf in zijn PV 27 *"Ik ondergeteekenden De Wulf Henri, boswachter te Wynckel St Kruis, behoorlijk beëdigd den 29 Fébruar 1904 voor de Rechtbank van Gent, ..."*. Waarschijnlijk is Petrus op pensioen gegaan in 1912 en heeft zijn oudste zoon, Henri, als boswachter overgenomen. Hij heeft slechts vier PV's geschreven over een periode van anderhalf jaar. PV 29 (11.04.1914) is weer opgesteld door Petrus De Wulf *"gepensioneerde boswachter, thans bijzondere veld of*

jachtwachter, wonende te Wijnckel St Kruis, behoorlijk beëdigd Loochristij, ingeschreven te Evergem, Assenede...". Het stuk is echter slechts voorgelegd geweest aan burgemeester Teirlinck van Winkel op 18.12.1914, acht maanden later. Het is getekend door Seraphien De Wulf en René Blancke. Seraphien was de tweede zoon van Petrus en René Blancke was jachtwachter te Winkel. De oorzaak van deze vertraging zal wel geweest zijn dat Petrus intussen overleden was en Henri opgeroepen was door het leger, vermits hij in 1914 bij de slag rond Namen krijgsgevangen genomen werd. Die stad viel op 23 augustus 1914 in Duitse handen.³⁵ Petrus heeft dus, na de mobilisatie van zijn oudste zoon, nog één keer de taak van boswachter op zich genomen, heeft zijn laatste PV geschreven, maar hem niet kunnen voorleggen aan de autoriteiten. Vanaf dan neemt René Blancke over. De PV's 30 t.e.m. 35 zijn, te oordelen naar het geschrift, opgesteld door Seraphien De Wulf in naam van René Blancke en door deze mede-ondertekend. De PV's 36 t.e.m. 41 zijn, ook te oordelen naar het geschrift, van de hand van René Blancke. Op de PV's 42 en 43 staat Seraphien vermeld als gezelschap van René Blancke en is het enkel deze laatste die het stuk ondertekent. Bij PV 44 (06.07.1915) is er echter al sprake van "*Blancke René en De Wulf Seraphien boswachters te Wynckel*". Ze ondertekenen allebei. Behalve PV 48, waar Seraphien alleen tekent, wordt de rest van de PV's (45-49) door beiden ondertekend. O.a. in PV 47 staat dat Seraphien De Wulf beëdigd werd als boswachter op 25 augustus 1915.

Vergeleken met Boek I, zijn de PV's hier gespreid over veel meer jaren, namelijk van 1904 t.e.m. 1915. Tijdens de jaren 1909 tot 1911 werden zelfs helemaal geen PV's uitgereikt. Wat is daar de reden van? Was Petrus toen al ziek? Dit zou best kunnen, want in 1908, jaar waarin de laatste PV valt die volledig door Petrus behandeld werd, is hij 67 jaar oud. Anderzijds was zijn oudste zoon, Henri, al beëdigd boswachter begin 1904, dus waarom nam die niet over in 1908? De spreiding van de PV's over de jaren is acht in 1904, zeven in 1905, zes in 1906, twee in 1907, een in 1908, drie in 1912, nul in 1913, zes in 1914 en zestien in 1915. Uit deze cijfers blijkt duidelijk dat de activiteit van boswachter Petrus De Wulf geleidelijk afneemt van acht PV's in 1904 tot een in 1908, toen hij 67 was, en dan niets meer, uitgezonderd de niét-afgewerkte PV in 1914. In de beschouwde periode is er, in tegenstelling tot Boek I, geen groot verschil tussen het aantal PV's in de eerste helft van het jaar en de tweede helft: 26 tegenover 23. Enkel in het jaar 1915 toen René Blancke, gedeeltelijk bijgestaan door Seraphien De Wulf, overnam, stijgt het aantal genoteerde overtredingen merkbaar tot 16, waarvan 8 in april alleen.

Er zijn in Boek II veel meer plaatsen, nl. 28, waar strafbare feiten zich voordeden dan in Boek I met 17. Deze keer echter speelde niet alles zich af te Wachtebeke. In Winkel gebeurden nu op vijf plaatsen acht overtredingen,³⁶ nl. in het

35 Schepens (L.), *Retrospectief 14118 Een oorlog in Vlaanderen*, Lannoo, Tielt/Weesp, 1984, Tweede druk, blz. 55.

36 De cijfers tussen haakjes geven het aantal PV's per plaats aan.

Kruisbos (1), het Streekbos dat niet op de kaarten staat (2), de Heuvel wat waarschijnlijk hetzelfde is als de 'Hoge Heuvel' (3), het Rostijnebos (1)³⁷ en het Gemetbos (1). Zelfs **Zelzate** komt viermaal voor, maar de eigendommen zijn, op één na, onbenoemd: 'een akker' (1), 'een eigendom' (1), 'landen gepacht door verschillende pachters' (1). Enkel 'de Heide' (1) wordt met name vermeld. Voorts is er nog een melding over verboden vissen: in het Oud Kanaal te **Evergem** (1). In **Wachtebeke** worden de 'hout- en bosgrondvrienden' en hun collega's de vissers, betrapt in de Grote Heiput (1), het Hazenbos (4), het Heibos (4), het Jagersbos (7), het Kerkhofbos (1), de Langelede (1), het Langeledebos (1), de Leningbek (1), het Molenbos (1), het Smetsbos (1), het Tronkbos (2), het van Lokerenbos (3), het Versypsbos (2), het Voskenssteebos (4), het Walderdonkbos (1) en het Willemsbos (1). Slechts één vergrijp gebeurt in 'velden te Wachtebeke' (1) en een overtreding in het jachtgebied van de heer Tertzweil (1), eveneens in Wachtebeke. Volgende bossen van Boek I komen niet meer voor: Broekbos, Ghislainbos, Kleine Heideputbos, Lappersbos en Polderbos. Het areaal in Boek II, waarin de mensen uit de streek hun activiteit in Wachtebeke uitoefenden, werd daarentegen uitgebreid met de Grote Heiput, het Hazenbos, het Heibos, de Langelede (vaartje), het Molenbos en het Walderdonkbos. Het Kerkhofbos, dat nog elf overtredingen telde in het eerste boek, valt schijnbaar niet meer in de smaak, want in Boek II gebeurt er maar één overtreding. In de Voskenssteebek of -bos worden nog zeven delicten genoteerd, maar de andere bossen werden in al die jaren nog minder bezocht.

In Boek II is de verscheidenheid in overtredingen groter dan in het vorige boek. Er zijn nu acht verschillende soorten overtredingen. **Bosgrond krabben** staat nog altijd aan de top met 24 PV's, dus bijna de helft van het totale aantal. Het komt voor van bij het allereerste PV tot bijna het einde van de beschouwde periode. Er wordt drie keer **Brand** gesticht. Nieuw is het **Afsteken van groen en droog hout** van de sparren d.m.v. een steekijzer. Dit komt zes keer voor, maar vooral in volle oorlogstijd. **Pensjagers** worden zes keer betrapt voor W.O. I uitbreekt. Ook nieuw is het **Kappen van sparren**. De boswachter verbaliseert vijf keer voor dit 'misdrijf'. De Duitsers geven hier het slechte voorbeeld, dat gevolgd wordt door de bewoners uit de streek. Het reeds bekende rapen van **Sparrennaalden en strooisel** komt slechts tweemaal voor en situeert zich vóór het begin van de oorlog. Een derde nieuwigheid is **Sparrenstompen uitdoen**. Dit gebeurt twee keer in 1915. De laatste nieuwigheid is **Vissen**. Ook hier spelen de twee gevallen zich af vóór de Eerste Wereldoorlog.

Het valt op dat de stropersovertredingen niet gebeuren tijdens de Duitse bezetting. Misschien waren de mensen bang van de Duitsers. Nochtans zou men verwachten dat de bevolking, gezien de oorlogsomstandigheden, getracht zou hebben aan bijkomend voedsel te komen. Er is een duidelijk onderscheid tussen de periodes voor en na het begin van de oorlog. De klassieke vergrijpen, bosgrond krabben, brand, pensjagen en sparrennaalden en strooisel rapen komen, op enkele uitzonderingen na, allemaal vóór de oorlog. Enkel het nieuwe 'vissen' wordt bestraft vóór de oor-

37 In Boek I wordt het 'Rostijnebos' in Wachtebeke gesitueerd.

log. Hoe Petrus daartoe kwam, hebben we nergens kunnen vinden. De overige nieuwe soorten overtredingen, hout van de sparren steken, sparren kappen en stompen uitdoen, gebeuren bijna allemaal tijdens de oorlog. De bevolking moet gebrek aan brandstof gehad hebben in WO I, want de drie nieuwe soorten strafbare feiten zijn allemaal betreffende hout.

Vissen (PV's 13 en 20). In het eerste geval gaat het om vissen met een kruisnet tijdens de gesloten tijd. Petrus De Wulf, vergezeld van zijn zonen Seraphien en Honoré van Winkel en Nestor Planckaert van Wachtebeke, betrappen Eduard T. van de wijk Langelede. Ze stellen vast dat de mazen van zijn net te klein zijn. Het net werd in beslag genomen om voorgelegd te worden aan de griffie van de rechtbank te Gent. Het tweede geval is wat raadselachtig. Petrus verbaliseert een zeker Theophiel D.G., uit Gent, omdat hij op het oud kanaal in Evergem vist vanop een boot met een kruisnet, met te kleine mazen. De visser heeft ook geen eigen 'kaart' (vergunning), maar wel die van zijn broer. De vraag is wat Petrus in 's hemelsnaam te zoeken had in Evergem. Hij vermeldt zelf in PV 29 "*Petrus De Wulf, gepensioneerd boswachter, thans bijzondere veld of jachtwachter, wonende te Wijnckel St Kruis, Loochristij, ingeschreven te Evergem, Assenede ...*", maar dat was in 1914, terwijl dit 'misdrijf' gepleegd werd in 1906.

Het **Rapen van sparrennaalden en strooisel** wordt de ene keer gedaan door Theophiel L. en zijn vrouw Maria Coleta S. (PV 15) en de tweede keer door drie vrouwen Melanie V.d.V., Stina C. beide uit Walderdonk en een onbekende vrouw (PV 22). Ook vrouwen konden hun mannetje staan.

Sparrenstompen uitdoen komt twee keer voor, beide keren tijdens de oorlog. Victor V.B. van Walderdonk had twee kruiwagens stompen uitgegraven, voor een waarde van 20 centiemen (PV 39). PV 41 meldt dat drie mannen uit de Kloosterbos te Zelzate, Pieter D., Kamiel S. en August D.B., stompen uitdeden van gestolen sparren en ze met kruiwagens naar huis voerden. Schade 50 centiemen per 'kortewagen'.

Drie keer wordt **Brand** gesticht. De eerste brand is wel de ergste (PV 3). De daders zijn onbekend. Om 16 u op 21 augustus 1904, bemerkt Petrus de eerste brandhaard in het Kruisbos. 300 meter zijn geheel verbrand. Met de hulp van Jan Bouters, Benonie en Victor Hamerlinck en Louis Van Laere, wordt het vuur gedoofd. De schade bedraagt 75 frank. Dezelfde dag nog, om 21.15 u, stond de Nieuwe Kruisbos in brand. De sparren waren daar vijf jaar oud. Het vuur werd gedoofd door de voornoemde Bouters en Hamerlincks, en door Domien Ryckaert en Emiel Demarets. 250 meter zijn helemaal verbrand en de schade bedraagt 60 frank. Van Laere zegt dat hij "*vier kerels heeft zien vluchten*".

In het tweede geval (PV 23), op 12 mei 1907, is er eveneens sprake van twee branden. De daders zijn gekend, maar worden niet vernoemd. Dat er kwaad opzet in het spel is, blijkt uit het feit dat de twee brandhaarden 200 meter uit elkaar liggen. In de Tronkbos, 45 jaar oud, zijn er 75 aren geheel verbrand voor wat strooisel en sparrennaalden betreft, maar aan de sparren is weinig schade: 50 frank. In het Versyfsbos zijn ook 75 aren verbrand. Daar gaat het om sparrennaalden en eikenplanten. Hier bedraagt de schade 75 frank.

PV 44 brengt het verslag van een brand op 6 juli 1915 in het Rostijnebos, vlak bij het boswachtershuis. Het vuur wordt geblust na 2 1/4 uur “naarstig werken” door Aloïs, René en Raymond Seels, Victor Bauwens, allen uit Winkel, en August Coeman (oud 70 jaar!) uit Zelzate. De daders zijn niet gekend. In het geheel zijn 250 vierkante meters verbrand met een schade van 35 frank. De sparren hebben weinig geleden.

Pensjagen is in Boek II beter vertegenwoordigd met vijf gevallen (PV 25 t.e.m. 29). De PV's zijn, behalve de laatste, allemaal opgemaakt door Henri De Wulf, een zoon van Petrus. Blijkbaar was de belangstelling van Henri meer gericht op stropen. De PV's slaan op een periode van 4 juni 1912 (PV 25) tot 11 april 1914 (PV 29). Bij de laatste was Henri waarschijnlijk al bij het leger, want het is zijn vader, Petrus, die hier een laatste keer tussenbeide komt.

De eerste jachtovertreding grijpt plaats op 4 juni 1912 te Zelzate op een akker van de COO van Gent, die ligt in het jachtgebied van dhr. L. Tertzweil, fabrikant te Gentbrugge. Het jachtgebied lag op het grondgebied van Winkel. Henri bemerkte de genaamde Petrus D.W., landbouwer, ongehuwde zoon van August D.W., 35 jaar oud, wonende in de Kerkstraat te Zelzate. Daar deze persoon bekend stond als een ‘fijne pensjager’, bespiedde Henri hem. Petrus D.W. plaatste een strop om hazen te vangen, in een partij aardappelen. Dan werkte hij voort op zijn akker. Henri stelde een PV op. Petrus D.W. ontkende eerst, maar gaf dan toe. De strop werd verwijderd. Petrus D.W. vroeg aan Henri geen PV op te stellen **omdat hij op het punt stond jachtwachter te worden!**

Hetzelfde jaar op 7 november in hetzelfde jachtgebied, maar nu op grondgebied Wachtebeke, meldt Henri dat hij en zijn maats verdenking opgevat hebben op een persoon die in een fabriek werkte en afwisselend overdag en 's nachts werkte (PV 26). Die man deed geregeld een ronde om te pensjagen. Tijdens een jachtpartij van de heren van dat jachtgebied, hield Henri de wacht bij de gewone ronde van de stroper. Die dacht dat hij de baan veil had, vermits de ‘heren’ elders bezig waren. Gewapend met een stok, een goede meter lang, zocht hij alle hoeken en kanten af, het ene raapveld op en het andere af. Hij onderzocht de konijnenholen en brak ze open. Alles zonder succes. Na driekwart uur, beval Henri de stroper zijn activiteit te staken. Een PV werd opgesteld. De schuldige was Leo V.d.V., werkman, 22 jaar en zoon van Louis, poeldenier. Hij woonde nog bij zijn ouders op Walderdonk.³⁸ Leo vroeg nog aan Henri of hij hem iets zag misdoen. Toen de boswachter nog verdere opmerkingen maakte, antwoordde de stroper niet meer en trok huiswaarts.

In PV 27 noemt Henri zichzelf ‘*beëdigde boswachter van den Staat*’. Hij was dus staatsambtenaar. Vóór 12 december 1912 werden reeds lang 's nachts fazanten geschoten in een uitgestrekt bos, behorende tot het jachtgebied van de voornoemde heer Tertzweil. Op 11 december werd er terug geschoten in hetzelfde bos. De pensjagers in het bos betrappen was niet gemakkelijk en daar moest het toeval een handje toesteken. Daarom en omdat Henri gegronde vermoedens had dat twee personen de stropers waren, bewaakte hij hun hof. Hij wachtte tot ze thuis kwa-

38 SD vermoedt dat hij betrokkene nog gekend heeft op Walderdonk in de jaren 1970. Hij kweekte konijnen, een voortzetting van zijn vaders zaak?

men. Ze geraakten heimelijk binnen en hij kon hen niet aanhouden. We laten nu Henri zelf aan het woord: “... *Daar die personen gewoonlijk hun wild des avonds naar het dorp van Selzaete droegen, stelden wij ons den avond nadien op wacht ten einde hun te ontmoeten langs den steenweg naar die gemeente. In het voorbijgaan (h)erkenden wij hen, den eenen, Edmond, droeg eene duivenmand aan een stok gehangen op den schouder, op onze vraag eens te staan, trachtten zij te vluchten, doch ik nam den drager vast en hield hem staan. Op onze vraag te toonen wat ze droegen stelden zij zich zeer brutaal aan en dreigden te slaan indien wij hunne mand aanraakten. Zonder verdere moeilijkheden te maken lieten wij hen gaan, voorzeker droegen zij eene fezanthen, waarop de jacht reeds gesloten is en dewelke er het meeste overgelaten wordt in het bosch. Ik zegde hun ook (dat) het zeker die was dewelke zij den avond te voren geschoten hadden waarop zij niet antwoorden. In mijn belang en dit mijner medewachters heb ik proces-verbaal opgemaakt, doch indien dit onvoldoende in het mijn en in het belang mijner ...*” Vermits we alleen maar de teksten van de PV’s hebben, doch niet die van de veroordelingen, weten we niet hoe dit afgelopen is.

In 1913 zijn er geen PV’s opgesteld, maar op 14 januari 1914, het jaar dat WO I uitbrak, valt er weer wat te melden (PV 28). Henri komt op de gronden, eigendom van dhr. Eggermont, behorende tot het jachtgebied van dhr. Adolf De Cock, hoogleraar te Gent, en gelegen op het grondgebied van Zelzate: “*Bemerkte ik vier personen bezig zijnde met jagen, drie klopten de landen af en eenen zat verscholen in een gracht gewapend met een jachtgeweer, tweeloops zoo ik bemerkte heb. Mij ziende namen allen de vlucht, mij op 150 meters afstand van hen bevindende, achtervolgde ik hun, in de vlucht zag ik éénen persoon het wapen overnemen van den schutter, om dezen te verlichten, daar ik weet, niet snel meer te kunnen lopen, en vluchte er mede weg. welhaast had ik hem, den schutter, ingehaald. Het is de genaamde August W., oud rond 40 jaren, rentenier, ongehuwden zoon van ... overleden, inwonende bij zijne moeder te gemeente Selzaete Kerkstraat, de anderen zijn mij onbekend en hij weigerde ze mij kenbaar te maken, zij hadden volgens mij nog geen wild, ik vroeg hem het geweer af te geven, waarmede de anderen gevlucht zijn, doch gaf een ontkennend antwoordt. Deze persoon is algemeen bekend voor een ergen pensjager. Hij vroeg om hem niet te vervolgen, daar hij zegde, dat er hem drie maanden straf zou(den) te wachten staan, ook omdat ik de wachter niet ben van dat jachtgebied.*” De smeekbede heeft niet geholpen.

Ook voor het laatste PV (PV 29) laten we de boswachter, in dit geval opnieuw Petrus De Wulf, voor zijn laatste keer aan het woord: “... *doende mijnen gewonen omgang ter bewaking van bosschen en Jacht, door niemand vergezeld, gekomen op de landen door verschillende pachters in gebruik, Jacht toebehoorende den Heer De Cock Adolf Hoogleraar te Gent, gronden gelegen in de gemeente Selzaete ... Bemerkte ik twee personen, bezig zijnde met jacht te maken op het wild, bij middel van een landbouwwerktuig, genaamd riek of greep, dienende om het wild te stekken, waarmede zij ongestoord reeds een uur lang, de korenvelden af zochten het eene op en t’ andere af, doch hadden nog niets buitgemaakt. ongemerkt kon ik hen naderen en sprak hun aan.*”

Het is de genaamde Joseph D.W., oud rond 22 jaar, bijgenaamd "de kneut" omdat (hij) een gebrekkelijken arm heeft, zonder beroep, ongehuwden zoon van August, wonende te Selzaete, Kerkstraat. hij was drager van het wapen. Hij weigerde zijn gezelschap te maken als ik hem deed opmerken dat hij misdeed, zegde hij "mag ik niet loopen waar ik wil" en hij zette zich voort aan 't zelfde werk. Hij is algemeen gekend voor ergens pensjager."

Sparren kappen komt vijfmaal voor en alleen tijdens de oorlog. Dat heeft dus zeker te maken met behoefte aan brandstof. Toch duurt het nog tot 14 april 1915 vooraleer het eerste geval gemeld wordt (PV 37). Het waren Duitse soldaten die de sparren af kaptten in de Leningbek en ze weg voerden met paard en kar. Eenendertig sparren sneuvelden. Ze waren 15 centimeter dik. Berokkende schade 38,75 fr.

Ook jongeren lieten zich niet onbetuigd (PV 43). Op 6 mei 1915 om 16.50 u wordt in het Versybsbos Aloïs D., een jongen van 14 jaar, betrapt. Hij had een spar afgekapt van 38 cm omtrek en was bezig ze in stukken te hakken van een meter.³⁹ Hij woonde in Zelzate, wijk Kloosterbos. Zijn vader Felix D. was een werkman. Het kapmes van de jongen werd in beslag genomen om bij de veroordeling voorgelegd te worden ter griffie. Toen René Blancke enkele meter verder gekomen was in hetzelfde bos, trof hij er twee vrouwen aan, die bezig waren een spar van 69 centimeter omtrek af te kappen. Dat waren wel heel forse tantes. Ze waren daarbij niet op hun mondje gevallen want toen de boswachter hun naam vroeg, antwoordden ze "*wij herkennen ons eigen niet*". Blancke herkende echter de ene vrouw als Augusta V.L., de andere was hem onbekend.

PV 45 speelt zich af in de Voskensstede op 13 juli 1915, 's morgens vroeg om 6 u 50. We laten René zelf aan het woord. Dit geval toont de samenwerking tussen verschillende personen en ook de brutaliteit en het gebrek aan ontzag van de overtreders tegenover het wettelijke gezag. "*... de genaamde Valentena S., oud rond 40 jaren wonende te Selzaete, heide bezig zijnde met eene groene spar af te kappen met nog een manspersoon die ons onbekend was, er bij gekomen zegde Valentiene dat het was om de top van de spar te hebben, en raapte haar eenen vollen kruiwagen toppen van sparren op, die door onbekenden daags te vooren afgekapt waren, en zegde 'ik kom om snoei en zal er blijven om komen' de spar die zij afkapte was 43 cent. dik en 40 jaren oud en (had) eene waarde van 2 franken, voor het hout op den kruiwagen 1,50 fr. Ten 7 uren 50 minuten op onze zelfde ronde in eenen anderen bosch genaamd 'gemetbosch' bemerkten wij drie manspersonen voor ons onbekend bezig zijnde met een groene spar af te kappen. Wij zijn er niet bij kunnen geraken, daar dezelfde Valentiene S. voornoemd de wacht deed teneinde de poliete te zien komen en zij de kappers verwittigde. De spar die zij daar afkaptten was 68 cent. dik en den ouderdom van 55 jaren en eene waarde van 4 franken"*.

39 Dikwijls wordt bij het kappen van sparren gesproken van zoveel centimeter dik. In veel gevallen wordt wel 'omtrek' bedoeld. Een jongen van 14 jaar die een spar van 38 cm dik zou om hakken, lijkt nogal onwaarschijnlijk. Neemt men daarentegen 38 cm omtrek, dan heeft men een spar van 12,1 cm dik en dat lijkt heel wat realistischer.

Soms trachtten de sparrenkappers de boswachter te beduvelen. Zo in PV 48. Op 31 augustus 1915 om 14.15 u valt Seraphien De Wulf in het bos, dat Heuvel genoemd wordt, op het dak van Adolf D.M., 26 jaar oud, uit de wijk Oostheide te Zelzate. Die was bezig met het oprapen van groene sparrensnœi, die dagen tevoren door onbekenden afgebroken was. Adolf laadde de snœi op een handwagen. Seraphien bemerkte echter dicht bij de wagen dat daar een spar afgekap was. Daarop beval hij Adolf de wagen uit te storten en de spar, die verborgen was onder de snœi, rolde er uit. Ze was in eindjes van een meter gekapt met behulp van een handkapmes. Om 15 u ziet Seraphien in hetzelfde bos de 16-jarige Marie H. Ze was een groene spar in stukken aan het kappen en in een baal te steken. Ze pleitte onschuldig, want ze had de spar niet zelf afgekap en wist niet dat ze die niet in eindjes mocht kappen.

De nood aan brandhout was nijpend (PV 49). Op 2 september 1915 om 10 u, zagen Seraphien en René een onbekende man wegvluchten uit het Gemetbos van Winkel. Ze zetten hem achterna. De onbekende verwittigt in het voorbijlopen drie vrouwen “loop weg de garden zijn daar”. De twee boswachters kunnen een vrouw vatten en in bedwang houden. Het was Pauline D.M., jonkheid van 40 jaar, uit de wijk Warande van Zelzate. Er stonden drie balen gereed, gevuld met eindjes spar van 40 cm, en de snœi van deze bomen stond in volle bakken gereed om op een hand- of kruiwagen geladen te worden om naar haar woning gevoerd te worden. Pauline bekende dat dit al de tweede keer was, dat ze dit deed. Ze had zeven sparren afgekap.

Groen en droog hout van de sparrenbomen steken d.m.v. een steekijzer komt zesmaal voor: een keer in 1904 en de overige keren tijdens de oorlog. Hierover valt niet veel te vertellen. De verslagen beperken zich tot het vernoemen van de overtreders, de schade veroorzaakt door het afsteken van takken, soms tot 15 cm omtrek,⁴⁰ of het oprapen van snœi en de inbeslagname van de steekijzers.

Bosgrond krabben komt zeventienmaal voor vóór de oorlog en zevenmaal na het begin (vanaf PV 30). Dit soort overtredingen is genoegzaam bekend uit Boek I, om er hier niet uitvoerig op in te gaan. Wat wel opvalt is, dat er dikwijls meerdere mensen bij betrokken zijn. In vijf gevallen is slechts één persoon aan het krabben, elf keer zijn er twee krabbers, driemaal zijn er drie, groepen van vier mannen zijn tweemaal aan de slag, vijf personen komt eveneens twee keer voor en tenslotte is er één groep van zes personen. Als we de schade nagaan berokkend door de groepen van vier, vijf en zes man, krijgen we het volgende:

PV 10	4 man	tien mansvrachten	waarde tien frank
PV 30	4 man	honderdvijftig mansvrachten	waarde tweehonderd frank, waarvan 50 frank schade aan het bos
PV 6	5 man	drie karren	waarde zestig frank

⁴⁰ In de PV's staat meerdere keren "... cm dik". Dat moet normaal zijn "... cm omtrek". Het lijkt ons hoogst onwaarschijnlijk, zelfs onmogelijk, om takken van 15 cm doormeter zo maar met een steekijzer af te steken. Zo ook het geval waar een jongen van 14 jaar een spar van 68 cm dik zou afgekap hebben. Bij een omtrek van 68 cm, komen we op een dikte van iets meer dan 20 cm, wat nog meer dan genoeg is.

PV 7 5 man tien mansvrachten waarde tien frank
PV 8 6 man vijfendertig mansvrachten waarde vijfendertig frank

PV 30 is de moeite waard om even dieper op in te gaan, daar hij een tipje oplicht van wat achter het 'bosgrond krabben' schuilgaat. De feiten doen zich voor op 18 december 1914 om 9.15 u in het van Lokerenbos. René Blancke schrijft: "*Den genaamden Petrus B., oud 40 jaren bloemhandelaar wonende te Wachtebeke wijk langelede en de genaamden Karel d.C. oud 40 jaar landbouwer wonende te Wachtebeke wijk Potershoeck bezig zijnde met bosch of heigrond weg te voeren met paard en kar dien ze dagen te voren gekrapt hadden. Petrus b. en nog twee personen dien wij niet (h)erkenden in het voornoemd bosch bezig met bosch of heigrond te krappen en met kruiwagen buiten het bosch op eenen hoop te voeren, de twee personen behoorden toe aan petrus b., ...*". Dit is wel degelijk voorbereid op grote schaal. Voor zover nodig wordt hier ook duidelijk, welk soort mensen achter die bosgrondroof staken.

Het grootste deel van de betrokkenen woonde in **Wachtebeke**. Ze werden blijkbaar niet afgeschrikt als ze een PV aangesmeerd kregen, want velen werden meer dan één keer betrapt.

Kalve huisvest Frans D.M. of Frans M. (3), die later naar Walderdonk verhuist en Ivo K. (1).

Vanouds een nest van boslopers is de **Langelede**: Cyriel W. (1), Theofiel L. (1), Petrus B. (1) en Eugene C. (1). Met vier personen is het even sterk vertegenwoordigd als de Walderdonk.

Pottershoeck met slechts één overtreder Karel D.C. (1) is wel de vreemde eend in de bijt.

Walderdonk, dicht bij de Wachtebeekse bossen, is de woonplaats van volgende 'bosgrond liefhebbers': Theofiel W. (3 PV's), duikt later nog eens op als hij naar Zuiddorpe verhuist is en nog later belandt hij in Lochristi, Frans M. (1) verhuist van uit Kalve, Emiel H. (1) en Arthur N. (2).

De Weide levert ook vier overtreders: Henri V.d.P. (4), Cyriel P. (5), August T. (2) en Jozef V.d.P. (1), waarschijnlijk familie van Henri.

Lochristi levert een bescheiden bijdrage met één krabber Theofiel D.C. (1).

Zeer voorbeeldig om zo dicht bij de bossen te liggen is **Winkel** met één persoon Edward P. (1).

Zoals te verwachten laat **Zaffelare** zich niet onbetuigd: Petrus Jan W. (1), August B. (1), Adolf U. (1), Emiel D.C. (1), Eugene S. (1) en Benonie O. (1).

Zelzate met Edward W. (1), Leon H. (1).

In totaal vierentwintig personen, voeg daar nog 20 onbekenden bij (alhoewel een bepaald persoon meerdere keren als 'onbekend' kan genoteerd zijn) en we komen aan een klein legertje 'doe-het-zelvers'.

BOEK III

Alhoewel Boek III zonder onderbreking aansluit bij Boek II, verschilt het toch van de twee voorgaande. Het bevat honderd PV-formulieren gedrukt in de twintigste eeuw i.p.v. de vijftig formulieren in de boeken gedrukt in de 19e eeuw. De taal van de formulieren is aangepast en de aanhef spreekt nu van “*Ten jare negentien honderd ...*” i.p.v. “*In den jare achttien honderd ...*”. Het voorblad en de eerste en de laatste PV ontbreken en de PV-formulieren 65 en 99 zijn niet ingevuld. Boek II eindigde met een PV op datum van 2 september 1915. Boek III begint op 21 september 1915 en eindigt op 29 juli 1953. We kunnen het boek verdelen in vier periodes: de Eerste Wereldoorlog,⁴¹ de Tussenoorlogse periode,⁴² de Tweede Wereldoorlog,⁴³ en de Naoorlogse periode. Tot en met juli 1918 is er sprake van een normale activiteit, maar vanaf dan is er weinig te melden. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het einde van de Eerste Wereldoorlog. In 1919 zijn er slechts drie PV's, in 1920 t.e.m. 1923 geen enkele en een in 1924. Maar in dit jaar gebeurde iets met veel meer belang: Seraphien De Wulf trouwde met Louisa Goethals op 26 februari 1924. Een prettige gebeurtenis na alle ellende van de oorlog en zijn nasleep. Doch ook dit huwelijk veranderde niets aan de lagere frequentie van bekeuringen. Er waren er geen in 1925 en 1926, een in 1927, geen in 1928 en 1929, een in 1930, twee in 1931, een in 1932, een in 1933, vier in 1934, niets in 1935 t.e.m. 1937, twee in 1938, een in 1939. Ook WO II heeft geen invloed, want het aantal PV's tijdens de oorlogsjaren is geen in 1940 en 1941, drie in 1942, een in 1943, vier in 1944 en drie in 1945. De periode na de oorlog verschilt weinig of niets van de oorlog zelf, wat aantal overtredingen betreft, maar er is wel een verschuiving merkbaar in het soort overtredingen. Er zijn drie meldingen in 1946, een in 1947 en 1948, niets in 1949 en 1950, een in 1951, geen in 1952 en twee in 1953. In de periode 1916 tot en met 1918 concentreren de PV's zich bijna uitsluitend in de maanden januari tot juli inbegrepen. In de overige jaren (1919-1953) zijn de overblijvende negenendertig PV's ook gespreid over de maanden januari t.e.m. juli, maar daar komt nog de maand december bij. Dit komt neer op gemiddeld iets meer dan een PV per jaar.

Boek III is niet zo zorgvuldig ingevuld als de vorige twee. De PV's zijn soms niet in chronologische volgorde geschreven; er ontbreken nu en dan enkele gegevens; bepaalde PV's zijn volledig met de hand geschreven en maken geen gebruik van de voorgedrukte tekst. De teksten van de PV's zijn door verschillende mensen geschreven. Misschien zijn ze overgeschreven van de oorspronkelijke tekst van Seraphien De Wulf. Eigenaardig is ook dat er in dit boek een enkele losse tekst steekt, geschreven op gewoon gelijnd schrijfpapier, die duidelijk een PV is, maar waarvan elk spoor ontbreekt in het PV-boek zelf. Het is trouwens ondenkbaar dat

41 WO I eindigde voor België officieel op 11 november 1918, vandaar de feestdag op 11 november.

42 De Tussenoorlogse periode liep van 11 november 1918 tot 10 mei 1940 toen Duitsland ons land binnen viel.

43 WO II strekt zich uit van 10 mei 1940 tot 08 mei 1945.

er zoveel jaren zouden voorbijgaan zonder een enkele overtreding, m.a.w. hebben we de indruk dat niet alle PV's in de boeken terecht zijn gekomen.

Tot en met 27 maart 1919 worden de PV's voorgelegd aan de bevoegde autoriteiten en door hen ondertekend. In alle gevallen is dit Polydore Teirlinck, 'Burgemeester officier van Politie der Gemeente Wynkel'. Alle PV's zijn wel ondertekend door Seraphien De Wulf. Tijdens de jaren 1916 en 1917 werd hij meermaals vergezeld van een collega: Gentiel Verkinderen, de veldwachter van Wachtebeke, begeleidde hem op 25 jan 1916; René Blancke, boswachter van Winkel, gaat zes keer met hem mee, nl. tweemaal in mei 1916 en viermaal in 1917 (maart, juni en juli). Zijn broer, Henri, deed een avondronde mee in maart 1933. Het begeleiden gebeurde op alle uren van de dag, van 6 u 's morgens tot 21.30 u 's avonds. Het was zeker niet omdat Seraphien schrik zou gehad hebben in de latere uren, dat hij iemand mee vroeg. Als boswachter was hij van geen kleintje verwaard en dat was nodig ook, zoals verder zal blijken. Hij was moedig, maar voorzichtig.

De plaatsen waar de feiten zich afspeelden, met tussen haakjes hun aantal overtredingen, zijn de volgende:

Desteldonk Moervaart (3).

Wachtebeke Bijlokebos (3), Grote Heiput (2), Heiputreep (1), Hoge Landen (1), Jagersbos (11), Laag Polderbos (4), Laatste Vossengat (2), Lappersbos (1), Marquettebos (1), Meersbos (1), Molenbos (6), Polderbos (1), van der Weebek (4), van de Woestijnebos (1), van Lokerenbos (5), Walderdonkbos (3).

Winkel Ameliabos (1), Antwerpse weg (4), Blokstukken (2), Eenoogbos (4), Eindbos (2), Gemetbos (4), Grote Voskensstee (1), Haagbos (1), Hoge Heuvel (4), Hoog Polderbos (1), Leopoldbos (1), Molenrepen (2), Nieuw Kruisbos (4), Nieuwlanden (2), Nieuwlandslag (1), Oud Kruisbos (2), Pastoorshoedbos (2),⁴⁴ Plasbos (2), Rostijnebos (2), Vossenstukken (4).

De populairste plaatsen voor **Wachtebeke** zijn het Jagersbos met elf, het Molenbos met zes, het van Lokerenbos met vijf overtredingen en het Laag Polderbos en de van der Weebek met vier PV's. In **Winkel** namen de Antwerpse weg, het Eenoogbos, het Gemetbos, de Hoge Heuvel, het Nieuwe Kruisbos en de Vossenstukken, elk met vier meldingen, het leeuwendeel voor hun rekening.

T.o.v. de eerste twee boeken is er een merkbare verschuiving naar Winkel toe met twintig plaatsen, tegenover zestien voor Wachtebeke. Seraphien concentreerde zich soms tijdelijk volledig op één der twee dorpen. De PV's 60 t.e.m. 66 (10 juli 1918 tot 29 juni 1924), 69 t.e.m. 76 (29 maart 1931 tot 31 mei 1934) en 79 t.e.m. 89 (3 juli 1939 tot 11 maart 1945) spelen zich uitsluitend in Winkel af. Bij nader toezien blijkt hieruit dat Seraphien gedurende gans WO II niet opgetreden is in Wachtebeke. Voor Wachtebeke zijn er twee gelijkaardige gevallen: PV's 28-41 (13

⁴⁴ Volgens een mededeling van dhr. G. De Wulf:

Het Pastoorshoedbos ligt halfweg tussen Post 1 en Post 2 van Sidmar. Het komt aan zijn naam, omdat een pastoor uit het gesticht dagelijks om zijn pintjes kwam naar het café Halfweg – dat rechtover het boswachtershuis lag – en dan dronken naar huis ging. Maar hij had zijn hoed verloren in het bos, vandaar de naam.

juni 1917 tot 11 juli 1917), een zeer drukke periode met 14 PV's in minder dan een maand, en 51-56 (5 juni 1918 tot 22 juni 1918) eveneens een drukke periode. Wat het aantal overtredingen betreft, 47 in Wachtebeke en 46 in Winkel, is er nu volledig evenwicht. Uitzonderlijk zijn de drie 'misdrijven' in de Moervaart te Desteldonk. Wat Seraphien daar te zoeken had?

Er zijn enkele nieuwe soorten overtredingen, alhoewel 'bosgrond krabben' niet uit het beeld verdwijnt. Zoals hoger geschreven onderscheiden we vier perioden in het boek: WO I met de PV's 02 (21.09.1915) tot en met 61 (11.07.1918), de Tussenoerlogse periode met de PV's 62 (09.01.1919) tot en met 79 (03.07.1939),⁴⁵ WO II met de PV's 80 (19.06.1942) tot en met 89 (11.03.1945) en de Naoorlogse periode met de PV's 90 (22.12.1945)⁴⁶ tot en met 98 (29.07.1953).⁴⁷

De verschillende soorten 'misdaden' zijn als volgt gespreid over de vier perioden. **Tijdens WO I (PV's 02-61)** laten twee kleine 'mannekes' **Koeien grazen in het bos** (PV 43). **Vissen met een kruisnet** in de Moervaart komt driemaal voor met drie opeenvolgende PV's (07-09). Het onvermijdelijke **Bosgrond krabben** wordt voortgezet zoals voor de oorlog en komt nog negenmaal voor.⁴⁸ **De bossen branden één keer** (PV 17). Het is duidelijk dat de bevolking tijdens WO I tekort had aan brandstof, want boswachter Seraphien De Wulf schrijft 46 PV's uit voor een of andere vorm van **Hout stelen**.

In de Tussenoerlogse periode (PV's 62-79) stoten we eenmaal op personen betrappt bij het **Uittrekken van konijnennesten** (PV 69). **Bosgrond krabben** kwijnt weg en gebeurt slechts tweemaal. Onbekenden steken tweemaal een **Bos in brand** (PV's 71 en 72). De gewoonte van **Hout stelen** blijft, in mindere mate, behouden in deze periode met 12 overtredingen.

Tijdens WO II (PV's 80-89) vinden we eenmaal **Berkenplanten stelen** (PV 87). Nog een zaak van grotere omvang is het **Stelen van stijlen**. Daar komt zelfs commissaris Jacobs van Zelzate bij te pas (PV 83). **Wijmen afkappen** om bundels te binden, gebeurt ook een keer (PV 80). Met 7 gevallen van **Hout stelen** schijnt de bevolking tijdens deze oorlog minder behoefte gehad te hebben aan hout. Nochtans herinneren we 'ons dat – het jaar ontgaat ons (1944?) – in de Heide te Zelzate en in de rest van de gemeente, het gerucht verspreid werd dat het toegelaten was sparren te gaan kappen of afzagen in de Rostijnse bossen. De burenen, mijn vader, mijn oom en ik trokken er onmiddellijk op uit. Tientallen mensen waren bezig met het rooien van sparren, sommige waren werkelijk professioneel uitgerust. Wij, met slechts een gewone zaag, hadden al moeite met een boompje, omdat het plakkerige hars op het zaagblad de taak er niet op vergemakkelijkte. Ineens komt Seraphien, vergezeld van een Duitse soldaat, in het bos en vraagt aan de mensen wat ze aan het doen zijn. Na de nodige uitleg, verklaart hij dat het ver-

45 PV 65 is niet ingevuld.

46 WO II eindigde in West-Europa op 8 mei 1945.

47 De nummering van de PV's in Boek III is ietwat ingewikkeld. Normaal zijn er 100 formulieren. Formulier 1 ontbreekt want het boek begint met PV 02. De formulieren 65, 99 en 100 zijn niet ingevuld, dit brengt ons op 96 ingevulde PV's, waarvan PV 98 de laatste is.

48 In Boek III maakt Seraphien geen onderscheid meer tussen bosgrond, sparrennaalden of strooisel.

spreide gerucht vals was en dat de Duitser papieren bij zich had waarop stond dat het verboden was. Seraphien was zeer schappelijk, want hij zei aan iedereen dat ze de boom, waar ze mee bezig waren, maar voort moesten uitdoen. Bij mijn weten heeft hij geen enkele PV opgemaakt.

In de Naoorlogse periode (PV's 90-98) slaat een van de laatste PV's (PV 96) op het **Gebruiken van een verboden rijweg**. Een ultieme stuip trekking van **Bosgrond krabben** wordt vermeld in PV 91. Ook hier komt **Hout stelen** nog zeven keer voor, maar daar is driemaal sparrennoten rapen bij, een relatief onschuldig tijdverdrijf, waarbij we zelf enkele malen door Seraphien betrappt werden en berispt, maar waarvan geen PV werd opgemaakt.

Even een woordje uitleg bij **Hout stelen**, dat in alle mogelijke varianten aanwezig is in Boek III vanaf de eerste (02) tot de laatste PV (98). Onder deze noemer vinden we: sparren in einden kappen (15) – grote stokken uitkappen en in einden kappen (4) – gekloven hout uit gespitte bossen stelen (7) – reeds afgekapte sparren weghalen (5) – toppen van sparren wegvoeren (3) – sparren afkappen of afzagen (6) – sparrensnoui opladen en wegvoeren (7) – sparren in eindjes zagen en bedekken met snoei (4) – sparrenstompen uitdoen (1) – groen en droog hout aftrekken of afdoen d.m.v. steekijzer, kapmes en zelfs zakmes (7) – sparrennoten rapen (10) – sparretjes afsnijden met een tafelmes of afbreken (2) – kanten afzoeken om dikke stokken af te kappen (1).

Hierna volgen enkele van de interessantste gevallen uit Boek III.

Bij **Koeien grazen in het bos**, op zichzelf niet zo'n groot misdrijf, gaat het om twee koeien, een van Eduard B. en een van Victor H.⁴⁹ Het waren boeren en ze woonden beiden in het gehucht 'de Akker' van Zelzate. Ze hadden twee kleine mannen het bos ingestuurd om de koeien te laten grazen. Het erge was dat de dieren in een jong gepland bos liepen, zodat Seraphien De Wulf een deel moest herplanten. De schade bedroeg vijf frank per koe. (PV 43, 22.04.1918)

Vissen met een kruisnet in de Moervaart komt wel een beetje als een verrassing. Wat heeft dit te maken met de taak van boswachter? En ook de plaats van het gebeuren valt buiten het gewone gebied onder zijn toezicht. Op 17, 19 en 27 mei 1916 (PV's 07-08-09) begeeft Seraphien zich naar de Moervaart in Desteldonk. René Blancke vergezelt hem op de eerste en op de laatste tocht. Ze stoten daarbij telkens op dezelfde overtreder André C. uit Sint Amandsberg. Hij vist met een kruisnet met te kleine mazen. Hij laat zich niet van de wijs brengen, vist rustig voort en antwoordt op de aanmaning om te stoppen met vissen met de woorden "*gij zoudt het ons verbieden en van de soldaten mogen wij, en ook wij hebben Duitse papieren voor te visschen*". Hij weigerde het net af te geven. De andere overtreder Norbert H. was ook uit het Gentse afkomstig en was in fout omdat hij in de gesloten tijd viste met een kruisnet, dat daarbij ook nog te kleine mazen had, want '*het kleinste vischje viel er niet door*'. Ook hij weigerde zijn net af te geven.

49 Op het hof van de familie H. is SD tijdens de oorlog nog om melk geweest. Het was een gezellige ouderwetse boerderij, in niets te vergelijken met de zakelijke bedoeningen van nu. Langs de vrouw van Victor H., was de familie H. verwant met de familie van de schoolvriend van de auteur.

Uittrekken van konijnennesten is stropen (PV 69). De twee overtreeders zochten de bossen en landen af naar konijnennesten. Ze worden betrapt in het Ameliabos in Winkel. Blijkbaar hadden de boeren last van het wild want Petrus R. en Cyriel D.C. zeggen *“wij worden er voor betaald voor ze uit te trekken”*.

Dat er hele rappe dieven waren bewijst het geval van **Berkenplanten stelen** (PV 87). Op 18 maart 1944 is een werkmans belast met het uitsteken en in bundels te binden van berkenplanten om elders een nieuw bos te planten. Tijdens zijn maaltijd hebben onbekende(n) drie bundels planten gestolen. Het verlies bedraagt 220 frank voor 400 planten. De officiële prijs was 550 frank per 1.000. Ook zijn werk is tevergeefs geweest: twee uren aan 5 frank per uur.

Het **Stelen van stijlen** op 13 januari 1943 is wel een heel bijzonder geval (PV 83). Het voert de, in de wijk Heide van Zelzate, wel bekende privaat jachtwachter Cesar De Meyer ten tonele. In Seraphiens eigen woorden klinkt de aanklacht:

“... heeft de genaamde De Meijer Sesar, wonende te Selzaete Winkelstraat, onbeeedigde Jachtwachter, bij mij volgende verklaring afgelegd: (op mijne ronde is mij tegengekomen M. Eduard, geboren te Selzaete den 15-6-1866 er verblijvende, Suikerkaai nr 43, met vijf berken en eiken stijlen op de schouders om naar zijne woning te dragen, welke hij gestolen had op de plaats waar ik ze moest plaatsen voor de afsluiting rond de jacht, ik heb ze M. dan terug doen dragen. Er hebben zoo 22 stijlen gelegen, de andere zijn allen gestolen.) Op deze gezegdens van De Meijer Sesar, heb ik des anderendaags bij M. een huiszoeking gedaan met den Heer Jacobs Politie Officier van Selzaete en heb daar nog drij stijlen, voortkomende van diefstal, alsook tien bundels hout en een stapel fijn gekapt brandhout allen voortkomende van diefstal uit voornoemd bosch, die den overtreder zelf bekende, gevonden.” De diefstal gebeurde in de Blokstukken in Winkel. De totale schade bedroeg 161,50 frank. Het hout stond aan 154 frank per m³. Het is duidelijk dat de genaamde Eduard M. handel dreef in het hout dat hij gestolen had.

Een eerder lichte overtreding is het **Wijmen afkappen** (PV 80). 19 juni 1942: Durant C., uit de Frantz Wittoucklaan te Zelzate, had sparrensnoei gekocht en wilde die samen binden. Hij vond er niets beter op dan in een nabijgelegen wijmenbos, grondstof voor het vlechten van manden, enkele wijmen af te kappen om daarmee bundels snoei te binden. ‘Enkele’ is misschien wat te weinig gezegd, want Seraphien schatte de waarde van de ‘zwarte mansvracht’ op 20 frank. De feiten vonden plaats in de Molenrepen te Winkel.

Wat kwaad er steekt in **Het gebruiken van een verboden rijweg**, ontgaat ons of het zou moeten zijn dat als één persoon het mag, iedereen het zou mogen. Teveel verkeer zou de rust van het wild kunnen verstoren en schade aan het omringende bos zou onvermijdelijk zijn. Vandaar. Seraphien De Wulf zag het echter anders. PV 96 van 24 januari 1951 opgemaakt ten laste van André D.R. uit Rostijne luidt *“Met paard en driewielkar een verboden rijweg te gebruiken zonder toelating, de strook die gezegden overtreder bereden heeft, loopt op een afstand van elfhonderd*

meters. Ik heb aan de overtreder gevraagd vooraleer Proces-verbaal op te maken eene boete te betalen voor de Compagnie van vijftig franken, welke mij onmiddellijk antwoord(d)e 'ik betaal niets'." Een boete van 50 frank in die tijd was niet niets. Vanwaar die hoge boete?

Bosbrand komt driemaal voor: een keer tijdens WO I (PV 17) en tweemaal in de Tussenoorlogse periode (PV's 71 en 72). Op 28 mei 1917 om 19 u bemerkt Seraphien De Wulf dat de Lage Polderbos te Wachtebeke in brand staat. De daders zijn onbekend, maar de boswachter verwijst in zijn verslag naar onbekende kleine kinderen uit Wachtebeke, die met 'sulferstekjes' gespeeld hebben. Hij begon te blussen en doofde het vuur na drie kwartier. Er waren 700 roeden bos verbrand met 140 frank schade aan de bosgrond en 140 frank schade aan de sparren. Het volgende geval doet zich voor op 13 juni 1932 om drie uur 's namiddags in het Nieuwe Kruisbos te Winkel. Het verslag luidt "*... een brand is ontstaan in een jong dennenbosch oud 10 jaar, dat zonder de moedige tusschenkomst van den jachtw. D'hondt, René Raamdonck te Wijnkel en Petrus van Peteghem te Selz. eene groote uitbreiding dreigde te nemen, doch zeer beperkt is gebleven. De oppervlakte door het vuur doorlopen bedraagt 4 aren, waarbij de aangetaste dennen vernietigt zijn. De oorzaak is te wijten, waarschijnlijk aan kwaadwilligheid, aangezien het in het midden van het bosch is beginnen branden.*" De schade bedraagt 94 frank: 5 frank materiële schade en 89 frank groeiverlies (200 frank per hectare of 0,33 fr per roe). De laatste brand woedt op 29 maart 1933. Hij wordt ontdekt om kwart na negen 's avonds in het Rostijnebos te Winkel, vlak bij het boswachtershuis: "*... Een brand is ontstaan in een jong dennenbosch oud 15 jaar, dat zonder de moedige hulp van Edmond Van De Velde Landbouwer te Wynkel eene groote uitbreiding zou genomen hebben doch zeer beperkt is gebleven. De oppervlakte door het vuur doorlopen bedraagt één are waarbij de sparren niet vernietigt zijn. De oorzaak is te wijten waarschijnlijk aan kwaadwilligheid aangezien de plaats waar het beginnen branden is.*" De schade bleef heel beperkt: zes frank.

Bosgrond krabben is maar schijnbaar een niet opwindende bezigheid. Blijkbaar laaien de passies daarbij somtijds hoog op. Tijdens WO I (PV's 03 t.e.m. 6) zijn de families B. en V.d.V. wel zeer actief. Er is zowaar enige grootschaligheid merkbaar. Op 24 januari 1916 (PV 05) bemerkt Seraphien om twintig na elf Petrus, Kamiel en Gustaaf B. en Philemon L. druk doende in de van der Weebek te Wachtebeke: "*Gekomen aan voornoemd bosch zag ik vier mannen bezig met bosch of heigrond te krappen en in zakken te vullen, maar waren mij allen onbekend. Een 60 tal meters verder zag ik nog een manspersoon wegluchten die ik (h)erkende als zijnde B. Camiel, zoon van Petrus, oud rond 19 jaar, wonende te Wachtebeke, nog verder gekomen, zag ik den hoop boschgrond liggen buiten het bosch, en ééne geladene kar boschgrond met een paard bespannen weg rijden, deze heb ik staande gehouden, (h)erkende ook den voerman als zijnde: L. Philemon, voerman te Wachtebeke, Ik vroeg aan L. of den boschgrond zijnen eigendom was, en antwoorde mij seffens; het is den eigendom van Petrus B. bloe-*

mist te Wachtebeke, gij hebt hem wel zien wegvluchten met zijne twee zoonen Gustaaf en Camiel. Daarop gebod ik L. zijne lading af te sturten, zooals hij gehoorzaamde." De schade bedroeg 150 frank aan bosgrond en nog eens 30 frank schade aan het bos.

Veel erger had het kunnen aflopen op 25 januari 1916 (PV 06). Het gebeurde speelde zich af in het Lappersbos te Wachtebeke. Seraphien was vergezeld van Gentil Verkinderen, de veldwachter van Wachtebeke. Had hij een voorgevoel? Wie weet. Er waren vijf mannen bij betrokken: Leo V.d.V., Adolf S., Cyriel P. en Aimé D.P., allen uit Wachtebeke, en een onbekende. Laten we hoofdpersoon Seraphien zelf aan het woord: *"Gekomen in voornoemd bosch zag ik op den steenweg Selz.-Wacht. buiten het bosch vier mannen bezig met boschgrond te laden, op eene kar met één paard bespannen. Den boschgrond hadden zij dagen te vooren gekrapt. Hierbij gekomen zegde ik tegen die mannen dat het gestolen grond was, die zij vervoerden, en zij hunne kar moesten afsturten. Hier kende ik maar een persoon zekere Leo V.d.V., werkman, wonende te Wachtebeke, oud rond 26 jaar. Nu wilde ik de anderen opsporen en ten gemeentehuijze doen verschijnen om ze te (h)erkennen. S'namiddags om 2 uren en half toen ik te Wachtebeke dorp was, en met den veldwachter, gentil Verkinderen, naar het gemeentehuis ging, kwamen juist de zelfde persoonen, wederom met eene kar boschgrond geladen in het dorp aangereden en voerden hem op het hof van M. Aimmé D.P., bloemist te Wachtebeke, dorp, daar (h)erkende de veldwachter de personen die ik 's voormiddags bevonden had. Het zijn de genaamde S. Adolf voerman te Wachtebeke, oud rond 40 jaar en P. Cerial, werkman, oud rond 45 jaar wonende te Wachtebeke. S. zegde zelf drie karren op het hof gebracht te hebben. Des anderdaags ten 10 ure voormiddag kwam Leo V.d.V., P. Cerial, en nog een onbekende mij zoeken tot bij mijne woning te Wijnkel st X Rostijne, V.d.V., kwam, na eene kleine woordenwisseling gewapend met eene raak naar mij toegesprongen, over eene gracht waar ik bezig was eenige beukplanten uit te steken, voor beplantingen te doen, met de grootste vloeken en bedreigingen onder andere zegde hij gedurig: gij moet oppassen zulle bij zoover dat P., V.d.V. gedurig vermaande zeggende: sla niet, sla niet, dan zijn zij terug weggegaan mij vermanende dat het er moest door gaan met den boschgrond, dat zij moesten weten wat er moest gebeuren met den boschgrond".* Het voorgaande voorval is een treffend voorbeeld van hoever de mensen durfden gaan. Het verzamelen van bosgrond moet voor de betrokkenen, zowel de krabbers als de opdracht gevende bloemist, een welkom bijkomend inkomen geweest zijn, in een allesbehalve gemakkelijke tijd. Vandaar misschien de agressie van sommige werklui. De schade werd geschat op 360 frank bosgrond en 50 frank schade aan het bos.

De overige vijf PV's (48, 51 t.e.m. 54) in WO I brengen geen prangende verhalen, maar werpen wel een licht op de families die bij de bosgrondhandel betrokken waren en op hun houding t.o.v. de boswachter. Theophiel L.-S. is niet uit de bossen weg te slaan. Hij drijft handel in bosgrond. Ondanks het feit dat hij al verscheidene malen verwittigd werd door Seraphien en de toegang tot de bossen hem verboden was, trok hij zich daar geen zier van aan, integendeel. We vinden hem terug in het Polderbos te Wachtebeke op 31 mei 1918 (PV 48), voorts nog in het

Laag Polderbos op 12 juni 1918, waar drie mensen voor hem werken (PV 52), de volgende dag, 13 juni 1918, wordt hij weer betrap in het Laag Polderbos en werken er weer drie arbeiders voor hem. De boswachter klaagt dat Theophiel grote handel drijft in bosgrond en hem zelfs per scheepsvracht verkoopt (PV 53). Op 14 juni 1918, de derde dag op rij dus, ziet Seraphien de voornoemde Theophiel weer in het Laag Polderbos. Deze keer klaagt de boswachter dat hij machteloos is tegen deze praktijken, want dat hij niemand kan aanhouden. Dit betekent toch wel dat het gerecht er niet veel van bakte. Er is nog een Philemon L. die op 5 juni van hetzelfde jaar, samen met twee onbekenden, bosgrond weg voert. Philemon doet geen arbeid, dan alleen in de bossen (PV 51). Dit moet dus volstaan hebben om in zijn levensonderhoud, en gebeurlijk dat van zijn gezin, voorzien te hebben. Van de overige drie bekeuringen voor het stelen van bosgrond of strooisel, geeft enkel PV 64 bijkomend inzicht in de handel. Op 27 maart 1919 zijn drie mannen plichtig aan het stelen van bosgrond: Jan B., Cyriel B. en August W., alledrie van Terdonk. Er werd dikwijls 's nachts gewerkt!

“Tusschen den zes en zeventwintigsten maart, bij eene nachtronde had ik vermoedens dat er boschgrond of terrau gestolen was uit voornoemd bosch en op hoop gedragen buiten het bosch op eenen afgelegen weg. Hierop hield ik de wacht dan is gekomen zekeren Jan B., oud rond 40 jaar, wonende te Evergem Terdonk, met paard en kar en heeft den boschgrond verder vervoerd, deze heb ik staande gehouden, die mij verklaarde enkel den boschgrond te vervoeren, en niet geweten te hebben dat het gestolen boschgrond was, zegde mij verder dat den boschgrond toebehoorende aan B. Cerial, werkman, geboren den 26 Mei 1891, zoon van Livinus, en W. August geboren den 21 Juli 1892 zoon van Jan, beiden wonende te Winkel-Sinte-Cruis, wijk Terdonck, welke terzelfdertijd bezig waren in den boschgrond te arbeiden, die ik dan ook goed (h)erkende.” Ik weet niet of Seraphien veel geloof hechtte aan de bewering van de voerman Jan B. dat hij niet wist dat de bosgrond gestolen was. Als men iemand 's nachts op zo een boodschap uitstuurt, moet die toch weten dat er een reukje aan de zaak zit (PV 64).

Met 72 van de 96 PV's is **Hout stelen** de onbetwistbare hoofdbrok van de overtredingen. Ook hier zijn enkele pittige verhalen aanwezig, maar de meeste zijn een heel kalme bedoening. Weer heeft Seraphien te maken met totale onverschilligheid van de betrapten. Zo in PV 02, waar Leon S. en een onbekende op 21 september 1915 in het Eenoogbos te Winkel drie sparren afhakken en in eindjes van een halve meter kappen. Als Seraphien hen daarop aanspreekt, antwoorden ze doodleuk dat ze enkel sparren nemen die toch maar gebogen hangen. Ze zetten gewoon hun werk voort en nemen de sparren mee naar huis. Het was niet de eerste keer dat ze dat deden. Ook vrouwen konden verdomd lastig zijn, maar daartegen had boswachter Seraphien meer succes. Vóór 28 oktober 1916 had het Duitse leger toppen van sparren afgekapt in het Gemetbos te Winkel (PV 10). Toen Seraphien om twee uur 's namiddags ter plekke kwam, waren drie vrouwen, Hortense A., de vrouw van Henri V.A. uit de Groenstraat te Zelzate, en twee onbekende bezig met een kapmes de grootste stokken hout uit de toppen te kappen. Ze zagen het groot,

want ze hadden al twee wagens geladen. Seraphien had Hortense de dag voordien reeds gewaarschuwd en nam haar nu een baal en touwen om te binden, af. Hij schrijft *“Ze was buitengewoon lastig en moeilijk, en deed alle geweld om mij het in beslaggenomen goed af te nemen, bracht mij ook alle scheldwoorden toe.”* Een flagrant voorbeeld van de onverschilligheid van de houtdieven, of moeten we spreken van de brutaliteit, is PV 28. Boswachter De Wulf doet, op 13 juni 1917, zijn ronde om 15 u in het Walderdonkbos. Hij ontdekt dat Albert M., werkman, wonende op Walderdonk, bezig is, samen met zijn echtgenote Camilla F., zes sparren af te zagen en in einden van een meter op twee handwagens te laden. De reactie van Albert M. is treffend: *“Bij het in overtreding nemen zegde ik aan M., dat hij het hout moest aflossen van den handwagen en antwoord(d)e hij mij “ik aflossen en al mijn zweet daarvoor gelaten hebben, ik voer dat mede”, nam de wagen op en reed naar zijne woning, Ik vroeg ook zijne handzaag af antwoord(d)e hij “ik moet er dezen namiddag een kot mede zetten”. M. drijft handel in het sparrenhout die hij uit de bosschen haalt.”* In PV 29 schrijft Seraphien *“De sparren worden gestolen om te verkopen aan de bevolking”*. Ook de vrouwen namen deel aan die handel. PV 31 vermeldt dat Camilla F., de vrouw van voornoemde Albert M., handel drijft in het hout dat ze uit de bossen haalt. Ze komt nog meerdere keren in het boek voor. Behalve in voornoemde PV's 28 en 31 treffen we haar aan op 9 augustus 1917 om halfzes 's morgens in het van Lokerenbos (PV 39) en op 10 juli 1918 om kwart voor drie 's namiddags in het Molenbos (PV 59). Een ander staaltje van de ondernemingsgeest van vrouwen wordt getoond in PV 61. Op 11 juli 1918, toen nog geen feestdag, worden Victorine H., Romanie D. en een onbekende vrouw betrappt op het afzagen van sparren met een grote handzaag en voorzien van elk een handwagen om de sparren naar huis te voeren. Seraphien schrijft in zijn verslag: *“De daders namen de vlucht wanneer ik hun aan het werk zag, zij hadden drij zware sparren afgezaagd, tien meters lang en 61 cm omtrek in het midden gemeten; 9 meters lang en 64 cm dik; 8 meters lang en 63 cm omtrek in het midden gemeten. Deze drij vrouwen zijn van de grootste misdoeners die ik op mijne ronden tegemoet kom, dagen en dagen heb ik ze al in het bosch plichtig gevonden aan het zelfde feit, doch niet kunnen vervolgen, daar ik niet in machte ben van aan te houden.”* Hier dus de klacht van de boswachter over zijn machteloosheid.

Het Gemetbos trok mensen van overal aan. Op 8 februari 1917 komt Seraphien om halfzes 's namiddags in dit bos en ziet twee mannen Camiel en Gustaaf P., allebei landbouwers uit Lochristi (PV 11). Daags tevoren hadden die twee hun kar geladen met vier mansvrachten gekloven hout, voortkomende van een gespit bos. Seraphien deed het hun afladen. Nu kwam hij in het bos en zag vijf sparren, die tot bij een driewielkar gedragen waren, waarop feitelijk sparrensnœi moest geladen worden, die verkocht was in een verkoping, maar hij zag geen mens in het ronde. Enige stappen verder vond hij twee mannen liggen slapen achter de hoop snœi die zij moesten opladen. Seraphien vond dit wonderlijk: koud en avond en liggen slapen. Hij hield twintig minuten de wacht en de mannen stonden op en laadden de vijf sparren in grote haast op hun kar. Het gekloven hout van de dag

tevoren was verdwenen, toen Seraphien de twee mannen slapende vond. De sparren waren drie meter lang en hadden een omtrek van een halve meter in het midden gemeten. Ze behoorden tot de sparren die het leger afgedaan had. Seraphien aanziet de twee personen als de vermoedelijke daders van het stelen van het verdwenen gekloven hout. Niet alleen mannen, ook vrouwen zagen het soms wel iets groter. Amelia S., echtgenote van Bernardus V.G. uit de Heide te Zelzate, haalde de ene spar na de andere uit het bos en zei vlakaf in Seraphiens gezicht dat hij daar geen zaken mee had en er niets aan kon doen (PV 14). Anderhalve maand later, op 23 maart 1917 doen Seraphien en René Blancke een ronde in het Eindbos te Winkel. In dit bos werd veel gestolen. Seraphien en René hielden de wacht. Cyriel v.G., wonende in de Heide te Zelzate, en een onbekend manneke kwamen sparren halen, om ze een eindje verder in een gracht te werpen. De twee boswachters hielden de overtreders staande en deden hen de sparren terug brengen. Toen beseften ze dat ze geluk gehad hadden, want enige minuten nadien stond er een bende van ongeveer vijftien personen rond Cyriel v.G. Ze waren allemaal gereed om nog meer sparren weg te nemen, maar ze kwamen niet verder (PV 15). Veel sparren werden afgezaagd voor de bouwdirectie van de 4e Armee van het Duitse Leger. Daarvan werd geregeld gebruik gemaakt door de bevolking. Een andere meevalder hadden de mensen als ze sparrensnœi vonden, die opgemaakt was door de werklieden van de Burgerlijke Godshuizen van Gent (COO) om later openbaar verkocht te worden. Ze moesten de snoei dan enkel opladen en hem naar hun woning voeren. Wie op heterdaad betrapt werd, trachtte aan de mogelijke gevolgen van een PV te ontkomen, door een valse naam op te geven. Zo gebeurde in de PV's 21 t.e.m. 24, maar het hielp niet, Seraphien wist telkens opnieuw de ware naam te ontdekken.

Hout stelen begon al op jeugdige leeftijd, zo jeugdig zelfs, dat het moeilijk te geloven is. Hiervan getuigen de PV's 32 en 33. Op 4 juli 1917 zijn twee jongens Leopoldus en Lodewijk R., zonen van Petrus R., om halftien 's morgens doende met het afkappen van zes sparren, die in einden te kappen en ze met een hondenkar naar hun woning te voeren. Waarom Seraphien voor één en hetzelfde feit twee PV's gemaakt heeft, is moeilijk te verklaren. De jongens waren geboren op 28 mei 1904 en 22 februari 1906. Op het ogenblik van de feiten waren ze dus onderscheidenlijk dertien en elf jaar. Het moeten struise knapen geweest zijn voor hun leeftijd, als ze in staat waren om zes sparren af te doen en in stukken te kappen. Een staaltje van de leeuwenmoed van Seraphien De Wulf vinden we in de PV's 46 en 47. Weer werden twee PV's opgemaakt voor hetzelfde feit. De boswachter doet op 25 april 1918 zijn ronde en komt in het Pastoorshoedbos om drie uur 's namiddags. Daar treft hij een bende aan van een dertigtal mannen, vrouwen en kinderen, die allemaal bezig waren met sparren af te kappen en met handwagens naar huis te voeren. Hij kent enkele van de overtreders Frans L. en Remi D.C. uit de Kerkstraat te Zelzate, Louis V.d.V. van de Oostragel in dezelfde gemeente en Henri P., wonende op de Grote Markt. Hij aarzelt niet en gaat recht op de groep af. In zijn verslag schrijft hij *"Ik vraag een voorbeeldige straf daar de overtreders met eene grote bende naar mij toekwamen om mij te overmeesteren om met hunne*

*handwagens te kunnen wegvluchten en ik mij zoo geweldig heb moeten verdedigen". Dus ondanks het groot aantal 'tegenstanders' en wel bewust van het gevaar dat hij liep, ging Seraphien op hen af en wist enkele handwagens staande te houden en enkele daders te dwingen hun naam te zeggen. Dit was niet het enige geval van bendevoorming! De negende januari van 1919 is er een bende van ongeveer vijftien mannen en vrouwen aan het werk in de Hoge Heuvel te Winkel. Seraphien komt op hun dak om een uur 's middags. Hij herkent Martha D., vrouw van Jan D.W., die in de Kloosterbos te Zelzate woont (PV 62). De afgekapte sparren hadden een lengte van zes meter en een omtrek van 40 cm. Het grootste gevaar dat Seraphien ooit liep wordt verteld in PV 89. Op zijn ronde, die hem op 11 maart 1945 in de Vossenstukken te Winkel brengt, treft hij daar de broers Petrus en Victor V.d.V. aan. Ze wonen allebei aan de Suikerkaai te Zelzate. De ene was geboren in 1868 en de andere in 1873, dus zeker niet meer van de jongste. Het moet zijn dat ze met de ouderdom vinniger werden, want Seraphien schrijft letterlijk in zijn verslag: "*Kanten afzoeken met zagen en kapmessen in de hand om takken af te kappen en te zagen om vervolgens in zakken te steken en op twee handwagens te laden en naar hunne woning te voeren. Toen ik Petrus V. d.V. hier opmerkzaam op maakte stelde hij zich zeer brutaal aan, omdat ik zijn gereedschap wilde in beslag nemen, nam hij zijn kapmes en nam eene dreigende houding aan, bij zover dat ik genoodzaakt was mij te weer stellen met mijne wapens dan zegde Petrus tot Victor (zijn broeder) laat ons getweeën hem kapot maken doch voor de verdere rust en orde heb ik geen gebruik gemaakt van de wapens, alhoewel wij reeds handgemeen waren geweest. ook heb ik niets kunnen aanslagen. Petrus V.d.V. weigerde stellig zijn eenzelligkaart te laten zien, Victor deed dit gewillig. Petrus V.d.V. is een oude houtdief welke gedurende de bezetting onder dekking der Duitschers zelfs met papieren van de feldgendarmerie hout stool en wij niets tegen mogen verzetten."**

Als inwoner van de wijk Heide te Zelzate (1940-1965) vond 'schrijver dezes' (hierna SD) onder de verschillende PV's nu en dan een verwijzing naar vroegere geburen. Daarbij werd één mysterie opgelost. In de Winkelstraat woonde Franciscus D.C., bijgenaamd 'Sies Kodie'. Waar die naam vandaan kwam, is ons zelfs nu nog niet duidelijk. Zijn dochter Melanie, een grote forse vrouw, woonde bij hem in. We dachten dat die vrouw nooit getrouwd was, maar later hoorden we dat dat wel het geval moet geweest zijn. Ze had nog een zuster, die gehuwd was en geregeld bij haar vader op bezoek kwam. Wie Melanies man was hebben we nooit kunnen achterhalen, tot we in PV 88 lazen, dat ze gescheiden leefde van haar man Emiel V.d.E. De overtreding waaraan Melanie zich, samen met een onbekende vrouw, schuldig maakte op 2 maart 1945 om halfeen 's middags in de Vossenstukken te Winkel, was groen schaarhout afkappen d.m.v. een kapmes, voorzien van een zak en een handwagen of kruiwagen om de buit naar huis te voeren. PV 90 geeft wel een zeer originele uitleg aan het stelen van sparrentoppen. Op 22 december 1945 om halftwee komt Seraphien De Wulf in het van Lokerenbos en ziet Petrus August V.V. , een werkman uit de Lochtingstraat te Assenede. Hij had twee toppen van Corsicaanse sparren afgebroken en voerde ze weg met zijn

boomezel, die met twee sparren beladen was. Zijn uitleg was dat de toppen moesten dienen om kerstdag te vieren. Het was echter al de derde dag tereke dat V.V. toppen van sparren meevoerde. Hij kon dus moeilijk beweren dat het voor eigen gebruik was. De afgebroken koppen hadden een hoogte van anderhalve meter. Het afkappen van een kleine spar als kerstboom voor eigen gebruik, werd ook nog door anderen gedaan.

Tenslotte nemen we nog even de herkomst van de verschillende overtredders onder de loep. In het voorgaande hebben we kennis gemaakt, nu ja 'kennis', met verscheidene figuren, maar hoe zit de ganse mozaïek nu in mekaar?

Wat meteen opvalt t.o.v. de Boeken I en II, is het volledig ontbreken van Zaffelare enerzijds en anderzijds de grotere verscheidenheid aan steden, dorpen en gemeenten waaruit de 'misdadigers' komen om de bossen van Wachtebeke en Winkel te belagen: Assenede, Gent, Lochristi, Lokeren, Sint Amandsberg, Terdonk, Wachtebeke, Winkel en Zelzate. Een en ander moet toch gerelativeerd worden, want met slechts één of twee overtredders mogen we Assenede (1), Gent (1), Lochristi (2), Lokeren (1) en Sint Amandsberg (2) buiten beschouwing laten.

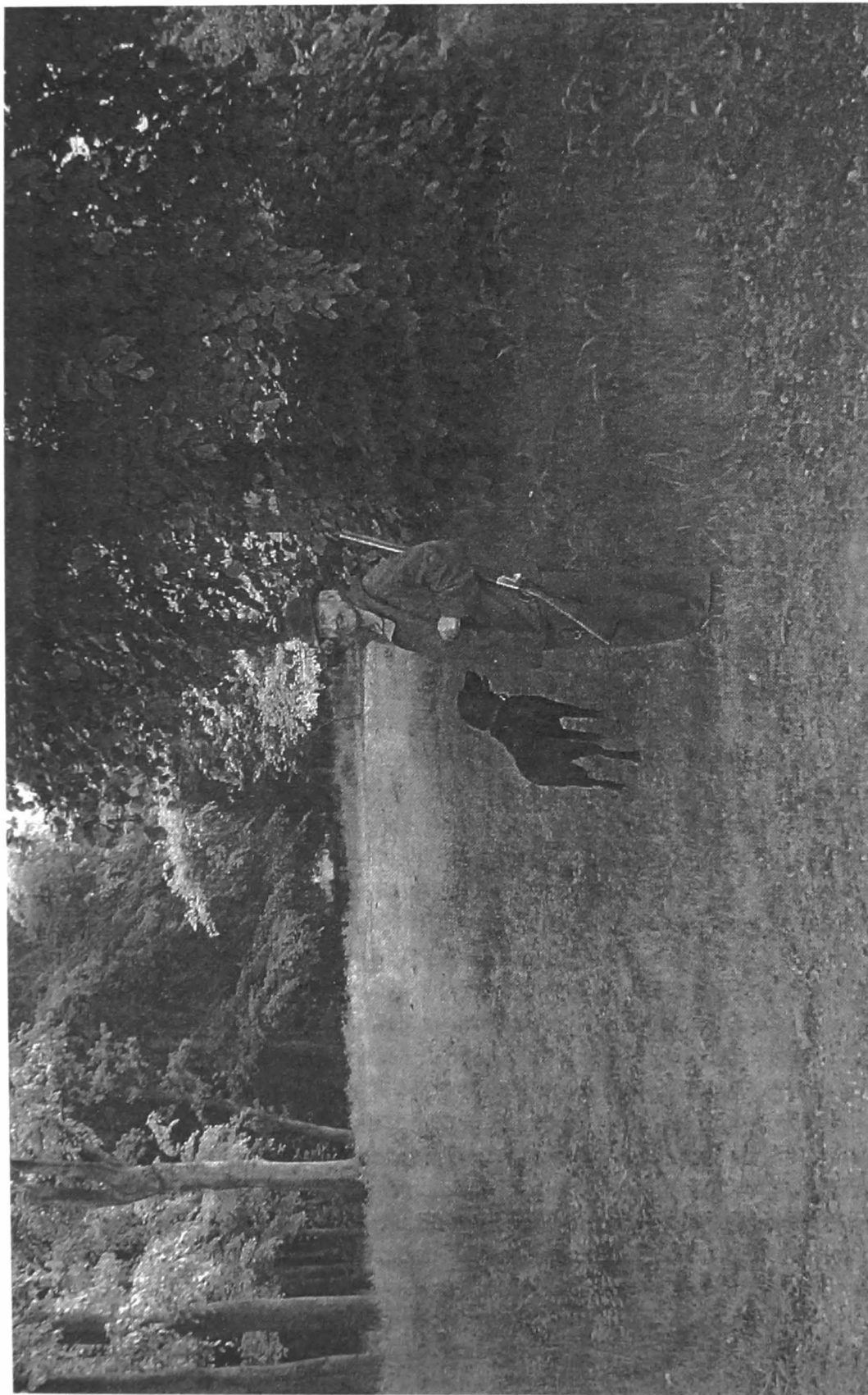
Terdonk heeft slechts drie overtredders, maar wegens zijn nabijheid bij en zijn ligging in het verlengde van **Winkel**, kan het samen met dit laatste als één geheel worden beschouwd. Maar zelfs dan nog is de gezamenlijke bijdrage van de twee dorpen zeer beperkt. Samen hebben ze maar vier 'misdrijven' begaan (hout, bosgrond, konijnennesten uittrekken en op verboden weg rijden) en zijn er enkel zeven personen bij betrokken; behalve de drie van Terdonk, zijn er nog drie uit Rostijne zelf, waar boswachter Seraphien woonde (!), en een uit de Melkerijstraat van Wachtebeke. Ze beperken hun activiteiten tot bossen in Winkel: Ameliabos, Haagbos, Nieuw Kruisbos en Nieuwlandslag. Geen enkel misdrijf heeft plaats tijdens de twee oorlogen, drie vallen in de Tussenoerlogse periode en een in de Naoorlogse. Positief is wel dat niemand van de betrokken mensen een tweede keer gesnapt werd. Ze hadden blijkbaar genoeg aan één bekeuring.

Een gans ander beeld krijgen we, zoals te verwachten was, met **Wachtebeke**. We schreven hoger dat het 'kwaad' zich nog niet door gans Wachtebeke verspreid had, maar dat is voor Boek III wel enigszins anders. Met het aantal PV's tussen haakjes, krijgen we Axelsvaardeken (1), Langelede (16), Marquette (1), Molenhoek (2), Pottershoek (1), Stationsstraat (3) en Walderdonk (16). De wijken Langelede en Walderdonk springen letterlijk in het oog; ze hebben allebei zestien vergrijpen op hun kerfstok. De bossen, waar de mensen van de Langelede hun slag sloegen, zijn Bijlokebos (1), Jagersbos (3), Laag Polderbos (3), Molenbos (2), Polderbos (1), van der Weebek (3), van de Woestijnebos (1) en van Lokerenbos (2), allemaal in Wachtebeke gelegen. Veertien verschillende personen hebben deelgenomen aan overtredingen. De familie van bloemist Petrus B., vader en twee zonen, zijn goed voor twee PV's (uiteeraard voor bosgrond) tijdens de Eerste Wereldoorlog, maar verdwijnen nadien van het toneel. Ze werden geholpen door voerman Philemon L., die zijn stiel van 'bosgrondgraaier' bij hen geleerd kan hebben. We treffen hem nadien nog drie keer aan – waarvan twee keer vergezeld van onbekenden – in

1918, voor het einde van de oorlog. Een ander zwaargewicht is Theophiel L., voerman, die vijfmaal betrappt wordt: een keer voor hout en vier keer voor bosgrond. Hij is altijd vergezeld van een of meerdere onbekenden. Ook Theophiel beperkt zijn optreden tot WO I. De **Werreldonk**, zoals de oude Wachtebekenaren zegden, pleegde zijn aanslagen op de volgende bossen: Laatste Vossengat (1), Lappersbos (1), Bijlokebos (1), Jagersbos (6), van der Weebek (1), Walderdonkbos (1), Molenbos (2), van Lokerenbos (1), Hoge Landen (1), allemaal in Wachtebeke en Eenoogbos (1) in Winkel. Met drieëntwintig geverbaliseerden, is Walderdonk de meest misdadige wijk. Vooral de familie V.d.V. valt hier op. Het grote gezin (vader, moeder, zoon Leo en vijf dochters) komt voor in drie PV's. Een ander zwaar geval is Camilla F., echtgenote Albert M. Ze wordt, alleen of in verband met anderen, vier keer betrappt, telkenmale tijdens de Eerste Wereldoorlog. Honoré D.M. met drie overtredingen en Arthur U. met twee, zijn ook niet aan hun proefstuk. Voorts worden nog zeven onbekenden geteld en is er één bloemist bij, Aimé D.P.

Runner-up mogen we **Zelzate** wel noemen. Ook hier heeft het kwaad van onwettig bosgebruik zich verspreid door gans de gemeente: de Akker (1), het Eindeken (1), de Frantz Wittoucklaan (2), de Grijphoek (5), de Groenstraat (2), de Grote Markt (1), de Heide (5), de Kerkstraat (3), de Kloosterbos (2), de Leegstraat (5), de Oosttragel (1), de Oude Westtragel (1), de Polderstraat (1), de Suikerkaai (5), de Wachtebekestraat (2) en de Winkelstraat (4). Enkele straten kunnen samen genomen worden, daar ze vlak naast elkaar liggen: de **Grijphoek**, het Eindeken en de Kerkstraat; de **Grote Markt** en de Frantz Wittoucklaan; de wijk de **Heide**, de Winkelstraat (die deel uitmaakt van de Heide) en de Suikerkaai, die in elkaars verlengde liggen op weg naar Rostijne en Winkel; de **Leegstraat**, de Kloosterbos en de Wachtebekestraat. De **Grijphoek** was een bijzonder deel van Zelzate. Als schooljongen werd ons verteld dat die zijstraat van de Kerkstraat, haar naam gekregen had, omdat het niet veilig was er 's avonds door te lopen. De kans om iets 'kwijt te geraken' was niet denkbeeldig. We hebben er persoonlijk nooit iets van gemerkt, maar we hebben toch het risico zoveel mogelijk beperkt. Tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn er drie overtredingen die slaan op hout en Victorine H. neemt er daarvan twee voor haar rekening. Ze treedt nog eens op in 1927 bij het krabben van bosgrond in het Meersbos te Wachtebeke. De andere gevallen doen zich voor in de bossen van Winkel. In totaal doen vijf inwoners van die straat, Marie D.T. (een vrouw van het Eindeken, niet zo ver van de Grijphoek vandaan) en vier onbekende vrouwen mee aan de bosactiviteiten. Marie D.T. laat zich nog eens opmerken, als ze in 1917, samen met zes onbekende vrouwen, hout steelt uit het bos 'de Antwerpse weg' te Winkel. Uit de Kerkstraat stammen zes plegers van misdrijven, een van het Baantje en een van de Oosttragel. In totaal zijn dat acht mensen: vijf vrouwen en drie mannen. Alles speelt zich af in de Winkelse bossen en de drie PV's vallen in de categorie 'hout stelen' tijdens de Eerste Wereldoorlog. Op de **Grote Markt** woont maar één bekeurde, maar wat voor een: Henri P., de leider van de bende van 30 koppen, waartegen Seraphien zich moest verdedigen. In de Frantz Wittoucklaan valt ons in de tussenoerlogse periode een man op, Eduard V.H. We hebben hem gekend. Hij is zeer oud geworden en reed tot op hoge

ouderdom nog kranig op de fiets. Een van zijn drie dochters, Madeleine, hield nadien een gezellige buurtwinkel van kruidenierswaren open in het ouderlijk huis. De drie misdrijven van deze groep spelen zich allemaal af in de Winkelse bossen. Van bijzondere betekenis voor SD is de wijk de **Heide**, waarvan de Winkelstraat en de 'Veuresteië' (Voorste Heide) deel uitmaken, omdat hij daar zijn jeugd (Lagere en Middelbare school) heeft doorgebracht. Het was een zeer kleurrijke volksbuurt, met veel opvallende types, waarover een volledig boek kan geschreven worden. De Winkelstraat bestond in het eerste gedeelte uit een aantal kleine huizen en de boerderij van boer Vergeylen en zijn vrouw Marie (moeder van de familie Spiessens van de Overslag). Dit was de oorspronkelijke straat. Later, met de komst van de Suikerfabriek (die nadien naar Moerbeke-Waas overgebracht is), kwamen daar drie huizen voor de meestergasten en een rij arbeiderswoningen bij. Iedereen die van Zelzate naar Rostijne of Winkel moest, kwam voorbij in de Winkelstraat. De Voorste Heide lag en ligt evenwijdig met het kanaal Gent-Terneuzen, en aan de kleine huisjes te zien, moet ook die straat tot de oorspronkelijke bewoning behoord hebben. Deze wijk van Zelzate, die het dichtst tegen Rostijne ligt, moet zeker een rijke oogst aan boslopers leveren. En inderdaad er zijn eenentwintig onbekende personen, waaronder een bende van vijftien, en twintig bekende: negen mannen en elf vrouwen. Uiteraard worden alle overtredingen genoteerd in de Winkelse bossen: die van de 'Heide' hebben plaats tijdens de Eerste Wereldoorlog, die van de Winkelstraat tussen de twee oorlogen in en een op het einde van de Tweede Wereldoorlog en die van de Suikerkaai tijdens die oorlog en twee kort erna. Ook hier zijn sommige families actiever dan andere. Van de familie v.G. ontmoeten we Cyriel (die met een vijftienkoppige bende in de bossen rond liep), Amelia S. (de vrouw van Bernardus) en Leonie D. (de vrouw van Henri). De familie M. is vertegenwoordigd door Cesar, Eduard en Leon. Twee vrouwen werden tweemaal geklist: Valentine S. en Victorina M. Afspraken om naar het bos te gaan werden veel gemaakt met familieleden, zoals de families M. en v.G., en met burenen. Er was een zekere aantrekkingskracht van de Heide, want Leonie D. woonde in de Wachtebekestraat. Alice C., echtgenote van Achiel D.G., betrok een huis in de Oude Westtrigel en kwam later met haar twee dochters, Simone en Rita, wonen in het huis van Kamiel v. H. en Lies v. K. Leo, de vader van Lies, was de ongekroonde 'deken' van de rij fabriekshuizen van de suikerfabriek. Emiel D.B. kwam ook uit de Oude Westtrigel en Georges Petrus M. uit de Oosttrigel. De **Leegstraat**, de Kloosterbos en de Wachtebekestraat zijn samen goed voor negen gevallen. Alhoewel dichterbij de Wachtebeekse bossen wonend, gaat de voorkeur van de mensen hier toch naar de Winkelse bossen (twee t.o.v. zeven). Het aantal overtreders bedraagt veertien bekende (negen vrouwen en vijf mannen), drie onbekende personen en een bende van vijftien. Twee van de helpers woonden op de Suikerkaai en in de Sint Stevensstraat. Alle misdrijven, die zich spreiden van de Eerste Wereldoorlog tot 1953, hebben te maken met het ontvreemden van hout. Het blijft bij alle betrokkenen bij één overtreding.

Georges De Wulf voor de linden van het vroegere estaminet HALFWEG

DE LAATSTE GENERATIE: GEORGES DE WULF

In het voorgaande hoorden we vooral Petrus en Seraphien De Wulf. Alhoewel er geen gelijkaardig boek bestaat, ingevuld door boswachter Georges De Wulf, betekent dit niet dat hij niets beleefd heeft. Wat nu volgt werd door Georges verteld en vervolledigt zijn verhaal hoger in dit artikel. De nadruk ligt nu meer op jacht en stropen.

DE FAMILIE DE WULF EN DE JACHT OP SIDMAR

Rond de fabriek van Sidmar is er nog altijd wat jachtgebied. Vroeger, toen er meer landbouwgebied was, was de toestand nochtans anders.

Het jachtgebied bestond reeds vóór 1900, toen de gronden toebehoorden aan de Commissie van Openbare Onderstand (COO) van Gent. Deze had veel landbouwgrond en ook bossen, die moesten onderhouden worden. Het bewaken van het terrein had als gevolg dat het wild toenam, zodat er diende op gejaagd te worden, om schade aan de landbouwgewassen te vermijden.

De eerste jagers waren nijveraars uit Gent, die met koets en paarden naar het jachtgebied kwamen. Dat waren de heren Tertzweil en Keuterick. Die hebben gejaagd tot de jaren 1920. Seraphien De Wulf nam vanaf 1913 de taak van boswachter voor het COO over van zijn vader Petrus en hield ook jachttoezicht. Na 1920 heeft de nijveraar Georges De Smet het jachtrecht van het COO overgenomen, daar hij naast de gronden van het COO zelf veel eigendom had liggen. Op het "Pachtgoed", een boerderij waar nu de bundel van het Sidmar-spoor ligt, heeft M. De Smet de eerste jachtwachter aangesteld. Die was afkomstig uit Lotenhulle. Lang heeft die geen dienst gedaan, want hij had tbc en is vroegtijdig gestorven. M. De Smet heeft gejaagd tot hij oom Henri De Wulf een oog uit schoot met een hagelkorrel, die afketste op een eiken tak. Hij is dan onmiddellijk gestopt met jagen. M. Jean Delori, een goede vriend van M. De Smet, heeft dan de jacht overgenomen, samen met M. Theunis en M. Louis Ortegat. Ze stelden onmiddellijk twee jachtwachters aan, daar de boswachters zich niet dagelijks bezig konden houden met het voederen van het wild. Daarbij was de oppervlakte te groot, want de bossen van Wachtebeke behoorden ook tot het jachtgebied.

Vóór de Tweede Wereldoorlog nodigden minister Georges Theunis, M. Delori en ridder Louis Ortegat mensen van adel uit: graaf Lippens, graaf de Broqueville, verscheidene ministers en ook M. en Mw. Barbason van Arbed Luxemburg. Na de oorlog werden meer de Amerikaanse ambassadeurs en admiraals van het Amerikaanse leger uitgenodigd. Zo was er admiraal Alan Kirk, opperbevelhebber van de geallieerde landingsvloot in Normandië.

In 1952 werd het jachtrecht voor de eerste keer verpacht, afzonderlijk voor de stukken OCMW en Arbed. De heren Theunis en Ortegat waren ondertussen te oud om te jagen en dhr. J. Delori was overleden. Het stuk van het O.C..M.W. werd dan

gepacht door M. De Smet en zonen en het stuk van Arbed werd gepacht door een garagist uit Gent, dhr. Marchand, samen met drie heren uit Sint-Niklaas, eveneens nijveraars. Deze laatste lieten twee jaren geen fazantenhennen en hazen schieten. Dat was een ramp voor de boeren. Op 1 oktober 1952 ging de jacht open op fazantenhennen en ze schoten in open veld met 2 geweren 80 hanen. Op een halve hectare bieten schoot men toen 15 hazen. Op de klopjacht hebben we toen meegemaakt dat 2 geweren op dezelfde post en één drift 54 fazanten neerlegden.

In 1952-53 was er hier voor de eerste maal myxomatose onder de konijnen. Die winter schoot men maar vijf konijnen, de rest was dood door ziekte. Dit jachtgezelschap had eens 149 bossnippen geschoten, maar de 150ste is nooit gevallen, want dat kostte een diner!

In de jaren vijftig werden de twee jachtwachters afgeschaft, daar het **veld** opgespoten werd voor de verbreding van het kanaal Gent-Terneuzen. Ik stond er vanaf 1957 alleen voor, daar mijn vader op 31 maart overleden was en mijn broer sedert 1952 boswachter was voor het O.C.M.W. van Gent. Vader was toen met pensioen gegaan als boswachter voor het O.C.M.W., maar bleef boswachter tot aan zijn dood voor Arbed. Zo werd ik aangesteld op 23 april door M. Delori senior, M. Etienne De Corte en M. Tijtgad, de bazen van Arbed Gentbrugge. Wat het wild betrof, dat was er in overvloed. Er was veel landbouwgebied rond de bossen en er werden alle soorten vruchten op gezaaid en geplant. Daartussenin stonden dan nog loofbossen en wijmenbossen te midden van het open veld. Zo kon men bij de opening op patrijzen met 2 geweren honderdvijftig patrijzen schieten. Op de klopjachten had men met 7 geweren altijd tussen de 300 tot 400 stuks, daar waren altijd een 300 fazanten bij. Op sommige driften op de klopjacht moesten de jagers zich voorzien van twee geweren, daar de loop van het geweer te warm werd van het schieten. De geweren werden geladen door de chauffeurs. Als men 's zondags ging jagen met "fretten" met twee jagers, hadden die altijd tussen 220 tot 300 konijnen. Ikzelf heb nog meegemaakt dat men 30 bossnippen schoot met 2 geweren op twee uren tijd.

Toen Arbed in 1932 de gronden had aangekocht vanaf de Antwerpse heirweg tot aan de spoorweg Zelzate-Moerbeke en van de Burrelstraat tot aan het kanaal Gent-Terneuzen, moest Arbed zijn terrein rondom afmaken om wildschade van konijnen en hazen te voorkomen, want dat was een plaag geworden voor de landbouwers. Het is nog gebeurd dat men in het Rostijnebos, waar nu Post 150 KV is, tijdens een klopjacht twintig hazen telde die tussen de drijvers achteruit liepen. Ook de fazanten vluchtten als ze schoten hoorden. Als men zich op zijn buik legde, vijftig meter van het einde van de dreef, zag men niets anders dan fazanten. Om een voorbeeld te geven van wild: waar nu OCAS staat, was er toen een loofboombos. Als men die afdreef op een klopjacht, vlogen daar een vijfhonderd fazanten af en allemaal wilde! Dat was een leuke tijd voor drijvers en jagers.

Ik heb me moeten inzetten om de stropers rond het terrein te doen ophouden. Ik denk daarin goed geslaagd te zijn. Ik heb er enkele een proces-verbaal gemaakt en

het was afgelopen met schieten naar fazanten en konijntjes. Met die laatste is het ook niet goed gesteld, want over gans Europa woedt de Chinese ziekte, een bloedziekte. Waarschuwing: als men een dode vos op de weg ziet liggen, is het best hem niet aan te raken. Het gevaar bestaat dat men besmet wordt met de vossenlintworm en dat is dodelijk binnen de tien jaar.

STROPERERS

Waar wild zit, zijn er stropers, dat is altijd zo geweest, maar nu er jachtwachters zijn gekomen is stropen natuurlijk een risico geworden. Ook voor boswachters en jachtwachters zit er gevaar in. Men moet opletten, want men weet niet met wie men te doen heeft. Maar er zijn ook stropers die het sportief opnemen en seffens vluchten als ze betrappt worden.

Zoals ik al schreef, stond ik er vanaf 1957 alleen voor, maar ik was op mijn hoede. Zo betrapte ik in de maand oktober rond tien uur 's avonds twee bootsmannen, een kapitein en een matroos. Ze waren fazanten aan het schieten, die uit de bomen vlogen. Ik ben er op gesprongen en heb de schutter zijn geweer afgepakt. Dan vroeg ik zijn paspoort, geen antwoord, nogmaals gevraagd en dan antwoordde hij "de boot". Ik vroeg de naam van het schip en hij gaf hem op "Servië", een zeeschip dat aan Kühlman lag. Ik ben dan met zijn geweer en de naam van het schip naar de rijkswacht gereden. Die heeft de havenbrigade opgebeld en het schip aan de ketting gelegd tot alles betaald was.

Op een zaterdag vond ik een klem met een eend in. Ik heb er bij gewaakt van 's morgens 5 uur tot 9 uur en ik had de dader te pakken en maakte een proces-verbaal. Er was eens een stroper hier in mijn straat bezig vanuit de auto met zijn karabijn fazanten aan het schieten. Ik stelde mij in hinderlaag toen hij richting Zelzate reed, want ik dacht dat hij zou terugkeren en zo geschiedde. Ik had hem vast! Ik noteerde zijn nummerplaat en een half uur nadien had de rijkswacht van Wachtebeke hem te pakken.

Op een zondagnamiddag ga ik op ronde en hoor schieten. Ik rij op de oude spoorweg, zie een wagen staan en schrijf zijn nummerplaat op. Ondertussen zag ik de stropers bezig. Ik begaf mij naar hen toe, vroeg hun pas en aan de ene vroeg ik of hij zijn wapen wilde afgeven. Hij weigerde, maar ging in zijn binnenzak en gaf mij duizend frank om het zo te laten. Ik aanvaardde ze en stak ze bij het proces-verbaal. Het leverde hem drie maanden gevangenis op.

Op een Kerstmis, 's namiddags, lag er veel sneeuw. Ik moest schuilen voor een sneeuwvlaag. Toen de vlaag over was zag ik een man met een geweer en vergezeld van een kleine jongen, die de hazen achterna zaten. Ik heb hem gepakt en een proces-verbaal gemaakt; het was een postbode uit Winkel.

Er kwam eens een jongeman op een zondagavond bij ons klagen dat er een stroper had geschoten vanuit zijn wagen. Ik vroeg hem of hij de nummerplaat opge-

schreven had en dat had hij. Dan reden we naar de rijkswacht in Wachtebeke en lieten proces-verbaal opmaken. De dag nadien ben ik op ronde en ik hoor schieten. Ik loop naar de baan en zie een wagen staan. Ik loop er naartoe en stel mij er voor. Het wapen lag er in. De man kwam met een fazantenhaan in de hand naar de wagen. Zodra hij me zag, liet hij de haan vallen, maar het was al te laat, ik had zijn nummerplaat al opgeschreven. Hij weigerde zijn wapen af te geven en zijn paspoort te tonen. Het was dezelfde stroper van daags te voren. Hij heeft er in Gent goed kunnen van mee spreken op het proces. Hij moest die jongeman vergoeden. Zijn kostuum was beschadigd omdat hij gevallen was van schrik toen de stroper schoot vanuit zijn wagen, juist toen de jongeman voorbij ging.

Toen ik eens op ronde was om 4 uur 's morgens in de bossen, betrapte ik een stroper. Hij schoot met een karabijn fazanten uit de bomen. Toen hij mij zag, sloeg hij op de vlucht, maar ik kende hem niet. Enkele dagen later zegt een onderwijzer tegen mij "Gij hebt verleden week achter een stroper aangezet?" – "Ja, maar hoe weet gij dat?" Hij antwoordde mij dat in zijn straat een bepaalde persoon met fazanten had geleurd. Ik vroeg hem of hij die stroper kende en hij beaamde. Ik vroeg de onderwijzer, met wie ik goed bevriend was, mij te zeggen wie het was. Hij gaf mij zijn naam. Ik zei dan aan de onderwijzer "Doe hem (de stroper) de groeten en als hij nog eens komt, zal ik hem op mijn boek zetten." Ik heb hem nooit meer ontmoet. De stroper zei achteraf tegen de onderwijzer "Van die jachtwachters moet men geen schrik hebben, maar opgelet van de boswachter, want die schrijft."

We gingen eens jagen in Rostijne. Ik betrapte drie Italianen, die aan het jagen waren. Ze vluchtten naar de barakken, maar ik was er al bij. Ik zei tegen de kok "U kent deze mensen?" – "Ja", zei hij. – "Dan is't goed", antwoordde ik. Ik belde de politie van Gent op. Ze kwamen met drie man. We reden naar de barakken en toen we aankwamen, zag ik er twee vluchten. De derde lag op zijn bed. De andere twee vonden wij terug in het bos. De politie nam ze alledrie mee naar Gent en nam hun wapen in beslag.

Om te eindigen nog een laatste wapenfeit uit de jaren vijftig toen er nog jachtwachters waren. Ze waren 's nachts op ronde in de Blokstukken toen ze twee lichtbakkers betraptten in de wei. Ze gingen er naartoe en als ze dichtbij waren, roept er een "Halt, politie!". Één stroper had een geweer dat vijf schoten na elkaar kon lossen. Hij draait zich om, om hen omver te schieten, maar de ene jachtwachter aarzelt niet en schiet onmiddellijk die stroper in zijn benen. Deze werpt zijn geweer weg en gaat lopen, gelijk zijn vriend. Ze moesten echter onder een afsluiting kruipen. Terwijl de tweede jachtwachter zegt tegen de andere "Wij zullen ze niet hebben!", geeft deze de stroper nog een schot in zijn achterwerk. Die blijft liggen, want hij was goed getroffen. De jachtwachters moesten hem naar huis doen voeren en het parket verwittigen voor de nodige vaststellingen. Het gevolg was dat de twee jachtwachters gestraft werden. De ene kreeg twee maanden, de tweede drie maanden. De eerste had geschoten uit wettige zelfverdediging, maar de andere had geschoten op een vluchtige persoon.

Dit zijn allemaal echt gebeurde feiten op het terrein. Men ziet dat men als boswachter en jachtwachter koelbloedig moet blijven in alle omstandigheden en men geen mensenlichaam mag schenden voor een stuk wild.

BOSWACHTERS EN JACHTWACHTERS

Boswachters en jachtwachters moeten beëdigd zijn om hun beroep te kunnen uitoefenen en ze moeten het jachtexamen afgelegd hebben. Dan eerst kunnen ze een proces-verbaal opstellen, anders niet. Het zijn nochtans twee verschillende beroepen.

1° de **boswachter** heeft tot taak om het bos en het groen te onderhouden, zoals uitdunning van sparrenbossen, het kappen van loofhout, de verkoping van bomen, nieuwe aanplantingen te laten verrichten onder zijn toezicht, daarbij nog toezicht op het terrein dat er niets gestolen wordt, dat er niet gerookt wordt, enz...

2° de **jachtwachter** zijn taak bestaat er in te zorgen voor het wild, door het te voederen, te beletten dat het gestroopt wordt of door 'onwild', zoals katten en vossen, gevangen wordt.

DE BOSSEN VAN SIDMAR

Vóór 1940 stonden er al veel bossen op het terrein, waar nu Sidmar ligt, zoals de Wendinge, het Heidebos, de Plasbossen, het oude Kruisbos, het Varensbos, alle gelegen langs de Antwerpse heirbaan, t.t.z. de Zandstraat. Die bossen staan er nog. Voorts had men: het Rostijnebos; het Nieuwe Kruisbos, waar nu het boswachtershuis staat; de Nieuwlanden, de Molenrepen, het Leopoldsbos; de Hoge heuvel, het Tronkenbos, de Beerbomen, de Blokstukken, de Tien gemeten, het Loutsbos; de Vossestukken; dan had men nog de Galmeersen. Men had ook mooie heidevelden langs de Nieuwlandslag, uitstekend voor de bijen.

Voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog werkten hier veel mensen om de bossen te onderhouden en om de uitdunningen uit te voeren voor de verkoping. Die bomen werden gesorteerd in palen, ruiters (voor hooioppers) en boompersen (o.a. voor de ondersteuning van bonen). Dan moesten er nog kanten (afbakening van de akkers d.m.v. struiken) gekapt worden of bossen die volledig moesten geroid worden om er nieuwe aanplant van kleine sparren te zetten.

In 1944 werden de bossen van de Wendinge, het Rostijnebos en het Nieuwe Kruisbos geroid door het Duitse leger. Boeren uit Watervliet, Sint-Laureins, Assenede, Kaprijke, enz. werden opgeëist met paard en kar en moesten de bomen komen halen om ze te vervoeren naar de kuststreek voor het maken van verdedigingswerken tegen de geallieerde legers. In 1952 zijn die bossen herplant, inbegrepen de beuken die langs de Zandstraat stonden, want de Duitsers hadden ook die laten rooien.

Als de sparren groot worden, worden ze uitgedund door de kopers zelf. De boswachter merkt de sparren die er uit moeten, telt hoeveel bomen hij gemerkt heeft en meet dan hoeveel kubieke meter hout dit bevat. Zo kon men een lijst opmaken en aanduiden hoeveel kubieke meter hout er was, dit laten aanbesteden door de boomkopers, zodat de eigenaar geen extra kosten moest doen en enkel zijn geld moest opstrijken. De koper moet maar zien dat hij de bomen afzaagt en weghaalt.

Er zijn twee bossen waar een historie aan verbonden is, namelijk het Pastoorshoedbos en het Kiekenbos. Het Pastoorshoedbos ligt halfweg tussen Post 1 en Post 2. Het komt aan zijn naam, omdat een pastoor uit het gesticht, dagelijks naar het café Halfweg – dat rechtover het boswachtershuis lag – kwam om zijn pintjes en dan dronken naar huis ging. Maar hij had zijn hoed verloren in het bos, vandaar de naam. Het Kiekenbosje kreeg zijn naam als volgt. Er was een dief met zijn gestolen kiekens in dat bos gevlucht op weg naar zijn huis. Hij werd achtervolgd door de politie en moest zijn kiekens achter laten.

LIJST VAN DE BOSWACHERS EN DE JACHTWACHERS

BOSWACHERS (reeds gemeld op blz. 154)

De Wulf Petrus	1885-1913	OCMW Gent
De Wulf Henri	1900-1947	brigadier in dienst van Waters en Bossen
De Wulf Serafien	1913-1952	OCMW
	1913-1957	Arbed
De Wulf Maurice	1952-1990	OCMW
	na 1990	opnieuw Waters en Bossen
De Wulf Georges	1957-1964	Arbed
	1964-1998	Sidmar
Mathijs Geert	1998-	Sidmar

Na 1990 zijn de bossen van het OCMW verkocht aan de provincie Oost-Vlaanderen, afdeling Waters en Bossen.

JACHTWACHERS

Blancke René	1925-1935	OCMW	woonde in het huidige huis
Dhondt Oscar	1935-1945	OCMW + Arbed	woonde in reserve plakkenpark
Mechelinck Maurice	1936-1957	OCMW + Arbed	woonde rechtover Summertime
De Meyer Cesar	1945-1952	OCMW + Arbed	woonde Winkelstraat, Zelzate
Van Heyghen Frans	1945-1959	OCMW + Arbed	woonde te Rieme

PROCES-VERBAAL

PRO JUSTITIA

Proces-Verbaal van Bosmisdrijf

Ten jare negentienhonderdéénezenzestig, de *vijfde* van de maand *maart*, ik ondergetekende, *De Wulf Georges Pierre*, bijzondere Boswachter, behoorlijk beëdigd, verklaar dat, bekleed met de tekenen van mijn ambtsbediening, doende mijn gewone ronde te *drie uur dertig 's namiddags* en vergezeld van *een landbouwer met zijn 4 minderjarige kinderen, tussen 4 en 8 jaar, welke ik niet kende, uit Assenede*, bevonden heb dat in het bos genaamd *Hoge Polderbos*, (toebehorende aan de Maatschappij A.R.B.E.D., met zetel gevestigd te Luxemburg Stad, waarvan de Mandataris de Heer Jean F. DELORI, 125, Oude Brusselse weg te Gentbrugge, is) gelegen in de Gemeente *St Kruis Winkel* Kanton *Lochristi* Rechterlijk Arrondissement *Gent* Provincie Oost-Vlaanderen):

de genaamde G.M.R., geboren de elfde augustus negentienhonderdvierendertig, ongehuwd en zonder beroep, wonende te Rostijne, St Kruis Winkel, op heterdaad betrapt met een achttal minderjarige kinderen tussen 4 en 14 jaar oud te wandelen in het bos, waarvan de toegang verboden is, hetgeen aan iedere dreef vermeld staat.

Ik maande haar aan om terug te gaan. Toen vroeg ze mij "Is de wet niet gelijk voor alle Belgen?" Ik vroeg haar eenzelvigheidskaart en ze antwoordde mij "Schrijf maar op uwen boek dat ik ze bij mij niet heb." Daarna beledigde ze mij met te zeggen "Mijnheer met een stuk kepie op", waarop ze dan al lachende is weggegaan. Ter bevestiging van hetwelk ik dit proces-verbaal heb opgemaakt en getekend om te dienen daar en zo behoort

Te St Kruis Winkel, de vijfde maart negentienhonderdéénezenzestig.

*De boswachter
(get.) G. De Wulf*

STAMBOOM VAN DE FAMILIE VAN DER EEDT

Egidius Van der Eedt

° rond 1695

1695-?

Jan Van der Eedt

° 1721/1722

∞ 16.12.1756

† 27.09.1783

1722-1783

Judoca Petronella Saey

Pieter Francies Van der Eedt

° 07.03.1765

Zaffelare

∞

† 08.11.1833

Joanna Livina Van Hoecke

1765-1833

Bernardus Van der Eedt

boswachter, jachtwachter, prijzij

° 26.08.1798

Zaffelare

∞

† 1872

Wachtebeke

Kinderen

Juliana

Theofiel

Nathalie

Sophia van de Gracht (1828-)

1798-1872

1858-1919

gehuwd met Petrus De Wulf

1863-1936

1868-1950

Theofiel Van der Eedt

1863-1936

jachtwachter, prijzij

° 16.05.1863 Wachtebeke - † 26.08.1936 Wachtebeke

∞ Emalie Roets (1867-1935)

Kinderen

Arthur 1900-1950

René 1901-1954

Arthur Van der Eedt

1900-1950

prijzij

° 06.12.1900 - † 24.10.1950

∞ Madeleine van Bouchaute

Kinderen

Aline

René Van der Eedt

mulder

° 28.10.1901 - † 10.09.1954

∞ 1933 Bertha Chalmet

Kinderen

Theofiel

Annie ° 20.01.1939

∞ Roger Bauwens

Etienne

Aline Van der Eedt

° 19.09.1932

∞ Gerard Colman

prijzij

Theofiel Van der Eedt

mulder

° 02.12.1936

∞ 20.05.1989 Maria L'Écluse

Etienne Van der Eedt

Sidmar

° 06.06.1946 - † 27.01.1998

∞ Lieve Cleemput

Kinderen

Peter

Peter Van der Eedt

° 12.06.1970

∞ 1999 Sabine De Coster

Kinderen

Wouter en Pieter-Jan ° 21.12.2000

STAMBOOM VAN DE FAMILIE DE WULF

Petrus De Wulf (1843-1914)
° 15.08.1841 Lembeke
∞ Juliana Van der Eedt (1858-1919)
† 14.10.1914 Winkel
Kinderen: 5 dochters en 3 zoons

Henri De Wulf

° 01.02.1882

† 1957

Honoré De Wulf

° 11.03.1885

† 03.01.1915

Seraphien De Wulf (1888-1957)

° 1888

∞ 26.02.1924 Louise Goethals (° 1897)

† 31.03.1957

Odette De Wulf

° 1924 Winkel

Georges De Wulf

° 1925 Winkel

Maurice De Wulf (1928-2005)

° 08.05.1928 Winkel

∞ 1954 Georgette Van Kerkhove († 2006)
† 2005

Ides De Wulf

° 1955

Myriam De Wulf

° 1957

Seraphien De Wulf

° 1960

En als toemaatje volgt hierna de tekst van het huwelijksgedicht samengesteld en voorgelezen door Seraphiens nicht Elodie De Wulf. Het is tevens een document dat de tijdsgeest van de jaren 1920 in bepaalde families illustreert.

26 Februari 1924 Huwelijksgedicht voor Seraphien en Louise

Voor U is heden de schoonste misschien de gelukkigste dag van Uw leven aangebroken waarop uwe harten zooeven werden vereenigd tot één wil, tot één ziel, tot één wezen,

Hoopvol treedt Gij samen het huwelijkspad op door zoovelen met de grootste hoop en hoogste verrichtingen ingeslagen. Op deze dag ziet ge de toekomst te gemoet in geluk en vreugd en schrikt niet af van ramp en wee welke soms komt daar waar men denkt het geluk te vinden,

Het geluk zult ge zoeken in liefde en trouw, met den onbreekbaren wil tot het betrachten van elkanders welzijn; vree zult ge vinden door elkanders fouten te vergeven, en de weg te volgen waarop alle heil te vinden is.

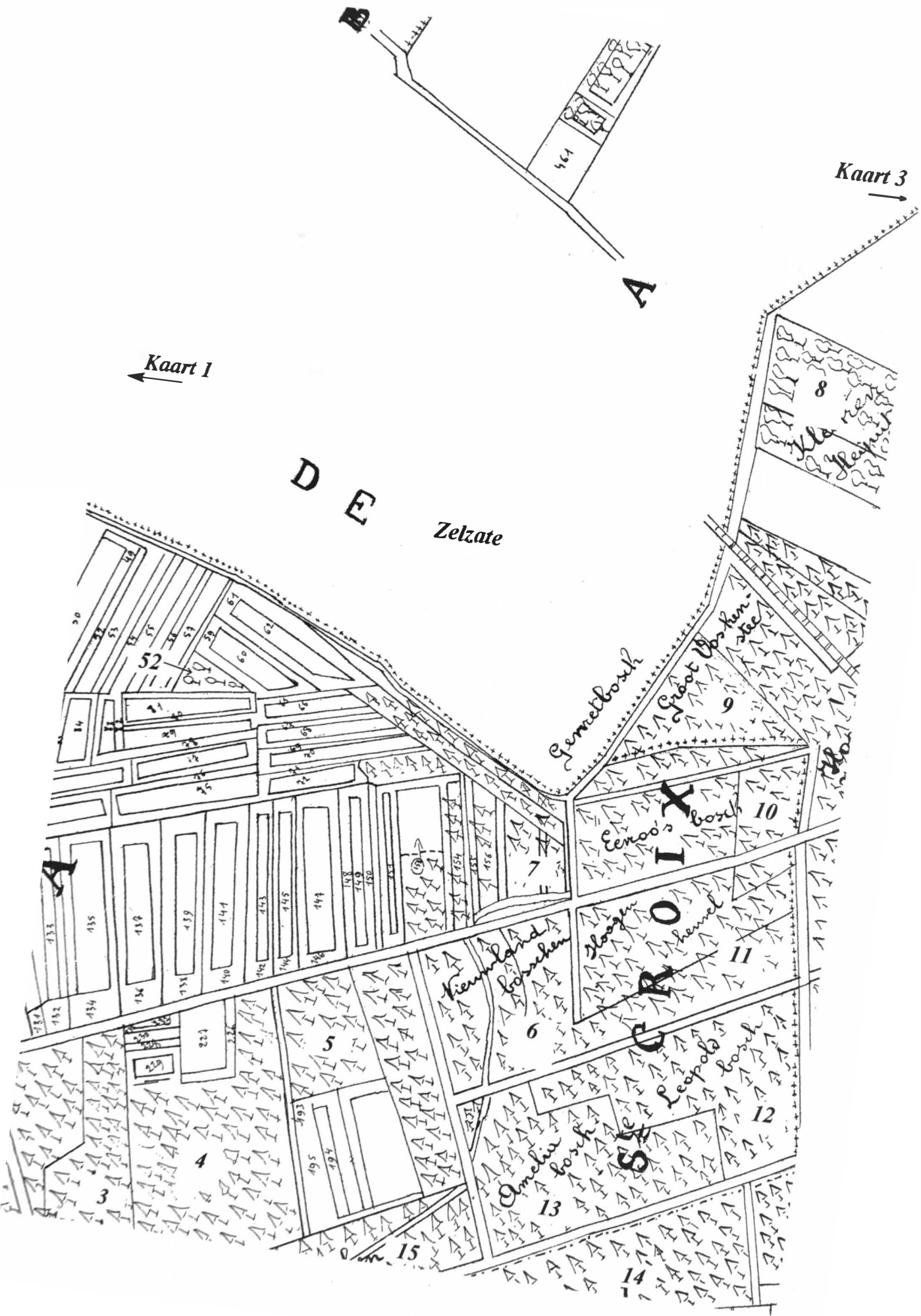
Ja Seraphien dit zijn de hartelijkste wenschen welke ik U en uwe geliefde bruid, welke gij zooëven in onze verkleefde familiekring hebt binnengebracht toestuur. Bij ieder van ons allen hier vereenigd lezen wij de beste wenschen tot U beide gericht, en vieren U met de grootste genegenheid. Doch de waardigste plaats in ons midden is niet ingenomen. Dit is de plaats Seraphien uwer geliefde ouders, en van Louise hare geliefde Moeder, welke ons al en vooral U maar te vroeg ontnomen zijn. In mijn gedachten zie ik ze tot U naderen, en met hun ouderlijken zegen U wederzijds als hun eigen kind begroeten. Van hierboven zullen zij U volgen, en uwe wegen zegenen, in het geluk van een gewenscht nakomelingschap. Mogen deze wenschen U alle heil brengen en na eene lange levensbaan U op den moeizamen weg laten terugblikken en zeggen “Wij hebben ons levensdoel niet gemist”.

Uwe nicht
Elodie De Wulf

Lijst met toponiemen

(cijfers tussen haakjes zijn de kaartnummers)

1	Kruisbos (1, 5)	28	Jagersbos (4)
2	Rostijnebos (2, 5, 6)	29	Bijlokebos (4)
3	Varenbos (2, 6)	30	Langeleedse Bek (4)
4	Molenrepen (2, 6)	31	Hazenbos (4)
5	Halfstuk (2)	32	Konijnenbos (4)
6	Nieuwlandbos (2)	33	Van der Weebek (4)
7	Tronkbos (2)	34	Heiputreep (4)
8	Kleine Heiput (2, 3)	35	Haagbos (5)
9	Grote Voskensstee (2, 3)	36	Reepkens (5)
10	Eenoogbos (2, 3)	37	Kneutbos (5)
11	Hoge Heuvel (2, 7)	38	Bosmeersen (5)
12	Leopoldbos (2, 12)	39	Den Dries (5)
13	Ameliabos (2, 6, 7)	40	Galgenmeersen (6, 7)
14	De Wendingen (2, 6, 7)	41	Meersbos (7)
15	Plasbossen (2, 6)	42	Hoge Polderbos (7)
16	Hoge Tronkbos (3)	43	Maysonsbos (7)
17	Lage Polder (3, 7)	44	Leste Vossengat (7, 8)
18	Loutzbos (3)	45	Leningbek (7, 8)
19	Willemsbos (3)	46	Smetsbos (8)
20	Grote Tronkbos (3)	47	Van Lokerenbos (8)
21	Versyptsbos (3)	48	Walderdonksen Hoek (8)
22	Kalseiderepen (3)	49	Bagerbos (8)
23	Grote Heiput (3, 4)	50	Molenbos (8)
24	Ghislainbos (3, 4)	51	Molenbek (8)
25	Van der Weebos (3, 4)	52	Pastoorshoed (2)
26	Kerckhovebos (3, 7, 8)	53	Lametbos (2)
27	Van de Woestijnebos (4, 7, 8)	54	Hoenderbosken (1)

Kaart 4

Kaart 2

SELZATE

Zelzate

Gebr. Naudtslaan

Gemetbosch
Groot bos
Eeno's bosch

Kleinere
Helmuts

Gebr. Naudtslaan

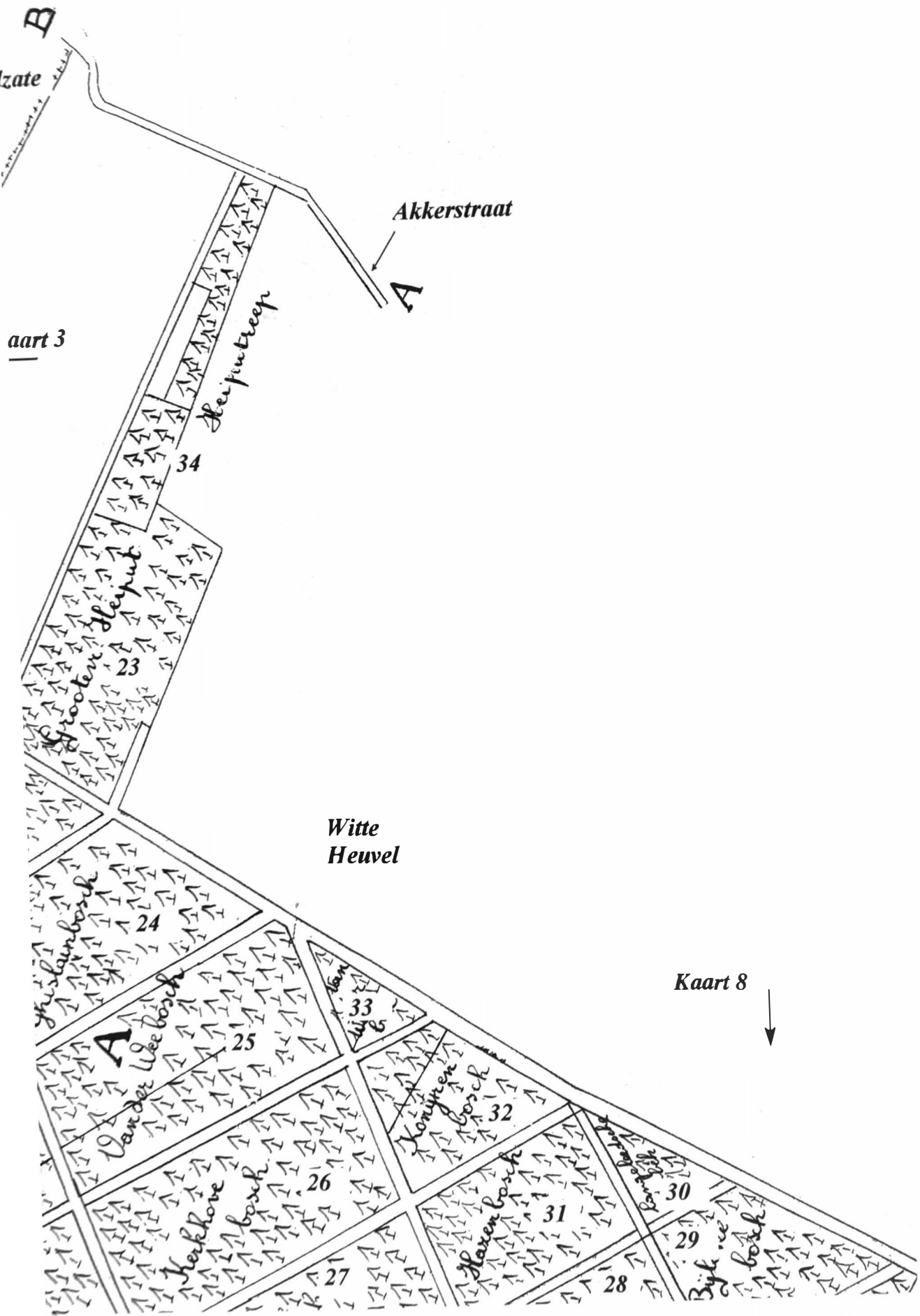
Grooten
Werkbosch

Gheslainbosch
Vander Wee bosch

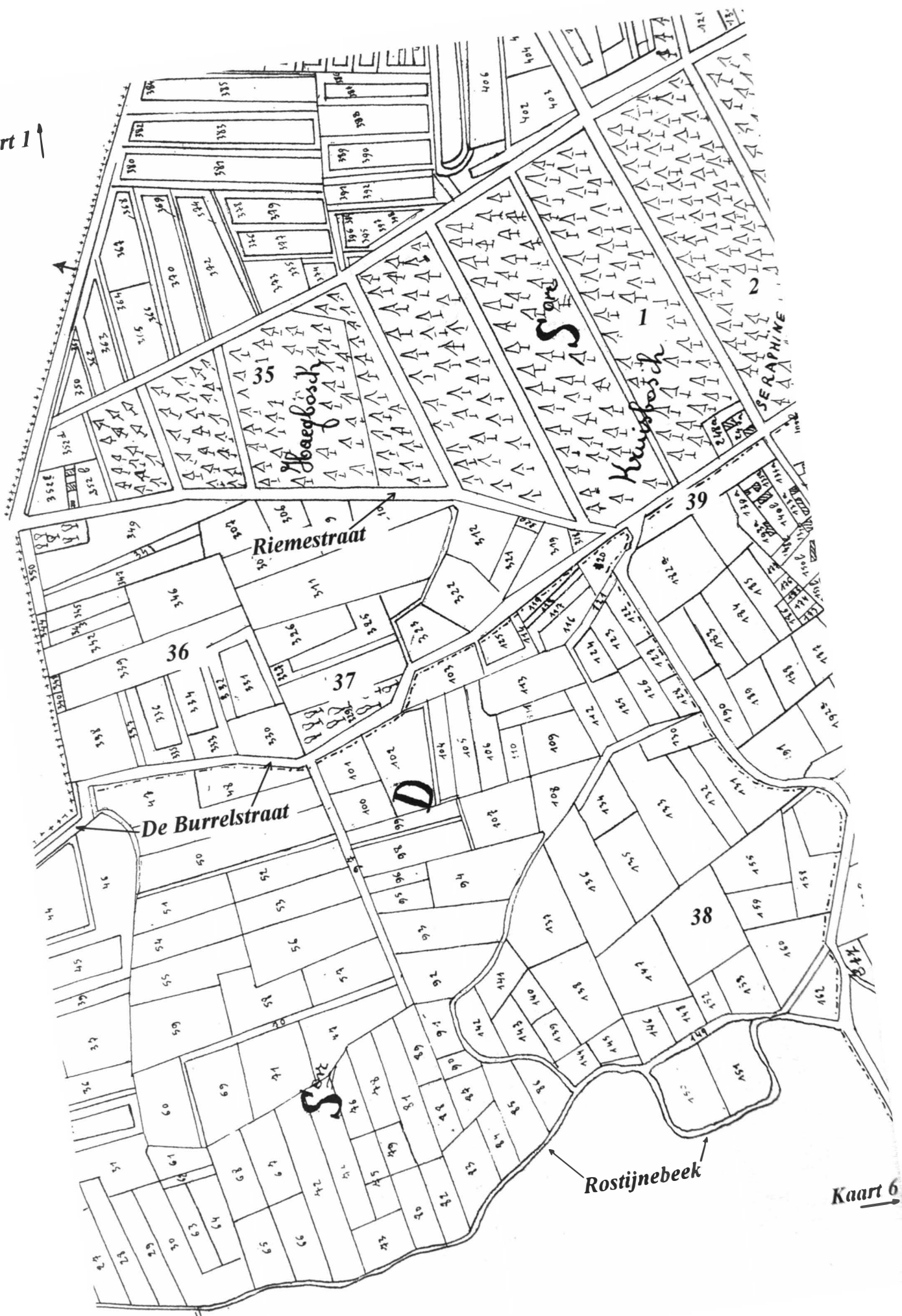
Willems bosch
Loutz bosch
Polber
eegen
bosch

Willems bosch

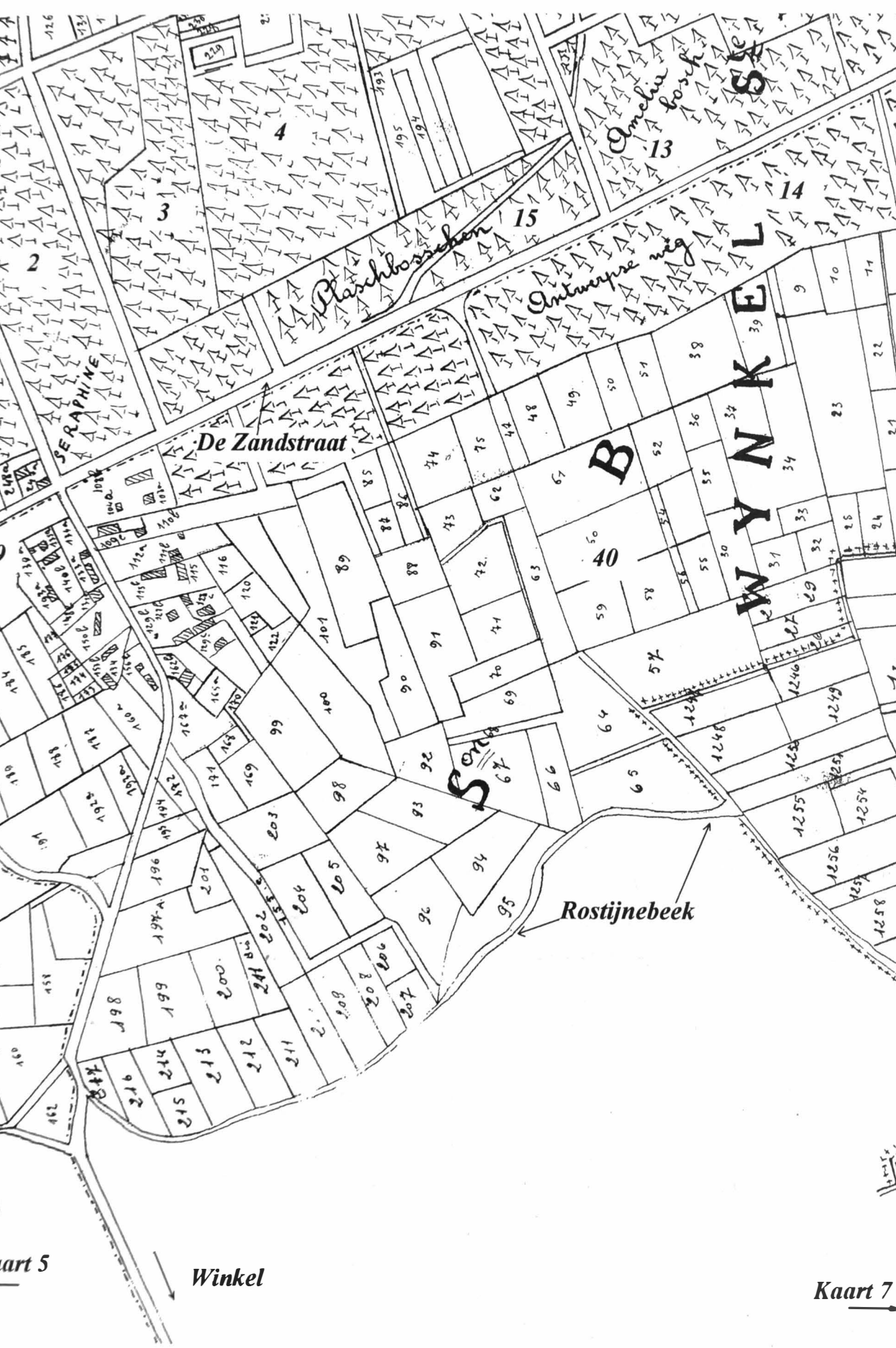
Kerkbosch

Kaart 1

Kaart 6

art 5

Winkel

Kaart 7

